

ANBRAGTE BØRN OG UNGE

EN FORSKNINGSOVERSIGT

09:24

TINE EGELUND
PERNILLE SKOVBO CHRISTENSEN
TURF BÖCKER JAKOBSEN
TINA GUDRUN JENSEN
RIKKE FUGLSANG OLSEN

09:24

ANBRAGTE BØRN OG UNGE

EN FORSKNINGSOVERSIGT

TINE EGELUND

PERNILLE SKOVBO CHRISTENSEN

TURF BÖCKER JAKOBSEN

TINA GUDRUN JENSEN

RIKKE FUGLSANG OLSEN

KØBENHAVN 2009

SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

ANBRAGTE BØRN OG UNGE. EN FORSKNINGSOVERSIGT

Afdelingsleder: Anne-Dorthe Hestbæk

Afdelingen for børn og unge

ISSN: 1396-1810

ISBN: 978-87-7487-951-0

Layout: Hedda Bank

Oplag: 800

Tryk: Schultz Grafisk A/S

© 2009 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's publikationer, bedes sendt til centret.

INDHOLD

	FORORD	7
1	INDLEDNING	9
	Forskningsoversigtens rækkevidde og indhold	10
	Metode	11
2	ANBRAGTE BØRNS SOCIALE BAGGRUND	15
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	16
	Dansk forskning om anbragte børns sociale baggrund efter 2003	17
	Sammenligning af situationen i 2003 og 2007 for børn anbragt før 2003	27
	Sammenfatning om de anbragte børns sociale baggrund	29
3	EFFEKTER AF ANBRINGELSE UDEN FOR HJEMMET	31
	Effektmåling	32
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	36

	Effektstudier af anbringelse uden for hjemmet efter 2003	37
	Sammenfatning om effekter af anbringelse	50
4	SLÆGTSANBRINGELSER	53
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	53
	Forskning om slægtsanbringelser efter 2003	53
	Sammenfatning om slægtsanbringelser	64
5	DØGNINSTITUTIONERS HVERDAG OG VILKÅR	67
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	67
	Forskning om døgninstitutioner efter 2003	67
	Sammenfatning om døgninstitutioners hverdag og vilkår	85
6	ANBRAGTE BØRN OG UNGES SUNDHED	89
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	90
	Forskning om anbragte børn og unges sundhed efter 2003	90
	Sammenfatning om anbragte børn og unges sundhed	106
7	ANBRAGTE BØRN OG UNGES SKOLEGANG	109
	Resultater fra forskningsoversigten i 2003	109
	Forskning om anbragte børn og unges skolegang efter 2003	110
	Sammenfatning om anbragte børn og unges skolegang	131
8	ANBRAGTE ETNISKE MINORITETSBØRN OG -UNGE	135
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	136
	Forskningen om anbragte etniske minoritetsbørn og -unge efter 2003	137
	Sammenfatning om anbragte etniske minoritetsbørn og -unge	152

9	ANBRAGTE BØRN OG UNGES KONTAKT MED FAMILIE, SLÆGT OG NETVÆRK UNDER ANBRINGELSEN	157
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	158
	Dansk forskning om anbragte børns kontakt med forældre, søskende, slægt og netværk efter 2003	160
	Sammenfatning om anbragte børns kontakt med forældre, søskende, slægt og netværk under anbringelsen	162
10	ANBRAGTE BØRN OG UNGES SYN PÅ ANBRINGELSEN	165
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	166
	Dansk forskning om anbragte børn og unges syn på anbringelsen efter 2003	167
	Sammenfatning om børn og unges syn på anbringelsen	174
11	STABILITET OG USTABILITET I ANBRINGELSEN	177
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	179
	Forskning om stabilitet og ustabilitet i anbringelsen efter 2003	180
	Sammenfatning om stabilitet og ustabilitet i anbringelsen	198
12	UDSLUSNING OG EFTERVÆRN	201
	Resultater fra forskningsoversigten fra 2003	201
	Forskning om udslusning og efterværn efter 2003	202
	Sammenfatning om udslusning og efterværn	212
13	RESUMÉ	215
	Sammenfatning om de anbragte børns sociale baggrund	215
	Sammenfatning om effekter af anbringelse	216

Sammenfatning om slægtsanbringelse	218
Sammenfatning om døgninstitutioners hverdag og vilkår	219
Sammenfatning om anbragte børn og unges helbred	221
Sammenfatning om børn og unges skolegang	223
Sammenfatning om børn og unges syn på anbringelsen	226
Sammenfatning om etniske minoritetsbørn	227
Sammenfatning om anbragte børns kontakt med forældre, søskende, slægt og netværk under anbringelsen	229
Sammenfatning om stabilitet/ustabilitet i anbringelsen	230
Sammenfatning om udslusning og efterværn	232
LITTERATUR	235
SFI-RAPPORTER SIDEN 2008	251

FORORD

Denne forskningsoversigt om anbragte børn og unge er udarbejdet på foranledning af Velfærdsministeriet, som også har finansieret udarbejdelsen.

I 2003 udgav SFI den første forskningsoversigt om anbringelsesområdet, *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet*. Det er den forskningsoversigt, der nu opdateres med nyere dansk, nordisk og engelsk forskning om anbringelse uden for hjemmet fra årene 2003-2008. I denne nye forskningsoversigt forfølges de samme aspekter af anbringelsen som i den tidligere oversigt, således at læserne får mulighed for at ajourføre deres viden om de væsentligste temaer vedrørende anbringelse af børn og unge uden for eget hjem.

Vi har bygget forskningsoversigten op, så den både kan læses i sin helhed og anvendes som opslagsbog omkring de emner, den enkelte læser er særligt interesseret i.

Det er vores håb, at forskningsoversigten kan komme til at fungere både som inspiration og som arbejdsredskab for centrale og lokale socialpolitikere, personale og ledelser, der arbejder med udsatte børn og unge, og studerende ved sociale og socialpædagogiske uddannelser.

Vi takker forsker, mag.art. Sturla Falck, NOVA i Oslo, for inspirerende kommentarer til et udkast af forskningsoversigten.

København, september 2009

JØRGEN SØNDERGAARD

INDLEDNING

Denne forskningsoversigt om anbringelse af børn og unge uden for hjemmet er en opfølgning på forskningsoversigten om samme tema, som Tine Egelund og Anne-Dorthe Hestbæk udgav på SFI i 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003).

Der er gået ca. seks år, siden den forrige forskningsoversigt om anbringelse uden for hjemmet kom på gaden, og den hast, hvormed videnskabelig kundskab på anbringelsesområdet opdateres, tilsiger en opfølgning, hvor de resultater, der er kommet til siden forskningsoversigten fra 2003, præsenteres. Den specifikke anledning til opdateringen af forskningsoversigten er imidlertid forberedelsen af reformer af Service-lovens regler om børn og unge med særlige behov. Velfærdsministeriet (nu Indenrigs- og Socialministeriet) fremlægger fra slutningen af 2008 og op igennem 2009 lovforslag, der indgår i den såkaldte 'Barnets reform', og ønsker i denne sammenhæng, at den nyeste forskning på området gøres alment tilgængelig.

Vi har bestræbt os på at udforme forskningsoversigten, så den også kan tjene andre formål end det lovforberedende, herunder ikke mindst indgå i sociale uddannelser og yde en oversigtlig viden om anbringelsesområdet til praktikere og socialpolitikere på alle niveauer.

FORSKNINGSOVERSIGTENS RÆKKEVIDDE OG INDHOLD

Forskningsoversigten dækker forskning fra årene 2003-2008 (begge år inklusive), som er publiceret på dansk, svensk og norsk. Forskning publiceret på engelsk medtages kun, for så vidt forskningsresultaterne vedrører europæiske forhold. Det vil sige, at forskning produceret om bl.a. amerikanske og australske forhold ikke indgår. Begrundelsen for denne afgrænsning er først og fremmest pragmatisk i lyset af det yderst begrænsede tidsrum, Velfærdsministeriet (nu Indenrigs- og Socialministeriet) har sat for opgavens løsning. Det vil fremgå nedenfor, at selv med denne ret stramme afgrænsning er forskningsvoluminen stor. Valget af afgrænsning baseres imidlertid også på, at forskning fra nogenlunde sammenlignelige samfund er at foretrække. Hvis de sociale problemers karakter eller de socialpolitiske systemer adskiller sig alt for drastisk fra danske forhold, opstår 'oversættelsesproblemer' i forbindelse med forskningsresultaternes anvendelse her.

Indholdet er grundlæggende det samme som i forskningsoversigten fra 2003. Det vil sige, at vi belyser en række centrale og varierede aspekter af anbringelsesfænomenet, som forskningen har beskæftiget sig med. Det er for eksempel forskning om anbragte børns skolegang, om graden af stabilitet i deres anbringelsesforløb og om effekterne af anbringelse uden for hjemmet. Enkelte emner blev dog ikke behandlet i 2003, fortrinsvis af den simple grund, at forskningen om dem var yderst sparsom. I det omfang, der nu foreligger forskningsresultater, tages disse emner op. Det gælder fx forskning om anbragte børns helbred.

Den gennemgående skabelon for hvert af forskningsoversigtens kapitler vil være, at vi kort resumerer hovedresultaterne fra den tidligere forskningsoversigt fra 2003. Det vil sige, at forskningsindsigter fra 1980-2002 (som var den periode, den tidligere litteratursøgning dækkede) sammenfattes kort, før vi mere udførligt præsenterer de seks års forskning om kapitlernes temaer, som er kommet til siden 2003. I forhold til enkelte kapitler i den tidligere forskningsoversigt har Velfærdsministeriet bedt om, at vi kun opdaterer med ny forskning, for så vidt den er dansk. Det gælder kapitlerne om anbragte børns sociale baggrund, børns eget syn på anbringelsen, anbragte børns kontakt med forældre, søskende og andre slægtninge. Også dette begrundes pragmatisk i en kort tidsfrist for arbejdet. Det gælder for eksempel kapitlet om anbragte børns sociale baggrund. Det vil fremgå af hvert enkelt kapitel, om opdateringen kun

omfatter dansk forskning eller også medtager forskning ud fra den generelle afgrænsning beskrevet ovenfor.

METODE

Der er foretaget en omfattende systematisk litteratursøgning inden for forskning om anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. Formålet med litteratursøgningen har været at indfange al relevant litteratur fra Danmark, Sverige, Norge og Europa om anbragte børn og unge. Kriterierne for, om en given publikation er relevant at inddrage i forskningsoversigten, er følgende:

- Publikationer udgivet mellem 2003 og 2008 medtages (begge år inklusive).
- Publikationer, der er forskningsbaserede, medtages. Dermed ekskluderes følgende publikationer: lovstof, håndbøger, pjecer, simple udredninger, teoriggennemgange, bacheloropgaver eller specialer og artikler, der ikke er bedømt af en referee.
- Publikationerne kan hvile på både kvantitative og kvalitative metoder, men må opfylde visse kvalitetskrav for at blive medtaget. Eksempelvis må der være en rimelig klarlægning af det metodiske grundlag for publikationens resultater.
- Publikationer udgivet af danske, svenske, norske eller engelsksprogede europæiske forfattere/forskere medtages. Amerikanske, australske og andre engelsksprogede udgivelser udelukkes.
- Publikationer, der omfatter børn i alderen 0-17 år, som er anbragt uden for hjemmet, medtages. Publikationer om børn, der periodisk anbringes i aflastning, medtages ikke.
- Der medtages kun primærstudier. Det vil sige, at forskningsoversigter, der sammenfatter undersøgelser, ikke indgår.

Søgningen er foretaget i de danske, norske og svenske nationale biblioteksbaser (henholdsvis Bibliotek, Bibsys og Libris). Forskning publiceret på de nordiske sprog i artikelform er søgt gennem relevante nordiske

peer-bedømte tidsskrifter.¹ Desuden er afhandlinger på de nordiske sprog søgt via universitetsinstitutteres publikationsserier i Danmark, Norge og Sverige.

På engelsk er søgt i British Library og i peer-bedømte tidsskrifters artikler. Der er søgt artikler i databaserne Ebsco (Socindex og EJS), Web of Science, Pubmed og Social Care Online.

Søgeordene har i en avanceret søgning bestået af en kombination af en række forskellige udtryk for 'barn' og 'ung' på den ene side og for forskellige anbringelsesformer (familiepleje, døgninstitution, socialpædagogiske opholdssteder mv.) på den anden side. Søgeordene er naturligvis tilpasset de korrekte termer på de sprog, der er søgt på.²

Ved søgningen fremkom 7.289 publikationer/hits, heraf 741 danske, 1.400 svenske, 648 norske og 4.500 engelske.

Materialet er screenet for opfyldelse af ovennævnte kriterier i flere omgange. Først en grov screening med henblik på, hvilke titler der skulle bestilles hjem (eller bedømmes videre elektronisk), og hvilke der umiddelbart faldt uden for kriterierne (fx på grund af engelsksprogede forskeres ikke-europæiske nationalitet). Dernæst en mere finkæmmende screening, hvor de bestilte titler er blevet gennemlæst med sigte på at fastlægge, hvilke der skulle indgå i forskningsoversigten. Endelig er enkelte titler blevet frasorteret ved den sidste detaljerede læsning og annotering af de inkluderede titler. Via disse screeningsprocesser er de oprindelige 7.289 hits reduceret til 141 anvendte publikationer i forskningsoversigten.

Hver af de inkluderede publikationer er læst og relativt detaljeret refereret (annoteret) for så vidt angår deres metodologiske design (og eventuelle mangler heri) og deres hovedresultater. Desuden er hver publikation tilføjet et eller flere nøgleord, der forbinder publikationens indhold med de temaer, som forskningsoversigten omfatter.

Ved bearbejdningen af materialet er alle publikationer ved hjælp af Reference Manager sorteret efter nøgleordene, således at der er skabt overblik over den samlede mængde ny forskning om et givet tema (fx anbragte børns sundhed).

1. Identificeringen af disse tidsskrifter bygger dels på vort eget kendskab til det relevante tidsskriftmarked i Norden, dels på kommunikation med forskerkolleger i Norge og Sverige.
2. Søgeordene er også præciseret ved hjælp af forskerkolleger, der har pågældende søgesprog som modersmål.

I flere af kapitlerne i denne forskningsoversigt bliver det klart, at den emnemæssige spredning – selv inden for en relativ entydig overskrift på kapitlet – er stor. Der kan således godt være relativt mange publikationer om et givent tema, men alligevel store huller i dækningen af alle temaets aspekter. Vi har søgt at strukturere kapitlerne så stramt, at det fremgår, om hvilke temaer og lande der er en nogenlunde tilstrækkelig/ utilstrækkelig forskningsmæssig dækning.

Der er i analysen lagt vægt på at fremhæve nuancer og forskelle i forskningsresultaterne. Det har således ikke været et mål at fremlægge et samlet facit for de forskellige aspekter af anbringelsen, med mindre forskningsresultaterne er ganske entydige. Målet har været at præsentere den eksisterende viden med de huller, tvetydigheder eller uenigheder, der er. Sagt på en anden måde anser vi det for lige så væsentligt at pege på, hvad man ved, som på, hvad man slet ikke ved, hvad man er usikker på, eller hvad man har modsætningsfuld viden om.

ANBRAGTE BØRNS SOCIALE BAGGRUND

I dette kapitel opdaterer vi temaet om anbragte børns sociale baggrund i forhold til dansk forskning i perioden 2003-2008. Begrundelsen for dette er, at man i undersøgelse efter undersøgelse igennem mange år både herhjemme og i andre lande har påvist, at anbragte børn som gruppe har rod i samfundets dårligst stillede grupper socioøkonomisk, demografisk og psykosocialt. Vi har derfor ikke fundet, at en bred international belysning af temaet er nødvendig i denne opdatering af forskningsoversigten, og har i stedet valgt kun at referere til ny dansk forskning om emnet.

Udgangspunktet for dette kapitel er den danske *forløbsundersøgelse af anbragte børn*. Siden 2003 er anbragte børns sociale vilkår først og fremmest belyst via denne undersøgelse, hvis første dataindsamling i 2003 (Egelund et al., 2004) og anden i 2007 (Egelund et al., 2008) begge fokuserede på børnenes sociale baggrund.³

3. Da det i dette kapitel drejer sig om resultater fra ét studie, får kapitlet en lidt anden karakter end de efterfølgende, idet vi her har valgt at præsentere resultaterne lidt mindre summarisk, end vi nødvendigvis må gøre i kapitler, hvor mange undersøgelser skal inddrages.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

I forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) kom forfatterne på baggrund af den dengang eksisterende videnskabelige kundskab til følgende konklusioner:

- Anbragte børns familier er overvejende enlige forsørgeres familier. Enlige mødre er stærkt overrepræsenteret blandt anbragte børns forældre.
- Anbragte børns familier er større end jævnaldrendes familier. Mødrene til anbragte børn får og tager vare på flere børn.
- Anbragte børns mødre er yngre end de jævnaldrendes mødre, når de får deres første barn.
- Anbragte børns forældre har et dårligere uddannelsesniveau end jævnaldrendes forældre i form af flere, der kun har grundskolen (eller derunder), og flere, der ikke har erhvervsuddannelse.
- Anbragte børns forældre er i højere grad marginaliseret på eller ekskluderet fra arbejdsmarkedet end jævnaldrenes forældre. Ifølge flere undersøgelser er det majoriteten af de anbragte børns forældre, der ernærer sig via overførselsindkomster.
- Anbragte børns forældre er som konsekvens af de andre forhold fattige eller har begrænsede ressourcer.
- Anbragte børns forældre har selv i uforholdsmæssig høj grad været anbragt uden for hjemmet som børn.

Sammenfattende var det i 2003 yderst veldokumenteret i mange studier, at anbringelse uden for hjemmet socialt set 'vender den tunge ende nedad'. Målgruppen for samfundsindgreb var ved børnereglernes opkomst i 1905 fattige børn og unge, og det er nu som før groft sagt fattige menneskers børn, der anbringes uden for hjemmet, dvs. børn af familier, der har en kombination af større sociale problemer og færre ressourcer til at løse dem end andre børns familier.

DANSK FORSKNING OM ANBRAGTE BØRNS SOCIALE BAGGRUND EFTER 2003

Forløbsundersøgelse af anbragte børn vedrører samtlige børn født i 1995, der i løbet af deres opvækst har været, er eller senere vil blive anbragt uden for hjemmet. I undersøgelsen følges der op på de anbragte børn ca. hvert tredje år gennem deres barndom, ungdom og unge voksne liv med henblik på at analysere, hvilke mønstre af risiko- og beskyttelsesfaktorer der skaber henholdsvis gunstige og ugunstige udviklingsforløb for dem på kort og på lang sigt. De anbragte børn sammenlignes i undersøgelsen med alle børn i 1995-årgangen og med en socialt dårligt stillet gruppe i årgangen, der dog ikke har været anbragt uden for hjemmet. Hvad der her præsenteres om anbragte børns nuværende sociale baggrund, refererer til Forløbsundersøgelsens anden dataindsamling fra 2007 (ibid).

Til grund for Forløbsundersøgelsens resultater om sociale forhold ligger registerdata om samtlige tidligere og nuværende anbragte børn fra 1995-årgangen og deres forældre (N=1.072). De anbragte børns sociale baggrund sammenlignes med to andre grupper af børn:

- Jævnaldrende danske børn i befolkningen, dvs. alle børn i 1995-kohorten, der hverken har været anbragt eller har modtaget andre foranstaltninger efter Servicelovens børneregler (N=71.321). I tabel 2.1 benævnes gruppen 'almengruppen'.
- Jævnaldrende børn, der har modtaget hjælp i form af enten fast kontaktperson, personlig rådgiver eller aflastningsordning,⁴ men aldrig har været anbragt uden for hjemmet (N=1.457). I tabel 2.1 benævnes gruppen 'sammenligningsgruppen'.

DEMOGRAFISKE FORHOLD

Tabel 2.1 præsenterer en oversigt over væsentlige demografiske faktorer for henholdsvis de anbragte børn, sammenligningsgruppen af socialt dårligt stillede børn og resterende børn fra årgang 1995. Det er kun mød-

4. Det er de foranstaltninger, som Danmarks Statistik opgør med barnet som enhed. De foranstaltninger, der opgøres med familien som enhed, fx familiebehandling, er ikke medtaget, idet det ikke vides, om disse foranstaltninger er sat i værk af hensyn til 1995-barnet eller en af barnets søskende.

res forhold, der medtages i tabellen, idet fædre ofte er så langt fra børnenes liv, at de ikke engang via registre kan samkøres med det.

TABEL 2.1

Demografiske forhold. Procenter eller gennemsnit.

		11-årige anbragte børn	Sammen- lignings- gruppen	Almen- gruppen
<i>Moren</i>	Bor i Danmark	93,1 %	96,6 %	95,9 %
	Udvandret (bor i udlandet)	1,4 %	1,3 %	3,5 %
	Død	5,2 %	1,8 %	0,4 %
	Manglende oplysninger	0,3 %	0,3 % **	0,2 % **
<i>Begge forældre</i>	En eller begge forældre døde	11,9 %	7,0 % **	1,5 % **
<i>Samliv, moren</i>	Mor og far gift/samlevende	15,0 %	28,1 %	64,2 %
	Mor og ny mand	22,2 %	18,5 %	14,1 %
	Mor enlig	56,7 %	50,2 %	17,7 %
	Manglende oplysninger	6,1 %	3,1 % **	4,0 % **
<i>Fødsel, moren</i>	Mor teenager ved barnets fødsel	9,8 %	5,0 % **	2,0 % **
<i>Søskende</i>	Antal hel-søskende	0,8	1,1**	1,3**
	Antal halv-søskende på mors side	1,2	0,8**	0,3**
	Antal halv-søskende på fars side	0,9	0,6**	0,2**
<i>Procentgrundlag</i>		1.072	1.457	71.321

Anm.: Antal børn i hver kategori er opgjort pr. 31.12.2005. 73.850 børn i alt født i 1995.

*** p < 0,001, ** p < 0,01 og * p < 0,05. Chi²-test er anvendt til sammenligning af fordelingerne.

T-test er anvendt til sammenligning af gennemsnittene. Testene refererer udelukkende til gruppen af anbragte børn i forhold til de to andre børnegrupper.

Kilde: Danmarks Statistik samt egne beregninger.

Tallene om afdøde forældre er bemærkelsesværdige. 5 pct. af de anbragte børn på 11 år har mistet deres mor, og de har 13 gange så høj sandsynlighed for at have oplevet deres mors død end børn fra 'almengruppen'. 12 pct. af de anbragte børn er i den situation, at enten en eller begge deres forældre er døde. Det er kendt, at anbragte børns forældre har en betydelig overdødelighed. Franzén & Vinnerljung (2006) dokumenterer

fra Sverige, at 26 pct. af anbragte børn ved 18-års alderen har mistet mindst en af deres forældre, for 18-årige i den almindelige befolkning gælder det 4 pct. Også fra Norge foreligger tilsvarende fund om overdødelighed blandt anbragte børns forældre (Havik, 1996, 2007). Det vil sige, at unge tidligere anbragte børn – ud over de mange andre problemer, de har at slås med – ofte ikke har forældre, der kan yde støtte og udgøre et selvfølgelig netværk.

15 pct. af de anbragte børn har forældre, der er gift eller samlevende. Til sammenligning har to tredjedele af de jævnaldrende i 'almengruppen' samlevende eller gifte forældre. Det almindeligste for anbragte børns mødre er, at de er enlige (57 pct.), mens det samme gælder 18 pct. af mødrene til 'almengruppen'. Norske resultater tyder ligeledes på en overhyppighed af enligt forældreskab blandt anbragte børns forældre (Andenæs, 2004).

De anbragte børn er oftere født af teenagemødre end børnene i de to andre grupper. 10 pct. af de anbragte børn er født af en teenager mod 2 pct. af børnene i 'almengruppen'. De socialt dårligt stillede børn i sammenligningsgruppen, der dog ikke har været anbragt, befinder sig i en midterposition, idet 5 pct. af dem har en mor, der var teenager på fødselstidspunktet. De anbragte børns mødre er desuden i gennemsnit yngre end mødrene til de andre grupper af børn. De anbragte børns mødre var ved børnenes fødsel i gennemsnit godt et år yngre end sammenligningsgruppens mødre og godt to år yngre end 'almengruppens' mødre.

Anbragte børn har flere søskende (2,94 søskende) end de socialt dårligt stillede børn i sammenligningsgruppen (2,52), der igen har flere søskende end jævnaldrende i 'almengruppen' (1,78 søskende). Specielt har anbragte børn flere halvsøskende end børnene i de andre grupper. Anbragte børn har 2,1 halvsøskende, mod 1,46 halvsøskende blandt sammenligningsbørnene og 0,5 blandt de jævnaldrende i 'almengruppen'. Anbragte børns søskendeprofil afspejler demografiske forhold, som også kendetegner deres familier, fx mødrenes unge alder ved første fødsel og flere partnerskift, som for de anbragte børn fører til en mere kompleks familiesituation med mange forskelligartede relationer.

Der er *sammenfattende* en række risikofaktorer, der slår igennem i anbragte børns demografiske profil:

- En relativt høj andel af anbragte børn har fædre, der er så fraværende, at der ikke findes statistiske oplysninger om dem.

- Anbragte børns forældre har en betragtelig overdødelighed, hvad angår både moren og faren.
- Et flertal af anbragte børn har mødre, der er enlige med den højere fattigdomsrisiko, der også er knyttet til enligt forældreskab.
- Anbragte børn kommer fra større søskendeflokke, i hvilke halv søskende dominerer.
- Anbragte børns mødre får børn i en tidligere alder. De anbragte børn selv er oftere født af teenagemødre.

SOCIOØKONOMISKE FORHOLD

Tabel 2.2 nedenfor giver et overblik over de anbragte børns mødres socioøkonomiske baggrund sammenlignet med de andre børnegrupper.

Tabellen viser, at de anbragte børns mødre er uddannelsesmæssigt markant dårligere stillet end mødrene til jævnaldrende i befolkningen som helhed. De socialt dårligt stillede børns mødre i sammenligningsgruppen udgør en midtergruppe mellem de to andre grupper. 10 pct. af de anbragte børns mødre har en uddannelse under folkeskolens afgangsprøve, dvs. at de er droppet ud af folkeskolen i en tidligere alder end 15-16 år, som unge som regel er i 9. klasse.

59 pct. af mødrene til anbragte børn har folkeskolens afgangseksamen, men ikke yderligere skolegang eller uddannelse. Det vil sige, at 70 pct. af mødrene højst har en 9. klasses prøve. Sammenlignet med forældre i befolkningen som helhed springer det lave uddannelsesniveau dramatisk i øjnene, idet kun 19 pct. af mødrene dér har afsluttet deres uddannelseskarrere med 9. klasses eksamen som højeste niveau.

Ser man omvendt på antallet af forældre, der har uddannelse, er det 17 pct. af anbragte børns mødre, der har en eller anden form for erhvervsfaglig eller videregående uddannelse. Til sammenligning har 68 pct. af mødrene i 'almengruppen' lignende uddannelsesniveauer. Sammenligningsgruppen, hvor børnene ikke har været anbragt uden for hjemmet, placerer sig stort set midt i mellem de to andre grupper, idet 43 pct. af mødrene har en eller anden form for erhvervsfaglig eller videregående uddannelse.

Når beskæftigelse er i fokus, er kun 18 pct. af anbragte børns mødre forsørget ved eget erhvervsarbejde sammenlignet med 77 pct. af mødrene i 'almengruppen'. Mødrene til sammenligningsgruppen placerer sig nærmere de anbragte børns mødre, hvad selvforsørgelse angår, idet et mindretal af mødrene (38 pct.) lever af egen indkomst.

TABEL 2.2

Socioøkonomiske forhold. Procenter eller gennemsnit.

		11-årige anbragte børn	Sammen- lignings- gruppen	Almen- gruppen
<i>Uddannelse, moren</i>	Mindre end 9. klasse	10,4 %	6,0 %	3,1 %
	Kun folkeskolens afgangsprøve	59,3 %	41,5 %	16,4 %
	Kun gymnasial udd. (gym., HF, HH)	3,3 %	5,0 %	6,9 %
	Erhvervsfaglig uddannelse	13,0 %	30,6 %	37,9 %
	KVU	0,8 %	2,8 %	4,2 %
	MVU	2,8 %	8,2 %	20,1 %
	LVU	0,6 %	1,3 %	6,0 %
	Manglende oplysninger	9,9 %	4,7 %	5,4 %
			**	**
<i>Beskæftigelse, moren</i>	Uden for arbejdsmarkedet	4,7 %	6,3 %	5,9 %
	Førtidspensionist	20,4 %	12,0 %	1,7 %
	Kontanthjælp	44,0 %	26,8 %	7,0 %
	Arbejdsløs	7,8 %	8,7 %	4,9 %
	Andre lønmodtagere	6,3 %	10,8 %	11,0 %
	Selvstændig	0,6 %	1,2 %	3,8 %
	Lønmodtager på grundniveau	7,6 %	21,3 %	30,7 %
	Lønmodtager på mellemniveau	2,2 %	7,3 %	20,1 %
	Lønmodtager på højt/toplederniveau	1,0 %	2,8 %	11,2 %
	Manglende oplysninger	5,4 %	3,0 %	3,7 %
			**	**
<i>Indkomst, moren</i>	Gennemsnitlig disponibel indkomst i 2005	135.449 kr.	170.076 kr.**	193.303 kr.**
<i>Andel af mødres husstande, der er fattige</i>	Andel af fattige ¹ (50 % af medianen af den ækvivalensskorrigerede disponible husstandsindkomst i 2005).	14,8 %	13,6 %	5,4 %
			**	**
<i>Procent- grundlag</i>		1.072	1.457	71.321

Anm.: Antal børn i hver kategori er opgjort pr. 31.12.2005. 73.850 børn i alt født i 1995.

*** p < 0,001, ** p < 0,01 og * p < 0,05. Chi²-test er anvendt til sammenligning af fordelingerne.

T-test er anvendt til sammenligning af gennemsnittene. Testene refererer udelukkende til gruppen af anbragte børn i forhold til de to andre børnegrupper.

1. Opgjort efter Finansministeriets og Arbejderbevægelsens Erhvervsråds model. Den benyttede ækvivalens-skala er (antal voksne + antal børn). Fattigdomsgrænsen er opgjort som 50 % af medianen af den ækvivalens-skalerede disponible husstandsindkomst i 2005 for kvinder, der har født et barn i 1995, hvilket ikke svarer til den fattigdomsgrænse, der ville blive beregnet for alle kvinders husstande i Danmark i 2005. Vi forventer derfor, at vores be-

regninger lægger fattigdomsgrænsen lavere, end hvis vi havde mulighed for at beregne den for alle kvinder. Vi har dog valgt at benytte vore egne tal, da import af en fattigdomsgrænse fra et andet datasæt (Finansministeriets eller Arbejderbevægelsens Erhvervsråd) ikke kan forventes at være beregnet på en disponibel indkomst med den samme definition som her.

Kilde: Danmarks Statistik samt egne beregninger.

Tabellen viser endvidere, at 77 pct. af de anbragte børns mødre er uden for arbejdsmarkedet eller forsørget ved førtidspension, kontanthjælp og arbejdsløshedsdagpenge. Heraf er 64 pct. på enten førtidspension eller kontanthjælp, hvilket signalerer en høj grad af marginalisering på arbejdsmarkedet. Blandt mødre i 'almengruppen' er det 19 pct., der er uden for arbejdsmarkedet eller forsørget ved førtidspension, kontanthjælp og arbejdsløshedsdagpenge, heraf er 9 pct. forsørget af henholdsvis førtidspension eller kontanthjælp. I sammenligningsgruppen er 39 pct. af mødrene forsørget ved førtidspension eller kontanthjælp, hvilket placerer dem lidt nærmere mødrene til de anbragte børn end mødrene til andre jævnaldrende. Tilsvarende forskningsresultater findes også i Norge (Kristofersen & Clausen, 2008).

Gennemsnitlig disponibel indkomst for anbragte børns mødre er – ikke overraskende – lav. Det samme gælder for sammenligningsgruppens mødre, selvom de har et lidt højere indkomstniveau. Anbragte børns mødre har en gennemsnitlig disponibel indkomst på 70 pct. af mødres i 'almengruppen', mens sammenligningsgruppens mødre lever af en indkomst på 88 pct. af jævnaldrende børns mødres indkomst. I lyset af at så mange anbragte børn og børn fra sammenligningsgruppen har en enlig mor, er oplysningerne om indkomst gulle, idet anbragte børns mødre skal forsørge (en familie) for i gennemsnit ca. 135.000 kr. netto om året.

I overensstemmelse med de lave indkomster viser tallene en overforekomst af fattigdom blandt de anbragte børns mødre. Ca. 15 pct. af de anbragte børn har en fattig mor, dvs. at ca. hvert syvende barn oplever et hjem med stærk materiel knaphed. For børnene i sammenligningsgruppen er hyppigheden af fattigdom den samme, 14 pct. af børnenes mødre er fattige. I 'almengruppen' er 5 pct. af børnenes mødre præget af fattigdom.

Der er sammenfattende tale om, at anbragte børns socioøkonomiske baggrund er ressourcefattig sammenlignet med andre jævnaldrende børns:

- En majoritet af deres forældre har en så ringe uddannelsesbaggrund, at det vil kræve en betydelig og langvarig indsats, hvis de skal kunne komme ud af en marginaliseret position på arbejdsmarkedet.
- Der er hos de anbragte børn en betydelig overforekomst af socialt ekskluderede mødre, der permanent er førtidspensionerede og uden for det sædvanlige arbejdsliv.
- En stor majoritet af anbragte børns mødre forsørges via overførselsindkomster, hvilket indebærer, at børnene oplever forældre, der ikke går på arbejde og ikke er selvforsørgende.
- Mødre til anbragte børn har disponible indkomster på et yderst lavt niveau, hvilket forstærkes af, at mange af familierne kun har én indkomst.
- Fattigdommen blandt anbragte børns mødre er markant højere end for de to andre grupperes mødre. 15 pct. af de anbragte børns mødre er berørt af fattigdom.

PSYKOSOCIALE PROBLEMER

I nedenstående tabel 2.3 sammenfattes, i hvor høj grad forældre til henholdsvis anbragte børn, dårligt stillede børn (sammenligningsgruppen) og de resterende børn på årgangen er karakteriseret af klassiske psykosociale problemer som psykiatrisk sygdom, misbrug, kriminalitet og opvækst, hvor de selv har været anbragte uden for hjemmet

I tabel 2.3 opgøres psykiatrisk sygdom på den måde, at mødre og fædre, der har en psykiatrisk diagnose – uanset hvilken – i det psykiatriske forskningsregister, er registreret i tabellen med en psykiatrisk sygdom. Personer, der ikke findes i dette register, opføres som ikke havende en psykisk lidelse. Det betyder, at mennesker med psykiske symptomer, gener mv., der ikke er optaget i registret, fordi de ikke har været i kontakt med behandlingssystemet, ikke betragtes som psykiatriske patienter. Det vil også sige, at de anførte tal sandsynligvis underrapporterer omfanget af psykiske lidelser, fordi det må formodes, at der er mange psykiske gener, der forbliver ukendte i behandlingssystemerne.

Mødrene til de anbragte børn har en høj psykiatrisk oversygelighed, de har syv gange så høj forekomst af psykisk sygdom som mødre i 'almengruppen'. Også sammenligningsgruppens mødre har en høj forekomst af psykiske lidelser (26 pct.) sammenlignet med mødre i 'almengruppen' (7 pct.). Fædrene til de anbragte børn har ligeledes en overforekomst af psykiatrisk lidelse, idet over en fjerdedel (28 pct.) har en psykia-

trisk diagnose sammenlignet med knap 6 pct. af fædrene i 'almengruppen'. Deres sandsynlighed for at have en psykisk lidelse er fem gange så høj som de 'almindelige' fædres. Også fædrene til sammenligningsgruppens børn har en høj hyppighed af psykiatriske lidelser (20 pct.) med en godt tre gange så høj sandsynlighed for psykiatrisk lidelse som fædre i den brede befolkning. Når man betragter de anbragte børns forældre under ét, er det ca. hvert syvende barn (15 pct.), der har forældre, der begge har en psykiatrisk diagnose. Det samme gælder for ca. 1 ud af 100 (1 pct.) jævnaldrende fra 'almengruppen'.

TABEL 2.3

Psykosociale forhold. Procenter.

		11-årige anbragte børn	Sammen- lignings- gruppen	Almen- gruppen
<i>Moren</i>	Psykiatrisk diagnose (dummy)	45,3 %	26,2 % **	6,8 % **
	Registreret i misbrugsregistret	13,5 %	1,2 % **	0,1 % **
	Har været fængslet	7,7 %	1,2 % **	0,2 % **
	Anbragt uden for hjemmet som barn	33,9 %	17,9 % **	3,5 % **
<i>Faren</i>	Psykiatrisk diagnose (dummy)	28,2 %	19,6 % **	5,7 % **
	Registreret i misbrugsregistret	10,1 %	4,6 % **	0,5 % **
	Har været fængslet	32,3 %	18,0 % **	5,6 % **
	Anbragt uden for hjemmet	17,3 %	10,6 % **	2,5 % **
<i>Forældre samlet</i>	Begge forældre har psykiatrisk diagnose	14,7 %	7,0 % **	1,0 % **
	En eller begge forældre anbragt uden for hjemmet som børn	42,8 %	25,2 % **	5,7 % **
<i>Procentgrundlag</i>		1.072	1.457	71.321

Anm.: Antal børn i hver kategori er opgjort pr. 31.12.2005. 73.850 børn i alt født i 1995.

*** p < 0,001, ** p < 0,01 og * p < 0,05. Chi²-test er anvendt til sammenligning af fordelingerne.

Testene refererer udelukkende til gruppen af anbragte børn i forhold til de to andre børnegrupper.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Det fremgår af forskningen, at forældres sindslidelse indebærer en risiko for, at børnene både i barndommen og senere i livet selv udvikler psykiatriske symptomer eller egentlig sygdom (fx Smith, 2004). Det fremgår imidlertid også, at risikoen er størst, når forældres sindslidelse følges af andre problemer, ikke mindst tilstedeværelsen af disharmoni i familien, eller at forældrene søger at inddrage børnene i deres sindslidelses symptomer.

Borgere i Danmark registreres i misbrugsregistret, hvis de er kendte i behandlingssystemet. Der er derfor igen tale om et forsigtigt – og formentlig optimistisk – skøn over omfanget af *misbrug*, idet en del mennesker har en eller anden grad af misbrug, som ikke er kendt af nogen behandlende instans.

Hvad alkohol- og stofmisbrug angår, skiller de anbragte børns mødre og fædre sig klart ud fra både sammenligningsgruppen og fra 'almengruppen', om end sammenligningsgruppens forældre også har et lidt højere misbrug end 'almengruppen'. 14 pct. af anbragte børns mødre og 10 pct. af deres fædre er registreret i misbrugsregistret. Det samme gælder næsten ingen af de jævnaldrendes mødre og knap 1 pct. af deres fædre. Anbragte børn har således 96 gange så høj sandsynlighed for at have en misbrugende mor og 21 gange så høj sandsynlighed for at have en misbrugende far end børn i 'almengruppen'. Når man sammenligner de anbragte børn med sammenligningsgruppens børn er der tale om, at de anbragte har henholdsvis otte gange og 10 gange så høj sandsynlighed for at have en misbrugende henholdsvis mor og far som 'sammenligningsgruppen'.

Med hensyn til straffelovsovertrædelser afspejler tabel 2.3 alene, om *fængsling* har eller ikke har fundet sted, og ikke fx hvor længe fængslingen har varet eller hvor alvorlige overtrædelser, der er tale om. 8 pct. af de anbragte børn har mødre, der på et eller andet tidspunkt har siddet i fængsel, sammenlignet med 1 pct. af børnene i sammenligningsgruppen og næsten ingen af 'almengruppens' børn. Det er en tredjedel (32 pct.) af de anbragte børns fædre, der har siddet i fængsel mod 6 pct. af fædrene til de jævnaldrende i 'almengruppen' og 18 pct. af sammenligningsbørnenes fædre. Specielt er de anbragte børns mødre påfaldende i denne sammenhæng, idet de anbragte børn har 32 gange højere sandsynlighed for at have en mor, der har været i fængsel, end deres jævnaldrende i 'almengruppen'. For fædrenes vedkommende er der tale om en seks gange højere sandsynlighed.

En høj andel af anbragte børn (34 pct.) har mødre, der selv har været anbragt uden for hjemmet. For fædrenes vedkommende er der tale om 17 pct. Op i mod halvdelen (43 pct.) af de anbragte børn har mindst én forælder, der har været anbragt uden for hjemmet. Omvendt fremgår det, at de fleste af de 11-årige anbragte børn har forældre, der *ikke* har været anbragt uden for hjemmet.

Forekomsten af børn med forældre, der har været anbragt uden for hjemmet er også høj blandt sammenligningsbørnene, henholdsvis 18 pct. af mødrene og 11 pct. af fædrene har været anbragt. Blandt forældre i 'almengruppen' er tallene 4 pct. for mødre og 3 pct. for fædre.

Sammenfattende eksponeres anbragte børn på 11 år for en række psykosociale problemer hos forældrene:

- Knap hvert andet anbragt barn (45 pct.) har en mor med en psykiatrisk diagnose, godt hvert fjerde (28 pct.) har en far med en psykiatrisk diagnose, og ca. hvert syvende barn (15 pct.) har forældre, der begge er psykiatrisk syge.
- De anbragte børn har en næsten 100 gange så høj sandsynlighed for at have en mor, der er registreret i misbrugsregistret end de jævnaldrende børn i 'almengruppen'.
- Også fædrene til de anbragte børn er hyppigere registreret for misbrug end fædrene i de andre grupper.
- Anbragte børn har en meget højere sandsynlighed end børn fra de andre to grupper for at have forældre, der er eller har været fængslet på grund af straffelovsovertrædelser.
- Specielt de anbragte børns mødre adskiller sig fra jævnaldrendes mødre ved at have oplevet en – for kvinder – høj frekvens af fængslinger.
- Der er en stor andel af anbragte børn, der har forældre, der selv har været anbragt uden for hjemmet som børn, og for mødrenes vedkommende er det en tredjedel, der selv har været anbragt uden for hjemmet.

SAMMENLIGNING AF SITUATIONEN I 2003 OG 2007 FOR BØRN ANBRAGT FØR 2003

Dette afsnit handler om, hvilke forandringer der er sket for forældrene til de anbragte 11-årige gennem den 4-års periode, i hvilken børnene har været anbragt uden for hjemmet. Tabel 2.4 vedrører alene de børn, der er anbragt forud for d. 31.12.2002, dvs. var anbragte ved den første dataindsamling i 2003. Deres situation i 2003 sammenlignes med situationen i 2007.

Det fremgår af nedenstående tabel 2.4, at der ikke forekommer signifikante forskelle på, hvordan familierne til børn, der er anbragt før 2003, har det i henholdsvis 2003 og 2007.

Forældrene er en anelse bedre uddannet, hvilket er forventeligt i lyset af, at der er gået lidt tid siden 2003, men de er ikke markant bedre uddannet.

Omvendt er flere mødre overgået til en yderst marginaliseret position på arbejdsmarkedet i form af førtidspension, men forskellene i beskæftigelsessituationen er heller ikke signifikante.

Mødrenes disponible indkomst er faldet en smule fra 2003, mens fædrenes er steget, men heller ikke disse ændringer er signifikante.

Endelig har en lidt større andel af både mødre og fædre en fængselsdom i 2007.

Tallene tyder sammenfattende på, at anbragte børns forældres sociale situation ikke ændres nævneværdigt under børnenes anbringelse. Derved ser udsigterne til hjemgivelse af børnene ikke ud til at blive lysere over tid.

TABEL 2.4

Sammenligning af forældrenes situation i 2003 og 2007 for børn anbragt før 2003. Procent og gennemsnit.

		Forældre 2003	Forældre 2007
<i>Uddannelse, moren</i>	Mindre end 9. klasse	11,55 %	11,43 %
	Kun folkeskolens afgangsprøve	64,37 %	62,78 %
	Kun gymnasial udd. (gym., HF, HH)	3,44 %	3,81 %
	Erhvervsfaglig uddannelse	11,79 %	13,14 %
	KVU	1,11 %	0,98 %
	MVU	2,46 %	2,83 %
	LVU	0,25 %	0,37 %
	Manglende oplysninger	5,04 %	4,67 %
<i>Uddannelse, faren</i>	Mindre end 9. klasse	15,48 %	14,62 %
	Kun folkeskolens afgangsprøve	32,6 %	30,34 %
	Kun gymnasial udd. (gym, HF, HH)	1,60 %	1,84 %
	Erhvervsfaglig uddannelse	16,46 %	16,58 %
	KVU	1,97 %	2,09 %
	MVU	1,11 %	1,11 %
	LVU	0,98 %	0,98 %
	Manglende oplysninger	30,35 %	32,43 %
<i>Beskæftigelse, moren</i>	Uden for arbejdsmarkedet (herunder kontanthjælp)	61,79 %	46,19 %
	Førtidspensionist	16,95 %	23,22 %
	Arbejdsløs	2,21 %	7,86 %
	Andre lønmodtagere	5,04 %	6,39 %
	Selvstændig	0,98 %	0,61 %
	Lønmodtager på grundniveau	7,74 %	6,76 %
	Lønmodtager på mellemniveau	1,72 %	2,09 %
	Lønmodtager på højt/toplederniveau	0,61 %	0,98 %
	Manglende oplysninger	2,95 %	5,90 %
	Uden for arbejdsmarkedet (herunder kontanthjælp)	26,54 %	23,21 %
<i>Beskæftigelse, faren</i>	Førtidspensionist	10,07 %	11,43 %
	Arbejdsløs	2,95 %	6,02 %
	Andre lønmodtagere	15,60 %	14,99 %
	Selvstændig	2,95 %	2,21 %
	Lønmodtager på grundniveau	14,86 %	10,93 %
	Lønmodtager på mellemniveau	0,98 %	1,23 %
	Lønmodtager på højt/toplederniveau	1,60 %	2,09 %
	Manglende oplysninger	24,45 %	27,89 %
<i>Indkomst, moren</i>	Gennemsnitlig disponibel indkomst	141.198 kr.	136.515 kr.
<i>Indkomst, faren</i>	Gennemsnitlig disponibel indkomst	117.626 kr.	135.106 kr.
<i>Kriminalitet</i>	Mor har været indsat i fængsel	7,37 %	9,34 %
	Far har været indsat i fængsel	31,20 %	34,03 %
<i>Procentgrundlag</i>		814	814

Anm.: Antal børn i hver kategori er opgjort pr. 31.12.2005. 73.850 børn i alt født i 1995. *** p < 0,001 ** p < 0,01 og * p < 0,05. Chi²-test er anvendt til sammenligning af fordelingerne. T-test

er anvendt til sammenligning af gennemsnittene. Testene refererer udelukkende til gruppen af anbragte børn i forhold til de to andre børnegrupper.
Kilde: Danmarks Statistik samt egne beregninger.

SAMMENFATNING OM DE ANBRAGTE BØRNS SOCIALE BAGGRUND

Der er ikke tvivl om, at de anbragte børn og deres forældre som udgangspunkt har særdeles dårlige kår og livsvilkår i øvrigt, uanset hvilke variable man studerer. Det vil sige, at næsten samtlige risikable opvækstfaktorer forekommer i børnenes hjemmemiljø.

- 11-årige anbragte børns familier er demografisk kendetegnet ved faktorer, som gør forældreopgaven vanskeligere og børnenes situation mere udsat end sædvanligt, herunder unge forældreskaber, eneforældreskaber, omskiftelig familiesammensætning mv. Hertil kommer forældres dødsfald.
- Socioøkonomisk har familierne en markant overforekomst af marginalisering og fattigdom. Forældrene er tabt i uddannelsessystemet så langt bagud, at der desuden skal ganske store anstrengelser til at ændre ved den sociale eksklusion.
- En stor andel af de anbragte børns forældre har diagnoser, der må antages at forringe deres overskud til at være forældre. En overforekomst af misbrug inden for forældregruppen reducerer også mulighederne for at passe på børnene og organisere et acceptabelt hverdagsliv for dem.
- Der er en betydelig overforekomst af forældre som er/har været i fængsel, hvilket både betyder fravær af forældre og sandsynligvis påvirkning af børnene med antisociale normer.
- Der er en stor gruppe af anbragte børns forældre, der selv som børn har været anbragt uden for hjemmet og som konsekvens heraf formentlig har færre forbilleder for deres forældreskab, når de selv bliver forældre.
- Børn, der blev anbragt før 2003-dataindsamlingen, har ikke en anderledes familiebaggrund i 2007. Det betyder, at deres familiebaggrund ikke har udviklet sig positivt i de år, barnet har været anbragt uden for hjemmet.

EFFEKTER AF ANBRINGELSE UDEN FOR HJEMMET

Et grundlæggende spørgsmål i forbindelse med anbringelse uden for hjemmet er, om foranstaltningen har positive, negative eller ingen virkninger for det anbragte barn. Dette spørgsmål blev stillet i såvel arbejdet med forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) som i arbejdsprocessen med denne forskningsoversigt.

Efterspørgslen efter troværdig dokumentation af virkningerne af sociale indsatser er i de senere år steget markant, og der er generelt et øget fokus på evidensbaseret viden (Bergmark & Lundstrøm, 2006). Som følge heraf anvendes termen 'effekt' ganske hyppigt – og i mange og forskelligartede sammenhænge.

Når vi ønsker at evaluere sociale foranstaltninger som fx anbringelser, er det imidlertid væsentligt at forhold sig til, hvorledes 'effekter' defineres, samt hvilke typer af forskningsdesign, der rent faktisk kan anvendes til at måle effekter. Vi har derfor indledningsvist valgt at redogøre kort for de mest gængse typer af effektmålingsmetoder, da vi mener, at dette er en grundlæggende forudsætning for at kunne forholde sig til kvaliteten af de studier, som vi har vurderet som egnet til at indgå i dette kapitel. Bagefter følger et kort resume af resultaterne fra forskningsoversigten fra 2003, hvorefter vi vil præsentere effektstudier fra perioden 2003-2008. Kapitlet rundes af med en sammenfatning af resultaterne samt nogle refleksioner over udviklingen (eller manglen på samme) af effektstudier på anbringelsesområdet.

EFFEKTMÅLING

Vi kan ikke tale om effekter uafhængigt af årsager og kausalitet. Når vi ønsker at måle effekter af sociale interventioner som fx anbringelse af et barn/ung uden for hjemmet, forsøger vi direkte eller indirekte at sandsynliggøre et kausalt forhold mellem årsagen/årsagerne til en given virkning. Et kausalt forhold kan sandsynliggøres, når følgende forudsætninger gør sig gældende: årsagen kommer før effekten i tid, årsagen er relateret til (korreleret med) effekten, der ikke eksisterer nogen plausibel alternativ forklaring på effekten andet end årsagen (Shadish et al., 2002:6).

Effektmålingsmetoder bygger grundlæggende på tankegangen om den kontrafaktiske situation. I et eksperiment observerer vi fx, hvad der sker, når en person modtager en behandling (treatment). Den kontrafaktiske situation er, hvad der ville have været sket med den pågældende person, hvis vedkommende simultant *ikke* havde modtaget behandlingen. Når vi taler om en 'effekt', er det således forskellen på, hvad der skete, og hvad der kunne have været sket (ibid., 5). Det er denne snævre definition af 'effekter', som vi anvender i dette kapitel. Vil man måle effekten af en foranstaltning, er det derfor nødvendigt, at der anvendes en tilfredsstillende måde til at måle den kontrafaktiske situation. Dette mål anvendes således i sammenligningen med det observerede resultat af den pågældende foranstaltning. Det er indlysende, at vi ikke fysisk kan observere den kontrafaktiske situation, derfor er den centrale opgave at skabe en rimelig tilnærmelse til denne (Nielsen et al., 2007:7-8).

Effektmålingsmetoder kan groft sagt inddeles i eksperimentelle og ikke-eksperimentelle metoder. De eksperimentelle metoder omfatter blandt andet randomiserede eksperimenter, som inden for den medicinske forskning er det dominerende forskningsdesign, når man vil skaffe sig viden om virkningerne af en behandling. 'Randomisering' vil sige, at der trækkes tilfældigt lod mellem en relevant gruppe af personer i forhold til, om de skal modtage behandling eller ej. Formålet med randomiseringen er, at man teoretisk set undgår, at der er forskel mellem grupperne, idet de forskelle, der er mellem mennesker, bliver udlignet, hvis grupperne er store nok. Hvis randomiseringen udføres korrekt, bliver der således skabt to eller flere grupper, som er gennemsnitligt ens. Som følge heraf vil enhver forskel i udfald, som kan observeres mellem grupperne, kunne antages at skyldes den pågældende behandling, eftersom at der ikke var

nogen forskel mellem grupperne i udgangspunktet. Dette er baggrunden for, at der ofte refereres til randomiserede eksperimenter som 'guldstandard' inden for de eksperimentelle metoder (Shadish et al., 2002:13) (Nielsen et al., 2007:7-8).

Det har imidlertid vist sig, at der også kan være problemer forbundet med at gennemføre randomiserede forsøg.⁵ Samtidig kan det ofte rent praktisk være meget vanskeligt eller umuligt at gennemføre randomiserede eksperimenter inden for social- og samfundsvidenskaberne. Derfor anvendes ofte kvasi-eksperimenter, som netop er defineret ved ikke-randomisering. Deltagerne i et kvasi-eksperiment bliver i stedet fordelt i de pågældende grupper på baggrund af en naturlig variation, ved selv-selektion eller ved en administreret/styret allokering (Shadish et al., 2002). I de kvasi-eksperimentelle studier er der således ikke samme sikkerhed for, at grupperne er ens.

Til forskel fra de eksperimentelle metoder udnytter de ikke-eksperimentelle metoder derimod de tekniske færdigheder, der eksisterer inden for de kvantitative metoder med henblik på at konstruere den kontrafaktiske situation. Ikke-eksperimentelle metoder omfatter 'regression', 'matching' og 'instrumentvariabel estimation' (Nielsen et al., 2007:9). I det følgende skitseres metoderne kort.⁶

Ved 'regression' prøver man at estimere sammenhængen mellem en behandling (intervention) og et givet udfald som fx uddannelseslængde. For at undgå selektionsproblemet forsøger man at tilvejebringe information om observerbare karakteristika (fx køn, alder, civilstand, indkomst etc.), der kan korrigere for systematiske forskelle i uddannelseslængden for henholdsvis behandlingsgruppen og ikke-behandlingsgruppen (ibid., 40-44).

En anden mulighed, hvor der også korrigeres for selektions-skævheden, er 'matching'. Tilgangen her er lidt anderledes. Med udgangspunkt i observerbare karakteristika sørges der ved matching for, at hver person i behandlingsgruppen 'parres' med en tilsvarende person i ikke-behandlingsgruppen. Det kontrafaktiske resultat fremkommer her-

5. Shadish et al. (2002) giver en detaljeret gennemgang af problemerne med intern og ekstern validitet i forbindelse med eksperimentelle og kvasi-eksperimentelle design. Kristensen (2003) gennemgår også en række af de væsentligste problemer, som opstår ved anvendelse af det eksperimentelle design uden for et laboratorium.

6. Se Nielsen et al.'s *Effektmåling* fra 2007 for en mere uddybende gennemgang af metoderne samt fordele/ulempen ved anvendelsen af disse.

efter på baggrund af resultaterne i ikke-behandlingsgruppen. Forskellen på matching og regression er, at der ved matching beregnes estimerede effekter for de enkelte individer i stedet for, at de individuelle effekter bliver sammenvejet i et estimeret parameter (ibid., 44-46).⁷

Et tredje alternativ er 'instrumentvariabel estimation'. Til forskel fra regressionsmetoden, hvor det blev antaget, at det var muligt at finde observerbare karakteristika til at korrigere for udeladt information, kan IV-metoden benyttes, hvis den udeladte information ikke er observerbar. Grundidéen i IV-metoden er at finde et instrument (en variabel), der så vidt muligt korrelerer med behandlingsvariablen uden at være korreleret med udfaldet (ibid., 47-50).

Alle de ovenstående metoder kan indgå i det, der kaldes longitudinelle studier – dvs. studier, der behandler data over tid. Longitudinelle analysetilgange omfatter: gentagen tværsnitsdataanalyse, paneldataanalyse, kohortestudier, varighedsanalyse og tidsserieanalyse. I mange af de studier, som ønsker at måle effekter på anbringelsesområdet, anvendes der longitudinelle designs. I disse studier følges anbragte børn fra et givet tidspunkt og frem gennem barndom, ungdom og måske også voksenalder. I dette kapitel defineres longitudinelle studier – i lighed med i forskningsoversigten fra 2003 – som undersøgelser, hvor der har fundet eller vil finde mindst tre selvstændige dataindsamlinger sted over tid. En sådan fortløbende kortlægning gennem børnenes opvækst giver mulighed for at analysere, hvilke komplekse samspil mellem forskellige faktorer der skaber forskellige udviklingsmuligheder for børnene. Longitudinelle prospektive undersøgelser kan i bedste fald sandsynliggøre effekter af indsatser over tid, dvs. danne grundlag for kausale hypoteser.

Vi ser imidlertid i lighed med forskningsoversigten fra 2003, at de fleste studier, som ønsker at undersøge effekter af børns anbringelse, er efterundersøgelser (*opfølgingsstudier*). Størstedelen af efterundersøgelserne i denne forskningsoversigt har den karakter, at der foreligger data fra et tidligere tidspunkt i de anbragte børn/unges liv, og at der følges op på disse børn/unge på et senere tidspunkt i deres liv med henblik på at kortlægge, hvordan det er gået dem.

7. Matching-metoden kan sammenfattende konkluderes at være mere fleksibel end regressionsmetoden. Fordelen ved matching er, at det er muligt at håndtere og fortolke heterogene effekter af behandling. Omvendt vil regressionsmetoden være mest fordelagtig, hvis effekterne af deltagelse er homogene, idet det er en enklere metode (Nielsen et al., 2007, s. 46).

EFFEKT MÅLINGER PÅ DET SOCIALE OMRÅDE

Motivationen bag effektmålinger er som sagt ønsket om at dokumentere effekten af et givet tiltag. Virker det og i så fald hvordan?

Den fremherskende metode til dokumentation af effekter af tiltag på det sociale område har i mange år været kvalitative interview, evt. kombineret med spørgeskemaundersøgelser. Kvalitative evalueringer kan være særdeles indsigtsgivende i forhold til at få viden om brugernes/klienternes situation og dermed opnå en forståelse for specifikke problematikker på det sociale område. Kvalitative evalueringer egner sig imidlertid ikke til at lave effektvurderinger af bredspektrede eller 'brogede' sociale programmer (Kristensen, 2003:4). Fra et effektmålingsperspektiv er det problematiske ved den kvalitative tilgang, at man følger bestemte individer/grupper, men at den kontrafaktiske situation typisk ikke konstrueres (Nielsen et al., 2007:86).

De eksperimentelle effektmålingsmetoder er imidlertid endnu ikke særligt udbredte på det sociale område, og metoderne er for så vidt stadig omdiskuterede både blandt praktikere og forskere. Den grundlæggende kritik af effektmålingsmetoderne tager sit udgangspunkt i det problematiske ved at kvantificere komplekse sociale fænomener.⁸ Spørgsmålet er, i hvilken udstrækning dette overhovedet er meningsfuldt. Kristensen (2003) problematiserer i et indlæg om effekten af døgninstitutioner for børn og unge netop anvendeligheden af den eksperimentelle evaluering på det sociale område. Kristensen anfører, at logikken bag det randomiserede eksperiment grundlæggende er enkel og let forståelig. Når den mest effektive behandling er fundet på baggrund af et eksperiment, kan behandlingen anbefales til andre med samme type af vanskeligheder. Imidlertid stiller Kristensen spørgsmålstegn ved en lang række af følgerne af ovenstående logik. Kan sociale problemer defineres entydigt? Lader det sig gøre at afgrænse alle relevante faktorer og identificere personer med samme type vanskeligheder? Er de professionelle i stand til rationelt at afgøre om en person, der henvender sig, tilhører en bestemt kategori, som skal have en særlig behandling? Opfatter alle professionelle den samme klient på den samme måde? (Kristensen, 2003:16). Hele tankegangen i den eksperimentelle måling af effekter kan således problematiseres på en række punkter.

8. En mere udførlig diskussion af dette findes i Nielsen et al., 2007.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

I dette afsnit vil vi kort opsummere resultaterne fra den forrige forskningsoversigt fra 2003.

UNDER ANBRINGELSEN

Under anbringelsen er der den klare tendens, at anbragte børn har uforholdsmæssigt mange problemer i forhold til børn, som de kan sammenlignes med. De har markant større skoleproblemer indlæringsmæssigt og socialt. Desuden har mange en antisocial adfærd og psykiske problemer, ligesom børnene har konfliktfyldte relationer til andre børn og voksne.

TIDLIGERE ANBRAGTE BØRN

Tendensen er også klar for tidligere anbragte børn. De udgør som (unge) voksne en uforholdsmæssigt socialt dårligt stillet gruppe. Det gælder, uanset, hvilket 'udfaldsmål' der studeres. De har opnået dårlige skolepræstationer, et ringe uddannelsesniveau, de er oftere arbejdsløse, har dårligere økonomi og helbred, flere sociale problemer (misbrug, kriminalitet m.m.), og de risikerer hyppigere at dø i en ung alder.

GENEREL KONKLUSION FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

De metodologisk velgennemførte effektstudier vedrørte ved den tidligere dataindsamling ofte langvarige anbringelser. I disse i realiteten næsten permanente anbringelser må man forvente, at barnet har været udsat for væsentlige belastninger før anbringelsen. Man må også konstatere, at der har været lang tid til via en samfundsindsats at skabe bedre udviklingschancer for barnet. Langtidsanbringelsernes påvirkning af barnet formår imidlertid ikke at bringe disse børn på niveau med deres jævnaldrende. Snarere bliver langvarigt anbragte børn bragt på linje med de få procent af børnebefolkningen, der er socialt dårligst stillet. Dette er ikke et tilfredsstillende resultat af en langvarig samfundsindsats, der både er indgribende over for barnet og dets familie, og som samtidig er stærkt ressourcekrævende samfundsmæssigt. Omvendt er fraværet af klare og målbare resultater naturligvis ikke i sig selv et argument for, at anbringelser kun helt undtagelsesvist bør finde sted. Vi tolkede i 2003 de be-

grænsede positive effekter af anbringelse som et udtryk for, at ordinære anbringelsesforanstaltninger ikke i tilstrækkelig grad imødekommer de ekstraordinære behov, som anbragte børn har.

SPECIEL KONKLUSION OM EFFEKTER AF ANBRINGELSE PÅ LUKKEDE INSTITUTIONER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

Der forelå på undersøgelsestidspunktet i 2003 ikke megen forskning om lukkede/sikrede institutioner. Den begrænsede forskning pegede imidlertid på, at lukkede institutioners succes ikke kan måles på deres behandlingsresultater, men kun på deres evne til at fastholde barnet/den unge i anbringelsen. Der var forskning, som sandsynliggjorde, at virkningen af anbringelse på lukkede institutionspladser er negativ i den forstand, at unge, der ikke har svære antisociale problemer ved anbringelsen, lærer antisocialitet via anbringelsen. Det var således en påfaldende høj andel af de unge, der efter udskrivningen havde misbrugs- og kriminalitetsproblemer, heraf også nogle, som ikke havde haft den slags problemer før indskrivningen.

SPECIFIKKE VELEVALUEREREDE ANBRINGELSESFORMER

Der var i 2003 mindre opmærksomhed end i dag på specifikke effektstudier, og der var i øvrigt også gennemført færre studier af denne type. Vi beskæftigede os derfor ikke i 2003 med specifikke metoder, der så ud til at have særligt positive virkninger for de anbragte børn og unge.

EFFEKTSTUDIER AF ANBRINGELSE UDEN FOR HJEMMET EFTER 2003

I lighed med den tidligere forskningsoversigt har vi ikke fundet nogen randomiserede kontrollerede studier, ej heller kvasi-eksperimentelle studier, der behandler virkningerne af anbringelse. Dette skyldes givetvis, at anbringelse er en så indgribende og alvorlig foranstaltning, at det kan være svært etisk at forsvare at lave en lodtrækning om, fx hvilke børn der skal anbringes, og hvilke der skal blive hjemme. Der eksisterer en række svenske undersøgelser af forebyggende foranstaltninger som fx MST, som anvender randomiserede eksperimentelle designs, (blandt andet Ols-son, 2008; Sundell et al., 2006; Sundell m.fl, 2006). I øjeblikket er det

første randomiserede studie af to forbyggende foranstaltninger: 'Praktisk, pædagogisk eller anden støtte i hjemmet' (§ 52, stk. 3.2 i Serviceloven) og 'Familiebehandling eller behandling af barnets eller den unges problemer' (§ 52, stk. 3.3 i Serviceloven) i sin opstartsfasen på SFI. Ingen af disse undersøgelser belyser imidlertid effekter som følge af anbringelse, men derimod effekter af foranstaltninger, der har til hensigt at forebygge fejludviklinger ved de pågældende børn. Vi har derfor valgt ikke at medtage disse undersøgelser i indeværende sammenhæng.

Udvælgelsen af studier til dette kapitel har ikke været ligetil, idet det er få af de studier, vi har identificeret, som kan siges at konstruere den kontrafaktiske situation på en tilfredsstillende måde. Vores kriterier ved udvælgelsen har således ikke været om studiet i en snæver forstand kan siges at være et effektmålingsstudie af en type, som indledningsvist blev beskrevet. Vi har derimod medtaget alle studier, som har anvendt en sammenligningsgruppe, også selvom denne ikke er konstrueret på en sådan måde, at den danner grundlag for en kontrafaktisk situation. Endvidere har vi inkluderet studier, der evaluerer specifikke metoder i anbringelsesarbejdet. I vores udvælgelse af studier har vi også været interesseret i at inkludere kvalitative undersøgelser, som ville have kunnet give os en indsigt i virkninger af foranstaltninger ud fra et brugerperspektiv. Vi har imidlertid ikke stødt på sådanne undersøgelser i vores søgningsproces.

Vi ser således, at udbredelsen af effektmålinger med eksperimentelle eller avanceret statistisk design stadig er meget sparsom på anbringelsesområdet, på trods af den stigende efterspørgsel på sådanne undersøgelser. Dette kan blandt andet skyldes de metodiske og praktiske problemer, der kan være forbundet med gennemførelsen af effektmålinger, herunder måske også en modvilje eller skepsis over for nytteværdien af denne type studier på anbringelsesområdet.

UNDERSØGELSER MED SAMMENLIGNINGSGRUPPE

LONGITUDINELLE STUDIER MED SAMMENLIGNINGSGRUPPE

I 2008 udkom SFI's anden rapportering af resultaterne fra forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995 (Egelund et al., 2008). I forløbsundersøgelsen bliver de anbragte børn sammenlignet med alle danske børn fra 1995, der ikke har modtaget foranstaltninger efter serviceloven, og med en sammenligningsgruppe af socialt dårligt stillede børn fra samme

årgang.⁹ I rapporten anvendes både registerdata og surveydata, idet både anbringelsessteder, børnene selv og sagsbehandlere er blevet interviewet. Der anvendes også tværsnitsdataanalyse i analyserne, hvor børnene sammenlignes over tid.

Holdt op mod de to sammenligningsgrupper ser vi, at de anbragte børn særligt i sammenligning med 'almengruppen' klarer sig væsentligt dårligere i en lang række henseender. De 11-årige anbragte børn har hyppigere *symptomer på psykiske og sociale problemer*, adfærdsvanskeligheder, emotionelle problemer, hyperaktivitet, kammeratskabsproblemer og problemer med prosocial adfærd.

De anbragte børn har også en *markant oversygelighed, en vanskeligere skolesituation og deltager væsentligt mindre i fritidsaktiviteter* end andre børn. Endvidere oplever en væsentlig del af de anbragte børn et betydeligt *tab af slægtninge og netværk*, idet de enten ikke har kontakt med forældre, søskende eller anden familie. Anbragte børn oplever også oftere at blive *mobbet* end deres jævnaldrende.

Konstruktionen af en sammenligningsgruppe af andre socialt udsatte børn er det tætteste, vi kan komme på en vurdering af, hvorledes det ville have gået de anbragte børn, hvis de ikke var blevet anbragt. Alligevel viser der sig forskelle mellem de anbragte børn og de ikke-anbragte socialt dårligt stillede børn. Rapporten peger på, at det ikke er tilfældigt, hvilke børn der befinder i de forskellige grupper, og at det er de mest belastede børn, der bliver anbragt. Generelt er sammenligningsgruppen af socialt udsatte en smule bedre stillet end de anbragte, bortset fra at sammenligningsgruppen faktisk viser sig at have en oversygelighed (jf. kapitel 6). Analysemetoderne anvendt i rapporten giver ikke mulighed for at tale om decideret effekter af forskellige anbringelsesformer, men dokumenterer en lang række af sammenhænge mellem anbringelse og negative udfald. Om det er selve anbringelsen eller de problemer, der har givet anledning til børnenes anbringelse – eller begge dele – der afføder de negative resultater, kan imidlertid ikke afgøres på baggrund af undersøgelsen.

9. Denne gruppe består af alle børn, der eller har været klienter efter Servicelovens kapitel 11 og på et eller andet tidspunkt i deres barndom har modtaget de forebyggende foranstaltninger efter § 50, der af Danmarks Statistik registreres med barnet som enhed, dvs. fast kontaktperson, personlig rådgiver og aflastning, men *ikke* har været anbragt uden for hjemmet.

I et svensk longitudinelt kohortestudie fra 2006 undersøger Bo Vinnerljung, Anders Hjern og Frank Lindblad tidligere børneklienters risiko for selvmordsforsøg.¹⁰ Undersøgelsen anvender ti fødselskohorter fra 1972-1983 (registerdata), hvor børneklienter, som har modtaget sociale interventioner inden teenagealderen (N=22.305), dels sammenlignes med jævnaldrende i befolkningen som helhed (N=955.326), dels svenske adopterede børn (N=12.240).¹¹ De afhængige variable i analyserne var selvmordsforsøg, psykiatriske forstyrrelser, psykose og depression.

Tidligere børneklienter havde 4 til 5 gange så stor sandsynlighed for at blive indlagt for selvmordsforsøg end deres jævnaldrende i befolkningen som helhed. De havde endvidere 5 til 8 gange større sandsynlighed for at blive indlagt med alvorlige psykiatriske forstyrrelser som teenagere og 4 til 6 gange så høj risiko som unge voksne. Der blev også fundet forhøjet risiko for psykoser og depression. Unge som havde været langtidсанbragt tenderede til at have de mest negative prognoser.

Resultaterne tyder således på, at tidligere børneklienter har en forhøjet risiko for selvmordsforsøg og alvorlige psykiske sygdomme.

I et svensk longitudinelt kohortestudie af Vinnerljung, Franzén & Danielsson fra 2007 undersøges forekomsten af og odds'ene for teenagegraviditeter blandt tidligere børneklienter.¹² Undersøgelsen baserer sig på svenske registerdata for alle børn født i Sverige i 1972-1983 (N=1.178.207) inklusiv 48.582 børn, som har modtaget forskellige sociale interventioner. Studiet anvender logistisk regression med kontrol for demografiske, socioøkonomiske og familiebaggrundsvariable. Blandt de unge, som første gang modtog foranstaltninger i teenageårene, blev 16-19 pct. af pigerne og 5-6 pct. af drengene forældre som teenagere sammenlignet med 3 pct. af pigerne og 0,7 pct. af drengene i befolkningen som helhed. For de resterende 'børneklienter', som fx børn, der har fået foranstaltninger tidligere i livet, var odds'ene henholdsvis 9-12 pct. for pigerne og 2-4 pct. for drengene.

Forskernes overordnede konklusion er, at unge af begge køn, som modtager sociale interventioner i teenageårene, er i en højrisiko-

10. Denne gruppe af børn omfatter børn, som tidligere har været anbragt på institution eller i plejefamilie, samt ikke-anbragte børn, som har haft en kontaktfamilie.

11. Analysen foretages ved multivariate Cox regression. I dette studie blev der anvendt to Cox regressions modeller. Cox regression er en type af varighedsanalyse.

12. I det svenske studie er børneklienterne primært anbragte børn. Den eneste foranstaltning, som ikke er en anbringelsesforanstaltning i disse data er anvisning til en 'kontaktfamilie'.

gruppe for teenageforældreskab. Samtidig er det også væsentligt at være opmærksom på den resterende gruppe af børneklienter, da disse også har en forhøjet risiko for teenageforældreskab.

I et svensk opfølgingsstudie af Vinnerljung & Sallnäs fra 2008 belyses situationen for 700 tidligere teenageanbragte antisociale unge, når de er 25 år. Studiet baserer sig på registerdata, hvoraf 70 pct. af alle 1.110 13-16-årige, som blev anbragt i 1991, er inkluderet.¹³ Der bliver i studiet fulgt op på de unge som 25-årige, hvor de langsigtede psykosociale udfald undersøges. Samtidig undersøges det, hvilke individuelle baggrundsfaktorer og omsorgsoplevelser, der er relateret til disse udfald. I undersøgelsen sammenlignes de tidligere anbragte unge med jævnaldrende i befolkningen som helhed.

Vinnerljung & Sallnäs (ibid.) finder, at der er en skillelinje mellem de unge, der er anbragt som følge af adfærdsproblemer, og de unge, som er anbragt på grund af andre årsager. Bivariate analyser viser, at de unge kvinder og mænd i den første gruppe i sammenligning med deres jævnaldrende havde en høj forekomst af for tidlig død, alvorlig kriminalitet, hospitalsophold som følge af mentale problemer, teenageforældreskab, manglende selvforsørgelse og ringe grad af uddannelse. Unge, anbragt som følge af andre årsager end adfærdsproblemer, klarede sig væsentligt bedre, men stadig dårligere end de jævnaldrende i befolkningen som helhed, som ikke havde været anbragt. I en logistisk regressionsanalyse undersøges de tidligere anbragte børn i forhold til, om de har fået en dom for kriminalitet i alderen 20-24 år, har været indlagt for mentale problemer i alderen 20-24 år, er blevet forældre som teenagere, har modtaget kontanthjælp som 25-årige eller kun har en grundskoleuddannelse som 25-årige. Analysen viser, at køn har en stor indflydelse på tre udfaldsmål. Sammenlignet med piger har drenge syv gange så stor sandsynlighed (OR=6,8) for at få en dom, mens det derimod var mindre sandsynligt, at de var blevet forældre som teenagere (OR=0,3). Endvidere var der moderat større sandsynlighed for, at drengene kun havde en grundskoleuddannelse som 25-årige (OR=1,6). Jo ældre de unge havde været ved anbringelsen, jo større var sandsynligheden for, at de ikke havde fået

13. Baggrunden for, at der kun anvendtes 70 pct. af den pågældende population, var et spørgsmål om undersøgelsens omkostninger. Som følge heraf blev hver anden unge som blev anbragt, hvor dette var den første anbringelse i det år, tilfældigt udvalgt. Denne procedure førte til 776 individer, som havde påbegyndt 922 anbringelser i løbet af 1991 (nogle påbegyndte mere end én anbringelse).

en dom for straffeovertrædelse og at havde opnået mere end en folkeskoleuddannelse (OR var mindre end 1,0 for hvert år). Var den unge i sin barndom blevet udsat for mishandling/vanrøgt øgede dette risikoen for at være blevet dømt for kriminalitet (OR=2,0) og i nogen grad også for at have været indlagt med mentale problemer (OR=1,5). I lighed med de bivariate analyser viser den logistiske regressionsanalyse, at de unge, som var blevet anbragt som følge af adfærdsproblemer, havde større risiko for dårlige udfald som 25-årige end unge, der var blevet anbragt af andre årsager. Særligt i forhold til at være blevet dømt for kriminalitet i alderen 20-24 år var sandsynligheden højere (OR=3,9), mens den viste sig knap så høj i forhold til indlæggelse for mentale problemer samt ringe uddannelse (OR=1,8 i begge tilfælde). Analysen viser også, at unge, som havde været anbragt på institution, havde større sandsynlighed for at have været indlagt for mentale problemer, selvforsørgelsesproblemer og ringe uddannelse (OR=1,6-2,0) sammenlignet med unge, som havde været anbragt i plejefamilier. De unge, som havde været anbragt på sikrede enheder, havde en stærkt forhøjet risiko i forhold til alle risikoudfald (OR=2,0-5,0) undtagen teenageforældreskab. Det sidste hænger givetvis sammen med, at teenageforældreskab generelt er sjældent forekommende blandt drenge, samt at meget få piger bliver anbragt på sikrede enheder. Længden på anbringelsen var kun relateret til uddannelse, hvor anbringelse i mere end i to år reducerede risikoen for kun at have en grundskoleuddannelse (OR=0,7). Sammenbrud i anbringelsen betød forøget sandsynlighed i alle udfald undtagen teenageforældreskab. Endelig undersøges teenageforældreskab som uafhængig variabel i forhold til social støtte og uddannelse som 25-årig (også logistisk regression). Havde man fået børn som teenager, var sandsynligheden for, at man kun havde en grunduddannelse ikke overraskende væsentligt større (OR=2,7).

På trods af, at undersøgelsen ikke er en evaluering eller effektmålingsundersøgelse, og at vi således ikke kan tale om deciderede effekter af anbringelse, indikerer den, at unge tidligere anbragte klarer sig væsentligt dårligere på en lang række parametre som 25-årige end deres jævnaldrende, og at unge anbragt på grund af antisocialitet klarer sig særligt dårligt.

I et norsk studie fra 2005 har Kristofersen undersøgt anbragte børns sundhed i perioden 1990-2002. Studiet ligger i forlængelse af flere tidligere undersøgelser af de longitudinelle nationale børneforsørgsdata ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR). Kristofersen

(ibid.) analyserer blandt andet mortaliteten både blandt børnene, de unge og deres forældre. De unge sammenlignes med børn og unge i befolkningen generelt. Undersøgelsen anvender nationale individdata for børn i børneforsorgen i perioden 1990-2002. Kilden er Statistiks sentralbyrå (SSB).

Kristoffersen (ibid.) analyserer, hvilke dødsårsager der ligger til grund for de ca. 700 dødsfald, som har ramt børneforsorgsbørnene i perioden 1990-2001. Ud af de 93.000 børn og unge, som har været i børneforsorgsforanstaltninger i perioden 1990-2001, døde 702 personer. Flere drenge end piger døde i perioden (1 pct. af drengene og 0,5 pct. af pigerne). Alder spillede også en rolle. Den største andel af de tidligere børneforsorgsbørn, som døde, var over 18 år i dødsåret (næste 65 pct. af gruppen af døde). Det er børn med norsk baggrund, som bidrager til den højere dødelighed blandt børnene i børneforsorgsbørn. Sammenlignes børneforsorgsbørnene med den almindelige jævnaldrende befolkning, observeres der en klar overdødelighed blandt børneforsorgsbørnene. I 2001 døde 0,17 promille af den almindelige børnepopulation til sammenligning døde 0,76 af børneforsorgsbørnene i perioden 1990-2001. Dette er en væsentlig forskel, selv når der tages højde for, at børneforsorgsbørnenes dødstal er målt over en længere periode.

Særlige såkaldte voldsomme dødsfald (trafik- og andre ulykker, selvmord og drab) var udbredt. 21 pct. af dødsfaldene skyldtes selvmord. Dette betyder en væsentligt højere selvmordsdødelighed i børneforsorgsgruppen (16 per 10.000) end i den almindelige børnepopulation (2 per 10.000) i perioden. Børn i børneforsorgstiltag døde også af sygdomme, særligt af kræft, sygdomme i nervesystemet og sansorganer, medfødte misdannelser og psykiske lidelser, men børnene døde blandt andet også af forgiftning i forbindelse med stofmisbrug.

Kristofersen (ibid.) konkluderer, at børneforsorgsbørnene synes at være en endnu mere såbar gruppe, end man hidtil har antaget, og at det sundhedsmæssige arbejde derfor bør opprioriteres væsentligt i den velfærdspolitik, som føres over for børneforsorgsbørn og deres familier.

Clausen & Kristofersen (2008) præsenterer resultaterne fra analyser af registerdata om børn, der har modtaget interventioner fra den norske børneforsorg i perioden 1993-2005.¹⁴ Rapportens overordnede

14. Dvs. at gruppen ikke kun omfatter børn, der har været anbragte, men også børn, der har modtaget andre typer af foranstaltninger fra den norske børneforsorg.

problemstilling er, hvordan det går med disse børn som voksne, sammenlignet med personer, som ikke har været i kontakt med børneforsorgen.

Clausen og Kristofersen (ibid.) har i flere år arbejdet med et stort longitudinelt datamateriale med registerdata fra perioden 1990-2005. Det omfatter 120.986 personer, som har modtaget tiltag fra den norske børneforsorg. En gruppe på 112.412 personer, som ikke har fået børneforsorgstiltag, bruges som sammenligning.

I undersøgelsen studeres de børn og unge, som har modtaget interventioner fra børneforsorgen i perioden 1993-1999. Af disse følges for det første de, som var 18 år eller mere i år 2000. Dette udgør i alt 21.133 personer, som følges gennem perioden 2000-2005 med hensyn til kontanthjælp og arbejdsløshed. For det andet studeres de klienter, som i 2000 er 21 år eller mere med hensyn til indtægt og uddannelse i henholdsvis 2004 og 2005.

Clausen & Kristofersen (ibid.) finder, at der er store forskelle, når det gælder *uddannelse*, *indtægt*, *kontanthjælp* og *arbejdsløshed*. Tidligere klienter har endvidere større sundhedsproblemer end befolkningen i øvrigt.

34 pct. af de tidligere børneforsorgsklienter har en *uddannelse* udover det 12. klassestrin. Til sammenligning har 80 pct. af sammenligningsgruppen en uddannelse af længere varighed end dette trin. Forskellen er således meget stor mellem børneforsorgsklienterne og sammenligningsgruppen. Der er imidlertid også forskelle inden for gruppen af tidligere børneforsorgsklienter, hvor dem, der har mindst uddannelse, har været anbragt på børne-/ungdomshjem eller andre typer af institutioner. 77 pct. af disse har kun et uddannelsesniveau på enten 7.-10. klassestrin eller 11.-12. klassestrin. De tidligere børneforsorgsklienter, som har været anbragt i familie- eller slægtspleje, udgør den gruppe, der klarer sig bedst uddannelsesmæssigt. 9 pct. af disse har en uddannelse fra højskole¹⁵ eller universitetet, og 34 pct. har en uddannelse, som svarer til 13-14. trin. Årsagen til at flere tidligere plejebørn får en højere uddannelse end fx børn og unge, som har været anbragt på institution, er, at de har haft mindre alvorlige problembelastninger, og at mange får en god og stabil plejefamilie.

15. Uddannelseslængde svarende til de danske professionshøjskoler.

På tværs af anbringelsestyper finder Clausen & Kristofersen (ibid.), at pigerne generelt får en højere uddannelse end drengene. En regressionsanalyse viser endvidere, at kvinder, som har været i kontakt med børneforsorgen, har 63 pct. større chance for at få en høj uddannelse end mænd, som har været i børneforsorgen. Endelig viser resultaterne, at de tidligere klienter, der har modtaget efterværn, næsten har 50 pct. større chance for at opnå en længere uddannelse.

I forlængelse af de store uddannelsesforskelle mellem børneforsorgsklienterne og sammenligningsgruppen viser rapporten også, at der er *store indtægtsforskelle* mellem grupperne. 55 pct. af de tidligere børneforsorgsklienter har en bruttoindtægt, som er lavere end 200.000 kr., hvilket kun gælder for 35 pct. af sammenligningsgruppen. Igen er der også store forskelle inden for gruppen, idet kun 10 pct. af dem, som har været anbragt i institutioner eller forstærket plejefamilie,¹⁶ har en indtægt på over 300.000 kr. Det er igen de tidligere børneforsorgsklienter, som har været anbragt i plejefamilie eller slægtspleje, som har den højeste indtægt. Ser man på årsagerne til, at tidligere klienter modtog foranstaltninger, finder Clausen & Kristofersen (ibid.), at det er tidligere klienter med tre typer af sagsgrunde, som har de laveste indtægter. Det gælder særligt for *funktionsbæmmede*, hvor over 80 pct. havde en bruttoindtægt på under 200.000 kr.. Det samme var tilfældet for godt 60 pct. af de klienter, hvor sagsgrundlaget havde været henholdsvis *adfærdsproblemer* og *misbrugsproblemer*. De børn, som indtægtsmæssigt havde klaret sig bedst som voksne, var dem, som var i børneforsorgen på grund af, at deres forældre var døde. Over halvdelen af disse havde en indtægt på over 200.000 kr.

66 pct. af de tidligere børneforsorgsklienter har modtaget *kontanthjælp* én eller flere gange, hvilket kun gælder for 15 pct. af sammenligningsgruppen. Igen viser analyserne, at der er en overvægt af langtidsmodtagere af socialhjælp blandt dem, som tidligere har været anbragt på institutioner og på børne- og ungdomshjem.

I forhold til *arbejdsløshed* viser rapporten, at næsten 70 pct. af de tidligere børneforsorgsklienter har været registeret som arbejdsløse, efter de er fyldt 18 år, sammenlignet med 40 pct. i kontrolgruppen. Og også

16. Forstærket familiepleje er dels kendetegnet ved et højt professionaliseringsniveau, og dels ved at plejefamilien ydes omfattende støtte under anbringelsen. Familierne indgår desuden ofte i behandlingsforløb og bidrager ved udredning af den unges problemer. Derved rummer denne form for anbringelse nogle af de træk, som kendetegner institutionsanbringelsen (Bengtson & Jakobsen, under udgivelse)

her er det de tidligere institutionsbørn, der udgør den største andel. En logistisk regressionsanalyse viser, at kvinderne har mindre risiko end mændene for at blive arbejdsløse. Endelig viser analysen, at risikoen for arbejdsløshed er mindre for dem, der har fået efterværn.

Clausen & Kristofersen (ibid.) pointerer, at grunden til, at det går væsentligt dårligere med gruppen af børneforsorgsklienter, er, at de er en selekteret gruppe, som har et meget dårligere udgangspunkt end befolkningen som helhed. Samtidig nævner de også, at tallene tyder på, at børneforsorgen gør et godt arbejde i forhold til at opfange de svage stillede i samfundet. Heroverfor kan der omvendt indvendes, at de store forskelle understreger, at børneforsorgen reelt har vanskeligt ved at kompensere denne gruppe tilstrækkeligt.

Undersøgelsens hovedkonklusion er, at personer med en fortid som børneforsorgsklienter i en lang række henseender er stillet dårligere end resten af befolkningen. Igen kan man ikke med undersøgelsen som grundlag afgøre, om dette er effekten af at være børneforsorgsklient, eller om det er de baggrundsvilkår, der var med til at motivere anbringelsen, som slår igennem – eller om der er tale om en kombination.

I en norsk undersøgelse (Helgeland, 2007) følges 85 unge med alvorlige adfærdsvanskeligheder, som har modtaget forskellige former for foranstaltninger, herunder været anbragt. De antisociale unge, der havde fået anbringelsesforanstaltninger, kan således sammenlignes med andre antisociale unge, som modtog andre typer af interventioner. De unge var alle en del af det norske Buskurudprojekt, og de er blevet fulgt, fra de var 15 år, til de blev 30 år. Studiet baserer sig på kvalitative interview, registerdata og surveydata. Undersøgelsen beskæftiger sig med, på hvilken måde man kan hjælpe og støtte unge med alvorlige adfærdsvanskeligheder over i et nyt og positivt spor, og hvilke forhold, der har betydning for udviklingen. Afhandlingen beskriver de unges livsforløb og situation som 30-årige.

Som 30-årige er det 56 pct. af de 86 personer (tre fjerdedele af kvinderne og ca. halvdelen af mændene), som lever et tilfredsstillende liv. Dvs. at de lever et 'normalt' liv uden kriminalitet og misbrug, med venner og familie, som ikke er en del af misbrugs- og kriminalitetsmiljøet, og med fast bolig. De får indtægter til livets ophold gennem lønnet arbejde, men også via 'trygd' (blandt andet overgangsstøtte for enlige forældre) og socialhjælp. Der er 12 pct., som lever i en situation, hvor de vurderes at have en fod i hver lejr. Endvidere blev 19 pct. vurderet at være en inte-

greret del af misbrugs- og kriminalitetsmiljøet. Der er 13 pct., som er døde; to kvinder og ni mænd. Bortset fra en enkelt kvinde har dødsårsagen været knyttet til misbrug, overdosis eller selvmord, og samtlige afdøde personer havde haft betydelige problemer med illegale rusmidler, kriminalitet og/eller psykiske vanskeligheder før dødsfaldet.

Omkring en fjerdedel af gruppen (næsten alle mænd) viser sig fortsat at have problemer med lovovertrædelser, vagabondering og misbrug som et tilbagevendende livsmønster. Lægger vi dertil de personer, som er døde, er det gået dårligt for en tredjedel af gruppen. Sammenlignet med undersøgelser af unge med lignende problemer, har de unge i Buskerudprojektet klaret sig relativt godt.

Helgeland (ibid.) forsøger samtidig at afdække de forhold, som har haft betydning for de unges udvikling, herunder at udpege faktorer i de unges liv, som har givet dem en øget chance for at overkomme vanskeligheder og leve et almindeligt liv? En logistisk regressionsanalyse viser at køn, misbrug hos en eller begge forældre under opvæksten og tidspunktet for starten på skoleproblemer er blandt de faktorer, der prædicerer personernes livssituation i 1997-98. Spørgsmålet er imidlertid, om de tiltag, som de unge har været i, har haft en selvstændig betydning for deres livssituation som 30-årige. Variablen 'tiltag' blev også inkluderet i analysen, som peger på, at 'forstærket plejefamilie' og 'rusmiddelkollektiv' har givet øget chance for en resocialisering (kontrolleret for opvækstbelastninger i hjemmet, tidlig problemadfærd i skolen og køn).

De unge, som har været anbragt på institution, har gennemgående klaret sig dårligst. De unge, som har været anbragt i forstærket plejefamilie og rusmiddelkollektiv klarer sig derimod langt bedre, også bedre end de, som har fået 'lokale tiltag', til trods for at baggrundsbelastningen og problemadfærden i førstnævnte gruppe var større. De unge, hvor projektet kun har ydet rådgivning til hjælpeapparatet i kommunerne, har klaret sig bedst, men disse har også i gennemsnit haft en mindre grad af problemadfærd som 14-15-årige.

Det kvalitative materiale tyder endvidere på, at fire betydningsfulde forhold gælder i forhold til tiltagene: signifikante andre, dvs. betydningen af gode relationer; træning i hverdagslivets gøremål og fritidsaktiviteter; miljøskifte (at blive flyttet væk fra et miljø præget af misbrug og kriminalitet); samt opfølgning efter det 18. år.

EFTERUNDERSØGELSER UDEN SAMMENLIGNINGSGRUPPE

I vores litteratursøgning har vi fundet en del efterundersøgelser uden sammenligningsgruppe, som forsøger at måle effekter af anbringelse (Dixon & Stein, 2005; Sinclair et al., 2006; Schofield & Beek, 2004). Vi har imidlertid valgt at undlade at præsentere disse studier som følge af manglen på sammenligningsgrupper, da dette betyder, at den kontrafaktiske situation ikke er forsøgt konstrueret. Vi har dog gjort enkelte undtagelser i de tilfælde, hvor der er tale om evalueringer af specifikke metoder i anbringelsesarbejdet, da vi mener, at det er relevant at beskrive dels udviklingen i anvendelsen af disse metoder, og dels hvilke indikationer på virkninger, evalueringerne trods alt har peget på.

SPECIFIKKE METODER I ANBRINGELSESARBEJDET

I arbejdet med anbragte børn og unge findes der i dag en lang række af specifikke metoder, som sigter på at forbedre børnene og de unges udfald både under og efter anbringelsen. Studier af denne type præsenteres i det nedenstående.

I et dansk studie fra 2006 undersøger Nissen & Hansen om psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling af børn med tidlige, svære traumatiseringer og omfattende relationsforstyrrelser virker. Undersøgelsen er en prospektiv før og efter-undersøgelse.

Undersøgelsen er en evaluering af, hvordan anbragte børn på behandlingshjem udvikler sig under anbringelsen, og om institutionernes egen generelle vurdering af børnegruppens positive udvikling er forankret i personlighedsstrukturen eller alene er et udtryk for skintilpasning. Børn på tre behandlingshjem i Danmark er gennem flere år blevet fulgt med henblik på at vurdere, hvordan de har udviklet sig. De tre behandlingshjems målgrupper er normaltbegavede, ikke-psykotiske eller hjerne-skadede børn med tidlige svære traumatiseringer og omfattende relationsforstyrrelser, børnene er i alderen 6-12 år. I en 2-årig periode blev nyindskrevne børn, der ikke var fyldt 11 år, inkluderet i studiet.

Prætestningen blev foretaget tidligst to måneder efter indskrivningen og posttestninger 2-2½ år efter. Data er indsamlet ved et semi-struktureret spørgeskema, som er blevet udfyldt af institutionens socialrådgivere. Alle børn er ved ind- og udskrivning blevet testet med forskellige screeningsredskaber.

Resultaterne af undersøgelsen viser, at de 24 børn på de tre behandlingshjem, som samlet gruppe har fået det bedre på en række områ-

der. Børnene er blevet bedre til at bruge deres evner konstruktivt, de er blevet mindre psykisk forstyrrede, de har fået mere selvtillid og er begyndt at reflektere over deres egen situation. De har endvidere fået mere positive forventninger til andre mennesker og har lært at indgå i genuine relationer med andre mennesker.

Undersøgelsen er ikke et randomiseret kontrolleret eksperiment, og de indsigelser om fx fraværet af kontrolgruppe, som kan indvendes over for det pågældende design, gør sig også gældende i indeværende sammenhæng. Med disse forbehold er den overordnede konklusion på undersøgelsen, at den miljøterapeutiske behandling har bragt børnene ind i en udvikling, der er langt mere positiv end ved prætestningen. De har efter behandlingen på behandlingshjemmet fået bedre mulighed for at tage mod relevant kontakt- og identifikationstilbud, som er mindre specialiserede, hvis sådanne tilbydes børnene i fremtiden.

I et svensk studie fra 2008 undersøger Kyhle-Westermarck, Hansson & Vinnerljung virkningerne af behandlingsprogrammet Multi-dimensional Treatment Foster Care (MTFC). I studiet undersøges det blandt andet, om MTFC er et mere effektivt redskab end traditionelle anbringelsesformer som plejefamilier og institutioner. To grupper af antisociale unge sammenlignes i studiet: en stikprøve af svenske unge, der deltog i et svensk MTFC-program, og stikprøve fra en kohorte af svenske anbragte unge i traditionelle anbringelsesformer. I studiet anvendes bivariate analyser og den relative sammenbrudsrisiko er endvidere estimeret. Kundskabsinteressen omhandler således først og fremmest sammenbrudsfrekvensen som udfaldsmål.

Undersøgelsen finder, at sammenbrudsfrekvensen inden for de første seks måneder er signifikant lavere for MTFC end for anbringelse i plejefamilie, hvor der er 2,7 gange så stor sandsynlighed for sammenbrud. En tredjedel af pigerne i de traditionelle anbringelsesformer oplevede sammenbrud i anbringelsen inden for det første halve år, hvilket er 4,7 gange højere relativ risiko end for MTFC. Efter 12 måneder var sandsynligheden for sammenbrud i traditionel pleje mellem 1,7 og 8,0 gange større (RR=1,7-8,0) end ved MTFC, og mere end hver anden pige (57 pct.) i plejefamilie havde oplevet sammenbrud. Sandsynligheden var 8 gange større sammenlignet med MTFC.

Overordnet peger undersøgelsen på, at det svenske MTFC-program har et godt potentiale for at fastholde de unge i deres anbringel-

ser sammenlignet med traditionelle anbringelsesformer. Dette synes især at være tilfældet for antisociale teenagepiger.

SAMMENFATNING OM EFFEKTER AF ANBRINGELSE

Som ovenstående gennemgang har vist, findes der fortsat ingen radomiserede kotrollerede studier eller kvasi-eksperimenter, som vedrører anbringelse af børn uden for hjemmet. Vi har derimod fundet en række af logitudinelle studier, én efterundersøgelse samt et par evalueringer af specifikke metoder i anbringelsesarbejdet. I forhold til karakteren af studierne samt de emner, som behandles, kan følgende konkluderes:

- Størstedelen af studierne anvender sammenligningsgrupper, men på trods af dette kan ingen af studierne siges at konstruere den kontrafaktiske situation på en sådan måde, at vi af resultaterne kan slutte, at der er tale om 'effekter'. I bedste fald tilvejebringer ovenstående studier resultater, hvoraf vi kan udlede kausale hypoteser.
- På trods af det øgede fokus på effektmåling de senere år, ser vi således ikke nogen særlig udvikling i forhold til anvendelsen af optimale effektmålingsmetoder, ej heller studier, der anvender avanceret statistiske metoder. Vi kan således ikke med udgangspunkt i de beskrevne studier i dette kapitel tilnærme os entydige svar på, om de pågældende anbringelser har positive, negative eller ingen virkninger.
- Studierne i dette kapitel bekæftiger sig med en lang række af udfald for de anbragte børn. Det gælder bekæftigelse, indtægt, uddannelse, socialhjælp, kriminalitet, teenageforældreskab, for tidlig død, psykiske forstyrrelser og risiko for selvmordsforsøg.
- Det generelle billede, som disse studier fra 2003-2009 tegner, er i tæt overensstemmelse med den foregående forskningsoversigt. De anbragte børn klarer sig ringere i forhold til stort set alle de ovennævnte udfald, både når de sammenlignes med befolkningen som helhed, men også når de sammenlignes med ikke-anbragte børn, som er vokset op under lignende livsbetingelser.
- Studierne peger samlet på, at virkningerne af de anbringelsesforanstaltninger, der tilbydes børn i både Norden og i

Storbritanien ikke kompenserer børnene i tilstrækkelig grad for deres problemer.

SLÆGTSANBRINGELSER

Slægtsanbringelse eller slægtspleje omfatter anbringelser i pleje hos familiemedlemmer såsom bedsteforældre, mostre, ældre søskende og andre, der er beslægtet med plejebarnet.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

Slægtsanbringelse er et forholdsvist nyt område inden for forskningen om anbragte børn og unge. I forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) blev slægtspleje ikke særskilt behandlet, idet forskningen herom var relativt sparsom. Der var dog et afsnit om effekter specifikt af slægtspleje, der pegede på, at slægtspleje som anbringelsesform gav anledning til en vis optimisme, fordi børnene udviklede sig som andre anbragte børn under denne anbringelsesform, de havde mindre sandsynlighed for at opleve sammenbrud i anbringelsen, og de bevarede oftere kontakten med deres biologiske familie.

FORSKNING OM SLÆGTSANBRINGELSER EFTER 2003

Siden 2003 er der kommet en del mere både kvantitativ og kvalitativ forskning om slægtsanbringelser. De foreliggende undersøgelser på om-

rådet sammenligner ofte slægtsanbringelser med andre former for anbringelser, især med ikke-beslægtede ordinære plejefamilier, med henblik på at få mere viden om, hvad der er særskilt for slægtsanbringelsen. Der mangler dog endnu viden på flere områder, der kan belyse baggrunden for slægtsanbringelser og uddybe de vilkår, der knytter sig hertil, og som samtidig også kan nuancere kundskaben om børnenes udviklingsudfald som følge af slægtsanbringelserne.

Forskningen i slægtsanbringelser har karakter af, at denne form for anbringelse endnu er nyt forskningsområde, der skal indkredses og beskrives. Temaerne i forskningen fordeler sig på områderne:

- Frekvenser for anbringelse i slægtspleje.
- Social baggrund og vilkår for slægtsplejeforældre og karakteristika for børn anbragt i slægtspleje.
- Stabilitet og kvalitet i slægtsanbringelser.
- De særlige familierelationer, der følger af anbringelse hos barnets egne slægtninge.

ANBRINGELSESFREKVENSER

Forskningen i slægtsanbringelser i de forskellige lande søger blandt andet at opgøre andelen af slægtsanbringelser, barnets alder på anbringelsestidspunktet samt varigheden af anbringelsen.

En pilotundersøgelse fra SFI (Lindemann & Hestbæk, 2004) skønner, at 5 pct. af alle anbringelser i Danmark er slægtsanbringelser.

I SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995 (Egelund et al., 2008) oplyser anbringelsesstederne til de aktuelt anbragte børn, at 14 pct. af dem er anbragt i slægts- eller netværkspleje. Undersøgelsen sammenligner børn anbragt i henholdsvis slægts- og netværkspleje og almindelig pleje og finder en række forskelle de to grupper imellem, fx at de slægtsanbragte børn anbringes i en senere alder, har været anbragt i kortere tid samt oplevet færre anbringelsessteder og omsorgsmiljøer end de øvrige grupper.

En svensk afhandling om slægtsanbringelse (Linderot, 2006), der er baseret på kvalitative interview med socialarbejdere og journalstudier, viser, at 15 pct. af alle anbringelser i Sverige i 2003 var slægtskabsanbringelser. Slægtsanbringelsernes andel af det samlede antal anbringelser har været relativt stabil siden 1998. Afhandlingen viser også, at selvom socialarbejdere generelt er positive over for slægtsanbringelser, bliver denne

mulighed ikke altid overvejet i praksis. En grund til dette kan være, at informationen om barnets familienetværk ofte er utilstrækkeligt beskrevet i journaler, og socialarbejderne mangler viden herom. Halvdelen af de interviewede socialarbejdere var end ikke klar over, at de var forpligtede til at overveje anbringelsesformen, når et barn skal anbringes.

En sammenlignende statistisk undersøgelse af anbragte børn fra England, Wales og Skotland (Ford et al., 2007) viser, at omtrent 40 pct. af de slægtsanbragte børn er blevet anbragt før de fyldte 5 år, hvilket kun gælder for 16 pct. af de institutionsanbragte børn. Institutionsanbragte børn bliver derimod langt hyppigere end slægtsanbragte børn (13 pct.) anbragt som 11-15-årige (knap 40 pct.).

En britisk undersøgelse baseret på et tilfældigt udvalg af børn og unge anbragt i henholdsvis ordinær plejefamilie og slægtspleje interviewer børn og plejeforældre (Farmer, 2009). Undersøgelsen viser, at slægtsanbragte børn i gennemsnit har været anbragt lidt længere tid end ikke-slægtsanbragte børn og generelt har færre anbringelser bag sig end de andre anbragte. I lighed med resultaterne fra Sverige (Linderot, 2006) viser også denne undersøgelse, at socialarbejdere i mindre grad overvejde slægtsanbringelse, og at denne i almindelighed fandt sted, fordi slægtsplejeforældrene selv gjorde opmærksom på muligheden.

Samlet set viser de forskellige undersøgelser af anbringelsesfrekvenser blandt slægtsanbragte, at der er relativt få af denne type anbringelser. De slægtsanbragte børn har generelt oplevet færre skift i anbringelsessteder. De forskellige lande opviser forskellige resultater med hensyn til barnets alder ved anbringelsen. I Danmark forekommer slægtsanbringelser senere end i fx Storbritannien.

SOCIAL BAGGRUND OG VILKÅR FOR SLÆGTSPLEJEFORÆLDRE OG KARAKTERISTIKA VED SLÆGTSANBRAGTE BØRN

Det er væsentligt at få viden om den særlige sociale baggrund, der karakteriserer familier, hvor slægtsanbringelse finder sted. Desuden er det vigtigt at kortlægge de særlige vilkår, der tilbydes slægtsplejeforældre i forbindelse med deres varetagelse af opgaven. Forskningen giver nogen indsigt i slægtsanbragtes familiers sociale baggrund og vilkår, om end dette område savner systematisk behandling.

Lindemann & Hestbæk (2004) viser, at halvdelen af de slægtsanbragte børn er anbragt hos familien på deres mors side. 63 pct. er anbragt uden eksisterende søskende.

SFP's forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008) viser, at de slægtsanbragtes mødre oftere har lidt bedre sociale forhold end mødre til børn anbragt i andre plejefamilier.

En større norsk sammenlignende undersøgelse om anbragte børn i slægtspleje og familiepleje (Holtan, 2004) er baseret på kvalitative interview med børn, forældre og plejeforældre samt en spørgeskemaundersøgelse med plejeforældre som respondenter. I lighed med resultaterne fra Danmark påviser undersøgelsen, at slægtsplejeforældre oftest var slægtningene på moderens side (73 pct.), herudover viser undersøgelsen, at slægtsplejeforældre typisk er bedsteforældre (48 pct.), tanter og onkler (44 pct.) eller i sjældnere tilfælde fjernere slægtninge (8 pct.). Sammenlignet med andre plejeforældre var slægtsplejeforældrene lavere uddannede og oftere enlige. Slægtsplejeforældrene fik på trods heraf sjældnere opfølgning og støtte fra børneværnet, og i gennemsnit fik de lavere økonomisk kompensation; nogle af dem fik ingen økonomisk støtte.

En anden norsk spørgeskemaundersøgelse om forskellige typer plejefamiliers opfattelse af børneforsorgens arbejde (Havik, 2007) viser imidlertid, at slægtsplejeforældre er lige så tilfredse som andre plejeforældre med børneforsorgens samarbejde og opfølgning.

Farmer & Moyers (2008) viser i lighed med resultaterne fra Danmark og Norge, at det oftest var bedsteforældre, der tog børnene i slægtspleje. Disse var mest hyppigt bedstemødre, men også bedstefædre tog forholdsvis ofte slægtsbørn i pleje. Tanter og onkler var de slægtninge, der næsthyppest tog børn fra slægten i pleje. Derudover viser undersøgelsen, at et stort antal af naboer, venner af familien, lærere og socialarbejdere har taget børn i netværkspleje. Sammenlignet med andre plejeforældre var slægtsplejeforældrene hyppigere enlige. De havde også oftere helbredsmæssige problemer, hvilket dog skal ses i sammenhæng med, at mange af slægtsplejeforældrene – som bedsteforældre til barnet – var ældre end andre plejeforældre. Desuden viser undersøgelsen i lighed med resultaterne fra Norge (Holtan, 2004), at slægtsplejeforældrene oftere end andre plejeforældre var økonomisk dårligt stillede og boede på mindre plads. Samlet set var slægtsplejeforældrene i undersøgelsen markant dårligere stillet på en række parametre end andre plejeforældre.

Farmer & Moyers(2008) søger endvidere at indkredse de særlige karakteristika for børn i slægtsanbringelse. Undersøgelsen viser, at børn i henholdsvis plejefamilie og slægtspleje lignede hinanden med hensyn til køn, alder og forekomsten af anbringelse sammen med søskende. De var

desuden generelt set anbragt af samme årsager. Undersøgelsen viser, at det i højere grad er etniske majoritetsbørn frem for etniske minoritetsbørn, der bliver slægtsanbragt. Desuden var slægtsplejeanbragte børn hyppigere enebørn sammenlignet med børn anbragt i anden familiepleje. Endvidere var der den forskel, at børn med omfattende helbredsproblemer ofte blev anbragt i familiepleje uden for slægten. Hvad angår børnenes adfærd og emotionelle tilstand ved anbringelsen, viser undersøgelsen meget få forskelle på børn anbragt i slægtspleje og børn anbragt i almindelig familiepleje. De mindre forskelle, der dog kunne spores, omhandlede emotionelle problemer og tristhed, som forekom en anelse sjældnere hos børn i slægtspleje end hos børn i anden familiepleje.

Især de britiske undersøgelser belyser, at slægtsplejeførelde har dårligere vilkår for plejopgaven end andre plejeførelde. Farmer (ibid.) viser, at der føres mindre tilsyn med slægtspleje. Samtidig havde slægtsplejeførelde ikke samme adgang som andre plejeførelde til kurser, supervision og diskussionsgrupper om at have et barn i anbringelse.

En kvantitativ og kvalitativ undersøgelse om praksis i slægtsanbringelsessager hos 32 lokale myndigheder i Skotland (Aldgate & McIntosh, 2006) viser, at selvom slægtsplejeførelde er motiverede for anbringelsen, så har plejesituationen en negativ betydning for deres økonomiske situation. Plejeførelde ønskede mere hjælp fra myndighederne, bedre økonomisk støtte og en højere anerkendelse af deres arbejde som plejeførelde.

Den foreliggende forskning om slægtsplejefamiliers sociale baggrund og vilkår viser sammenfattende temmelig konsistente resultater. Slægtsanbringelser forekommer hyppigst hos bedsteførelde på modernens side, ofte hos en enlig mormor. Slægtsplejeførelde er generelt socialt ringere stillede end andre plejeførelde. De har lavere uddannelse og ringere økonomi, har dårligere helbred og får mindre kommunal støtte i form af tilsyn, supervision og økonomiske ydelser. Børn anbragt i slægtspleje adskiller sig fra andre anbragte børn især ved, at de hyppigt er enebørn og ikke har fysiske eller psykiske helbredsproblemer.

STABILITET OG KVALITET I SLÆGTSANBRINGELSER

Forskningen i stabilitet og kvalitet i slægtsanbringelser forholder sig dels til forekomsten af stabilitet og ustabilitet, blandt andet i form af sammenbrud i anbringelsen, og dels til, hvordan de slægtsanbragte børn overordnet klarer sig i anbringelsesforløbet.

Ifølge Lindemann & Hestbæk (2004) klarede de slægtsanbragte børn sig efter sagsbehandlingens vurdering bedre udviklingsmæssigt end børn i andre anbringelsesformer. Hverken køn, alder, etnicitet eller anbringelsesårsagerne havde en signifikant sammenhæng med, hvor godt børnene efter sagsbehandlingens vurdering klarede sig. Undersøgelsen peger på, at slægtsanbragte børn havde færre problemer end børn i andre anbringelsesformer. Således havde færre slægtsanbragte børn psykiske og adfærdsmæssige problemer. En forklaring kan være, at kommunerne kun anvender slægtsanbringelse til børn, der har knap så tunge problemer. Undersøgelsen viser også, at slægtsanbringelser sjældnere bryder sammen end andre typer af anbringelsesformer. Dog påpeges det, at det er et usikkert resultat, fordi besvarelsene af spørgeskemaerne tyder på, at kommunerne ikke altid opgør antallet af sammenbrud.

Egelund et al. (2008) påpeger desuden, at der kun er få forskelle mellem de børn, der bliver anbragt i henholdsvis slægtspleje og almindelig familiepleje, hvilket kan betyde at børn i disse former for anbringelse har nogenlunde identiske opvækstvilkår. En signifikant større andel af børn i familiepleje har dog en mor uden uddannelse og med en fængselsdom for straffelovsovertrædelser. De børn, der var anbragt i ordinær familiepleje har oftere selv en psykiatrisk diagnose, uden at denne tendens er signifikant.

I et norsk studie fra 2004 (Holtan et al.) baseret på tværsnitsdata sammenlignes børn psykiatriske problemer og karakteristika for henholdsvis børn i slægtspleje og børn i almindelig familiepleje. I alt deltog 214 børn mellem 4 og 13 år i studiet, og gruppen af børn i slægtspleje bestod af 124 børn, mens gruppen af børn i almindelig familiepleje udgjorde 89 børn. De to grupper, der blev sammenlignet, var ikke statistisk forskellige i forhold til køn, alder, anbringelsesvarighed eller alder ved første anbringelse. Resultaterne af undersøgelsen viste, at der var en større andel (51,8 pct.) af børnene i almindelig pleje, som lå i den dårlige ende på det anvendte psykiatriske screeningsredskab "The Child Behavioral Checklist"¹⁷ end andelen af børn, der var i slægtspleje (35,8 pct.). Undersøgelsen pegede endvidere på, at børnene i slægtspleje havde færre tidligere anbringelser, oftere forblev i deres lokale miljø og oftere havde kontakt med deres biologiske forældre. Som følge af at studiet baserer sig på tværsnitsdata er det ikke muligt at sige noget om effekten af slægtsple-

17. CBCL Total Problem Score

je i forhold til børnenes psykiske helbred. På baggrund af undersøgelsens resultater konkluderes det imidlertid, at slægtspleje bør overvejes som en anbringelsesmulighed.

(Holtan, 2004) påpeger, at slægtspleje er en relativt stabil anbringelsesform. Afhandlingen viser, at færre børn i slægtspleje (36 pct.) end børn i andre plejetilbud (54 pct.) har oplevet tidligere anbringelser uden for hjemmet. En lidt højere andel af børn i slægtspleje (48 pct.) end børn anbragt i almindelig familiepleje (44 pct.) forbliver i den oprindelige kommune ved flytning fra hjemmet til slægtsplejen, ligesom en større andel af børnene i slægtspleje kan fortsætte i samme børnehave eller skole ved flytningen. Det gælder for henholdsvis 27 pct. af slægtsanbragte børn, at de kan blive i samme børnehave eller skole. Tallet for andre børn i familiepleje er 12 pct. For mange børn, der flytter til en slægtspleje, opleves bruddet i det sociale liv som mindre dramatisk end for børn, der flyttede til ukendte plejefamilier, hvis omgangskreds og hverdagsliv de ikke kendte til.

Torill (2007) viser, at norske slægtsplejeforældre noget oftere end andre plejeforældre mener, at barnet har færre og mildere problemer på anbringelsestidspunktet og aktuelt. Slægtsplejeforældre har noget sjældnere modtaget et økonomisk vederlag for plejeopgaven. Slægtsplejeforældre mener sjældnere end andre plejeforældre, at barnets samvær med forældre er en belastning for dem, og de har sjældnere overvejet at opsige plejeaftalen.

Svensk forskning (Linderot, 2006) viser, at socialarbejdere vurderede slægtsanbringelser positivt, idet de finder, at børn i disse anbringelser har færre problemer med at tilpasse sig et allerede kendt familiemiljø end et fremmed. Socialarbejderne vurderede, at slægtsanbringelser gav barnet bedre muligheder for kontinuitet.

Et hollandsk studie fra 2003 (Strijker, Zandberg & van der Meulen) peger imidlertid på, at der ikke er nogen forskel på outcomes for børn anbragt i henholdsvis slægtspleje og almindelig pleje. Studiet er baseret på surveys af 129 plejefamilier (43 pct. var almindelige plejeforældre, mens 57 pct. var slægtsplejeforældre). Grupperne var ikke signifikant forskellige fra hinanden i forhold til udvalgte demografiske og sociale baggrundsvARIABLE. Udover plejeforældre blev sagsbehandlerne til familierne også interviewet. Studiet blev foretaget i provinsen Zuid-Holland og sammenlignede de to grupper i forhold til 11 skalaer. Skalaerne til plejeforældrene målte: tilknytning, sagsbehandlerens holdning og

støtte, bevidsthed om rollen som plejeforældre, arbejdsbyrden, kontakten mellem plejebarn og plejeforældrenes egne børn, holdningen til barnets biologiske forældre, barnets netværks holdning til anbringelsen og screeningsredskabet 'The Child Behavioral Checklist'. Skalaerne til sagsbehandlerne var: 'Foster Placement Evaluation Scale', 'Quality of Social Interaction and Discipline' og 'Multi Attribute Utility Technology'. Undersøgelsens resultater pegede på, at der ikke er nogle fordele ved slægtspleje frem for almindelig familiepleje i forhold til de førnævnte måleredskaber.

Størstedelen af forskningen om stabilitet og kvalitet i slægtsanbringelser er engelsk. Ford et al. (2007) viser i lighed med de danske og svenske resultater, at britiske slægtsplejebørn oplever langt færre skift i deres anbringelsesforløb end institutionsanbragte børn. Således har 45 pct. af institutionsanbragte børn oplevet mindst to skift i deres anbringelsesforløb, hvilket gjaldt for kun 11 pct. af de slægtsanbragte børn. Desuden har lidt over halvdelen af de institutionsanbragte børn boet på den pågældende institution i mindre end et år, hvilket gælder for kun en fjerdedel af børnene i slægtspleje. Godt en tredjedel af de slægtsanbragte børn har boet samme sted i mere end fire år, hvilket kun gælder for omkring 7 pct. af de institutionsanbragte børn.

Også Farmer & Moyers(2008) viser, at slægtsanbragte børn har færre anbringelser bag sig end børn anbragt i familiepleje. For de slægtsanbragte børn, der allerede tidligere har været anbragt, har anbringelsen hyppigere end for andre børn også været en slægtsanbringelse, blandt andet hos den samme person som på undersøgelsestidspunktet. De slægtsanbragte børn har i det hele taget oftere tilbragt tid hos familie og venner forud for anbringelsen.

En større britisk undersøgelse om fordele ved og udfordringer i slægtsanbringelser (Hunt, Waterhouse & Lutman, 2008) kombinerer kvantitative og kvalitative analyser af statistik, journaler, interview med socialarbejdere, plejeforældre, biologiske forældre og plejebørn, som sammenlignes med en kontrolgruppe af børn i ikke-beslægtede plejefamilier. Forskerne udvikler et samlet mål for kvaliteten af slægtsplejeanbringelser bestående af fire elementer. Målet viser, at 23 pct. af anbringelserne scorede positivt på alle fire elementer i det sammensatte mål, 21 pct. af anbringelserne scorede positivt på tre mål, 23 pct. scorede positivt på to mål, og 17 pct. havde ingen positive angivelser. Forfatterne identificerer 11 signifikante faktorer for positiv kvalitet i slægtsanbringelser:

- at børnene er yngre ved anbringelsesstart
- at børnene tidligere er blevet fuldtidspasset af de nuværende plejeforældre
- at plejeforældrene er barnets bedsteforældre
- at plejeforældrene er enlige
- at plejeforældrene er blevet vurderet egnede inden anbringelsen
- at plejeforældrenes forældreevne er blevet vurderet positivt
- at barnet er accepteret af slægtsplejeforældrene
- at der ikke er andre børn i husholdningen ud over søskende
- at uenighed om placeringen af barnet er bearbejdet gennem sagsarbejdet
- at slægtsanbringelsen sker på opfordring fra plejeforældrene
- at graden af vanskeligheder hos barnet er lav for anbringelsen.

Undersøgelsen viser, at i jo højere grad disse forhold gør sig gældende, desto større chancer er der for kvalitet i anbringelsen.

Aldgate & McIntosh (2006) belyser gennem interview med 30 slægtsanbragte børn, at børnene fandt stabilitet, ro og grænser i deres anbringelse. De udviste tegn på dybe følelsesmæssige, gensidige forhold til deres slægtsplejeforældre. Store dele af børnenes liv var normale og positive.

Lernihan & Kelly (2006) har sammenlignet børn i henholdsvis slægtspleje og almindelig familiepleje i Nordirland ved hjælp af både kvantitativ og kvalitativ metode. Forfatterne konkluderer, at slægtsplejen er overlegen, hvad anbringelsernes stabilitet angår. Børn i slægtspleje har højere sandsynlighed end familieplejeanbragte børn for at opleve permanent i deres anbringelse, der mange gange antager karakter af en pseudo-adoption. De fleste fik i realiteten 'en familie for livet' i slægtsplejefamilien.

En stor kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af børn i det britiske hjælpesystem undersøger blandt andet anbragte børns bevægelser ind og ud af anbringelsessystemet (Sinclair et al., 2007). Undersøgelsen viser, at sagsbehandlere ser slægtspleje som værende af lavere kvalitet end almindelig familiepleje. Sagsbehandlerne anser dog resultaterne af slægtspleje for at være mere tilfredsstillende i de længerevarende anbringelser.

Forskningen viser, at børn i slægtspleje ser ud til at have færre problemer og klare sig bedre end børn i andre anbringelsesformer. Om slægtsanbringelsen i sig selv har en positiv effekt på barnets udvikling er

imidlertid uvist. De anbragte børn har som udgangspunkt færre problemer selv, de har ikke de samme problemer med tilpasning til et fremmed miljø, og slægtsplejeforældre er ofte mere positive over for anbringelsen end andre plejeforældre. Slægtsanbringelse forekommer at være en relativt stabil anbringelsesform, og der er sjældnere tale om sammenbrud i forhold til andre former for anbringelser.

FAMILIERELATIONER

Et andet tema, som forskningen om slægtsanbringelser har fokus på, er de forskellige dimensioner af familierelationer, der er på spil i denne form for anbringelse. Det er klart, at en slægtsanbringelse potentielt indeholder komplekse familierelationer, fx i kontakten med den biologiske familie og de dilemmaer, der potentielt kan knytte sig hertil.

Lindemann & Hestbæk (2004) viser, at slægtsanbragte børn oftere bevarer kontakten til den ene eller begge biologiske forældre end børn i andre anbringelsesformer. Dette stemmer overens med andre undersøgelser (Aldgate & McIntosh, 2006), der påviser, at slægtsanbragte børn i høj grad ønsker kontakt med deres biologiske forældre.

Norge har omfattende forskning om familierelationer i slægtsanbringelser. I lighed med øvrige undersøgelser viser Holtan (2004), at børn i slægtspleje har hyppigere kontakt med deres biologiske forældre, særligt med moderen, end børn i andre former for familiepleje. Undersøgelsen viser, at godt halvdelen af børnene i slægtspleje (53 pct.) er sammen med deres mor en gang om måneden eller oftere, hvilket gælder for lidt færre børn i almindelige plejefamilier (40 pct.) En indvending fra den norske børneforsorg mod slægtspleje har været, at slægtsplejeforældre er mere loyale over for de biologiske forældre end over for barnet. I Holtans (ibid.) undersøgelse er der ikke belæg for denne antagelse, om end forfatteren efterlyser mere viden på området. Undersøgelsen påpeger, at biologiske forældres og slægtsplejeforældres fælles netværk og relationer kan være en gevinst for barnet og familien, men omvendt også kan være grobund for konflikt og splid i familien. Der er flere følelsesmæssige aspekter på spil for alle parter i forbindelse med slægtsplejeanbringelser. Blandt andet kan det være vanskeligt for barnet at sige fra over for slægtsplejeforældre, såfremt de i virkeligheden hellere vil være anbragt andetsteds.

I en kvalitativ undersøgelse af børn i slægtspleje, deres biologiske forældre og plejeforældre har Holtan (2008) også analyseret slægtsan-

bragte børns familieopfattelser. Hun udvikler en typologi over forholdene mellem plejeforældre, biologiske forældre og slægtsanbragte børn. Hun påviser fire familietyper, som illustrerer den interne variation i familieopfattelserne:

- *En udvidet familie.* Denne opfattelse gælder primært anbringelse hos bedsteforældre. Barnet anser både biologiske forældre og plejeforældre for at være familie. Plejeforældre og biologiske forældre samarbejder og anser anbringelsen for at være et fælles projekt.
- *En flerkernet familie.* Barnet oplever at have sin nære familie i forskellige husstande. Der er høj grad af solidaritet mellem plejeforældre og biologiske forældre.
- *En monopoliserende familie.* Både forældre og plejeforældre ser sig selv som centrum i barnets liv. Der er lav grad af solidaritet og mange konflikter mellem de forskellige parter.
- *En ødelagt familie.* Barnet forstår sine plejeforældre som sin familie. Der er lav grad af solidaritet mellem forældre og plejeforældre, og den nuværende situation er et resultat af langvarige konflikter mellem dem.

Svensk forskning (Linderot, 2006) viser, at socialarbejdere udtrykker bekymring for, at slægtsanbringelser rummer nedarvede skadelige familiemønstre. Sagsbehandlerne påpeger, at slægtsanbringelsen kan medvirke til dårligere relationer mellem slægtsplejeforældre og barnets biologiske forældre. Det fremgår dog ikke, hvilket belæg sagsbehandlere har for deres vurderinger.

Også britisk forskning beskæftiger sig med de dilemmaer, der kan være ved slægtsanbringelse. Lernihan & Kelly (2006) peger ligesom Linderot (2006) på, at nogle plejeforældre (særligt bedsteforældre) gennem opdragelsen af egne børn har bidraget til deres efterfølgende uegnethed som forældre. Desuden påpeger Lernihan & Kelly (2006), at slægtspleje stresser familiesystemet ved at ændre og redefinere familierelationerne. Der kan opstå spændinger mellem slægtsplejefamilien og den biologiske forælder, som ikke er i familie med slægtsplejeforældrene.

En anden britisk undersøgelse belyser nogle dilemmaer, som er identificeret i terapiforløb med familier med børn i slægtspleje (Zimniski, 2007). Undersøgelsen er kvalitativ. Forfatteren peger på fire former

for dilemmaer, som børn og plejeforældre står overfor, når de forsøger at konstruere en ny familieenhed på baggrund af anbringelsen:

- *Dilemmaer om autonomi og autoritet:* Dilemmaerne opstår især i anbringelser, hvor barnet er teenager og ønsker at være uafhængig, mens plejeforældrene forsøger at etablere autoritet.
- *Dilemmaer om valg og ansvarlighed:* Dilemmaet handler om børnenes kontakt med de biologiske forældre, hvis det er svært for børnene at vælge, hvilken kontakt med forældrene de ønsker, og hvis plejeforældrene har svært ved at afgøre, hvor meget ansvar de skal give til børnene i den sammenhæng.
- *Dilemmaer om tab og ret:* Nogle plejeforældre balancerer mellem barnets sorg over at have mistet sine forældre og etableringen af en ny familieenhed. Børnene kan protestere mod tilknytningen til plejeforældrene og fremhæve forbindelsen til forældrene. Det er sværere for børnene at balancere disse hensyn, når der er kontakt med de biologiske forældre. Børn, hvis forældre er afdøde, oplever ikke dilemmaet i samme omfang.
- *Dilemmaer om familietilbørsforhold og identitet:* Dilemmaet opstår, når en del af familien ønsker at afskrive en anden del af familien. Dette presser barnets identitet, idet det er knyttet til begge dele af familien. Udfordringen består i at konstruere en familieenhed, som er tilstrækkelig sammenhængende.

De forskellige undersøgelser viser, at slægtsanbragte børn har hyppigere kontakt med deres biologiske familie end andre anbragte børn. Tilstedeværelsen af forskellige typer af kontakt til forskellige biologiske familiedlemmer er med til at konstruere komplekse familierelationer og -typer. Dertil knytter sig dilemmaer omkring loyalitet og splittelse mellem dele af familien, dvs. de biologiske forældre og slægtsplejeforældrene.

SAMMENFATNING OM SLÆGTSANBRINGELSER

Forskningen i slægtsanbringelser er endnu ny, og der mangler mere systematisk overblik over slægtsplejeformens særlige karakteristika. De foreløbige resultater omhandler især frekvenser af anbringelse i slægtspleje, børnenes karakteristika, social baggrund og vilkår for slægtsplejefor-

ældrene, stabilitet og kvalitet i anbringelsen og de særlige familierelationer, der kan opstå i slægtsplejeforholdet.

Om anbringelsesfrekvenser er hovedresultatet, at slægtsanbragte børn oplever færre skift i anbringelsen, herunder er der færre sammenbrud i anbringelsen.

Om social baggrund og vilkår for slægtsplejeforældrene og om børnenes karakteristika er der følgende hovedresultater:

- Børn anbragt i slægtspleje adskiller sig fra andre anbragte børn især ved, at de hyppigt er enebørn og ikke har fysiske eller psykiske helbredsproblemer.
- Slægtsanbringelser forekommer hyppigst hos bedsteforældre på moderens side, ofte hos en enlig mormor.
- Slægtsplejeforældre er generelt socialt ringere stillet end andre plejeforældre. De har en lavere uddannelse, ringere økonomi og dårligere helbred.
- Desuden får de mindre støtte end andre plejeforældre, herunder kommunalt tilsyn, supervision og dårligere økonomisk kompensations for deres indsats.

Undersøgelserne om stabilitet og kvalitet i slægtsanbringelser har følgende hovedresultater:

- Børn anbragt i slægtspleje har færre problemer end andre plejebørn.
- Børnene ser i flere, men ikke alle, undersøgelser ud til at klare sig bedre end børn i andre anbringelsesformer. Dette kan måske forklares ved, at de som udgangspunkt har færre problemer.
- Slægtsplejeforældre er mere positive over for anbringelsen end andre plejeforældre.
- Slægtsanbringelse ser ud til at være en relativt stabil anbringelsesform.
- Der sjældnere er tale om sammenbrud i slægtsanbringelser end i andre former for anbringelser.

Resultater fra undersøgelserne om de særlige familierelationer, der kan opstå i slægtsplejeanbringelser viser følgende:

- Slægtsanbragte børn har hyppigere kontakt med deres biologiske familie end børn i andre former for anbringelse.
- Tilstedeværelsen af kontakten med andre biologiske familiemedlemmer end plejeforældrene er med til at skabe komplekse familierelationer og dilemmaer, der kan opstå i den forbindelse
- Dilemmaerne ved slægtsanbringelser er, at det anbragte barn kan opleve spændinger omkring loyalitet og splittelse mellem de forskellige dele af familien, dvs. de biologiske forældre og slægtsplejeforældrene.

DØGNINSTITUTIONERS HVERDAG OG VILKÅR

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

På tidspunktet for dataindsamlingen i 2003 fandtes der kun begrænset forskning, som specifikt omhandlede døgninstitutioners hverdag og vilkår, og de eksisterende studier var tematisk meget forskelligartede. På den baggrund valgte vi ikke at behandle døgninstitutionsanbringelser særskilt med undtagelse af en kort gennemgang af forskningen om sikrede eller lukkede institutioner for børn og unge. Denne særlige institutionsform har gennem en årrække har været genstand for en vis forskningsmæssig interesse, men derudover er der således ikke for dette emne tidligere samlede resultater at vise tilbage til.

FORSKNING OM DØGNINSTITUTIONER EFTER 2003

Selvom mængden af studier om den hverdagspraksis, som kendetegner døgninstitutionsområdet, fortsat er relativt begrænset, er der i de senere år sket en så væsentlig forskningsmæssig udvikling, at det berettiger en selvstændig gennemgang af resultater på feltet. Relevansen heraf skyldes også, at man på grundlag af den nuværende forskning kan begynde at ane konturerne af en række temaer omkring døgninstitutionens virke. Mens det fælles udgangspunkt for de undersøgelser, som refereres i dette kapi-

tel, således er en interesse for at forstå døgninstitutionens *praksis* – hvordan og hvorfor hverdagslivet for børn, unge og personale får den udformning, som tilfældet er – så synes de aktuelle resultater at pege i retning af i det mindste to forskellige forskningsmæssige traditioner med hver deres analytiske interesser eller opmærksomhedspunkter.

Den ene tradition vedrører døgninstitutionens 'indre liv' og beskæftiger sig med den sociale dynamik, der opstår inden for gruppen af anbragte børn og mellem børn og professionelle voksne. Interessen retter sig i disse tilfælde typisk mod, hvordan institutionen udgør et socialt mikrokosmos, hvor aktører med forskellige roller, muligheder og kompetencer interagerer og skaber betydning. Udviklingen af dette forskningsområde må forstås i sammenhæng med det fokus på vigtigheden af at høre og give vægt til 'barnets stemme' i undersøgelser på børneområdet generelt, som har karakteriseret det seneste årti (jf. kapitel 10). Disse studier tegner grundlæggende et billede af anbragte børn og unge som aktive og reflekterende aktører, og det sker ofte gennem en udforskning af, hvordan børn og unge – også inden for døgninstitutionens kontekst – gennem forskellige handlingsstrategier skaber mening og retning i dagliglivet.

Den anden tradition indlejrer i højere grad døgninstitutionens praksis i de mulighedsbetingelser, som der samfundsmæssigt – historisk, politisk, organisatorisk – er blevet og kontinuerligt bliver skabt for denne type indsats over for børneværnets klienter. Fokus er således også i denne type forskning rettet mod det hverdagsliv, som døgninstitutionen skaber grundlag for. Men mere end at se på aktørernes forhandlinger, strategier og hierarkier, retter den analytiske interesse sig mod de strukturelle eller samfundsmæssige faktorer, som er med til at påvirke institutionernes praksis. Dette involverer i særlig grad en opmærksomhed over for, hvordan professionelle begreber og redskaber indvirker på eller 'modellerer' hverdagslivet. Men det inkluderer også studier af, hvordan institutionens praksis må udfoldes inden for en modsætningsfuld struktur, hvor samfundsmæssige forestillinger om 'den gode barndom' og 'den vellykkede familie' står som idealer for en omsorgsvirksomhed, der i mange tilfælde er præget af mangel på tid, ressourcer og uddannet personale.

Det er værd at notere, at studierne på dette felt overvejende er kvalitative (eventuelt koblet med survey- eller registerdata, fx om de anbragte børn og unges sociale baggrund). Dette virker logisk i betragtning

af, at ambitionen i undersøgelserne er at komme tæt på og begribe præmisserne for det hverdagsliv, som leves på institutionerne. Det betyder, at disse studier i mindre grad forholder sig til udbredelsen af de undersøgte fænomener, om end resultaterne samlet set synes at give grundlag for visse generelle konklusioner om døgninstitutioners hverdag og vilkår.

Nedenfor gennemgås resultaterne fra de senere års forskning med afsæt i de to nævnte perspektiver, henholdsvis under overskriften 'Døgninstitutionens indre liv' og 'Døgninstitutionens modsætningsfyldte vilkår'.

DØGNINSTITUTIONENS INDRE LIV

Der findes fortsat kun et begrænset antal studier, som tilbyder indgående portrætter af, hvad det vil sige at være anbragt barn eller ung – eller ansat voksen – i forskellige døgninstitutionsmiljøer. De eksisterende undersøgelser bidrager imidlertid med vigtig viden om de relationer og den sociale dynamik, som kendetegner tilværelsen på døgninstitution. Fælles for studierne er således en opmærksom på, hvordan børn og unge agerer inden for og håndterer et pr. definition gruppebaseret liv, som er organiseret og – til en vis grad – kontrolleret af professionelle omsorgsgivere. Resultaterne af disse nærportrætter af døgninstitutionens indre liv går også i samme retning i den forstand, at betydningen af *børnegruppen* og den enkeltes tilhørsforhold til denne fremhæves som en afgørende faktor for, hvordan hverdagslivet former sig. Afhængig af analysetemaet er der imidlertid forskel på, om dette forhold fortrinsvis ansues som en positiv eller en negativ social dynamik i institutionslivet.

I dansk forskning er det først og fremmest Stockholm (2006a), der har bidraget med et særskilt 'børneperspektiv' på døgninstitutionens hverdagsliv. Forfatterens arbejde bygger på indgående etnografiske undersøgelser af to døgninstitutioner med behandlingssigte, hvor hun er kommet tæt på børnenes hverdagsliv gennem langvarig deltagerobservation (jf. kapitel 10 for en uddybet gennemgang af studiet). Der er tale om børn i skolealderen. Stockholm demonstrerer, hvordan børnefællesskabet udgør et helt centralt omdrejningspunkt for tilværelsen på institutionerne, hvor det at 'finde sin plads' i gruppen fremstår som uhyre vigtigt for børnene (se også Stockholm, 2006b, 2006c). Faktisk er tilhørsforholdet så afgørende en faktor for børnenes velbefindende, at dette ifølge Stockholms analyse bliver kontraproduktivt i forhold til institutionens pædagogiske og behandlingsmæssige målsætninger. Først når barnet har etab-

leret sig i en nogenlunde sikker og ønskværdig position i det interne statushierarki – og dermed er blevet en anerkendt deltager i det sociale børnefællesskab – begynder det at give mening for den enkelte at forholde sig til stedets pædagogiske dagsorden.

I den britiske litteratur udgør Emond (2004) en klar parallel til Stokholms danske studie. Emond beskæftiger sig ganske vist med unge, men har ligeledes gennemført intensive etnografiske studier på to (skotske) døgninstitutioner, og hun udforsker tilsvarende spørgsmålet om, hvad gruppen betyder for den enkeltes oplevelse af at være anbragt. Emond flyttede ind på den ene institution og boede der i et halvt år, på den anden institution var der tale om ugelange besøg som beboer, ligeledes gennem et halvt år. I sin analyse fokuserer hun på, hvordan man inden for ungegruppen organiserer sig, og hvilke former for adfærd og forståelser der tillægges værdi. Emond demonstrerer, at en række 'sociale valutaer' findes blandt de anbragte unge, herunder 'støtte og rådgivning' (til andre unge i gruppen), 'viden om systemet', 'humoristisk sans' og 'rygning'. Disse værdier er ikke statiske, og de indbefatter ikke bestemte roller, som skal indlæres. Der er nærmere tale om en vifte af kompetencer, som opøves gennem hverdagens praksis, og som får deres virkning i konkrete situationer. Det handler for de unge om, at de ved at anvende kompetencerne i den rette sociale sammenhæng kan opnå individuel magt og status inden for gruppen.

Emond peger på, at gruppens kultur har afgørende betydning for, hvilken adfærd og hvilke værdier der tillægges værdi af de anbragte børn og unge, og hun ser her et stort uudnyttet potentiale i døgninstitutionens arbejde. Ved at bygge på de positive værdier, som findes i ungefællesskabet (fx værdien af at støtte og hjælpe kammerater), åbnes der for færre modsætninger mellem personalet og de anbragte børn og unge. Det kræver imidlertid, påpeger hun, at opmærksomheden flyttes væk fra individet og rettes mere mod gruppen, ikke som en trussel, men som et afsæt for en mere positiv hverdagskultur.

Mens Emond primært har fokus på de muligheder og potentialer, der ligger i døgninstitutionens gruppedynamikker, udforsker Barter et al. (2004) et helt andet aspekt af døgninstitutionens indre liv, nemlig anbragte børn og unges erfaringer med voldelig adfærd inden for børne-/ungegruppen. Mens perspektivet således også her retter sig mod gruppens betydning for det hverdagsliv, som anbragte børn og unge lever, er det i udgangspunktet de negative konsekvenser af dette forhold, som er i

fokus. Undersøgelsen omfattede interview med 71 børn og unge i alderen 6-17 år samt med 71 medarbejdere fra i alt 14 døgninstitutioner i England. Undersøgelsens fokus på voldelig adfærd blev ikke præsenteret for deltagerne, da deres egne definitioner af fænomenet var en del af genstandsfeltet for studiet. I stedet blev de anbragte børn og unge bedt om at beskrive både positive og negative aspekter af deres relationer med de øvrige beboere. Alligevel gjaldt det i stort set samtlige interview, at forskellige former for fjendtlighed fra de andre beboere hurtigt blev udpeget som et væsentligt problem i forhold til det fælles hverdagsliv. I analysen forstås 'vold' som et kontinuum af handlinger, som kan involvere både fysisk, følelsesmæssigt, verbalt og seksuelt magtmisbrug. Denne spændvidde viste sig nødvendig for at dække over de mange typer af overgreb, som deltagerne kunne beskrive. Undersøgelsen giver ikke noget samlet billede af omfanget af den voldelige adfærd, men sigter i højere grad mod at vise, i hvilke sammenhænge bestemte typer vold forekommer, og hvilken betydning den voldelige adfærd tillægges af de involverede.

Grundlæggende afslører studiet, at vold i forskellige afskygninger er en integreret del af hverdagslivet for børn og unge, som er anbragt på døgninstitution. Gruppetilhørsforholdet viser sig også i denne undersøgelse at være afgørende for den enkelte anbragte, men i modsætning til Emonds og til dels Stokholms undersøgelse er det bagsiden af de stærke kræfter, som ligger i børnefællesskabet, der træder frem. Mens det typisk er hos de andre beboere (frem for hos de voksne), at den enkelte henvender sig til for at få støtte og hjælp i vanskelige situationer, så er det også inden for gruppen – og i kampen om social positionering – at volden opstår. Dette bliver særlig tydeligt i udtalelser fra børn og unge, som enten ikke 'passer ind' i gruppen eller har lavstatus, fx på grund af alder (de yngste børn har ofte yderst vanskelige betingelser), udseende eller manglende 'street cred' – eller hvad Emond ville kalde 'social valuta'.

Forfatterne understreger, at den voldelige adfærd, som de finder inden for døgninstitutionens rammer, på mange måder ligner det, som kendes fra en række andre sammenhænge, hvor børn og unges bringes sammen – i skoler, ungdomsklubber, osv. I det øjeblik mere 'almindelige' former for konflikt forflyttes til døgninstitutionen, får de imidlertid en anden og mere koncentreret form. Det skyldes flere forhold, blandt andet den påtvungne tæthed, når man skal leve sit dagligliv med personer, der i udgangspunktet er fremmede; de mange konflikter, som de anbrag-

te børn og unge hver bringer med sig fra deres komplicerede forhistorie; og den kortvarige og 'transit-prægede' karakter, som mange anbringelser har, hvilket afføder megen turbulens i gruppen af beboere. Alle disse træk kan hver for sig genfindes i andre institutionelle sammenhænge. Men kun i døgninstitutionen, påpeger forfatterne, optræder de alle på samme tid, hvilket skaber særlige vækstbetingelser for en voldelig hverdagskultur.

Egelund, Jakobsen & Hammen (2009) viser i en interviewundersøgelse med unge, at voldstemaet heller ikke er uvæsentligt i en dansk sammenhæng. Studiet fokuserer særligt på sammenbrud i anbringelser og inddrager interview med i alt 10 unge samt de personer, som de unge selv udpeger som betydningsfulde for anbringelsesforløbet, herunder sagsbehandlere, personale på anbringelsessteder, kontaktpersoner og forældre. Undersøgelsen viser, at volden mellem de anbragte unge ofte foregår i et institutionelt parallelunivers og dermed ofte er usynlig for de professionelle voksne. Undersøgelsen demonstrerer endvidere, at volden i flere tilfælde bliver en anledning til sammenbrud i anbringelsen, når den unge ikke længere magter at kæmpe mod de dominerende kræfter i gruppehierarkiet.

En tilsvarende konklusion om voldens tilstedeværelse kan drages, hvis det metodiske fokus ændres fra interview til deltagerobservation af hverdagsliv i en række døgninstitutionsmiljøer. I Egelund & Jakobsen (2009a) afrapporteres der fra en undersøgelse, hvor en gruppe forskere har fulgt hverdagen gennem flere måneder på i alt ni danske døgninstitutioner og opholdssteder. Ingen af institutionerne er præget af en udtalt voldskultur blandt børn og unge, og personalet er generelt stærkt optaget af at forebygge og gribe ind over for adfærd, der kan skabe uro og angstelse blandt gruppen af børn og unge, og som eventuelt kan eskalere til fysiske voldshandlinger. Ikke desto mindre viser hverdagsbeskrivelserne, at der opstår mange situationer på institutionerne, der rangerer som vold – fra mindre drillerier og nedgørende ord til lussinger, spark og regulære slagsmål. Som hos Barter et al. (2004) kan det fastslås, at voldshandlingerne formentlig ikke adskiller sig principielt fra det, man kan finde i andre sammenhænge, hvor børn og unge bringes sammen, men at volden alligevel får en kvalitativt anden karakter på døgninstitutionen, hvor børnene ikke bare står mere alene (og derfor er tilsvarende mere afhængige af gruppens accept), men også har færre muligheder for at undslippe volden.

DØGNINSTITUTIONENS MODSÆTNINGSFYLDTE VILKÅR

Mens det er en nyere udvikling, at forskningen retter blikket mod børn og unges oplevelse af døgninstitutionens hverdagsliv, kan der spores en længere tradition for forskning i de samfundsmæssige vilkår, døgninstitutionen fungerer under, og de aftryk, som disse forhold sætter på praksis. Tidligere har forskningen imidlertid været tematisk meget spredt, og det er først inden for de senere år, at en række undersøgelsestemaer med klare fællestræk er begyndt at tage form. Studierne deler en interesse i at forstå døgninstitutionens praksis, typisk med afsæt i nogle af de grundlæggende modsætninger og krydspres, som præger virksomheden. Der viser sig dog også at være væsentlige forskelle inden for disse studier, hvilket til dels afspejler varierende kundskabsinteresser, men som også har gøre med *nationale* forskelle i institutionslandskabet, dvs. at døgninstitutionens område indtager forskellige roller i de enkelte lande.

DANSK FORSKNING

Den danske forskning har især fokuseret på, hvordan forskellige former for professionelle begreber og metoder indvirker på døgninstitutionens hverdagsliv. Professionsperspektivet på organisatorisk praksis kan imidlertid vinkles på mange måder, hvilket illustreres fint af de studier, som er fremkommet gennem de senere år.

Schwartz (2007) har gennem deltagerobservation fulgt det pædagogiske arbejde med ni børn på en nærmiljøinstitution over mere end to år. Schwartz tager udgangspunkt i, at børnelivet på institutionen er betinget af den omsorgspraksis, som pædagogerne organiserer for børnene. Professionelle forstår børns (og deres forældres) livsproblemer på bestemte måder, og disse problemforståelser har indflydelse på, hvordan den pædagogiske indsats udformes. Med afsæt i et aktionsforskningsperspektiv peger Schwartz på, hvordan der inden for døgninstitutionens rammer kan skabes gunstige vilkår for børns udvikling, hvis indsatsen tilrettelægges ud fra et kontekstuel frem for individuelt syn på barnet og dets problemer. Anbragte børns livsproblemer findes ikke i et vakuum, men må forstås som knyttet til deres deltagelse i og på tværs af sociale praksisser, der igen er relateret til bredere, samfundsmæssige strukturer. For at anbragte børn kan gives gode udviklingsmuligheder, må man således, fremhæver Schwartz, i det pædagogiske arbejde fokusere på børnenes adgang til, inddragelse i og deltagelsesmuligheder i sociale praksisser.

Schwartz viser med sit studie, hvordan dette deltagelsesorienterede perspektiv fungerer i praksis på den undersøgte institution – men også, at udviklingspotentialerne vanskeliggøres, når det pædagogiske fokus flyttes mod det individuelle barn som entydigt 'problematisk' (se også Schwarz, 2006). I forlængelse heraf peger Schwartz på, at bestemte faglige forståelsesmåder – typisk dem, der har afsæt i voksen-barnrelationens eksklusive betydning – kan hæmme arbejdet med børn på institution, fordi det gør de professionelle blinde for andre relationers vigtighed, herunder betydningen af børnenes relationer til hinanden. En vigtig pointe hos Schwartz er således, at fællesskabet i børnegruppen såvel som relationer på tværs af sociale arenaer altid vil være vigtige faktorer i institutionsbørnenes tilværelse – men at det samtidig er den professionelle organisering af døgninstitutionens hverdagsliv, der bliver afgørende for, hvilke deltagelses- og udviklingsmuligheder børnene får.

Andersen (2004) diskuterer ligeledes de handlemuligheder, som børn har på døgninstitution, og hvorledes disse muligheder kan blive et springbræt for udvikling eller en form for 'mønsterbrud'. Grundlaget for studiet er deltagerobservation på en døgninstitution for børn i alderen 6-12 år, og Andersen benytter sig af videooptagelser af situationer fra hverdagslivet, fx måltider, som hun efterfølgende viser for og diskuterer med børnene. En vigtig pointe er, at børnene er meget opmærksomme på regler for samværet med andre børn og voksne, og at deres muligheder for at udvikle selvregulering – dvs. en evne til at være en selvstændig og aktiv medspiller i sit eget liv – er betinget af professionelle tilgange i arbejdet med børnene. Voksenstyret regelfokusering ser således ud til at fastholde barnets negative adfærdsmønstre og skabe 'instrumentalitet', hvor barnet handler, ikke fordi det har en værdi i sig selv, men kun for at opnå noget (fx opmærksomhed fra den voksne). Undersøgelsen viser, at børnene godt kender til alternative handleformer, men at de ikke formår at gøre brug af dem i institutionslivets regelbundne univers.

Jakobsen (2006) fremhæver med et andet fagligt udgangspunkt også den betydning, som professionelle forståelsesmåder har for hverdagslivets indretning, når børn og unge anbringes på institution. Udgangspunktet er en etnografisk undersøgelse af det pædagogiske arbejde, som finder sted i et kollektivistisk opholdssted for en gruppe børn og unge i skolealderen. Analysen er del af et større forskningsprojekt om døgninstitutioners hverdag og vilkår, hvor i alt ni døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder har deltaget, og hvor en gruppe forskere

re har gennemført deltagerobservation og interview med børn, unge og personale. Det kollektivistiske opholdssted udgør en ganske særlig form for døgninstitution, både fordi de professionelle voksne bor på stedet – og dermed lever i en form for storfamilie med børnene – og fordi den pædagogiske strategi udgør et meget 'diskret' element i hverdagslivet. Filosofien er, at børnene (der som hovedregel er langtidsanbragt) udvikler sig ved at indgå i et tæt leve- og arbejdsfællesskab med en fast gruppe voksne, som ikke er deres forældre, men heller ikke 'blot' pædagoger, da man fører en fælles tilværelse på matriklen, hvor børn og voksne også er følelsesmæssigt engageret i hinanden. Jakobsen demonstrerer nogle af de væsentlige muligheder og potentialer, der ligger i denne organiseringsform, men peger samtidig på, at bo-kollektivet – som enhver anden type døgninstitution – rummer et behandlerblik, der også udgør en 'udelukkelsesmekanisme'. Det er således ikke alle børn, der kan finde deres plads inden for institutionens rammer, og i bo-kollektivets tilfælde er det navnlig de børn, der har vanskeligt ved at indgå i nære følelsesmæssige relationer med andre mennesker, der falder udenfor.

I Egelund & Jakobsen (2009a) afrapporteres der samlet fra ovennævnte forskningsprojekt om døgninstitutioners hverdag og vilkår, og det undersøges her eksplicit, hvordan forskellige professionelle tankemodeller, begreber og metoder sætter sig aftryk i døgninstitutionens praksis. Det empiriske materiale hentes fra en række meget forskellige institutioner – fra børnehjem og opholdssteder til behandlingshjem, bo-kollektivet og den sikrede institution for unge. Forfatterne påpeger, hvordan institutioner med vidt forskellige målgrupper og mandater ser ud til at arbejde ud fra nogenlunde enslydende målsætninger eller 'praksisbegreber'. Disse professionelle begreber udpeger centrale indsatsområder i institutionsarbejdet med udsatte børn og unge, fx at skabe 'tryghed og forudsigelighed', at 'se det enkelte barn' og at tilbyde 'relationer til troværdige voksne'. Gennem beskrivelser af institutionernes hverdagspraksis vises det, at de enslydende pædagogiske målsætninger omsættes på meget forskellig vis, og at de således ikke fortæller meget om den tilværelse, som anbragte børn og unge fører.

Forfatterne argumenterer for, at hverdagslivets udformning afhænger af, hvordan de professionelle håndterer de ofte modsætningsfyldte krav og forventninger, som indrammer døgninstitutionens virksomhed (se også Egelund & Jakobsen 2009b). Hvordan løser man fx dilemmaet med at skabe tryghed og forudsigelighed for de anbragte børn i en orga-

nisatorisk struktur præget af vagtplaner, hyppig personaleudskiftning og begrænsede mandskabsressourcer? Hvordan kan indsatsen individualiseres med henblik på at 'se' det enkelte barn, når den gruppebaserede indsats ofte kræver en høj grad af standardisering? Svarene er på ingen måde entydige, og forfatterne understreger, at uagtet relevansen af at et børneperspektiv og en forståelse for børnenes egen betydningsproduktion, så udgør døgninstitutioner *behandlingsystemer*, hvor professionelle voksne så at sige 'bygger' den sociale virkelighed fra grunden (se også Jakobsen, 2009).

Det fremgår af ovennævnte studie, at døgninstitutionens virke i større eller mindre udstrækning bygger på en 'familiemodell', dvs. at de værdier, der fremhæves som centrale i arbejdet med anbragte børn på institution, også er de kvaliteter, man i al væsentlig mener at finde i den 'almindelige' eller vellykkede familie. Højlund (2006) foretager en eksplisit undersøgelse af dette fænomen med sit studie af de såkaldte 'miniinstitutioner' i Århus, dvs. døgninstitutioner med et relativt begrænset antal børn og voksne og med en beliggenhed og indretning, der i højere grad signalerer hjem end institution. Det særlige ved miniinstitutionerne er da også, at 'hjemlighed' formuleres som en egentlig pædagogisk strategi, og Højlund undersøger, hvordan denne målsætning udmøntes i praksis. Hun inddrager i alt fem institutioner og bygger sin analyse på delta-geroobservation og interview med børn, pædagoger og ledere.

Analysen påviser, at der er en række paradokser og dilemmaer indlejret i begrebet 'hjem' anvendt som pædagogisk praksis. Fx viser det sig vanskeligt på institutionerne at skabe relationer som dem, der findes i et hjem. Uanset hvor fine personlige forhold, der opstår mellem børn og voksne, og uanset hvor konfliktfyldte familieforhold børnene har med i bagagen, så forbliver der ifølge aktørerne selv tale om relationer mellem anbragte børn og professionelle voksne. Det viste sig også vanskeligt at skabe hjemlighed i form af den autentiske privathed, som almindeligvis forbindes med hjemmet. Døgninstitutionen kan vanskeligt være et sted, hvor man 'bare er sig selv', og det skyldes både befolkningstætheden og de mange regelsystemer, som uvægerligt er en del af institutionens hverdagsliv. Døgninstitutionens hjemlighed repræsenterer ikke en illusion i Højlunds analyse, men den udgør netop en særlig institutionaliseret form for hjemlighed, der har andre kendetegn end det private domæne, som metaforen hjem almindeligvis refererer til.

Mens miniinstitutionerne *tilnærmer* sig det hjemlige, i hvert fald på det programmatiske plan, forholder det sig nærmest modsat med de sikrede institutioner. Her anbringes nogle af de mest truende – og truende – børn og unge under fængselsagtige betingelser. Interesse for disse institutioner har været stigende gennem de senere år, blandt andet fordi brugen af sikret forvaring af børn og unge er øget markant, men forskningsmæssigt findes der stadig begrænset viden om karakteren af denne type institutionsvirksomhed i et hverdagslivsperspektiv. Egelund & Jakobsen (2009a) udforsker dog de lukkede institutioner og beskriver hverdagen på to sikrede afdelinger. Studiet viser en interessant parallel til Højlund (2006), da man også bag de høje mure forsøger at igangsætte socialpædagogiske indsatser med afsæt i en form for hjemlig hygge. De stærkt modsætningsfyldte betingelser, som disse institutioner fungerer under – hvoraf den væsentligste er sammenblandingen af social hjælpeforanstaltning og strafferetlig intervention – sætter sig imidlertid tydelige spor i hverdagens praksis og vanskeliggør intentionen om at skabe grundlag for udvikling og positiv forandring for de anbragte børn og unge. Selvom visse uddannelses- og beskæftigelsestilbud således står til rådighed på de sikrede afdelinger, befinder de anbragte børn og unge sig i så eksistentielt vanskelige situationer, at mulighederne for et positivt udbytte er begrænsede.

Samtidig viser studiet, at der i den lukkede institution sker en akkumulering af nogle af de indbyggede spændinger og modsætninger, som præger døgninstitutionsområdet generelt. Det gælder fx i forhold til den store personalegennemstrømning og vanskelighederne med at tiltrække personale med uddannelse og erfaring til et krævende, lidet prestigefuldt og til tider farligt arbejde. En konsekvens er, at udviklingsambitionerne i forhold til de anbragte børn og unge nedtones til fordel for en mere jordnær målsætning om at skabe et sikkert miljø for alle samt at give drengene (som der helt overvejende er tale om) 'en god tid', som det gerne formuleres af personalet..

NORSK FORSKNING

De seneste års norsk forskning om døgninstitutioner har i høj grad haft nogle af de ovenfor nævnte modsætninger og spændinger som analytisk omdrejningspunkt. Dette fokus på institutionslivets negative sider skal formentlig delvist ses i lyset af den kritik af institutionsanbringelsernes

formålstjenstlighed, som har været en fremherskende diskurs i Norge i det nye årtusinde (jf. Bengtsson & Jakobsen, under udgivelse).

Falck (2006) har gennemgået 142 sager med unge, som er blevet tvangsanbragt efter loven om alvorlige adfærdsvanskeligheder. Målet var at kortlægge de unges baggrund samt at undersøge, hvad samfundet gør med eller for disse unge. Falck påpeger det i udgangspunktet modsætningsfyldte forhold, at hovedparten af de unge giver udtryk for, at anbringelsen er en straf, mens myndighederne fastholder, at der er tale om et behandlingstiltag. Med hensyn til de unges hverdagsliv på døgninstitutionerne demonstrerer sagsmaterialet, at forskellige negative socialiseringsmekanismer træder i kraft. Ungegruppen er som hovedregel det eneste stabile holdepunkt for de anbragte. De er fælles om at være blevet udstødt fra samfundslivet, men de dør hver især med store og meget forskelligartede konflikter, som forstærkes i institutionsmiljøet. Der er en række eksempler på, at de unge tidligere har været anbragt på andre institutioner, hvor de er blevet involveret i en negativ ungdomskultur med oplæring i stofmisbrug og opmuntring til kriminalitet og prostitution. Falck viser, at dette imidlertid ikke forhindrer de unge i at blive genanbragt på andre og lignende – eller sågar de samme – institutioner.

Tjelflaat & Ulset (2008) diskuterer betydningen af regler og rutiner på døgninstitutioner i forhold til børn og unges medbestemmelse. Datagrundlaget er en kvalitativ undersøgelse, hvor 17 børn og unge fra fem forskellige institutioner er blevet interviewet. Forfatterne påpeger, at regler og rutiner typisk bliver begrundet fagligt i hensynet til at skabe et mønster af tryghed og forudsigelighed i hverdagen for de anbragte børn og unge. Når man spørger børnene og de unge selv, opfattes den rutineprægede og voksenstyrede hverdag imidlertid som et voldsomt indgreb i deres personlige råderum og som en begrænsning af deres handlemuligheder i det daglige. De anbragte børn og unge betragter ikke reglerne som meningsfulde. Tværtimod fortæller flere, at de ikke forstår, at institutionerne skal være præget så stærkt af skemalagte rutiner, og de stiller spørgsmålstejn ved sammenhængen mellem regelbrud og straffeforanstaltninger – fx fratagelse af lommepenge. Nogle vælger derfor af taktiske grunde i hverdagen at undertrykke negative meninger om institutionens regler og stiltiende acceptere tingenes tilstand for ikke at stille sig selv i en endnu ringere situation.

Tjelflaat & Ulset (ibid.) peger på, at man dermed kun på overfladen har nået et mål med de anbragte børn og unge. Beboerne er medgør-

lige, men adfærden repræsenterer en skintilpasning, som ikke kan betragtes som et holdbart fundament for udvikling. Forfatterne konkluderer, at man i stedet har fået skabt en situation, hvor de voksne og de anbragte børn og unge lever i to forskellige institutionelle verdner. De voksne arbejder loyalt i tråd med faglige præmisser ud fra hensigten om at bidrage til en positiv udvikling hos den enkelte beboer. Beboerne, derimod, ser hverken mål eller mening med deres hverdag, og de strenge rutiner og sanktioner ved regelovertrædelse bliver associeret med et unormalt liv på randen af samfundet – ikke som et hjælpemiddel med henblik på positive adfærdsændringer.

En række tilsvarende modsætninger ved institutionslivet fremhæves af Tjellflaat (2003), som også bygger på interview, men med et retrospektivt blik på anbringelsen, da datamaterialet består af samtaler med 27 unge udskrevet fra deres anbringelse i perioden 1993-1998. Erfaringerne er ikke kun negative; nogle af de tidligere anbragte understreger betydningen af tilknytning til enkeltpersoner blandt de ansatte, ture og aktiviteter uden for institutionen samt at der blev sat nogle grænser for den enkelte. Omvendt understreger en del af de unge, at det har været en særdeles krævende oplevelse at bo på institution. Især påpeges den store problemfobning i ungegruppen som en væsentlig, negativ faktor, der i mange tilfælde har været med til at skabe uhensigtsmæssige normer på institutionerne. Flere af de unge beskriver institutionen som et kunstigt miljø, hvor de ikke bare var nødt til at agere i forhold til andre unge med problemer hele tiden, men hvor de også måtte forholde sig til en stadig strøm af professionelle voksne, som vanskeliggjorde kontinuerlig dialog og en grad af forudsigelighed i relationen til de voksne.

SVENSK FORSKNING

Sverige har generelt en omfattende børneværnsforskning, men antallet af studier, som fokuserer specifikt på døgninstitutioners hverdag og vilkår har været relativt begrænset i de år, som nærværende forskningsoversigt dækker. Dog er der under Statens institutionsstyrelse (SiS) gennemført en række undersøgelser, som beskæftiger sig med døgninstitutionen, men hovedparten anlægger et juridisk perspektiv og berører kun i begrænset omfang institutionernes hverdagspraksis. Derudover findes et mindre antal studier, som især behandler forskelle mellem forskellige anbringelsestyper, ikke mindst hvad der kendetegner henholdsvis familiepleje og døgninstitution.

Hermodsson & Hansson (2005) har interviewet i alt 92 unge, anbragt på 'særskilte ungdomshjem' (§12-hjem), om deres muligheder for medinddragelse i egen behandling. De fleste unge, som placeres på disse institutioner, er tvangsanbragt, selvom frivillige anbringelser også forekommer. De særskilte ungdomshjem er ikke permanent lukkede, men 'låsbare', dvs. at dele af institutionen – eller visse unge – i perioder kan være låst inde. Blandt deltagerne var både tvangsanbragte og frivilligt anbragte, men alle var placeret med henblik på behandling. Undersøgelsen viser, at de unge som hovedregel oplever, at de kun i ringe grad kan kommunikere med personalet, og at institutionens behandlingsarbejde som følge deraf ikke forekommer dem særligt vedkommende. De unge ved ofte ikke, hvad der står i deres behandlingsplan, og det er ikke deres erfaring, at målet med opholdet bliver genstand for megen diskussion. Ganske vist tillader klimaet på institutionerne ifølge de unge, at man kan bede om hjælp hos personalet og give udtryk for sine ønsker og meninger. Det modsvares imidlertid ikke af en generel villighed fra personalets side til at komme de unge i møde; de oplever ikke, at personalet i tilstrækkelig grad informerer dem om behandlingen, hører på dem, spørger til deres synspunkter eller tager hensyn til dem. Forfatterne anlægger et rettighedsperspektiv og konkluderer, at institutionerne i bekymrende grad lider af et 'demokratisk underskud'. I et institutionelt hverdagslivsperspektiv kunne konklusionen lyde, at unge og personale agerer i to paralleluniverser, som kun sporadisk synes at berøre hinanden.

Laanemets & Kristiansen (2008) har undersøgt en række af de samme institutioner med specifikt fokus på, hvordan køn spiller ind på behandlingsarbejdet, når unge (piger og drenge) anbringes under tvang. Studiet omfatter syv afdelinger for unge,¹⁸ heraf to akutafdelinger (en for piger og en for drenge). De øvrige afdelinger var udrednings-/behandlingsafdelinger eller rene behandlingsafdelinger. Én af disse afdelinger var både for drenge og piger, de øvrige rettede sig kun mod det ene køn. Undersøgelsen bygger fortrinsvis på observationer fra de enkelte afdelinger, men omfatter også interview med personalet. Overordnet konkluderes det, at piger og drenge behandles ganske forskelligt på institutionerne, og at forskellene ikke blot kan forklares ud fra de unges problembilleder og anbringelsesårsager. Observationerne af insti-

18. I studiet indgår også tre SiS-institutioner/-afdelinger for voksne misbrugere, men resultaterne herfra refereres ikke i denne sammenhæng.

tutionernes behandlingspraksis viser, at pigerne tildeles et væsentlig større råderum end drengene i forhold til acceptable adfærds- og udtryksmåder. Drengene får blandt andet ikke mulighed for at vise sig som urolige, usikre eller kede af det. Behandlingsmiljøet præges i stedet af, at de skal lære at være stærke, ansvarsfulde og rationelle mænd, der ikke viser deres følelser. Pigerne, derimod, kan i langt højere grad opvise forskellige følelsesmæssige udtryk, og deres individuelle handlemuligheder er mere omfattende. Konkret fremgår dette ved, at tolerancen over for pigerne er større, hvilket bliver særlig tydeligt ved regelbrud og efterfølgende sanktioner. Forfatterne konkluderer, at institutionerne på mange måder fremstiller stereotype billeder af det mandlige og kvindelige og dermed er med til at forstærke et traditionelt kønsrollemønster blandt de anbragte piger og drenge.

Fastman (2004) har af flere omgange interviewet 14 unge i alderen 17-22 år, som har været anbragt i forskellige foranstaltninger gennem deres ungdomsliv. Undersøgelsen viser, at unge med erfaringer fra både familiepleje og døgninstitution oplever, at opholdet i plejefamilie har været langt det bedste for dem. De fleste af de unge, som kom fra institution til familiepleje, var således glade for flytningen. Hverdagen på døgninstitution bar ifølge de unge ofte præg af manglende frihed og voksenstøtte, og disse behov kunne i højere grad imødekommes i en plejefamilie. Omvendt var erfaringerne fra familieplejen ikke entydigt positive. De unge beskriver, hvordan det var svært at indordne sig, når familien begyndte at stille krav om deltagelse i husarbejde mv., og hvordan det ikke har været uproblematisk at finde en naturlig plads i en allerede tæt sammenvævet familiestruktur.

Andersson (2008) beskæftiger sig ligeledes indirekte med døgninstitutionen i sit longitudinelle studie af 26 anbragte børn, som er blevet fulgt i perioden 1982-2003. Fælles for børnene er, at de var anbragt på et udvalgt børnehjem inden for en toårs periode i starten af 1980'erne, og at de var mellem 0 og 4 år ved anbringelsen. Andersson undersøger jævnligt børnegruppen over de følgende årtier, hvilket har resulteret i en mængde publikationer. I den aktuelle udgivelse er emnet stabilitet i anbringelsen samt de anbragte børn og unges erfaringer med anbringelsen. De fleste af børnene har kun erfaringer med familiepleje, men for dem, der også har været anbragt på institution, bærer udsagnene præg af en række negative beskrivelser af anbringelsens karakter. Især pointeres – på linje med studiet ovenfor og flere af de norske undersøgelser – ungdomsinstitutio-

nens 'smittfare' i forhold til udvikling af normbrydende og kriminel adfærd. "Hvis man ikke allerede er ude i noget skidt, så kommer man det", som en af drengene i undersøgelsen konstaterer.

Barnombudsmanden (2004) redegør i en rapport for institutionsanbragte børn og unges oplevelse af deres ret til at blive hørt og imødekommet af anbringelsesstederne. I undersøgelsen deltog i alt 73 børn og unge mellem 11 og 18 år fra 18 forskellige døgninstitutioner, særskilte ungdomshjem og behandlingshjem. Formålet var ikke at gå tæt på institutionernes praksis, men de unges udsagn giver alligevel indsigt i livet på institutionerne. Der er betragtelig variation i de unges erfaringer. Nogle finder fx, at institutionen er det bedste hjem, de har haft. Omvendt finder mange, at deres indflydelse på egen situation er yderst begrænset. Over halvdelen af de unge angiver således, at de sjældent eller aldrig bliver taget med på råd i forhold til anbringelsesstedets husregler. Desuden beskrives relationen til institutionspersonalet som præget af en vis overfladiskhed eller mangel på interesse fra de voksnes side. Eksempelvis svarer hver tredje unge, at personalet sjældent spørger til deres skolegang, og ifølge 4 ud af 10 unge spørger personalet sjældent til deres fritidsliv.

Sallnäs (2006) gør opmærksom på, at skellet mellem døgninstitution og familiepleje ikke længere er entydigt, og at der i spændingsfeltet mellem det institutionelle og det hjemlige er opstået hybrider, som indeholder elementer fra begge anbringelsesformer. Hendes undersøgelse udgør et observations- og interviewbaseret casestudie af to sådanne institutionshjem, som er 'familiære' i kraft af fastboende voksne og et begrænset antal anbragte børn, men 'institutionelle' i kraft af den professionelle organisering af indsatsen. Sallnäs viser, at man på begge institutioner er stærkt optaget af at være 'familielignende' enheder og dermed noget andet end den traditionelle børneværnsinstitution. Analogien kan dog ikke overføres direkte til praksis, blandt andet fordi anbringelserne pr. definition er midlertidige (børnene bor på institutionshjemmene i flere år, men det er et grundlæggende princip i det svenske barneværn, at anbringelser er tidsbegrænsede, og at muligheden for hjemgivelse løbende skal vurderes). Det familielignende kan desuden fortolkes på mange måder, og hverken de enkelte børn eller børn og voksne er enige om, hvad begrebet indebærer, fx i hvor høj grad de voksne skal indtræde i rollen som stedfortrædende forældre.

Studiet viser imidlertid, at organiseringsformen skaber andre muligheder end den traditionelle institution, ikke mindst i forhold til kontinuiteten og dybden af kontakten mellem børn og voksne. Dette værdsættes særligt af de børn, som har erfaringer med større institutionsmiljøer, hvor personalegennemstrømningen har været anderledes markant. Sallnäs konkluderer, at institutionshjemmet ser ud til at kunne kombinere de bedste elementer fra den uformelle familiepleje og den traditionelle institutionsomsorg. Samtidig påpeger hun, at der med denne konstruktion er en vis fare for, at det anbragte barn hverken tilbydes de tætte relationer, som forventes i familieplejen, eller den systematiske behandling, som forventes fra den professionelle omsorgsinstitution.

BRITISK FORSKNING

I den britiske forskningslitteratur har der i de seneste år været et øget fokus på de vanskelige betingelser, som døgninstitutionen er underlagt, og som gør det svært for personalet at udføre det arbejde, som forventes af dem fra omgivelsernes side. Vanskelighederne beskrives blandt andet som udtryk for, at hele institutionsområdet er kommet i miskredit som følge af en række sager om misrøgt af og overgreb på børn og unge, og at døgninstitutionerne efterhånden fungerer som 'en sidste udvej' for myndighederne, når alt andet er afprøvet og har fejlet (jf. Emond, 2004). Antallet af institutionspladser er reduceret kraftigt gennem en årrække, og den politiske vilje til at understøtte området finansielt og give det form af et positivt tilvalg synes begrænset. Bekymringerne for området slår også igennem i forskningslitteraturen, hvor det ikke kun er vilkårene for de anbragte børn og unge, men også personalets muligheder for at skabe fornuftige rammer for anbragtes hverdagsliv, der gøres til genstand for undersøgelse og diskussion.

Heron & Chakrabarti (2003) fastslår, at selvom det er veldokumenteret, at institutionspersonalet generelt har et lavt kvalifikationsniveau, og at hele døgninstitutionssystemet udgør en 'vedvarende fiasko', så ved man stadig ikke meget om, hvordan personalet betragter de anbragte børn og unge. Dette er, påpeger forfatterne, overraskende i lyset af, at sådanne opfattelser må formodes at være afgørende for en forståelse af, hvad der faktisk foregår på døgninstitutionerne. Set i sammenhæng med, at de anbragte børn over en årrække er blevet ældre og mere tynget af alvorlige forstyrrelser og afvigelser, rejser det spørgsmålet om, hvordan opgaven løftes af et personale, der ofte er overanstrengt, underbe-

talt, har begrænset indflydelse på vigtige beslutningsprocesser i arbejdet og mangler anerkendte professionelle kvalifikationer. Undersøgelsen bygger på et omfangsrigt kvalitativt materiale. 30 medarbejdere fra syv døgninstitutioner (children's homes) indgik i undersøgelsen og blev interviewet af flere omgange, således at der i alt blev gennemført 109 interview.

Studiet bekræfter, at institutionspersonalet har store vanskeligheder med at yde de anbragte børn og unge den hjælp og støtte, de åbenlyst har behov for. I visse tilfælde resulterer det i apati over for den opgave, personalet er konfronteret med, og resultatet er en bekymrende mangel på engagement over for nogle af børneværnets mest sårbare og udsatte børn. Blot at garantere disse børns basale sikkerhed i hverdagen kan være problematisk, fx i forhold til overgreb fra andre børn. Personalet beskriver, at de føler sig magtesløse, er udbændte og som en konsekvens benytter sig af en række overlevelsesstrategier – som at trække sig fra børnene og forskanse sig på kontorerne, når institutionslivet kommer ud af kontrol. Forfatterne konkluderer, at studiet ikke tilbyder megen støtte til det synspunkt, at livet på denne form for døgninstitution kan udgøre et positivt tilvalg for børn med voldsomme følelsesmæssige og adfærdsmæssige vanskeligheder.

Den samme konklusion synes at kunne drages af Taylor (2006), som er en retrospektiv engelsk interviewundersøgelse med tidligere anbragte unge. I alt 39 unge deltog i undersøgelsen, som havde til formål at afdække sammenhængen mellem anbringelser og kriminel adfærd. Blandt deltagerne havde en del erfaringer med varetægtsfængsel, mens andre af de tidligere anbragte unge ikke havde været fængslet. Et gennemgående tema i interviewene er den kriminelle subkultur, som allerede findes, når den unge ankommer til døgninstitutionen. Omkring to tredjedele af de interviewede fortæller således, at de har været involveret i lovovertrædelser under opholdet, og for en stor dels vedkommende et det først i forbindelse med anbringelsesforløbet, at de kommer i kontakt med politiet og straffesystemet.

McPheat et al. (2007) afrapporterer fra to studier, som har af dækket nogle af de centrale forhold omkring den kommunale anbringelsesplanlægning, der får betydning for døgninstitutionernes hverdag. Studierne bygger på kvantitative opgørelser fra 22 institutioner med i alt 151 pladser i seks forskellige kommuner. Resultaterne viser, at institutionsanbringelse kun i begrænset omfang bliver brugt som en målrettet foran-

staltning med forventning om et bestemt udbytte for den enkelte. Ofte repræsenterer anbringelsesbeslutningen i stedet en sidste desperat udvej for myndighederne, og forfatterens pointe er, at den manglende planlægning i alvorlig grad præger institutionerne og dermed den tilværelse, som de pågældende børn og unge kan føre. De væsentligste konklusioner fra de to studier er, at institutionerne typisk huser børn og unge inden for et bredt aldersspektrum og med meget varierende problemer, at anbringelser for en stor dels vedkommende er uplanlagte og af meget kort varighed, og at søskende, som bliver anbragt, i mange tilfælde bliver skilt fra hinanden. Konsekvensen er, fastslår forfatterne, at personalet på institutionerne står over for at skulle løse en forskelligartet vifte af opgaver med et bredt spektrum af børn og unge.

Mens ovennævnte undersøgelse tegner en del af den kontekst, som døgninstitutionerne opererer i, giver Stevens (2006) et billede af, hvordan skotske unge selv oplever hverdagen på døgninstitution. Studiet udspringer af et statsligt kvalitetssikringsprogram, hvor 24 15-19-årige unge fra døgninstitutioner forskellige steder i landet har videregivet erfaringer med anbringelsen via fokusgruppeinterview. Resultaterne bekræfter, at de strukturelle problemer på området, der påpeges af McPheat et al. (2007), ligeledes slår igennem i de unges hverdagsliv. De unge peger blandt andet på, at institutionerne er underbemandede; at personalet optræder som fængselsbetjente – og i visse tilfælde *er* tidligere fængselsbetjente – og ikke har de fornødne kvalifikationer til at arbejde med børn og unge; og at graden af, hvor velfungerende ungegruppen er, er afgørende for de unges velbefindende, hvilket gør de mange akutte og uplanlagte anbringelser til et konkret problem i de unges hverdag.

SAMMENFATNING OM DØGNINSTITUTIONERS HVERDAG OG VILKÅR

Ved dataindsamlingen i 2003 blev det vurderet, at forskningen om døgninstitutioners hverdag og vilkår var for begrænset og forskelligartet til, at det kunne berettige en særskilt behandling af emnet. Siden er forskningsindsatsen i nogen grad forøget, ikke mindst i dansk sammenhæng. Fælles for studierne er en interesse for døgninstitutioners praksis, det vil sige, hvordan hverdagslivet formes for anbragte børn, unge og voksne i forskellige institutionsmiljøer. Studierne deler derfor i sagens natur også en

forankring i de kvalitative metoder, da undersøgelser af praksis på døgninstitutioner fortrinsvis må bero på feltstudier, observationer, interview, fokusgrupper, mv.

Døgninstitutionsforskningen følger forskellige interessemæssige spor, og en væsentlig skillelinje er, om opmærksomheden retter sig institutionens indre liv (sociale identiteter og relationer, forhandlinger, dynamikker, hierarkier, osv.), eller mod institutionens forankring i bredere – og ofte modsætningsfyldte – vilkår og strukturer (affødt af områdets professionalisering, institutionalisering, politisering, osv.).

Gennemgangen af forskningslitteraturen om *døgninstitutionens indre liv* viser, at der er al mulig grund til at være opmærksom på en række af de relationer og dynamikker, som opstår på det sociale mikroplan inden for institutionens ramme:

- Børnegruppen fremtræder – på godt og ondt – som det helt afgørende tilhørsforhold for anbragte børn og unge. Det er børn og unge, som bebor døgninstitutionerne, mens de voksne som udgangspunkt er – eller opleves som – forbipasserende og på gennemrejse.
- Børnefællesskabet kan være en vigtig integrerende kraft for børn i en eksistentielt vanskelig situation og dermed også en væsentlig faktor for anbragte børns deltagelsesmuligheder og sociale læreprocesser.
- De stærke sociale kræfter i gruppens fortløbende forhandling, hierarkisering og rivalisering betyder imidlertid også, at gruppen bliver arnested for social marginalisering, mobning og voldshandlinger i forskellige afskygninger.
- Døgninstitutionens børnekultur kan derved også komme til at stå i modsætning til personalets behandlings- eller udviklingsmæssige hensigter.
- Studierne viser samlet set, at man næppe kan være *for* opmærksom på gruppen som socialt fænomen, når det drejer sig om at forstå – og eventuelt forandre – døgninstitutionernes hverdagspraksis.

Litteraturgennemgangen om *døgninstitutionens modsætningsfyldte vilkår* viser, at praksis på institutionerne betinges af en række strukturelle forhold, som arbejder sammen – eller modvirker hinanden – på komplekse og svært gennemskuelige måder.

- En række (navnlig danske) studier beskæftiger sig med, hvordan professionelle begreber og metoder indvirker på døgninstitutionens praksis. Et gennemgående træk i disse studier er, at arbejdet udspringer af en 'familiemodell' og forestillinger om 'hjemlighed', men at praksis altid giver en anden og institutionaliseret form af disse begreber. Samtidig ser det ud til, at henholdsvis voksne professionelle og anbragte børn og unge oplever disse modeller så forskelligt, at man næsten kan tale om, at parterne lever i forskellige verdener.
- En del studier viser, hvordan omfattende regelværker og en udbredt brug af rutiner er et integreret element af hverdagslivet på en døgninstitution, hvilket ses særlig tydeligt på de sikrede, lukkede eller 'lås-bare' institutioner. En hverdag i faste rammer kan godt være en del af behandlingsplanen, men lige så ofte er der nærmere tale om en utilsigtet konsekvens af selve institutionaliseringen. Studierne demonstrerer, hvordan de indbyggede regler og rutiner gør det vanskeligt at efterleve officielle servicemål for indsatsen, fx medinddragelse af den unge i behandlingsarbejdet eller omsorg med blik for individuelle behov og præferencer.
- Det voksende antal undersøgelser om døgninstitutioners hverdag og vilkår viser samtidig, at 'institutionsanbringelse' i dag er et vidt begreb, som kan dække over en række meget forskellige interventionsformer. Mens der således i de fleste lande findes ganske repressive institutioner (særligt henvendt til unge med varierende former for 'adfærdsproblemer'), optræder der på samme tid forskellige 'hybrider' mellem den traditionelle døgninstitution og familieplejen. Sidstnævnte institutionstyper synes at åbne nye døre i et hverdagslivsperspektiv, hvor anbragte børn og unge gives mulighed for at føre en tilværelse, der i højere grad ligner deres jævnaldrendes, uden dog helt at kunne slippe nogle af døgninstitutionens indbyggede modsætninger og dilemmaer.

ANBRAGTE BØRN OG UNGES SUNDHED

At være sund og rask er et vigtigt udgangspunkt for at kunne begå sig i skolen, indgå i sociale relationer og dyrke fritidsinteresser. Sundhed spiller således ind på en række øvrige livsområder. Som det vil fremgå af forskningsgennemgangen nedenfor, er anbragte børn og unge imidlertid generelt langt dårligere stillet helbredsmæssigt end deres jævnaldrende.

Når vi taler om sundhed og helbred er det vigtigt at understrege, at begreberne definitorisk dækker over mere og andet end fravær af sygdom. Sundhed drejer sig også om kapaciteten til at indgå i og realisere de opgaver, værdier og mål, har betydning i en given kontekst (Borup & Holstein, 2006; Due, som Rasmussen, & Holstein, 2000). I den internationale HBSC-undersøgelse (Health Behaviour in School-aged Children), der omhandler skolebørns trivsel og sundhedsadfærd, defineres sundhed ud fra følgende fire dimensioner (Rasmussen & Due, 2007):

1. Et godt helbred uden symptomer, skader eller alvorlig sygdom.
2. En god evne til at fungere i relation til familie, skole og venner.
3. En god trivsel i skole, nære omgivelser og livet i det hele taget.
4. En god sundhedsadfærd.

Også Verdenssundhedsorganisationen WHO opererer med et sundhedsbegreb, der inkluderer både fysiske, psykiske og sociale forhold.

Trivsel i skolen og relationen til blandt andet forældre og søskende vil blive behandlet andetsteds i forskningsoversigten, mens vi i det følgende vil præsentere resultater vedrørende fysisk og psykisk sundhed i øvrigt. Først skal vi imidlertid kaste et blik tilbage på forskningsoversigten fra 2003, som vil fungere som springbræt til den videre gennemgang.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

Forskning om anbragte børns sundhedstilstand og behov for sundhedsydelse var i 2003 spredt og mangelfuld. Der eksisterede kun få udenlandske undersøgelser om emnet, og de viste, at børnene havde både en ringere sundhedstilstand og modtog færre sundhedsydelse end de ikke-anbragte børn, man kunne sammenligne med (fx Berridge, 1997). Vi fandt derfor, at der ikke var forskningsresultater nok til at behandle anbragte børns sundhed og sygdom særskilt. I stedet fremhævede vi dette forskningsfelt som et område, der i særlig grad var underbelyst og kunne bruge yderligere forskning.

Siden 2003 er fokus på sundhed blandt anbragte børn og unge øget kraftigt, blandt andet i takt med, at der generelt har været en stigende samfundsmæssig interesse for sundhed. Især inden for engelsk forskning (og ikke mindst amerikansk samt australsk forskning, som dog ikke indgår i denne forskningsoversigt), er antallet af publikationer om sundhed hos anbragte børn og unge steget markant. I Danmark og blandt vores nordiske naboer har især nogle få unikke forløbsundersøgelser, kohortestudier og registerbaserede analyser givet anledning til forskningspublikationer.

FORSKNING OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES SUNDHED EFTER 2003

Forskningen siden 2003, som vedrører anbragte børns sundhed, har tematisk især omhandlet SDQ-mål hos anbragte og tidligere anbragte børn og unge, dvs. deres psykiske sundhed og trivsel, samt risikobetonet adfærd og psykiske sundhedsproblemer. Studierne har i vidt omfang søgt at indkredse, hvilke anbragte børn og unge der i særlig grad er udsatte,

set i forhold til deres køn, alder, anbringelsesforløb osv. Nogle af de problemområder, der omvendt kun er behandlet i begrænset omfang, er spørgsmålet om sundhedsydelse samt hele den fysiske side af sundheden hos anbragte og tidligere anbragte børn og unge.

I det følgende præsenteres først resultater om anbragte børn og unges fysiske sundhedsforhold og diagnoser, dernæst om psykisk sundhed hos de anbragte børn og unge.

ANBRAGTE BØRN OG UNGES FYSISKE SUNDHED

Fysisk sundhed er en tilstand, hvor alt i kroppen fungerer uden problemer. Tilstanden er bl.a. betinget af den enkeltes genetiske arvemateriale, hvor nogle børn fx fødes med en diagnose eller overdisponering for bestemte sygdomme, med et handicap eller en misdannelse. Men fysisk sundhed er i høj grad også livsstilsbetinget og forbundet med psykisk sundhed. Immunforsvaret svækkes, såfremt man fører en særlig usund livsstil eller er psykisk ude af balance, hvilket fysisk kommer til udtryk i hyppige sygdomsperioder, overforekomst af mavesmerter og hovedpine, anormale vægtforhold osv. Disse forskellige aspekter af fysisk sundhed afspejler sig i større eller mindre grad i forskningen omkring anbragte børn og vil blive gennemgået her i kapitlet, som indledes med den side af fysisk helbred, der er medfødt.

PRÆDISPONERING FOR FYSISKE HELBREDSPROBLEMER

Anbragte børn har tit allerede ved fødslen en dårligere fysisk sundhed end andre børn. Det viser blandt andre Egelund m.l. (2008) i forbindelse med forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995, hvor forfatterne har anvendt registeroplysninger i analyserne af børnenes fysiske sundhed. Analyserne viser, at 23 pct. af de anbragte børn har fået konstateret sygdomme, der er opstået i perinatalperioden, og 12 pct. af børnene har medfødte misdannelser og/eller kromosomanomalier. Hvis man benytter jævnaldrende børn, der er socialt udsatte, men *ikke* anbragt uden for hjemmet, som sammenligningsgruppe, er det blandt sidstnævnte kun halvt så mange (11 pct.), der har fået konstateret perinatale sygdomme.

Tilsvarende har kun omkring halvt så mange (7 pct.) af de ikke-anbragte jævnaldrende medfødte misdannelser og/eller kromosomanomalier.¹⁹

Også en anden nordisk undersøgelse (Kalland et al., 2006) konkluderer, at anbragte børn er sundhedsmæssigt udsatte allerede ved fødslen. Det skyldes ifølge undersøgelsens forfattere i nogle tilfælde, at barnets biologiske forældre ikke har magtet at sørge godt nok for barnets sundhed allerede under graviditeten.

FYSISK SYGDOM OG DIAGNOSER

Udover at de anbragte børn og unge kan have medfødte fysiske sundhedsskader eller risici, kan det tænkes, at børnene også lider af andre fysiske helbredsproblemer, som ikke nødvendigvis kan tilskrives de biologiske forældre og neonatale forhold. Her tænkes på helbredsproblemer såsom astma, udslæt og vægtproblemer eller lignende fysiske symptomer. Spørgsmålet er, om de anbragte børn også er mere udsatte end andre børn i forhold til sådanne fysiske helbredsforhold.

I Egelund et al. (2008) konstateres det på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik over børn født i 1995, at der blandt anbragte børn er en overhyppighed af en række diagnosticerede fysiske sygdomme. Det drejer sig blandt andet om følgende:

- sygdomme i ører og øjne
- sygdomme i fordøjelsesorganer
- sygdomme i åndedrætsorganer
- sygdomme i nervesystemet
- infektiøse/parasitære sygdomme.

19. Forfatterne anvender i analyserne en specielt konstrueret sammenligningsgruppe, der indbefatter jævnaldrende børn, der ikke har været og ikke er anbragte, men som modtager en række forebyggende foranstaltninger og støtte fra kommunen, hvilket indikerer, at gruppen er 'særligt udsat' om end ikke anbragt. Når de anbragte børns medfødte fysiske sundhedsproblemer sammenlignes med denne gruppe af særligt udsatte ikke-anbragte børn viser det sig, at forskellene på perinatale sygdomme udlignes en anelse, men at de anbragte børn fortsat er hårdest ramt på dette sundhedsmål (procenterne er henholdsvis 23 pct. for de anbragte børn og 19 pct. for sammenligningsgruppen). Hvad angår medfødte misdannelser og kromosomfejl viser det sig imidlertid, at gruppen af særligt udsatte ikke-anbragte børn er mere udsatte på dette fysiske sundhedsmål (17 pct. i sammenligningsgruppen har medfødte misdannelser, mens det samme tal for de anbragte børn var 12 pct.).

For blot at nævne nogle eksempler har således 17 pct. af de anbragte børn en form for øresygdom, mens det samme gælder for 9 pct. af de ikke-anbragte børn i normalbefolkningen. 12 pct. af de anbragte børn lider af sygdomme i fordøjelsesorganer, mens det gælder 8 pct. af de ikke-anbragte jævnaldrende. 33 pct. af de anbragte børn mod 23 pct. af de ikke-anbragte børn har sygdomme i åndedrætsorganer.

Ved at inddrage sammenligningsgruppen af udsatte, men ikke-anbragte jævnaldrende, viser det sig, at sammenligningsgruppen er endnu dårligere stillet, hvad angår forekomsten af samtlige af de nævnte diagnoser, end de anbragte børn. Det kan således konkluderes, at anbragte børn og ikke-anbragte udsatte børn generelt har markant hyppigere fysiske helbredsskader og sygdomme end ikke-anbragte jævnaldrende.

I forløbsundersøgelsen af anbragte børn anvendes ikke alene registerdata, men også surveydata som udgøres af spørgeskemabesvarelser fra blandt andet anbringelsesstederne til årgang 1995-børnene. Resultaterne fra surveydelen af forløbsundersøgelsen viser anderledes mere positive resultater vedrørende de anbragte børns fysiske sundhed, idet børnene ifølge de 446 anbringelsessteder i undersøgelsen kun sjældent lider af blandt andet hoste, mavesmerter, hovedpine eller anormal vægt. Sammenlignet med besvarelser fra jævnaldrende ikke-anbragte børns mødre, både til 'udsattegruppen' og andre børn generelt, optræder disse symptomer *ikke* oftere hos de anbragte børn, ligesom de anbragte børn ifølge surveybesvarelserne *ikke* har flere eller længere sygdomsperioder end deres jævnaldrende ikke-anbragte. Snarere tværtimod, idet 47 pct. af de anbragte børn i løbet af 12 mdr. har haft sygdomsperioder, mens det samme gør sig gældende for 56 pct. af de ikke-anbragte jævnaldrende. Også Ottosen & Christensen (2008) har analyseret surveydata fra forløbsundersøgelsen og når frem til samme resultat. Det skal imidlertid bemærkes, at resultaterne er baseret på omgivelsernes 'andenhåndsvurderinger' af mindre infektiøse og psykosomatiske symptomer, modsat de egentlige lægefaglige diagnoser. De anbragte 11-12-årige har således faktisk set ifølge registeroplysninger en overforekomst af fysiske diagnoser, men børnene opleves af anbringelsesstederne trods dette ikke som mere syge end andre børn opfattes af deres mødre.

Vender vi blikket mod internationale forskningsresultater understøttes de positive resultater fra anbringelsesstedernes besvarelser ikke, snarere bekræftes de registerbaserede faktuelle oplysninger om overhyppighed af fysiske skavanker og sygdomme hos de anbragte børn. En

engelsk repræsentativ undersøgelse (Broad, 2005) af 2.500 anbragte børn og unge i alderen 11-17 år viser således, at 66 pct. lider af mindst én af følgende fysiske lidelser: astma, syns- eller taleproblemer, problemer med inkontinens eller motoriske problemer

Et endnu større omfang af fysiske skavanker hos anbragte børn findes i en anden engelsk undersøgelse (The Residential Care Health Project Team, 2004) af 105 6-18-årige anbragte børn og unge, med en gennemsnitsalder på 14 år, hvor 82 pct. oplever mindst én af følgende fysiske skavanker: astma, mavesmerter, hovedpine, syns- eller taleproblemer. Derudover havde 71 pct. i undersøgelsesgruppen nedsat immunforsvar ifølge fysiske tests.

De præsenterede undersøgelser viser således ikke samstemmende resultater. Hvad angår resultaternes sammenlignelighed skal det imidlertid påpeges, at undersøgelsesgrupperne var aldersmæssigt forskelligt fordelt (henholdsvis 11-12 år i den danske forløbsundersøgelse, og henholdsvis 11-17-år samt 6-18-år i de engelske undersøgelser), og at der er anvendt forskellige metodiske tilgange i de respektive undersøgelser.²⁰ Det kan tænkes, at disse aldersmæssige og metodiske variationer mellem studierne kan forklare noget af forskellen på resultaterne.

PSYKIATRISKE DIAGNOSER

Vi har i det foregående afsnit set, at anbragte børn har en overforekomst af en række fysiske diagnoser og sygdomme. De sundhedsproblemer, der fylder mest hos de anbragte børn og unge, er imidlertid psykiatiske diagnoser, som vi skal se nærmere på i det følgende.

I både Egelund et al. (2008) samt Ottosen & Christensen (2008) fremgår det af anbringelsesstedernes besvarelser, at 30 pct. af de anbragte 11-12-årige har fået stillet mindst én diagnose. Blandt de ikke-anbragte jævnaldrende gælder dette for 11 pct. Diagnoserne er oftest psykiatiske diagnoser som DAMP/ADHD, psykisk udviklingshæmning mht. sprogforståelse og begavelse samt børnepsykiatiske sygdomme, fx autisme.

20. I forbindelse med de nævnte resultater fra den danske forløbsundersøgelse var der henvist til spørgeskemabesvarelser fra anbringelsesstederne, mens de engelske undersøgelser er baseret på henholdsvis spørgeskemabesvarelser blandt de unge selv (Broad, 2005) og interview med børnene og de unge (The Residential Care Health Project Team, 2004). En indskydelse hertil er, at registeroplysninger som dem, der indgår i den danske forløbsundersøgelse, alt andet lige må være objektivt mere pålidelige, end subjektive vurderinger af 'almindelige sygdomsperioder', hvorfor surveybesvarelser i det hele taget må tages med dette forbehold.

Ser vi på de ikke-anbragte *udsatte* jævnaldrende viser det sig, at noget af forskellen udlignes, idet 28 pct. af denne gruppe ifølge børnenes mødre har fået stillet mindst én diagnose. Herved bekræftes den antagelse, at forskellen på fysiske helbredsproblemer hos henholdsvis anbragte og ikke-anbragte, men udsatte børn langt hen ad vejen udlignes, når der kontrolleres for socioøkonomiske forhold. Det er således socioøkonomiske forhold snarere end spørgsmålet om anbringelse eller ej, der i vid udstrækning bestemmer et barns sundhedsrisici, hvilket indikerer en vis grad af social ulighed i forhold til sundhed blandt danske børn.

Egelund & Lausten (2009, under udgivelse) viser i et andet studie på baggrund af forløbsundersøgelsen af anbragte børn, hvor forfatterne har analyseret registerdata, at 20 pct. af de anbragte børn i 1995-årgangen har fået stillet mindst én psykiatrisk diagnose. Resultatet vidner om, at de psykiatriske diagnoser vejer tungest i børnenes diagnose- og sygdomsprofil. Til sammenligning gælder det for 21 pct. af de ikke-anbragte udsatte børn fra 1995-årgangen, og blot 3 pct. af de ikke-anbragte jævnaldrende i øvrigt.

Både surveydata og registeroplysninger bekræfter således, at psykiatriske diagnoser er hyppigst forekommende blandt anbragte børn sammenlignet med ikke-anbragte jævnaldrende. Det fremgår dog ikke af forskningen, hvorvidt diagnoserne er stillet før eller efter de respektive børns anbringelser, og i givet fald hvor lang tid før eller efter. Dog fremgår det af forskningen, at antallet af diagnoser ikke er ændret markant i perioden fra barnet var 7 år til 11 år. Dette antyder, at børnene har diagnoserne med sig ved anbringelsen eller får diagnoserne konstateret som et led i anbringelsesproceduren eller i forbindelse med skolestart og besøg hos skolesundhedsplejerske.

Blandt andet i forbindelse med Socialministeriets KABU-projekt 2002-2005 (Hansen, 2005c), er det blevet fremhævet, at anbragte børn og unge i stigende grad har diagnoser med i bagagen, og at denne diagnose-tildeling er forbundet med et dilemma. Dilemmaet består i, at diagnosen på den ene side afgrænser og konkretiserer problematikken omkring et barn, der måske igennem længere tid har udvist afvigende adfærd uden forklaring, hvorved en diagnose kan være med til at gøre problematikken omkring barnets adfærd tilgængelig. På den anden side kan diagnosen medvirke til stigmatisering på den måde, at opmærksomheden omkring barnets diagnose og afvigende adfærd forstærkes og fastsættes som en etikette på barnet. Og yderligere en problematik i forlængelse heraf kan

være, om der overhovedet er kvalificeret behandling til rådighed for de diagnosticerede børn? Hovedformålet med at stille en diagnose må alt andet lige være optimering af behandlingsmuligheder, og såfremt mulighederne for behandling i sig selv er begrænsede, kan diagnosticeringen virke omsonst.

OPSAMLING FYSISK SUNDHED

Anbragte børn har tit allerede ved fødslen en dårligere fysisk sundhed end andre. Dette vidner om, at den sociale ulighed i forhold til sundhed også sætter sig igennem for gruppen af anbragte børn.

Anbragte børn og unge lider desuden hyppigere end ikke-anbragte jævnaldrende af en række diagnosticerede fysiske sygdomme, såsom sygdomme i ører og øjne, i fordøjelsesorganer, åndedrætsorganer, nervesystemet eller infektiøse/parasitære sygdomme. Samtidig kan vi imidlertid konkludere, at anbragte børn og unge ikke nødvendigvis *opleves* som mere syge end andre børn på trods af diagnoserne. Forskningen er ikke entydig, hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt anbragte børn i deres hverdag forekommer mere syge end andre børn; ej heller hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt anbragte børn hyppigere lider af mere almindelige lidelser såsom hoste, mavesmerter, hovedpine, anormal vægt eller andre mindre alvorlige sygdomsforløb.

Derimod har vi med forskningsgennemgangen i dette afsnit påpeget, at overforekomsten af psykiatriske diagnoser hos anbragte børn og unge er stor. Det drejer sig i vid udstrækning om psykiatriske diagnoser såsom DAMP/ADHD, psykisk udviklingshæmning og børnepsykiatriske sygdomme, fx autisme. Af en dansk registerbaseret undersøgelse (Egelund & Lausten, 2009, under udgivelse) fremgår det således, at 20 pct. af anbragte 11-12-årige, mod 3 pct. af jævnaldrende ikke-anbragte, har fået stillet mindst én psykiatrisk diagnose, hvormed de psykiatriske diagnoser vejer tungest i børnenes diagnose- og sygdomsprofil.

I det følgende skal vi se nærmere på anbragte børns psykiske sundhed.

PSYKISK SUNDHED BLANDT ANBRAGTE BØRN OG UNGE

Udover at anbragte børn har en overhyppighed af diagnosticerede (fysiske og psykiatriske) sundhedsproblemer, vil det fremgå af den følgende forskningsgennemgang, at børnene samtidig er stærkt overrepræsenterede

de, hvad angår psykiske lidelser, som (endnu) ikke er mundet ud i en diagnose, men som ikke desto mindre kan være ganske alvorlige og forårsage dårlig trivsel. Omfanget af forskningspublikationer siden 2003, der dokumenterer dårligt psykisk helbred hos anbragte børn og unge, er overvældende. Især engelsk og til dels svensk forskning dominerer billedet i denne sammenhæng, mens vi i dansk sammenhæng kun har fundet afrapporteringer på den førnævnte forløbsundersøgelse af anbragte børn.

SDQ SOM MÅL FOR PSYKISK SUNDHED

Psykiske symptomer hos børn og unge måles ofte ud fra SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire). SDQ er en internationalt anerkendt standardiseret skala, som anvendes som mål for børns og unges psykiske sundhed.²¹ Skalaen belyser emotionelle problemer, adfærdsvanskeligheder, hyperaktivitet, kammeratskabsproblemer og prosocial adfærd. Yderligere er der udviklet et samlet SDQ-mål på baggrund af de fire førstnævnte symptomer, dvs. at prosocial adfærd altså ikke indgår i det samlede SDQ-mål. Inden for hver problemtype skelnes der mellem, om barnets adfærd befinder sig inden for det normale område, om dets adfærd er uden for normalområdet, eller om det befinder sig i en midterkategori. Der er her tale om statistiske mål, som ikke nødvendigvis svarer til kliniske mål, idet klinisk diagnosticering kræver supplerende mål og undersøgelser.

I forbindelse med den danske forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008; Egelund & Lausten, 2009, under udgivelse; Ottosen & Christensen, 2008) konkluderes det, at de anbragte 11-12-årige klarer sig markant dårligere på samtlige SDQ-mål end deres ikke-anbragte jævnaldrende. Også set i forhold til sammenligningsgruppen af ikke-anbragte udsatte jævnaldrende klarer de anbragte børn sig dårligere, hvad angår hyperaktivitet, adfærdsproblemer og prosocial adfærd, mens der stort set ingen forskel er på anbragte børn og udsatte ikke-anbragte børns grad af emotionelle problemer og kammeratskabsproblemer. Navnlig er det samlede SDQ-mål bemærkelsesværdigt, idet halvdelen (50 pct.) af de anbragte børn befinder sig uden for normalområdet, mens det

21. SDQ er udviklet af Goodman (1999) i USA og er oversat og valideret til danske forhold (Obelet al., 2003). I Goodman (1997) sammenlignes SDQ og Ruters skalaer, og i Goodman & Scott (1999) sammenlignes SDQ og CBCL (Child Behaviour Checklist).

samme tal for de ikke-anbragte jævnaldrende er blot 5 pct., og det for sammenligningsgruppen af ikke-anbragte udsatte børn er 30 pct.

I Egelund et al. (2008) påpeges det, at vanskelighederne ifølge anbringelsesstederne i næsten alle tilfælde (96 pct.) havde stået på i mere end et år, og at godt 30 pct. af børnene var enten ret eller virkelig ulykkelige over disse vanskeligheder. Samtidig viser undersøgelsen, at den samlede trivsel er stort set uændret for de anbragte børn fra de var 7-8 år og frem til 2007, hvor de var 11-12 år.²²

På grundlag af forløbsundersøgelsen af anbragte børn konkluderes det således, at anbragte 11-12-årige har det dårligere psykisk og socialt end deres ikke-anbragte jævnaldrende, også når der sammenlignes med ikke-anbragte udsatte jævnaldrende, som i øvrigt antages at dele visse karakteristika med de anbragte børn. Og samtidig konkluderes det, at der ikke er sket nævneværdig udvikling i anbragte børns SDQ-mål fra de var 7 år, til de var 11 år.

Også de svenske anbragte børn er tilsyneladende udsatte på deres psykiske sundhed. Andersson (2003) viser eksempelvis i et longitudinelt studie over 26 anbragte og tidligere anbragte unge, som er fulgt tre og ni måneder efter anbringelsen, og igen 5, 10, 15, 20 og 25 år senere,²³ at to tredjedele af undersøgelsesgruppen oplever psykiske problemer. Problemerne omfatter indestængte aggressioner, angst, tvangstanker, frustrationer, problemer med at styre temperamentet og dårligt psykisk helbred i det hele taget. De unge i Anderssons studie er ikke blevet testet med SDQ-mål, hvorfor resultaterne ikke er direkte sammenlignelige med resultaterne i den danske forløbsundersøgelse.

Vender vi blikket mod forskning uden for Norden, er billedet overordnet det samme, nemlig at anbragte børn og unge er særligt udsatte i forhold til psykiske sundhed.

I Millward et al. (2006) blev samtlige anbragte børn (godt 100) i alderen 4-16 år inden for en udvalgt bydel i Skotland (West Dunbartonshire), deres anbringelsessteder samt børnenes skolelærere bedt om at

22. Denne analyse er naturligvis kun foretaget for den del af undersøgelsesgruppen, som både var anbragt i 2003 og 2007.

23. Gennem observationer, interview og journallæsning er gruppen blevet fulgt frem til 25 år senere, uanset om barnet/den unge i mellemtiden eventuelt er blevet flyttet i familiepleje eller hjemsendt og efterfølgende er blevet udsluset i samfundet. De 26 i undersøgelsesgruppen var alle anbragt på et udvalgt børnehjem i Sverige under en toårs-periode i starten af 1980'erne, og var mellem 0 og 4 år, da undersøgelsen indledtes.

udfylde et spørgeskema omhandlende SDQ for barnet. Til studiet blev der lavet en kontrolgruppe af jævnaldrende ikke-anbragte børn, som matcher de anbragte børn som gruppe, hvad angår køn samt socioøkonomiske forhold. Studiet konkluderer, at anbragte børn er i langt større risikogruppe for at klare sig dårligt på SDQ-mål end andre børn, også når der sammenlignes med kontrolgruppen. Resultatet stemmer således overens med resultatet af den danske forløbsundersøgelse. Over halvdel af de anbragte børn i Millward et al.'s undersøgelse scorede så dårlige SDQ-mål, at der er grund til at antage, at de klinisk set lider af psykiske sundhedsproblemer. Børnene var langt mere tilbøjelige end andre til at have symptomer på både adfærdsvanskeligheder, hyperaktivitet, emotionelle problemer (depression og nervøsitet især) samt problemer med relationer til jævnaldrende. Særligt udtalt var problemerne med prosocial adfærd samt hyperaktivitet.

I en undersøgelse fra Nordirland har Teggart & Menary (2005) indsamlet spørgeskemabesvarelser fra anbringelsesstederne til 64 anbragte børn og unge (4-16 år), samt spørgeskemabesvarelser fra de 33 anbragte børn og unge, der var mindst 11 år gamle (11-16 år). Undersøgelsen omhandler SDQ-mål, og resultaterne sammenlignes med resultater for børn og unge i Nordirland generelt. Det fremgår af undersøgelsen, at de anbragte børn langt oftere end andre børn ligger uden for normalområdet samlet set (det gælder 47 pct. mod 10 pct. af de ikke-anbragte børn) og på de enkelte SDQ-mål herunder. Mest udbredt lider de anbragte børn uanset alder af adfærdsproblemer samt hyperaktivitet.

I en engelsk undersøgelse af Ford (2007) baseret på oplysninger om 1.453 anbragte børn fra England, Wales og Skotland dokumenteres ligeledes anbragte børns psykiske udsathed. Oplysningerne om de anbragte børn sammenlignes i undersøgelsen med tilsvarende oplysninger om 10.428 ikke-anbragte børn fra samme geografiske områder, og ud af de ikke-anbragte børn er yderligere konstrueret en sammenligningsgruppe bestående af 761 ikke-anbragte børn fra mindre privilegerede eller udsatte familier.

Fords undersøgelse viser, at de anbragte børn oftere lider af blandt andet depression, nervøsitet, fobier, autisme og post-traumatisk stress. Forskellen mellem anbragte og ikke-anbragte børn er dog mest udtalt, hvad angår omfanget af adfærdsvanskeligheder. Mens 39 pct. af de anbragte børn ifølge undersøgelsen døjer med adfærdsvanskeligheder,

gælder det kun for henholdsvis 10 pct. i sammenligningsgruppen og 4 pct. af de ikke-anbragte børn.²⁴

SÆRLIGT UDSATTE GRUPPER AF ANBRAGTE BØRN OG UNGE

Flere studier viser, at ikke alle anbragte børn og unge er lige udsatte med hensyn til psykisk helbred og trivsel. Dels konkluderer nogle undersøgelser, at drenge har en dårligere psykisk sundhed end piger, blandt andet målt ved SDQ-skalen og mentale sundhedsproblemer i øvrigt (Egelund et al., 2008; Kjeldsberg & Nygren, 2004; Kristofersen, 2005). Andre undersøgelser konkluderer, at institutionsanbragte børn er mere udsatte psykisk end andre anbragte børn, hvilket imidlertid kan forklares ved, at størstedelen af anbragte børn på institutioner er drenge, dvs. at det er kønsforskellen og ikke forskellen i placeringsform, der slår ud (Ford, 2007). Endelig er der undersøgelser, der peger på, at stabilitet i anbringelsesforløbet er afgørende for anbragte børns og unges psykiske sundhed. Undersøgelserne understreger det skadelige ved konstant afbrudte tilknytninger til voksne (Stanley, 2007; Andersson & Kronvall, 2007; Beck, 2006; Stanley, Riordan & Alaszewski, 2005).

RISIKOBETONET ADFÆRD

Forskellige former for risikobetonet adfærd præger mange af de anbragte børn og unges hverdag, hvilket afspejles direkte i den fysiske og psykiske sundhedstilstand.

I forbindelse med den danske forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008) konstateres det, at dobbelt så mange 11-12-årige anbragte børn som jævnaldrende ikke-anbragte børn har prøvet at drikke mere end én genstand mindst én gang. Sammenlignes der med de ikke-anbragte udsatte 11-12-årige udlignes forskellen. Ligeledes har langt flere anbragte end ikke-anbragte børn prøvet at ryge. Her udlignes forskellen ikke helt, når der sammenlignes med sammenligningsgruppen af ikke-anbragte udsatte børn.

Vinnerljung et al. (2006) har undersøgt risikoen for indlæggelse på sygehus som følge af selvmordsforsøg blandt svenske anbragte unge

24. Et andet resultat i Fords undersøgelse er, at mentalt set er 11 pct. af de anbragte børn mindre end 60 pct. alderssvarende udviklingsmæssigt, hvilket betyder, at 11 pct. af eksempelvis de 12-årige anbragte børn psykologisk set er udviklet som en knap 5-årig. Det samme gør sig gældende for henholdsvis 2 pct. og 1 pct. blandt de ikke-anbragte børn.

(13-27 år). Undersøgelingsgruppen bestod af godt 22.000 unge, som har været anbragt uden for hjemmet før teenageårene, mens sammenligningsgruppen udgjorde 955.000, som ikke har været anbragt eller først er blevet anbragt efter deres 13. år. Undersøgelsen viser, at risikoen for at blive indlagt med selvmordsforsøg er 4-5 gange højere for anbragte og tidligere anbragte unge.²⁵

En tilsvarende konklusion om overhyppighed af selvmord blandt anbragte og tidligere anbragte unge fremstilles i et andet studie af samme forfattere (Hjern et al., 2009). Også dette studie baserer sig på svenske registerdata. Mens studiet fra 2006 viser, at unge, der har været anbragt uden for hjemmet har dobbelt så høj risiko for selvmordsforsøg som unge, der har levet i en adoptivfamilie, så viser studiet fra 2009, at langtidsanbragte børn har større risiko for at gennemføre selvmord end andre anbragte børn. Desuden er gruppen af langtidsanbragte børn mere udsatte for andre former for dødsfald, fx naturlige dødsfald eller død som følge af vold eller misbrug. Således var der 2.170 dødsfald, svarende til 26/10.000, i 'normalpopulationen' blandt udvalgte kohorter, mens der var 52 svarende til 89/10.000 blandt gruppen af langtidsanbragte børn og unge i samme udvalgte kohorter. Dødsfald grundet sjældnere sygdomme og genetiske afvigelser var desuden fem gange så hyppig blandt anbragte børn og unge end blandt andre børn og unge.²⁶

Også et norsk studie (Kristofersen, 2005) kommer frem til den konklusion, at der er en væsentlig højere selvmordsdødelighed blandt anbragte og tidligere anbragte børn og unge, sammenlignet med ikke-anbragte jævnaldrende. Ifølge Kristofersen gælder det således, at 16 ud af 10.000 anbragte børn og unge i løbet af et år døde af selvmord, mens det samme tal for børnepopulationen i øvrigt var 2 ud af 10.000.

Af andre nordiske studier omhandlende anbragte børn og unges risikobetonede adfærd kan nævnes Anderssons (2003) longitudinelle studie, som viser tydelige tegn på risikobetonet adfærd. Det gælder manglende beskyttelse ved samleje, eksperimenteren med stoffer, risiko-

25. Dette på trods af, at majoriteten af de unge i undersøgelsesgruppen var eller havde været anbragt på grund af omsorgsbrister i hjemmet og ikke på grund af egen opførsel eller sindstilstand. Selv når der kontrolleredes for socioøkonomisk baggrund og kendt psykisk sygdom eller misbrug hos forældrene, var forskellen markant.

26. Ved at kontrollere for sygelighed og socioøkonomiske forhold hos biologiske forældre udlignes noget af forskellen på grupperne, men baggrundsforholdene kan langt fra forklare hele forskellen på grupperne.

betonet adfærd i trafikken og selvmordsforsøg blandt andet ved at hænge sig, skære sig eller sniffe butangas. Nogle af de unge beretter om erfaringer med terapeuter, der har opgivet dem som patienter, fordi de var for vanskelige, og om urealistiske krav fra deres plejeførelde. Flere af de unge nævner, at de har savnet en at snakke med om deres risikobetonede adfærd.

Ser vi på engelsk forskning har en undersøgelse af Beck (2006) vist, at 27 pct. af de anbragte unge (11-18 år) tilkendegiver at have skadet sig selv inden for de seneste seks måneder. Unge, der har oplevet mange flytninger, er langt mere tilbøjelige til at skade sig selv end andre unge, og de har samtidig en dårligere kontakt med sundhedssystemet end andre anbragte unge.

Også en anden engelsk undersøgelse vidner om risikobetonet adfærd blandt anbragte unge (The Residential Care Health Project Team, 2004). Blandt unge på ungdomsinstitutioner tilkendegiver 67 pct., at de ryger cigaretter, 87 pct. drikker alkohol og 61 pct. tilkendegav at forbruge andre stoffer.

OPSAMLING OM PSYKISK SUNDHED

Afsnittet om psykisk sundhed har vist, at anbragte børn klarer sig markant dårligere på samtlige SDQ-mål end deres ikke-anbragte jævnaldrende. Især hyperaktivitet og adfærdsproblemer vejer tungt hos de anbragte børn. Sammenlignes de anbragte børn med ikke-anbragte udsatte jævnaldrende, som de deler en række socioøkonomiske baggrundsforhold med, udlignes forskellene på SDQ-målene en del, men langt fra helt. Forskningsresultaterne indikerer desuden, at der ikke sker nogen nævneværdig udvikling i anbragte børns SDQ-mål i løbet af børnenes anbringelse.

Ikke alle undersøgelser opererer med SDQ-skalaen, men beskriver derimod børns psykiske sundhedsproblemer med ord som angst, tvangstanker, depression, nervøsitet, fobier, problemer med at styre temperamentet og dårligt psykisk helbred i det hele taget. Flere studier viser desuden, at anbragte drenge har en dårligere psykisk sundhed end anbragte piger, og at stabilitet i anbringelsesforløbet er afgørende for, at anbragte børn og unge kan opnå en god psykisk sundhed.

Som en del af den psykiske sundhed blev også risikobetonet adfærd behandlet i afsnittet. Det blev konkluderet, at anbragte børn i højere grad end andre børn eksperimenterer med alkohol, rygning og stoffer i

en tidlig alder, har langt højere risiko for at blive indlagt med selvska-
de eller selvmordsforsøg samt har en risikobetonet adfærd i trafikken.

BØRN OG UNGES SYN PÅ EGEN SUNDHED

Børn og unges eget syn på deres sundhed behandles i nogle få undersø-
gelser – og de undersøgelser, der findes, giver ikke et entydigt resultat i
forhold til spørgsmålet om, hvorvidt de anbragte børn og unge vurderer
deres situation anderledes end voksne omkring dem.

I forbindelse med den danske forløbsundersøgelse af anbragte
børn (Egelund et al., 2008; Ottosen & Christensen, 2008) vurderer de
11-12-årige anbragte børn generelt eget fysiske helbred som 'virkelig
godt' eller 'godt', hvilket stemmer overens med den vurdering ikke-
anbragte jævnaldrende har af eget helbred. Dog angiver flere anbragte
børn end ikke-anbragte børn, at have dårlig trivsel og mindre grad af
tilfredshed med livet. Sammenlignet med anbringelsesstedernes besvarel-
ser om børnenes helbred og trivsel, er børnene selv imidlertid stadig
langt mere optimistiske.²⁷

Et lidt andet resultat vedrørende børnenes syn på eget helbred
findes i en svensk spørgeskemaundersøgelse (Andersson & Kronvall,
2007) blandt 47 anbragte børn og unge. Her vurderer de unge selv, især
pigerne, i højere grad end deres plejefamilieforældre og lærere, at de er i
risikogruppe på en række psykiske sundhedsmål.

Et irsk studie (Whyte & Campbell, 2008) omhandlende SDQ
hos anbragte børn underbygger derimod resultaterne i den danske for-
løbsundersøgelse om, at børnene selv vurderer eget helbred bedre end
deres anbringelsessteder og lærere – og bedre end den sygdomsprofil,
som registeroplysninger afslører.²⁸ Ligeledes viser et engelsk studie af
Teggart & Menary (2005) stort set samme konklusion. Her vurderer 10
pct. af de anbragte børn sig selv til at ligge uden for normalområdet på
det samlede SDQ-mål, mens 30 pct. af børnenes lærere deler denne vur-

27. Desværre foreligger der ikke opgørelser over, hvordan 11-12-årige ikke-anbragte vurderer sig selv, belyst ud fra SDQ-skalaens mål.

28. Undersøgelsen konkluderer, at 56 pct. af plejeforældre/institutionspædagoger, 39 pct. af lærerne og 30 pct. af børnene selv (dem over 11 år) vurderer, at barnet har et eller flere mentale sundhedsproblemer. 40 pct. af plejepersonerne, 37 pct. af lærerne og 9 pct. af børnene indikerer, at problemerne er særligt alvorlige.

dering. De anbragte børns egne SDQ-vurderinger afviger desuden ikke væsentligt fra ikke-anbragte jævnaldrendes vurderinger.

Beck (2006) når imidlertid frem til samme konklusion som Andersson & Kronvall, nemlig at anbragte børn vurderer sig selv forholdsvis negativt. Beck viser i sit studie blandt 11-18-årige anbragte unge, at de unge selv vurderer deres problemer værre end de voksne omkring dem, og at 59 pct. af de unge i undersøgelsen giver udtryk for, at deres sagsbehandler ikke er klar over deres emotionelle og adfærdsmæssige problemer.

I et skotsk, kvalitativt studie af Blower et al. (2004), hvor 48 7-17-årige blev interviewet,²⁹ fortæller børnene og de unge om, hvordan de ofte savner en at tale med om deres problemer, og om dilemmaer i forhold til tillid. Børnene udtrykker det vanskelige i, at finde balancen mellem at betro sig nok til sine plejeforældre/institutionspædagoger til, at de kan hjælpe med deres behov, og samtidig ikke fortælle for meget til, at det kan påvirke deres anbringelse dårligt eller stemple dem yderligere. Børnene oplevede kun delvist at have mulighed for at påvirke egen livssituation, idet autoriteter og myndigheder omkring dem ofte bestemte uden deres indflydelse.

Samme dilemma omkring tillid til voksne og ønsket om større 'self-agency' fremgår af et andet engelsk studie (Stanley, 2007) blandt 149 anbragte børn og unge, hvor det samtidig påpeges, at hyppige vagtskift blandt pædagogerne på de unges bosted medfører krav om konstant omstillingsparathed og tilpasning, hvilket kan være belastende psykisk. Også disse børn og unge forklarer, at de ofte ikke får talt om deres problemer af frygt for, at det vil blive 'brugt imod dem'.

ANSVAR I FORHOLD TIL ANBRAGTE BØRN OG UNGES SUNDHED

Flere undersøgelser peger på, at det i praksis er vanskeligt at finde ud af, hvem der har ansvar for at opfange og behandle anbragte børns sundhedsproblemer.

29. Blower et al. (2004) har interviewet 48 7-17-årige anbragte børn og unge i forskellige former for anbringelse i et område i Skotland. Heraf var 29 drenge, 19 piger. I artiklen er anvendt standardiserede og anerkendte tests som Child Behaviour Checklist (CBCL), Youth Self-Report Questionnaires (YSR), Mood and Feelings Questionnaire (MFQ), Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC) samt Harter Self-Esteem Questionnaire.

Cederblad (2005) påpeger, at der hersker problemer i samarbejdet mellem sundheds- og socialvæsen i forhold til psykisk syge og belastede unge, at ansvarsfordelingen er tvetydig, og at omsorgen for disse unges sundhed er mangelfuld.

Ansvarlighed i forhold til anbragte børn og unges sundhed handler også om at sørge for forebyggelse. I flere undersøgelser (Vinnerljung et al., 2006; Vinnerljung, 2006; Blower, 2004) efterlyses bedre forebyggelse af sundhedsproblemer hos anbragte børn og unge, herunder obligatoriske somatiske og psykiske undersøgelser samt nemmere adgang til kontrol og opfølgning.

Også inden for engelsk forskning (Hill & Watkins, 2003) omtales ansvarlighed i forhold til anbragte børn og unges sundhed som et potentielt problem, idet der kan herske uklarhed om ansvarsplaceringen og opstå kommunikationsproblemer. Det er følgelig vigtigt, påpeger forfatterne, at de sundhedsmæssige mål og handlingsplaner bliver nedfældet på skrift. Hill & Watkins peger endvidere på, i tråd med de præsenterede nordiske studier, at der er behov for at effektivisere sundhedsindsatserne over for anbragte børn og unge og orientere de lovbestemte sundhedsundersøgelser mere mod forebyggelse frem for udelukkende som sygdomsscreening (diagnosticering). Ifølge forfatterne bør sundhedsundersøgelser og forebyggelsesfaktorer være en integreret og komplimenterende del af de lokale myndigheders varetagelse og sagsbehandling af barnets anbringelsesforløb.

Beck (2006) understreger, at sundhedsforebyggelse ikke kun handler om lægeundersøgelser og kontroller, men at andre forhold som fritidsinteresser, nære relationer, sociale netværk, at føle en grad af uafhængighed og have et grundlæggende selvværd samt en vis evne til egenomsorg alt sammen er afgørende. Det handler altså om, at samtænke sundheden hos det enkelte barn med barnets hverdagsliv, herunder selve anbringelsen.

I en engelsk undersøgelse (Rodrigues, 2004) påpeges det, at obligatoriske og nødvendige supplerende lægeundersøgelser blandt anbragte børn og unge for sjældent finder sted. Blandt 136 anbragte børn og unge i Rodrigues' undersøgelse har mindst en tredjedel ikke været igennem de lovpligtige undersøgelser ifølge deres journaler. Samme konklusion kommer Fleming et al. (2005) frem til, idet de via interview med irske anbragte unge identificerer en lav grad af deltagelse i lovbestemte læge-

undersøgelser med det tab af mulighed for forebyggelse, som det indebærer.

Samlet set efterlyser forskningspublikationerne flere sundhedstjek, mere fokus på forebyggelse, bedre adgang til sundhedsydelser og bedre samordning mellem sundhedsforvaltning og andre områder af børnenes liv.

SAMMENFATNING OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES SUNDHED

Forskningsresultaterne vedrørende anbragte børns fysiske og psykiske helbredsforhold er præget af en vis tvetydighed: På den ene side fastslår flere undersøgelser, at anbragte børn langt oftere lider af både fysiske og psykiske helbredsproblemer sammenlignet med ikke-anbragte jævnaldrende. På den anden side er der også forskning, der peger i retning af, at disse forskelle kan forklares ved forskelle i forældrebaggrund og socio-økonomiske forhold, alder og køn, og at sundheds- og helbredsforskelle således ikke har at gøre med anbringelsen. En forsigtig konklusion vil være, at forklaringen findes midt imellem. Der *er* visse forskelle på henholdsvis anbragte og ikke-anbragte børn og unges sundhed og helbred, og uanset hvad der har foranlediget forskellene, bør de bemærkes og tages hånd om.

Hvad angår *fysisk helbred og forekomsten af diagnoser* hos anbragte børn og unge kan vi på baggrund af forskningsgennemgangen konkludere følgende:

- Anbragte børn har ofte allerede fra fødslen af en dårligere fysisk sundhed end andre, idet børnene hyppigere fødes med perinatale sygdomme, misdannelser eller kromosomanomalier.
- Anbragte børn lider hyppigere end ikke-anbragte jævnaldrende af en række diagnosticerede fysiske sygdomme i blandt andet ører og øjne, fordøjelses- og åndedrætsorganer samt nervesystemet.
- Trods dette *opleves* anbragte børn ikke nødvendigvis som mere syge end andre børn, hvad angår mere almindelige sygdomsforløb. Forskningen er ikke entydig, hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt anbragte børn i deres hverdag forekommer mere syge end andre børn.

- Psykiatriske diagnoser som DAMP/ADHD, psykisk udviklingshæmning og børnepsykiatriske sygdomme vejer ifølge surveydata tungest i børnenes diagnose- og sygdomsprofil. Langt flere anbragte børn end ikke-anbragte børn har fået stillet mindst én psykiatrisk diagnose.
- Antallet af diagnoser ændrer sig ikke bemærkelsesværdigt i løbet af anbringelsen.
- Det skal bemærkes, at forskellene på anbragte og ikke-anbragte børns sundhed i vid udstrækning udlignes, når der kontrolleres for socioøkonomiske baggrundsforhold. Det betyder, at både anbragte børn, men også andre udsatte ikke-anbragte børns sundhed, er truet, hvilket bør indgå i planlægningen af børnenes fremtid.

Hvad angår *psykisk ikke-diagnosticeret sundhed og trivsel* kan det opsamlende konkluderes, at:

- Anbragte børn klarer sig markant dårligere på SDQ-skalaen end deres ikke-anbragte jævnaldrende. Ved kontrol for socioøkonomiske baggrundsforhold reduceres nogle af forskellene, men anbragte børn har blandt andet stadig flere adfærdsproblemer og problemer med hyperaktivitet end sammenligningsgruppen af ikke-anbragte udsatte jævnaldrende.
- Der findes ikke forskningsmæssige belæg for, at børnenes SDQ-mål forbedres i løbet af deres anbringelse.
- Flere studier viser, at anbragte børn og unge ikke er lige udsatte, hvad angår deres psykiske helbred og trivsel. Drengene er mere udsatte end piger, og børn, der er anbragt på grund af 'egne problemer' som fx adfærds- eller sygdomsproblemer, er mere udsatte end børn, der er anbragt på grund af problemer hos forældrene. Desuden er der indikationer af, at stabilitet i anbringelsen giver bedre vilkår for psykiske sundhed end ustabile forløb defineret ved mange skift.
- Risikobetonet adfærd præger mange af de anbragte unges hverdag og skader deres fysiske og psykiske sundhed. Blandt andet er risikoen for at blive indlagt med selvmordsforsøg 4-5 gange højere for anbragte og tidligere anbragte unge end for andre unge.
- Også dødsfald som følge af vold eller misbrug er fem gange så hyppigt forekommende blandt anbragte børn og unge end blandt andre børn og unge.

Kapitlet har samlet set vist, at børn typisk har sundhedsproblemer med sig ind i anbringelsen, og at der derudover opstår lidelser undervejs i børnenes anbringelsesforløb. Det kan være lidelser, der hele tiden har eksisteret, men ikke er blevet opdaget førend i forbindelse med barnets anbringelse eller skolestart, eller det kan være nye lidelser, barnet har pådraget sig. Generelt forbliver sundhedsproblemerne markante under anbringelsen, og fraværet af en ønsket positiv udvikling betyder altså, at anbringelsen ikke formår at kompensere for børnenes sundhedsproblemer.

Kapitlet har ligeledes vist, at ikke kun anbragte børn, men også børn fra udsatte familier har alvorlige sundhedsmæssige problemer, der bør tages hånd om. Dette vidner om en generel ulighed i sundhed i samfundet, som sætter børn af ressourcesvage familier i en særligt vanskeligt og udsat position.

ANBRAGTE BØRN OG UNGES SKOLEGANG

Et vellykket skole- og uddannelsesforløb er i vores samfund den bedste adgangsbillet til selvforsørgelse, til en økonomisk sikret tilværelse og til en vis anerkendelse i samfundet. Skolen danner på mange måder grund for børn og unges fremtid, hvorfor vi som samfund må gøre alt for at give alle børn optimale muligheder for et vellykket skoleforløb. En særligt udsat gruppe i skolesystemet er børn, der er anbragt uden for hjemmet. Mange børn i plejefamilier og på døgninstitutioner har et temmelig problematisk skoleforløb, hvilket megen aktuel forskning har søgt at indkredse en dybere forståelse for. Siden 2003 er der publiceret en hel del nordisk og engelsk forskning om anbragte børns skolegang, som i det følgende vil blive gennemgået. Først skal vi imidlertid rette blikket mod resultaterne fra forskningsoversigten i 2003.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN I 2003

I forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) konstaterede vi, at det var forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte børn havde uforholdsmæssigt mange og store skoleproblemer. Det vedrørte både deres indlæring og deres sociale adfærd og relationer i skolen.

Det var også dokumenteret, at socialforvaltningerne i deres anbringelsesplanlægning ikke var tilstrækkeligt opmærksomme på betyd-

ningen af støtte til skolegang og indlæring, men i højere grad lagde vægt på børnenes psykiske konflikter. Man havde tilsyneladende en tradition i forvaltningerne for at se børnenes problemer i en slags rangordning, hvor psykiske skader ansås for de alvorligste og dem, der først og fremmest skulle gøres noget ved. Derved kom man til at undervurdere den afgørende betydning, det havde for børnenes fremtid, at de lærte at læse og skrive og regne. Og man undervurderede, at en god skolegang kunne være en indgang til at kompensere for nogle af de andre problemer, barnet måtte have at slås med.

Anbringelsesstederne var heller ikke altid opmærksomme på, at indlæring er en strategisk vigtig faktor for børnenes udvikling og fremtidschancer. Anbringelsesstederne var tilbøjelige til at fokusere på udvikling af sociale færdigheder frem for indlæring af skolekundskaber.

Vi konkluderede, at de anbragte børns dårlige skolepræstation og den manglende opmærksomhed herpå var problematisk af flere grunde. En ordentlig skolegang er adgangsbilletten til næsten samtlige sociale goder i voksenlivet: uddannelse, arbejde, en acceptabel økonomi m.m. På alle disse punkter adskiller den tidligere anbragte gruppe sig negativt fra andre unge voksne.

Enkelte undersøgelser tydede endog på, at en god skolegang kunne være den centrale faktor, der satte en positiv spiral i gang for det anbragte barn, gode skoleerfaringer kunne så at sige være vendepunktet i en ugunstig udvikling.

FORSKNING OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES SKOLEGANG EFTER 2003

Skolen er arena for læring af faglige emner, men også af regler for sociale relationer, både mellem elever og lærere og mellem eleverne indbyrdes. I det følgende vil forskningsresultater i perioden 2003-2008 vedrørende anbragte børns faglighed samt sociale og trivselsmæssige forhold blive præsenteret, ligesom også andre relevante perspektiver på skolegang såsom anvendelse af normal- kontra specialsystemet og forældre og læreres roller vil blive rejst. Indledningsvist gennemgår vi undersøgelser, der dokumenterer og problematiserer faktuel viden om, hvor de anbragte børn og unge går i skole, og hvilken slags undervisning de modtager.

SKOLE- OG UNDERVISNINGSFORMER – BENYTTELSE AF HENHOLDSVIS NORMAL- OG SPECIALSYSTEMET

En væsentlig del af de anbragte børn og unge i Danmark modtager specialundervisning på en almindelig folkeskole eller modtager undervisning på en form for specialskole, frem for at være en del af normalsystemet. Dette kan ifølge flere undersøgelser være problematisk, idet børnene derved (for)bliver outsiders. I det følgende præsenteres forskningspublikationer omhandlende benyttelsen af henholdsvis specialskoler og specialundervisning, og hvilken betydning det kan have for de anbragte børn.

På baggrund af den danske forløbsundersøgelse af anbragte børn fra 1995-kohorten (Egelund et al., 2008; Ottosen & Christensen 2008) kan vi konstatere, at der er betydelige forskelle mellem anbragte og ikke-anbragte børn i 11-12 års alderen med hensyn til, hvor de findes i skolesystemet, og hvordan de klarer sig i skolen fagligt set. Der er også forskel på de anbragte børn og en gruppe af udsatte børn, som ikke er anbragt. Hvad angår undervisningsform viser undersøgelsen følgende:

- *Almindelig undervisning*: Knap halvdelen (46 pct.) af de anbragte børn modtog almindelig undervisning på en folkeskole, privat- eller fri-skole, mens samme andel for de ikke-anbragte børn var 87 pct. Blandt de ikke-anbragte udsatte børn gjaldt det for 62 pct.
- *Specialundervisning*: 23 pct. af de anbragte børn modtager fuld eller delvis specialundervisning på en folkeskole, hvilket gælder lidt flere af de ikke-anbragte udsatte børn i sammenligningsgruppen (36 pct.) og kun få af de ikke-anbragte børn i øvrigt (12 pct.).
- *Vidtgående specialundervisning*: 28 pct. af de anbragte børn modtager specialundervisning på interne skoler (på anbringelsesstedet) eller på specialskoler, hvilket kun gælder for en meget lille del af de øvrige grupper (1 pct. i begge sammenligningsgrupper af ikke-anbragte børn).

Forfatterne analyserer derefter, hvilke eventuelle baggrundsfaktorer der spiller ind i forhold til, om et anbragt barn har modtaget almindelig eller specialundervisning, og det viser sig, at især følgende faktorer har betydning i forhold til undervisningsform:

- *Køn*: Sandsynligheden for at modtage almindelig undervisning er mindre for drenge end for piger.

- *Barnets adfærd*: Sandsynligheden for at modtage almindelig undervisning er mindre for børn, der er blevet anbragt på grund af adfærdsproblemer frem for andre problemer.
- *Barnets helbred*: Børn med helbredsproblemer modtager oftere specialundervisning frem for almindelig undervisning.
- *SDQ*: Sandsynligheden for at modtage almindelig undervisning er mindre for børn, der ligger uden for normalområdet på SDQ-skalaen.
- *Anbringelsesform*: Ikke overraskende modtager børn på døgninstitutioner oftere specialundervisning end andre anbragte børn, hvilket imidlertid hænger sammen med, at døgninstitutionerne ofte har deres egne interne skoler, men det kan også samtidig være børnenes problemer, der har ført til placering på en institution med intern skole.

Målt på klassetrin halter de anbragte børn i forløbsundersøgelsen ligeledes bagefter, idet en stor del af de anbragte børn går på et lavere klassetrin, end deres alder tilskrives. Som 11-12-årige bør børnene normalt gå i 5. klasse. Blandt de anbragte børn gælder det, at 3 pct. går i 3. klasse eller derunder, 41 pct. går i 4. klasse, og 57 pct. går i 5. klasse eller derover. Nogenlunde samme fordeling ser vi hos de ikke-anbragte udsatte børn i sammenligningsgruppen, mens de ikke-anbragte børn i øvrigt fordeler sig med kun 23 pct. i 4. klasse og langt de fleste, nemlig 77 pct., i 5. klasse eller derover.

Den danske forløbsundersøgelse viser således samlet set, at de anbragte børn faglig set er bagud i forhold til deres jævnaldrende, og at de i stor udstrækning modtager undervisning uden for normalsystemet – i specialklasser og eventuelt specialskoler.

Perthou et al. (2008) har i en dansk kvalitativ undersøgelse baseret på interview med forskellige personalegrupper på otte anbringelsessteder for børn og unge beskrevet de forskellige anbringelsessteders muligheder for at integrere børnene i normalsystemet. Forfatterne konkluderer, at der er stor forskel på anbringelsesstedernes muligheder for at integrere børnene i normalsystemet, alt efter hvilken tilgang de har til børnene og børnenes problemer. Anbringelsessteder, der fokuserer på, hvad barnet har brug for for at kunne mestre sit fremtidige liv, har bedre muligheder for at integrere børnene i normalsystemet end anbringelsessteder, der i højere grad fokuserer på barnets problemer.

I en anden dansk undersøgelse af Hansen (2005a), baseret på henholdsvis deltagerobservation, interview med 27 børn og unge samt to casestudier, konkluderes det, at det er muligt at øge andelen af anbragte børn i normalsystemet. Men det kræver en målrettet indsats. Hvis der ikke tages initiativ til at skabe en sammenhæng mellem det sociale system og skolesystemet, kan adskillelsen af de to dele medføre, at systemet forstærker den udsatte position, som det anbragte barn befinder sig i. At samtænke det sociale system og skolesystemet kræver samtidig en indsats fra lærerne i skolen, der må støtte op om barnet i forhold til at skabe relationer til andre. Hansen konkluderer, at det set ud fra et børneperspektiv er karakteren af de relationer, de indgår i, som er helt afgørende for, om børnene kan opnå succes med at befinde sig i normalsystemet.

Casestudierne i undersøgelsen viser, at det gennem en målrettet og relativ kortvarig indsats kan lade sig gøre at øge rummeligheden i normalsystemet så meget, at de anbragte børn kommer til at opleve sig selv som en del af det sociale fællesskab i en normalskoleklasse.

Børnene får plads i både specialdelen af skolesystemet og i normaldelen. Undersøgelsen peger på, at en af de faktorer, der har betydning for om barnet får plads det ene eller andet sted, er sammenhængen mellem børnenes faglige og sociale evner. Især gode faglige evner baner vejen, men hvis de sociale evner er meget svage, er det ikke tilstrækkeligt, men omvendt forekommer det også, at børn med svage faglige evner får plads i normalsystemet, såfremt de socialt er kompetente. Et godt udviklet samarbejde mellem anbringelsessted og skole kan desuden være indgangen til normalsystemet for et barn.

INTERNE OG EKSTERNE SKOLER FOR ANBRAGTE BØRN PÅ DØGNINSTITUTIONER

Anvendelsen af interne og eksterne skoler for anbragte børn på døgninstitutioner har været genstand for analyse i nogle ganske få undersøgelser siden 2003.

Hansen (2005a) påpeger, at der ligger en særlig udfordring i at anvende folkeskolens fysiske rammer i højere grad, end det aktuelt er tilfældet. Mange anbragte børn går i en intern skole på anbringelsesstedet, og stedet må ofte selv bruge mange ressourcer på at få det til at fungere, hvis de vælger at sende barnet i en ekstern skole. På de interne skoler er det vigtigt at få skolegangen til at fungere som et særskilt element i børnenes hverdag, hvilket typisk gøres ved, at der er almindelige

fag på skemaet, mødetider og frikvarterer, der skal overholdes, og i det hele taget følges så vidt muligt et regelsæt, der ligner en almindelig folkeskole.

Bryderup & Andsager (2006) har udarbejdet en undersøgelse omhandlende to døgninstitutioner samt en kommunal skole med særlige tilbud. Oplysninger om målgruppe, fysiske rammer, pædagogiske metoder mv. er blevet indhentet fra institutionerne, og i alt 28 interview med ansatte og unge på de tre institutioner er gennemført. Desuden er 33 børn og unge på institutionerne blevet bedt om at skrive 'fristile' om deres oplevelse af at bo på institution og om deres hverdag bredere set.

På den ene døgninstitution modtager børnene undervisning på en intern skole, mens børnene på den anden døgninstitution modtager eksternt undervisning på en nærliggende skole. Den interne og eksterne skole for de anbragte børn sammenlignes, og det konkluderes, at skolerne ligner hinanden på en række punkter: den fysiske indretning følger på begge skoler samme principper som på en almindelig skole, og ligeledes opererer begge skoler med klasser, timer, frikvarterer mv. Men skolerne adskiller sig samtidig fra hinanden, fx i deres anvendelse af individuel undervisning, som anvendes hyppigere på den interne skole sammenlignet med den eksterne skole. Desuden viste undersøgelsen, at skolerne adskiller sig i deres vægtning af undervisningens formål. På både de interne og eksterne institutioner lægges der vægt på et bredt undervisningsbegreb, forstået således, at også sociale og personlige kompetencer, udover de faglige, er i fokus i undervisningen. Men på den interne skole blev der lagt særligt vægt på udviklingen af personlige og sociale kompetencer hos børnene, eksempelvis i forhold til at begå sig og koncentrere sig i større gruppesammenhænge, og i lidt mindre omfang vægt på faglige kompetencer, sammenlignet med den eksterne skole.

OPSAMLING

Langt færre anbragte børn end ikke-anbragte jævnaldrende modtager almindelig undervisning på en almindelig folkeskole, hvilket kan være problematisk for barnets udvikling. Årsagen til anbragte børns fravær i normalsystemet er blandt andet, at der er stor forskel på anbringelsesstedernes muligheder for, at integrere børnene i normalsystemet, og at den rette kombination af gode faglige evner og gode sociale evner må være til stede hos barnet, førend integration i normalsystemet er muligt. Det har

dog vist sig, at et godt udviklet samarbejde mellem anbringelsessted og skole kan være indgangen til normalsystemet for det anbragte barn.

Ser vi særskilt på døgninstitutionsanbragte børn går mange af disse i en intern skole på anbringelsesstedet. Ved at sammenligne interne og eksterne skoler viser det sig, at begge skoleformer opererer med klasser, timer, frikvarterer mv., mens skolerne adskiller sig i deres anvendelse af individuel undervisning, som anvendes hyppigere på den interne skole. Samtidig lægger den interne skole større vægt på udviklingen af personlige og sociale kompetencer hos børnene, og i lidt mindre omfang vægt på faglige kompetencer, sammenlignet med den eksterne skole. Samlet set må det konkluderes, at børnene langt hen ad vejen er bedst stillede, såfremt de opnår integration i normalskolesystemet.

Vi har ikke fundet forskningspublikationer fra hverken Sverige, Norge eller England, som specifikt omhandler problematikken omkring anbragte børns (manglende) deltagelse i normalskolesystemet. I afsnittet nedenfor om anbragte børns faglighed vil der imidlertid blive præsenteret adskillige nordiske og engelske forskningsundersøgelser.

ANBRAGTE BØRNS FAGLIGHED: GRUNDSKOLE, GYMNASIESKOLE OG VIDEREUDDANNELSE

Som det også fremgik af forskningsoversigten i 2003, er det en forskningsmæssig veldokumenteret problematik, at anbragte børn fagligt set klarer sig dårligere end ikke-anbragte børn i skolen. Det gælder på de mindre klassetrin i forhold til basale læse-, stave- og regnefærdigheder, men også senere i uddannelsessystemet på gymnasiale og videregående uddannelser, hvor (tidligere) anbragte børn er dårligt repræsenterede. Konklusionen går igen i både nordisk og engelsk forskning i perioden 2003-2008, hvilket vi skal se nærmere på i det følgende.

Af den danske forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008; Ottosen & Christensen, 2008) fremgår det, at de anbragte børn klarer sig dårligere fagligt i skolen end deres ikke-anbragte jævnaldrende. Anbringelsesstederne blev i forbindelse med undersøgelsen bedt om at beskrive, hvilket indlæringsniveau barnet svarer til klassetrinmæssigt, og heraf viser det sig, at de anbragte børn indlæringsmæssigt ligger langt dårligere end børn i normalbefolkningen.

Ser vi på færdigheder i fag som matematik, dansk, natur & teknik samt engelsk viser forløbsundersøgelsen af anbragte børn, at børnene samlet set klarer sig markant dårligere end ikke-anbragte jævnaldrende.

Sammenlignes besvarelser fra henholdsvis anbringelsesstederne til de anbragte børn og mødre til de ikke-anbragte børn er der således under halvt så mange af de anbragte børn, der 'i høj grad' kan følge med i dansk (30 pct. mod 67 pct.). Tilsvarende er det et mindretal af de anbragte børn, der 'i høj grad' kan følge med i matematik (26 pct. mod 61 pct.). Fordelt på anbringelsesform viser det sig, at det igen især er de døgninstitutionsanbragte børn, der har vanskeligheder på de forskellige fagområder, ligesom børn med helbredsproblemer og anormale SDQ-mål halter bagud.

I en norsk undersøgelse af Havik (2005) baseret på interview med 109 anbragte børn, som er blevet fulgt over en årrække, konkluderes det, at de fleste af de interviewede børn (75 pct.) syntes, at de klarede skolefagene omtrent lige så godt som deres klassekammerater eller endda lidt bedre. Nogle få syntes, at de klarede sig meget bedre end de andre i klassen, hvilket de tydeligvis var glade og stolte over. Men hvert fjerde barn mente samtidig, at de klarede sig dårligere end de andre i klassen, og mange af disse (10 pct. af undersøgelsesgruppen) syntes de klarede sig meget dårligere. Nogle af disse børn forklarede deres oplevede mangelfuldhed med, at der var særlige fag, de havde problemer med, eller at de næsten ikke havde været i skole eller lige var flyttet til skolen. Nogle var fortrøstningsfulde og ikke så hårde mod sig selv omkring deres dårlige skolepræstationer, mens andre var fortvivlede.

Hvert femte barn syntes, at det var vanskeligt at overholde skolens regler, enten fordi de var for stramme, eller fordi de oplevede reglerne som tvetydige – den ene dag var reglerne på én måde, den anden dag på en anden måde. Børnenes udsagn kunne tyde på, at de har vanskeligt ved at forvalte fleksible regler og i det hele taget at indordne sig efter regelsæt.

Vinnerljung (2006) har på baggrund af svenske registerdata over udvalgte kohorter (født 1971-1986) sammenlignet anbragte børn med ikke-anbragte børn fra samme årgange. Forskellige baggrundsfaktorer såsom køn og forældres socioøkonomiske status holdes konstant.

Undersøgelsen viser, at børn i samme aldersgruppe, der alle har mødre med lav uddannelse (højest 9. klasse), adskiller sig i forhold til eget uddannelsesniveau alt afhængig af, om de har været anbragt uden for hjemmet eller ej. Således har børn og unge, der har været anbragt uden for hjemmet, 2-4 gange større risiko end andre for selv at blive lavt uddannet, hvis deres mor er lavt uddannet. Ved at kortlægge en række år-

ganges (personer født i 1972-1979) skole- og uddannelsesmæssige situation og holde det op imod, om de har været anbragt eller ej, viser det sig, at chancerne for at opnå en gymnasial uddannelse er langt lavere hos unge, der har været anbragt, end hos andre unge. For de tidligere anbragte unge er det i 20-27-årsalderen langt hyppigere, at de alene har gennemført, hvad der svarer til 9. klasse.

Vinnerljung (ibid) viser desuden, at anbragte børn langt oftere end andre børn ender med at blive teenage-forældre, hvilket kan have en indflydelse på deres (lave) uddannelsesniveau. Teenageforældreskab gør sig især gældende for pigerne og især for de unge, der er blevet anbragt, efter de er fyldt 13 år.

Vinnerljung, Öman & Gunnarson (2005) undersøger uddannelsesniveau for tidligere anbragte børn, sammenholdt med 1) uddannelsesniveau for deres respektive forældre, og 2) længde på samt form for anbringelse i barndoms- og ungdomsårene. Artiklen er baseret på svenske registeroplysninger om knap 800.000 svenskfødte børn i otte kohorter – heraf 31.355 tidligere anbragte og 744.425 ikke-anbragte som sammenligningsgruppe. Der er anvendt logistisk regression og odds ratios i analyserne. I artiklen opererer forfatterne med følgende undergrupper:

1. *Kort anbringelse* uden for hjemmet, dvs. under 5 år, som barn.
2. *Kort anbringelse* uden for hjemmet som 13-17-årig.
3. *Lang stabil anbringelse* uden for hjemmet, dvs. mindst 5 år i samme familiepleje, inden barnet fyldte 18 år. Heraf var 95 pct. endda anbragt stabilt i mindst 12 år.
4. *Lang ustabil anbringelse* uden for hjemmet, dvs. mindst 5 år uden for hjemmet, men i skiftende anbringelsessteder.
5. *Andre* former for anbringelse – dvs. børn, der startede anbringelse før teenageårene, men sluttede anbringelsen igen i løbet af de tidlige teenageår, og som evt. havde skiftende anbringelsessteder.

I artiklen opererer forskerne med følgende uddannelsesniveauer:

- *Grundniveau* – grundskole eller mindre – dvs. 7-9 års skolegang.
- *Mellemniveau* – 2-3 års yderligere skolegang fx svarende til gymnasiet.
- *Højniveau* – uddannelse på mellemlange og lange uddannelser – fx sygeplejerske, seminarer, universitetsuddannelser.

Samlet set er grupperne af tidligere anbragte børn og unge væsentligt dårligere uddannede end deres 'ligestillede' jævnaldrene. Med ligestillede jævnaldrene menes børn og unge født på samme tid, med samme køn og af forældre med samme uddannelsesmæssige samt etniske baggrund. Mellem 35 og 65 pct. havde kun en grundskoleuddannelse på analyse-tidspunktet, hvor undersøgelsesgruppen var mellem 24 og 27 år, mens det samme tal for sammenligningsgruppen, som ikke havde været anbragt, er 12 pct. Samtidig havde kun 3-12 pct. af de tidligere anbragte en længerevarende uddannelse bag sig, sammenlignet med 28 pct. i den resterende del af kohorten (dem, der ikke tidligere havde været anbragte).

'Bedst' uddannede i undersøgelsesgruppen var dem, der havde været anbragt i en kort periode, mens de var 0-12 år, og som var blevet genforenet med forældrene, førend de blev teenagere. Blandt denne gruppe havde 12 pct. en længerevarende uddannelse og kun 35 pct. havde alene grundskoleniveau. Sammenlignet med majoritetsbefolkningen var gruppen dog stadig kun halvt så godt stillede, som andre ikke-tidligere anbragte, i forhold til at opnå en længerevarende uddannelse. Den undergruppe, der klarede sig dårligst uddannelsesmæssigt, var de unge, som var blevet anbragt efter de var fyldt 13 år, og som havde været anbragt i en kortere tidsperiode; her var det hele 65 pct., der kun havde en grundskoleuddannelse, og kun 3-4 pct., der havde taget en videregående uddannelse. Set som en samlet gruppe havde tidligere anbragte børn og unge 3,3 gange større sandsynlighed end andre for kun at have en grundskoleuddannelse som 24-27-årige, selvom der kontrolleredes for baggrundsforhold. Variationen blandt undergrupperne i forhold til biologiske forældres uddannelsesniveau følger variationen hos majoritetsbefolkningen: Jo bedre uddannede forældrene er, desto bedre uddannede er børnene selv.

Der er ingen tegn på, at det ringere uddannelsesniveau blandt tidligere anbragte børn/unge har udlignet sig over tid. Ved at sammenligne kohorter født i henholdsvis starten af 1970'erne og slutningen af 1970'erne ses tværtimod en negativ udviklingstendens, idet stadig færre unge med tiden opnår et videregående uddannelsesniveau. Ligeledes viser analyserne ingen bemærkelsesværdige forskelle blandt kønnene i forhold til at opnå et højt uddannelsesniveau.

I Anderssons (2008) longitudinelle studie af 26 anbragte og tidligere anbragte børn har halvdelen af de unge, der nu er 25-30 år, færdiggjort grundskolens 9. klasses afgangseksamen. Halvdelen af disse har

yderligere gennemført gymnasiet, hvoraf yderligere to har læst videre på en højere læreranstalt. Fordelingen mellem køn i forhold skoleuddannelse er jævn i Anderssons studie, mens der er en overhyppighed af plejefamilieanbragte frem for institutionsanbragte blandt dem, der klarede sig godt i skolen.

Et centralt formål med at gå i skole og uddanne sig er som bekendt at blive selvforsørgende som voksen. 4 ud af de 26 tidligere anbragte unge i Anderssons studie har som 30-årige aldrig haft et reelt arbejde, men er præget af et liv med blandt andet misbrug og kriminalitet. 9 ud af de 26 nu voksne unge har en arbejdssituation, der kan betegnes som usikker, og de har alle oplevet kortere eller længere perioder, hvor økonomisk bistand har været en del af deres forsørgelseskilde. Den sidste halvdel af undersøgelsesgruppen har en stabil arbejdssituation og har samlet set kun meget lidt erfaring med arbejdsløshed og sygeperioder.

En anden svensk undersøgelse af Andersson & Kronvall (2007) baserer sig på kommunale oplysninger fra samtlige 47 børn og unge i alderen 7-21 år, der på noget tidspunkt i løbet af 2005 var anbragte i familiepleje i en udvalgt kommune, samt spørgeskemadata til 20 af disse børn og unge. Undersøgelsen viser, at 61 pct. af de anbragte børn og unge lever op til grundskolens målsætninger for deres respektive klassetrin, hvad angår regning, stavning og engelsk, hvilket svarer nogenlunde til andelen af børn og unge generelt set i kommunen, men at de dog ligger noget lavere end landsgennemsnittet, som er på 89 pct. Børn, der anbringes som teenagere frem for tidligere i barndommen, har vanskeligere ved at leve op til folkeskolens mål. Med andre ord er anbringelse i teenageårene ikke fordelagtigt for børnene i et uddannelsesperspektiv. Ligesom Vinnerljung, Öman & Gunnarson (2005) konkluderer også denne rapport forfattere, at højere uddannelse hos børnenes mødre samt etnisk svensk oprindelse hos begge forældre er gunstige forhold for børnenes skolegang.

Omkring 45 pct. af de anbragte børn i undersøgelsen, som *ikke* når deres mål i skolen, er ikke blevet udredt af en psykolog for eventuelle kognitive vanskeligheder. Psykologerne konstaterer, at der i højere grad bør udarbejdes individuelle handlingsplaner og stilles færre krav om hjemmearbejde for udsatte børn i arbejdet mod at forbedre deres muligheder i skolen. For de få børn, der har gået en klasse om, har dette tiltag ikke bidraget til, at de efterfølgende i højere grad har nået deres skolemål.

I Clausen og Kristofersens norske longitudinelle studie (2008) konstateres det, at 34 pct. af de tidligere børneforsorgsklienter har en *uddannelse* udover det 12. klasstrin. Til sammenligning har 80 pct. af sammenligningsgruppen en uddannelse af længere varighed end dette trin. Forskellen er således meget stor mellem børneforsorgsklienterne og sammenligningsgruppen. Der er imidlertid også forskelle inden for gruppen af tidligere børneforsorgsklienter, hvor dem, der har mindst uddannelse, har været anbragt på børne-/ungdomshjem eller andre typer af institutioner. 77 pct. af disse har kun et uddannelsesniveau på enten 7.-10. klasstrin eller 11.-12. klasstrin.. De tidligere børneforsorgsklienter, som har været anbragt i familie- eller slægtspleje, udgør den gruppe, der klarer sig bedst uddannelsesmæssigt. 9 pct. af disse har en uddannelse fra højskole³⁰ eller universitetet, og 34 pct. har en uddannelse, som svarer til 13.-14. trin. Årsagen til, at flere tidligere plejebørn får en højere uddannelse end fx børn og unge, som har været anbragt på institution, er, at de har haft mindre alvorlige problembelastninger, og at mange får en god og stabil plejefamilie.

På tværs af anbringelsestyper finder Clausen & Kristofersen (ibid.), at pigerne generelt får en højere uddannelse end drengene. En regressionsanalyse viser endvidere, at kvinder, som har været i børneforsorgen, har 63 pct. større chance for at få en høj uddannelse end mænd, som har været i børneforsorgen. Endelig viser resultaterne, at de tidligere klienter, der har modtaget efterværn, næsten har 50 pct. større chance for at opnå en længere uddannelse.

Vender vi blikket mod engelsk forskning om anbragte børns faglighed i skolen, har O'Sullivan (2007) arbejdet med registerdata fra tre kohorter af anbragte børn fra to forskellige lokalområder. I alt 187 børn indgik i et nationalt repræsentativt udvalg ud fra variablerne køn og etnicitet.

Samlet set er der på landsplan i England sket en stigning i antallet af anbragte børn, der opnår en afgangseksamen, idet tallet er steget fra 49 pct. i år 2000 til 60 pct. i 2005. Der er dog stadig lang vej til de 96 pct. af majoritetsbefolkningen, der opnår en sådan skolegrad, og til regeringens fastsatte mål for 2006 om, at 90 pct. af de anbragte børn skulle opnå en sådan eksamen. Samlet set er der også sket en stigning i antallet

30. Uddannelseslængde svarende til de danske professionshøjskoler.

af anbragte børn, der klarer en udvidet afgangseksamen, hvilket gælder 11 pct. i 2005 mod 7 pct. i 2000.

Hayden (2005) har anvendt registerdata til at sammenligne anbragte skolebørn i England i 2004 med populationen af skolebørn i England generelt set, og billedet ser således ud:

- Der er 44.900 anbragte skolebørn, og 7,6 millioner skolebørn i øvrigt.
- 43 pct. af de anbragte skolebørn har ingen afsluttende grundskoleeksamen, hvilket kun gælder 5 pct. i øvrigt.
- 27 pct. af de anbragte børn har behov for specialundervisning sammenlignet med 3 pct. af andre skolebørn.
- 57 pct. af anbragte børn er forblevet i skolegang på fuld tid efter 11 år, hvilket gælder for 72 pct. af skolebørnene samlet set.
- 23 pct. af anbragte børn er arbejdsløse efter endt skolegang, mens det samme tal for andre børn er 7 pct.
- Endelig har 10 pct. af anbragte skolebørn oplevet at blive smidt ud af skolen eller at få særligt alvorlige reprimander gennem et skoleår, sammenlignet med 3 pct. af andre skolebørn.

OPSAMLING

Gennemgangen af forskning om anbragte børns faglighed har vist, at anbragte børns færdigheder i grundskolen er langt dårligere, sammenlignet med deres ikke-anbragte jævnaldrende. Især døgninstitutionsanbragte børn, børn med helbredsproblemer og børn med anormale SDQ-mål halter fagligt set alvorligt bagud.

Desuden viser forskningsgennemgangen, at anbragte børn har langt større risiko end andre børn for at ende som lavtuddannede eller ufaglærte som voksne, også selvom der kontrolleres for forældres uddannelsesniveau, køn og etnicitet. Variationen blandt undergrupperne i forhold til biologiske forældres uddannelsesniveau følger variationen hos majoritetsbefolkningen: Jo bedre uddannede forældrene er, desto bedre uddannelsesniveau opnår børnene selv.

Samlet set er tidligere anbragte børn og unge altså væsentligt dårligere uddannede end deres 'ligestillede' jævnaldrene. 'Bedst' går det for dem, der har været anbragt i en kort periode, mens de var 0-12 år, og som blev genforenet med forældrene, førend de blev teenagere. Gruppen var imidlertid stadig kun halvt så godt stillede som andre ikke-tidligere

anbragte i forhold til at opnå en længerevarende uddannelse. 'Værst' går det de unge, der anbringes efter deres 13. år, og som kun er anbragt samme sted i en kortere tidsperiode.

Der er ingen tegn inden for den nordiske forskning på, at det ringere uddannelsesniveau blandt tidligere anbragte børn og unge, har udlignet sig over tid, hvorimod engelsk forskning viser noget andet. Her er der samlet set sket en væsentlig stigning i andelen af anbragte børn, der opnår en afgangseksamen. Der er dog fortsat lang vej til at opnå samme skolepræstationer og uddannelsesniveau som majoritetsbefolkningen.

SKOLESKIFT OG STABILITET – SAMMENHÆNGE MELLEM SKOLEFORLØB OG ANBRINGELSE

Stabilitet i anbringelsen i form af få skift mellem anbringelsessteder er tilsyneladende med til at give bedre forudsætninger for en god skolegang, ligesom tidspunktet for første anbringelse af barnet ikke er uden betydning for, hvordan skolegangen forløber.

I Vinnerljungs (2006) tidligere omtalte undersøgelse, baseret på svenske registerdata over udvalgte kohorter (født 1971-1986), hvor anbragte børn sammenlignes med ikke-anbragte børn, påpeges stabilitet i anbringelsesforløbet som en faktor af betydning for skolegang. Også alder er afgørende for, hvor udsatte de anbragte børn er skole- og uddannelsesmæssigt. De børn, der blev anbragt før de fyldte 13 år, havde væsentligt bedre chancer for at klare sig godt uddannelsesmæssigt, end de børn, der blev anbragt som teenagere. Ligeledes viser et stabilt anbringelsesforløb sig at have en positiv indflydelse på skole- og uddannelsespræstationer hos børnene.

Et andet studie af Vinnerljung, Öman & Gunnarson (2005), baseret på svenske registeroplysninger om knap 800.000 svenskfødte børn i otte kohorter, undersøger uddannelsesniveau for tidligere anbragte børn. Her påpeges det ligeledes, at en hovedskillelinje mellem godt og dårligt uddannelsesniveau er dels alder ved anbringelse, dels stabilitet i anbringelsesforløbet. Børn, der anbringes tidligt i deres liv og genføres med forældrene inden teenageårene klarer sig bedre uddannelsesmæssigt end børn, der anbringes som teenagere, hvilket naturligvis også hænger sammen selve anbringelsesårsagen. Anbringelser i teenageårene skyldes netop ofte problemer i skolen og adfærdsproblemer i det hele taget, hvorfor denne gruppe logisk set har større uddannelsesvanskeligheder og dårlige-

re forudsætninger for at opnå højere uddannelsesniveau. Stabilitet synes at have en betydning, idet langtidsanbragte med et stabilt forløb klarer sig bedre uddannelsesmæssigt end langtidsanbragte med et ustabil forløb.

Ser vi på forskning uden for Norden om sammenhæng mellem stabilitet i anbringelsen og skoleforløb, undersøger O'Sullivan (2007) registerdata fra i alt 187 anbragte børn i England. I undersøgelsen konkluderes det, at lav skolepræstation hænger sammen med mange flytninger og brud på anbringelsesforløbet for et barn. Forfatterens analyser viser, at blandt de børn, der havde flyttet mere end ti gange i løbet af deres anbringelsesforløb, havde kun knap 40 pct. en eksamen i de ældste obligatoriske klasser. Forfatteren konstaterer, at der er nogle indlysende årsager til, at ustabilitet i anbringelsen har så stor en indvirkning på børns skolegang. At flytte bolig vil som udgangspunkt være stressende, og børnene har ofte oven i købet uafklarede følelsesmæssige forhold på spil. Desuden kan flytninger have en særlig negativ indvirkning, såfremt de finder sted på særligt uhensigtsmæssige tidspunkter. I artiklen konstateres det, at der findes en negativ korrelation mellem antallet af flytninger i løbet af barnets sidste skoleår – 10. og 11. skoleår – og skoleresultater.

Davey & Pithouse (2008) har gennemført et longitudinelt case-studie i perioden 2002-2006, som havde til formål at undersøge, hvordan anbragte børn klarer sig i skolen set i forhold til deres anbringelsesforløb (stabilitet og type af anbringelse). Undersøgelingsgruppen bestod af samtlige anbragte børn på 9. klassetrin i South Wales i 2002, hvilket udgjorde 14 unge, der skulle interviewes tre gange. Ved slutinterviewet var der imidlertid på grund af bortfald kun syv unge tilbage.

Undersøgelsen konkluderer, at de børn, som klarede sig godt i skolen, samtidig er dem med det mest stabile anbringelsesforløb. Forfatterne påpeger, at der er sammenhæng mellem stabilitet og skolepræstationer, og at sammenhængen så at sige går begge veje, forstået på den måde, at stabilitet ikke alene betinger god skolegang, men en vellykket skolegang også betinger stabilitet i anbringelsen.

I et skotsk studie har Dixon & Stein (2005) undersøgt skotske lokalmyndigheder og herunder 107 unge og deres primære støtteperson. En understikprøve af disse unge (N=61) deltog også i et follow-up-studie seks måneder senere.

Dixon & Stein finder, at alle de unge, som kunne fremvise positive uddannelsesmæssige resultater, havde oplevet stabilitet i deres sidste anbringelse. Stabilitet og ro i anbringelsen har således betydning, også

selvom den unge tidligere har oplevet ustabilitet, hvorfor det må konkluderes, at stabilitet og kontinuitet er grundlæggende for uddannelsesmæssig succes.

ANBRAGTE BØRNS SOCIALE OG TRIVSELSMÆSSIGE VANSKELIGHEDER

At gå i skole handler om andet og mere end at lære at læse og skrive. Det handler også om at uddanne sig til et ungdoms- og voksenliv, hvor det blandt andet er vigtigt at kunne begå sig socialt blandt andre mennesker, kunne skabe netværk og relationer og kunne indordne sig efter og trives med de forskellige regler, der måtte dominere de forskellige felter, man som menneske bevæger sig i.

På baggrund af den danske forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008; Ottosen & Christensen, 2008) kan det konkluderes, at de anbragte børn har en række problemer og konflikter med skolesystemet. Hele 84 pct. af de anbragte børn har haft et eller flere problemer i skolen i løbet af det sidste år før undersøgelsen. Til sammenligning er det kun godt og vel halvt så mange af de ikke-anbragte jævnaldrende (47 pct.), for hvem der angives det samme. Problemerne hos de anbragte børn består i følgende:

- *Koncentrationsproblemer* har 66 pct. af de anbragte børn oplevet mod 23 pct. af de ikke-anbragte jævnaldrende.
- *Konflikter med kammerater* har 61 pct. af de anbragte børn oplevet mod 26 pct. af de ikke-anbragte jævnaldrende.
- *Psykiske problemer* er angivet for 48 pct. af de anbragte børn og 20 pct. af de ikke-anbragte børn.
- *Konflikter med lærere* angiver 46 pct. af anbringelsesstederne, at de anbragte børn har haft, mens det samme ifølge mødre til de ikke-anbragte jævnaldrende gælder for 13 pct. af disse børn.
- *Tale- og sprogproblemer* har 25 pct. af de anbragte børn og blot 3 pct. af de ikke-anbragte jævnaldrende.
- *Mobning* har 55 pct. af de anbragte børn i forløbsundersøgelsen været indblandet i, enten som offer eller 'mobber', hvilket gælder for 20 pct. af de ikke-anbragte børn.

Forskellen på omfanget af problemer hos henholdsvis anbragte og ikke-anbragte børn udjævnes en hel del ved inddragelsen af sammenlignings-

gruppen. Dog har sammenligningsgruppen lidt færre konflikter med både lærere og andre elever, en anelse færre koncentrationsproblemer, og gruppen er også lidt bedre stillet, hvad angår tale- og sprogproblemer.

Igen viser Egelund et al. (ibid) i deres afrapportering fra forløbsundersøgelsen af anbragte børn, at det især er drenge og børn med SDQ-mål uden for normalområdet, der er udsatte. Køn og SDQ-mål spiller både ind i forhold til faglige vanskeligheder og trivselsmæssige problemer.

Også flere svenske undersøgelser konkluderer, at de anbragte børn er udsatte, hvad angår trivsel i skolen. I Anderssons (2003) longitudielle studie om 26 anbragte og tidligere anbragte børn beskrives flere af pigerne i løbet af de første skoleår som usikre og stille og nogle af drengene som ukoncentrerede og støjende. Årene i de ældre klasser var turbulente for flere af de unge i Anderssons studie. Flere af dem kom dog i gymnasiet og klarede sig, men det var ikke uden kamp og viljestyrke – og nogle følte sig udenfor, ikke kun fagligt, men også socialt.

I en norsk undersøgelse af Havik (2005) indgår interview med 109 anbragte børn, som er blevet fulgt over en årrække. Det viser sig, at vanskeligheder med sociale relationer til andre elever i en vis udstrækning hænger sammen med evnen til at mestre skolens regler. Børn, som syntes det var vanskeligt at følge skolens regler, syntes også oftere dårligt om frikvartererne og oplevede, at miljøet i klassen var dårligt. Overordnet set syntes de fleste af børnene i undersøgelsen dog, at man i klassen var søde mod hinanden, men mindretallet, som ikke fandt, at man var søde mod hinanden, var relativt stort (15 pct.). Havik påpeger, at det til sammenligning kun var 8 pct. af 7.000 4.-7. klasse-elever i en undersøgelse af Olweus (2002), som fandt, at man ikke var søde mod hinanden i skolen. Samlet set oplevede hvert fjerde barn i Haviks undersøgelse, at de var holdt helt uden for fællesskabet i skolen.

De fleste af de 109 anbragte børn i undersøgelsen syntes vældig godt om deres lærere, og samtidig mente de fleste også, at lærerne generelt syntes om dem. Men mindretallet, som oplevede sig som 'ikke afholdt', usynlig eller ilde set af lærerne, var ganske stort (16 pct.), og hvert fjerde barn (25 pct.) mente ikke, at lærerne interesserede sig for deres ve og vel.

Samlet set følte to tredjedele af alle børnene, at de trivedes godt i skolen, mens den sidste tredjedel trivedes dårligt eller meget dårligt. Det

er interessant at bemærke, at børnene oplevede, at trivsel ingen direkte sammenhæng havde med deres faglige kundskaber i skolen.

I en norsk undersøgelse (Falck, 2006) af tvangsanbringelser af unge med alvorlige adfærdsvanskeligheder beskrives det, hvordan mindre end hver tiende af de unge i undersøgelsen klarede sig godt i skolen. De fleste havde både store faglige og sociale problemer, og omtrent samtlige havde flere gange skullet fra skole, for to tredjedele vedkommende var det ganske ofte. Skolen beskrives imidlertid sjældent som det egentlige problem. De unge havde i høj grad problemerne med hjemmefra, og for nogle forstærkedes problemerne i skolen, men for mange andre blev skolen det første sted, hvor de blev set, og hvor nogen tog affære og forsøgte at gøre noget for dem.

Rao & Simkiss's (2007) undersøger mobning blandt et udvalg (N=50) af 10-16-årige anbragte børn i Walsall, England. Undersøgelsen viser, at 59 pct. af børnene synes godt om at gå i skole, mens 22 pct. ikke brød sig om at gå i skole og 19 pct. ikke brød sig om frikvartererne. Størstedelen havde tre eller flere gode venner (78 pct.), men samtidig udtrykte godt en tredjedel (37 pct.), at de ind imellem eller ofte blev holdt uden for eller mobbet af deres klassekammerater. Knap halvdelen af de 32 anbragte børn i undersøgelsen svarer, at en lærer har talt med dem selv eller klassen som helhed om mobning. Dem, der mobber, og dem, der bliver mobbet, deler en række karakteristika såsom symptomer på depression, selvmordstanker, psykiske forstyrrelser, spiseforstyrrelser og at komme fra et hårdt hjemmemiljø, hvor de eventuelt er blevet udsat for misbrug og har uansvarlige og ikke-støttende forældre. Der er dog også en del karakteristika, der adskiller mobbere og mobbeofre, som undersøgelsen ligeledes gør rede for.

I et andet engelsk studie af Morgan (2005) præsenteres resultaterne af en stor national undersøgelse, i hvilken der blev anvendt tre forskellige spørgeskemaer: et til barnet, et til plejeforældrene og et til de biologiske forældre. Alt i alt besvarede 410 anbragte børn (37 pct.), 303 plejeforældre (30pct.), og kun 20 biologiske forældre (6 pct.) spørgeskemaet.

Morgan konkluderer, at børnene gav udtryk for, at de største ændringer, som anbringelsen havde betydet for deres liv, var, at der blev set bedre efter dem, at de følte sig mere trygge, og de klarede sig bedre i skolen. Nogle udtrykte omvendt, at det med anbringelsen var blevet hårdere at gå i skole. Næsten en fjerdedel fortalte, at de var blevet mob-

bet, udelukkende fordi de var anbragte. Andre oplevede til gengæld mindre mobning efter anbringelsen. En tredjedel af plejeforældrene nævnte, at plejebørnene havde brug for ekstra hjælp i forhold til skolen i form af ekstraundervisning eller en mentor.

Harker et al. (2003) har i forbindelse med The Taking Care of Education project, som er et udviklingsprojekt, der har til formål at understøtte processen mod at fremme anbragte børns skolegang, udført gentagne interview med 10-18-årige anbragte børn og unge fra tre områder i London. Deltagerne havde været placeret i en form for anbringelse uden for hjemmet i mindst tre måneder. Blandt disse blev et tilfældigt udtræk på 50 børn/unge foretaget, der var repræsentativt med hensyn til alder, køn, etnicitet og anbringelsesform.

45 pct. af børnene mener, at anbringelsen har haft en positiv effekt på deres skoleforløb, mens 33 pct. omvendt mener, at deres skoleforløb er blevet forværret i forlængelse af anbringelsen. Endelig finder de resterende, at anbringelsen ingen nævneværdig betydning har haft i den henseende. Af positive faktorer for skoleforløbet nævnes at have et stabilt og trygt hjemmemiljø, som samtidig sørger for den nødvendige opmuntring og støtte til skole/uddannelsesopgaver. Den hyppigste forklaring på, at anbringelsen har en negativ effekt på skoleforløbet, er oplevelsen af ustabilitet i anbringelsen og manglende afklaring af, om anbringelsen er midlertidig. Denne manglende klarhed og utryghed medførte koncentrationsproblemer i skolen og bidrog desuden til, at børnene i nogle tilfælde ikke blev taget ordentligt imod på en ny skole, fordi hverken klassekammerater, lærere eller barnet selv vidste, om der kun var tale om et kort visit.

STØTTE OMKRING ANBRAGTE BØRNS SKOLEGANG

DELTAGELSE OG INDFLYDELSE

I dette afsnit behandles biologiske forældre samt plejeforældres eller institutionspædagogers deltagelse i børnenes skolegang, og forældres samt læreres indflydelse på børns skolegang.

I Perthou et al.'s (2008) danske interviewundersøgelse af otte anbringelsessteder for børn og unge, fremgår det, at det er vanskeligt for pædagogerne på anbringelsesinstitutionerne at give den fornødne opbakning til fx lektiearbejde, fordi pædagogerne har skiftende arbejdstider, og

fordi der ikke altid er plads til den ekstra opmærksomhed på et enkelt barn, som det kræver.

Det kan således tænkes, at barnet har behov for støtte i skolen udover den støtte, anbringelsesstedet kan yde. I Egelund et al. (2008) konkluderes det da også, at 2 ud af 3 (69 pct.) af de anbragte børn i undersøgelsen modtager en eller flere former for støtte til afhjælpning af problemer i skolen. Selvom der dermed er væsentlig flere af de anbragte børn, der modtager støtte, end de ikke-anbragte børn (her gælder det for 20 pct.), er det stadig en noget lavere andel end de 84 pct., som rapporteredes at have haft problemer i skolen inden for det seneste år. De hyppigste former for støtte, der gives, er skolepsykolog, støtte fra skolens støttecenter, særlige undervisningsmaterialer samt tekniske hjælpemidler og lektiehjælp.

Sandholt (2004) har undersøgt skolegang for 106 døgnplejeanbragte børn og unge gennem spørgeskema-besvarelser fra 65 pct. af plejeforældrene til de 106 børn og unge samt interview med 10 børn og unge, deres plejeforældre og lærere.

Generelt er de interviewede plejebørn lukkede omkring deres status som plejebørn over for lærere og kammerater, og på den måde bliver barnets status som plejebarn ofte usynligt i folkeskolen, hvilket både har fordele og ulemper. Barnet opnår at blive behandlet på lige fod med andre, men savner i andre tilfælde den nødvendige hensyntagen og støtte, der kan være behov for. Undersøgelsen viser, at jo bedre samarbejdet er mellem plejeforældre, lærere og eventuelt skolepsykolog, desto bedre er barnets skolesituation i alle henseender. Ligeledes viser undersøgelsen, at børnene føler sig bedst integrerede i klassen, hvis de har opnået en tæt tilknytning til plejefamilien, dvs. er blevet anbragt i førskolealderen og har nået at 'falde på plads' i familien. Børn i mindre klasser samt specialklasser føler sig også bedre integreret – her føler de sig ikke anderledes, og de har alle en tæt kontakt til mindst én lærer.

Interviewene med lærerne viser, at ingen af skolerne har en beredskabsplan eller særlig handleplan over for nyankomne plejebørn. Ved skoleskift eller lærerskift i klassen må lærerne således selv finde ud af, hvilke faglige og sociale problematikker, der evt. gør sig gældende for børnene. Undersøgelsen viser, at anbragte børn har svært ved at udnytte deres udviklingspotentiale, hvis tabet af deres 'tidligere liv' ikke får lov til at være synligt og naturligt samtaleemne i de arenaer, som børnene færdes i, herunder skolen.

Andersson (2003) fremhæver i forbindelse med sit longitudinelle studie af 26 anbragte og tidligere anbragte børn og unge, at undersøgelsesgruppen generelt er præget af en vanskelig skolegang. Nogle oplever ikke at have fået støtte nok fra plejeforældrene. Det er iøjnefaldende, fremhæver Andersson, hvor tidligt disse unge blev udstødt og marginaliseret. Andersson rejser den problematik, at socialtjenesten, men også skolen er ansvarlig for at følge bedre op på anbragte børns skolegang og bide mærke i usunde tegn, når børnene og de unge sakter bagud, pjækker, mobbes osv.

I en norsk undersøgelse af Havik (2005), baseret på interview med 109 anbragte børn, konkluderes det, at samarbejdet mellem lærere og forældre til de anbragte børn ofte er mere anstrengt eller helt fraværende sammenlignet med andre børns forældre-lærer-kontakt. Hver sjette lærer til de anbragte børn og ligeledes hver sjette forælder til undersøgelsesgruppens børn nævnte, at de slet ikke kendte hinanden, og 2 ud af 5 forældre (42 pct.) nævnte, at de aldrig deltog i forældremøder omkring barnet. Nogle enkelte forældre følte, at de ikke blev accepterede som forældre, når beskeder om barnet gik via barnets anbringelsessted og ikke kom direkte fra skolen. Klasselærerne var klart mere utilfredse med samarbejdet end forældrene selv, hvor hele 77 pct. faktisk erklærede sig tilfredse. Børnenes lærere vurderede desuden børnenes skoleproblemer som væsentlig sværere, end forældrenes vurderinger lød på.

I en engelsk undersøgelse af Harker (2003) indgår 50 10-18-årige anbragte børn og unge fra London. Undersøgelsen viser, at størstedelen af børnene (78 pct.) var i stand til at give eksempler på personer, som havde støttet deres skole og uddannelsesforløb, mens hele 22 pct. ikke kunne nævne et eneste eksempel på en støttende person. Samtidig kunne 60 pct. af børnene nævne eksempler på personer, de oplevede som hæmmende for deres skoleforløb. Resultat var således:

- *Positiv støtte*: 41 pct. nævner en eller flere lærere, 24 pct. nævner deres plejeforældre, 11 pct. nævner deres venner, 7 pct. nævner de voksne på deres institution, 4 pct. familiemedlemmer og 4 pct. socialarbejdere.
- *Negativ støtte*: 19 pct. nævner socialarbejdere, 11 pct. lærere, 11 pct. familiemedlemmer, 9 pct. plejeforældre, 7 pct. venner og 5 pct. nævner de voksne på deres institution, som værende hæmmende i forhold til deres skole/uddannelsesforløb.

Ud over at bestemte personer kan tænkes at bidrage henholdsvis positivt eller negativt til børnene og de unges skolemæssige udvikling, kan det også tænkes at forhold og faciliteter på anbringelsesstedet kan have en indflydelse. Ser vi på forskelle mellem henholdsvis plejefamilieanbringelse og institutionsanbringelse viser det sig overordnet, at plejefamilieanbragte børn og unge oplever en højere grad af støtte fra hjemmet og langt større fremmøde til arrangementer på skolen end institutionsanbragte børn og unge. Til gengæld rangerer institutionerne højt, når børnene i undersøgelsen vurderer adgangen på deres bosted til daglige aviser, generelle lærebøger, et stille læseværelse og økonomisk støtte til bogindkøb.

Endelig peger undersøgelsen på, hvad der ifølge børnene/de unge selv skal til for at fremme skole og uddannelsesforløb. Eksempelvis nævner en stor del af børnene, at de savner større opmuntring, bedre information om en række forhold inden for skolesystemet, at der bliver lyttet til dem, og at de bliver taget seriøst og ikke dømmes eller stemples på forhånd.

SKOLEGANG FOR ANBRAGTE BØRN UNDERPRIORITERES

Af forskningsoversigten 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) fremgik det som et af hovedresultaterne, at anbragte børn og unges skolegang underprioriteres i forbindelse med blandt andet visitering til anbringelse og i forbindelse med genanbringelser. Forskningen siden 2003 har båret præg af samme konklusion, hvormed problematikken altså fortsat er aktuell.

Hansen (2005a) understreger, at skolegang for anbragte børn lever en skyggetilværelse i forhold til det fokus, der er på de sociale forhold. Dette viser sig blandt andet i de mangelfulde oplysninger, der foreligger om barnets skolegang forud for anbringelsen. Hansen (2005c) påpeger desuden i en anden undersøgelse, at institutionerne primært fokuserer på børnene og de unges personlige, sociale og uddannelsesmæssige vanskeligheder – hvor især de personlig og sociale mangler er i fokus. Undersøgelsen er baseret på et opfølgingsstudie blandt 600 respondenter fra forskellige døgninstitutioner, som blev undersøgt både kvantitativt og kvalitativt. Hansen påpeger, at de anbragte børn og unge ofte beskrives med termer såsom psykiatrisk diagnose, adfærdsvanskeligheder, ADHD, koncentrationsbesvær osv. Manglen på sociale evner, manglen på empati og medfølelse og i det hele taget manglen på en række kvalifikationer og færdigheder er ofte i fokus. Børnene beskrives som

kommende fra ressourcetsvage hjem, og anbringelsen rangerer ofte højere i varetagelsen af barnet, end at skoleforholdene er i orden for barnet. Social og personlig udvikling vægtes således tungere end uddannelsesmæssig udvikling, hvilket bevirker, at børnene mangler faglige og uddannelsesmæssige kompetencer samt sociale kompetencer til at begå sig inden for skolens rammer.

Andre steder (fx Vinnerljung, Öman & Gunnarson, 2005) påpeges det, at der ikke er belæg for at antage, at anbragte børns dårlige skolepræstationer skyldes eventuelle lave uddannelsesmæssige ambitioner omkring børnene. Tværtimod har fokus gennem årtier været rettet imod udvikling af gruppens uddannelsesmuligheder og kompetencer

Davey & Pithouse (2008) konkluderer på baggrund af et longitudinelt casestudie, at manglende ambitioner på de unges vegne delvist er årsag til det ringe skoleudfald – de unges skolepækkeri blev slet ikke kommenteret på bostedet, hvor også andre anbragte unge havde opgivet skolen. Det konkluderes, at det er en væsentlig udfordring for systemet at opretholde ambitioner for adfærdsvanskelige og herunder anbragte unge.

SAMMENFATNING OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES SKOLEGANG

Børns skolegang handler ikke alene om faglighed og standpunktsbedømmelser, men også om trivsel og opbygning af sociale færdigheder. Både proces og udfald bør inddrages, når et barns skolegang evalueres. I gennemgangen i dette kapitel har vi fokuseret på både faglige og sociale forhold ved anbragte børns skolegang.

Samlet set kan følgende konkluderes vedrørende børnenes *undervisningsforhold*:

- Langt færre anbragte børn end ikke-anbragte jævnaldrende modtager almindelig undervisning på en almindelig folkeskole. Samtidig går anbragte børn langt oftere på et lavere klassetrin, end det deres alder tilsiger.
- Ser vi særskilt på døgninstitutionsanbragte børn går mange af disse i en intern skole på anbringelsesstedet.

- Interne skoler anvender hyppigere individuel undervisning og lægger større vægt på udviklingen af personlige og sociale kompetencer hos børnene, og i lidt mindre omfang vægt på faglige kompetencer sammenlignet med eksterne skoler.

Vedrørende anbragte børns *faglighed* kan følgende konkluderes:

- Samlet set er anbragte børns faglighed langt dårligere sammenlignet med deres ikke-anbragte jævnaldrende. Især døgninstitutionsanbragte børn, børn med helbredsproblemer og børn med anormale SDQ-mål sakker fagligt set bagud i skolen.
- Anbragte børn har endvidere langt større risiko end andre børn for at ende som lavtuddannede eller ufaglærte voksne, også selvom der kontrolleres for forældres uddannelsesniveau, køn og etnicitet.
- 'Bedst' går det uddannelsesmæssigt for dem, der har været anbragt i en kort periode mens, de var 0-12 år, og som blev genforenet med forældrene. førend de blev teenagere.
- 'Værst' går det de unge, der anbringes efter deres 13. år, og som kun er anbragt samme sted i en kortere tidsperiode. Stabilitet i anbringelsen er tilsyneladende med til at give bedre skoleforudsætninger.
- Der er ingen tegn inden for den nordiske forskning på, at det ringere uddannelsesniveau blandt tidligere anbragte børn og unge har udjævnet sig over tid, hvorimod engelsk forskning viser en væsentlig stigning i antallet af anbragte børn, der opnår en afgangseksamen. Der er dog fortsat lang vej til at opnå samme skolepræstationer og uddannelsesniveau som majoritetsbefolkningen.

Hvad angår børnenes *sociale og trivselsmæssige* forhold i skolen kan følgende konkluderes:

- Anbragte børn har langt flere vanskeligheder end andre med at begå sig i skolen. Det drejer sig om koncentrationsproblemer, konflikter med kammerater, psykiske problemer, konflikter med lærere, tale- og sprogproblemer samt mobning.
- Forskellen på omfanget af problemer hos henholdsvis anbragte og ikke-anbragte børn udjævnes en del, men ikke helt, når der kontrolleres for socioøkonomiske baggrundsforhold.

- Mest udsatte hvad angår psykiske problemer i skolen er tilsyneladende drenge og børn med SDQ-mål uden for normalområdet.
- Flere anbragte børn oplever, at lærerne ikke interesserer sig for dem, ligesom mange oplever problemer med at indgå i sociale relationer med andre elever.
- Børns trivsel i skolen har ingen direkte sammenhæng med deres faglige kundskaber i skolen.

Endelig har forskningsgennemgangen fokuseret på *støtte* i forhold til anbragte børns skolegang:

- En overhyppighed af anbragte børn modtager en eller flere former for støtte til afhjælpning af problemer i skolen. De hyppigste former for støtte, der gives, er skolepsykolog, støtte fra skolens støttecenter, særlige undervisningsmaterialer samt tekniske hjælpemidler og lektiehjælp.
- Jo bedre samarbejdet er mellem plejeforældre, lærere og eventuelt skolepsykolog, desto bedre er barnets skolesituation i alle henseender.
- Lærere samt plejeforældre opleves som den største støtte af børnene, mens socialarbejdere opleves som den mest hæmmende person i forhold til deres skolegang. Det er imidlertid tvivlsomt, om dette resultat er repræsentativt.

Samlet set må det konkluderes, at anbragte børn er særdeles udsatte i forhold til at trives i skolen og ikke mindst i forhold til at klare sig fagligt. Børnenes chancer for at opnå uddannelse og tilfredsstillende selvforsørgelse er derfor væsentligt svækkede i forhold til den øvrige børnebefolkning.

ANBRAGTE ETNISKE MINORITETSBØRN OG -UNGE

Dette kapitel adskiller sig fra de øvrige kapitler ved at have fokus på en bestemt gruppe af anbragte børn og unge: De etniske minoritetsbørn og -unge. Det er vigtigt at få viden om denne gruppe af børn for at forstå de særlige vilkår og problemstillinger, der kan knytte sig til anbringelse af etniske minoritetsbørn.

Etniske minoritetsbørn er en samlebetegnelse, der rummer mange forskellige børn, både hvad angår nationalitet og opholdstid i Danmark. En central metodisk problematik i forskningen om disse børn handler derfor om, hvordan man kan definere og kategorisere disse børn. Etniske minoritetsbørn kategoriseres af Danmarks Statistik som indvandrere, dvs. børn født i udlandet af forældre, der ikke er danske, eller som efterkommere, dvs. børn født i Danmark af indvandrere. 'Blandede' børn, dvs. børn af en dansk og en ikke-dansk forælder, registreres af Danmarks Statistik som 'øvrige', som også omfatter etnisk 'helt' danske børn.

Forskningen om anbragte etniske minoritetsbørn er endnu ny. Dette afspejler sig dels i uklarheden omkring klassificeringen af disse børn. Dels viser det sig ved, at forskningstemaerne lægger op til en grundlæggende kortlægning af omfanget og karakteren af de anbragte etniske minoritetsbørns problemer. De tilbagevendende forskningstemaer er således etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund, anbringelsesår-

sager, anbringelsesfrekvens, -varighed og -sted samt etniske minoritetsfamiliers møde med anbringelsessystemet.

Dette kapitel stater med en oversigt over resultaterne fra forskningsoversigten i 2003. Dernæst uddyber kapitlet de nye forskningsresultater siden 2003. Kapitlet afrundes med en kort sammenfatning og vurdering af udviklingen i forskningen på området.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

I forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) konstateres det, at der er store huller i vor viden om anbringelser af børn med etnisk minoritetsbaggrund. Forskningen var i det hele taget på dette tidspunkt sparsom, og det gjaldt ikke mindst dansk forskning.

ANBRINGELSESFREKVENSER

Selv om et tilsyneladende så elementært fænomen som antallet af anbragte etniske minoritetsbørn hersker der forskningstomrum og findes i øvrigt også modstridende resultater mellem lande.

På tidspunktet for forskningsoversigten i 2003 eksisterede der viden om efterkommere og indvandrere, men ikke om børn af blandet etnisk baggrund. Indvandrere var på dette tidspunkt overrepræsenterede blandt de unge anbragte. Det samme gjaldt ikke efterkommere. Resultater fra både Norge, Sverige og UK viste på dette tidspunkt, at børn med etnisk minoritetsbaggrund generelt var overrepræsenterede i anbringelseslandskabet.

ANBRINGELSESTED

Enkelte danske undersøgelser pegede på, at der var en tilbøjelighed til at anbringe etniske minoritetsbørn på døgninstitution i højere grad end danske børn. Det gjaldt også mindre etniske minoritetsbørn, der – hvis de havde været danske – sandsynligvis på grund af deres alder ville være blevet anbragt i familiepleje.

Desuden eksisterede enkelte danske resultater, der pegede på, at etniske minoritetsbørn næsten uden undtagelse blev anbragt på steder, hvor der ikke fandtes personer med samme etniske baggrund som dem selv. Vi konstaterede også i forskningsoversigten fra 2003, at de få da

eksisterende danske forskningsresultater pegede på, at der kunne være tale om overtrædelse af FN's Børnekonvention, idet anbringelsesstederne ikke kunne tage hensyn til barnets sprog, kultur og religion.

I britisk forskning var der en del undersøgelser, der fokuserede på netop det forhold, at mange minoritetsbørn anbragtes i pleje hos majoritetsfamilier, men resultaterne herfra var ikke entydige. For det første var det i flere undersøgelser ikke ganske klart, om ønsket om anbringelse af etniske minoritetsbørn i en familie af samme kultur var drevet af hensynet til barnets bedste eller af etniske minoritetsgruppers behov for at få anerkendt deres kultur som ligeværdig med majoritetskulturen. For det andet varierede resultaterne med hensyn til, hvad det betød for børn at være anbragt i en familie med henholdsvis deres egen eller en fremmed kulturbaggrund. Der var dog flere britiske undersøgelser, der pegede på, at børnene havde behov for at være anbragt et sted, hvor der var mindst en voksen med samme minoritetsbaggrund som barnet.

SAGSBEHANDLINGEN

Endelig var der forskning om, at myndighederne havde svært ved at håndtere sagsbehandlingen omkring etniske minoritetsfamilier. Dels af ressourcemæssige grunde, idet arbejdet med disse familier ansås for at tage længere tid. Dels på grund af manglende viden om familier og familieværdier, relation til myndigheder mv. blandt forskellige minoritetsgrupper.

FORSKNINGEN OM ANBRAGTE ETNISKE MINORITETSBØRN OG -UNGE EFTER 2003

Den nyere forskning går i samme tematiske spor som den tidligere forskning og bidrager hertil ved at kvalificere emnerne. Dette gælder blandt andet forskningen om anbringelsesfrekvenser og anbringelsessager.

Desuden bidrager den ny forskning til en belysning af, hvilken betydning kultur og etnicitet har i anbringelsessager. Dette fremkommer først og fremmest ved, at undersøgelserne i højere grad end tidligere inddrager de anbragte og deres familiers syn på anbringelsen. Mødet mellem anbringelsessystemet og de etniske minoritetsfamilier er desuden blevet et mere velbeskrevet område i den nye forskning, idet der er flere

undersøgelser, som belyser interaktioner mellem familier og sagsbehandlere.

Kategorien 'etniske minoritetsbørn' er desuden i de senere år blevet udvidet. Nye data omfatter også børn af 'blandede' par med etnisk dansk oprindelse og etnisk minoritetsoprindelse. Uledsagede asylansøgerbørn optræder desuden som en ny gruppe for sig.

I forhold til den tidligere forskningsoversigt, der påpegede en mangel på især dansk, men også anden nordisk forskning på området, er den ny forskning især repræsenteret af nordiske lande og i mindre grad af engelsk forskning.

Kapitlet viser først, hvordan kategorien etniske minoritetsbørn defineres i undersøgelserne. Dernæst præsenteres de mest udbredte forskningstemaer på området:

- etniske familiers sociale baggrund
- anbringelsesårsager
- anbringelsesfrekvenser
- mødet mellem etniske minoritetsfamilier og anbringelsessystemet
- betydningen af kultur, etnicitet og sprog for etniske minoritetsfamilier
- uledsagede asylansøgerbørn.

DEFINITION AF ETNISKE MINORITETSBØRN

Danmarks Statistik arbejder med tre kategorier af børn: efterkommere, indvandrere og øvrige børn, hvoraf de to første kategorier omfatter 'rene' etniske minoritetsbørn, mens den sidste kategori omfatter både etnisk danske og etnisk 'blandede' børn:

- *Indvandrere*: personer født i udlandet af forældre, der begge (eller den ene, hvis der ikke findes oplysninger om den anden) er udenlandske statsborgere eller født i udlandet.
- *Efterkommere*: personer født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er danske statsborgere eller født i Danmark.
- *Øvrige*: personer, hvoraf mindst én af forældrene er dansk statsborger og født i Danmark, uanset personens eget fødeland og statsborgerskab.

Danmarks Statistik opererer desuden fra 2007 med en ny gruppe, som betegnes 'børn af efterkommere', som populært kaldes 'tredjegerationsindvandrere'. Denne gruppe omfatter børn, der har mindst en forælder, der er efterkommer og ingen forælder med dansk oprindelse. De er dog ikke del af en herkomstdefinition og kan i princippet optræde i alle de ovennævnte tre kategorier (Danmark Statistik, 2008:191).

Som det blev påpeget i den tidligere forskningsoversigt, er der visse problemer med Danmarks Statistiks opdeling. Den forholder sig kun til fødested og forældres statsborgerskab og ikke til etnisk baggrund. Det betyder, at den foreliggende landsdækkende statistik om andelen af efterkommere og indvandrerbørn ikke omfatter de personer under gruppen af øvrige, fx 'blandede' børn med forældre med henholdsvis etnisk dansk og indvandrerbaggrund (Egelund & Hestbæk, 2003:246). Data fra SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn identificerer imidlertid børn af 'blandede' par, dvs. børn hvor én af forældrene ikke er dansk statsborger født i Danmark, med henblik på at kortlægge denne gruppes særlige situation (Egelund et al., 2008:227).

Kategoriseringerne af anbragte etniske minoritetsbørn er grove og rummer børn, der er opvokset med vidt forskellige vilkår. Man kan for eksempel skelne mellem indvandrere og flygtninge, som har meget forskellige migrationshistorier og vilkår for at integrere sig i samfundet. Flygtningebørn er fx i højere grad end familiesammenførte indvandrerbørn udsatte for traumer og tab af relationer. Norsk forskning om anbringelser af etniske minoritetsbørn opererer netop med en sådan opdeling af indvandrere og flygtninge (Bø, 2004a).

ETNISKE MINORITETSFAMILIERS SOCIALE BAGGRUNG

Tidligere forskning viser, at etniske minoritetsbørn kommer fra socialt mere forarmende familier end etniske majoritetsbørn. Der er som i andre familier til anbragte børn ofte tale om kvindelige eneforsørgere. Familierne er præget af lavt uddannelsesniveau, høj arbejdsløshed, store økonomiske problemer og bolignød (Egelund & Hestbæk, 2003; Skytte, 2005). Den nye forskning på området uddyber etniske minoritetsbørns særlige vilkår i forhold til familieforhold og migrationskontekst.

En dansk videns- og erfaringsopsamling, der omfatter kvalitative interview med socialrådgivere, konsulenter og ledere på anbringelsesområdet over hele landet, viser, at anbringelser af især mindre etniske mino-

ritetsbørn ofte skyldes så massive problemstillinger, at samtlige søskende anbringes (Hannemann, 2003).

En norsk kvalitativ interviewundersøgelse med unge etniske minoritetskvinder og -mænd, der har boet på børneforsorgsinstitutioner, belyser de unges særlige baggrund og migrationskontekst. Undersøgelsen viser, at børnene har oplevet langvarige brud med medlemmer af den nære familie. Disse brud er forekommet i form af, at de unges fædre først er udvandret fra oprindelseslandet, hvorefter de unge selv er fulgt efter og har forladt familierelationer i oprindelseslandet (Rasmussen, 2004). Familiesammenføringen i Norge er enten endt i forældrenes skilsmisse eller har været en vanskelig og konfliktfyldt tilpasningsproces. I Norge har familierne været præget af dårlig økonomi, manglende stimulation fra forældre, mishandling samt generationsbestemte værdikonflikter. Ved skilsmisse er det ofte moderen, der bliver alene med børnene, og eftersom hun ofte har været vant til hjælp fra den udvidede familie i oprindelseslandet, oplever hun det nye eneansvar som meget tungt.

Den ny forskning om etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund bidrager til den eksisterende viden ved at belyse de særlige vilkår i etniske minoritetsfamilier, som er forbundet med selve migrationen og familiens sammenføring og tilpasning til det nye samfund, der indebærer mange forandringer, udfordringer og brud.

ANBRINGELSEÅRSAGER

Tidligere forskning på dette område viser, at de hyppigste anbringelsesårsager er omsorgssvigt og mishandling, der er relateret til forældrenes psykiske lidelser (Egelund & Hestbæk, 2003; Kalve, 1999; Skytte, 2005).

SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn viser, at anbragte børn med etnisk eller blandet dansk og etnisk oprindelse overordnet set har sociale og psykiske problemer i samme omfang som etnisk danske børn (Egelund et al., 2008:243).

Andre undersøgelser har fokuseret på, at anbringelsesårsager for etniske minoritetsbørn er anderledes end for etniske majoritetsbørn, i og med de er begrundet i familiens migrations- og integrationsprocesser i majoritetssamfundet.

En norsk sammenlignende indholdsundersøgelse af i alt 200 sager om børn og unge fra 12 år og derover med henholdsvis etnisk norsk og indvandrer- og flygtningebaggrund (Bø, 2004b) viser, at vold i hjemmet og børnenes kriminelle handlinger oftere rapporteres som anbringel-

sesårsag blandt etniske minoritetsbørn end blandt norske børn. Norsk forskning om anbringelsesårsager peger desuden på migrations- og integrationsprocesser, som potentielt indebærer en risiko for, at etniske minoritetsfamilier har dårligere vilkår for at klare sig i samfundet. For eksempel viser en norsk undersøgelse om tvangsanbringelser blandt etniske majoritets- og minoritetsbørn med alvorlige adfærdsvanskeligheder (Falck, 2006), at en anbringelsesårsag blandt etniske minoritetsbørn er traumatiske oplevelser og omsorgssvigt forbundet med familiesammenføringen i Norge. Omsorgssvigt beskrives som et hovedproblem i disse børns opvækst. De fleste har desuden oplevet en problematisk opvækst i hjemlandet, som erstattes af en ikke mindre problematisk situation efter familiesammenføringen i Norge, som viser sig ved tilpasningsproblemer i forhold til sprog, skole og venner, og som kan indebære oplevelsen af diskrimination.

Bø (2004b) viser, at generationskonflikter forekommer langt hyppigere som henvendelsesårsag blandt etniske minoritetsunge end blandt norske unge.

Desuden viser forskning i både Norge og Danmark, at der er særskilte kønnede problematikker blandt etniske minoritetspiger og -dreng i pubertetsalderen (Hannemann, 2003; Rasmussen, 2004; Bø, 2004; Aannestad, 2004). Drengene kommer oftest fra socialt belastede og såkaldt dårligt integrerede familier, har adfærdsmæssige problemer i kombination med problemer i både skole og familie (Hannemann, 2003). Pigenes problemer handler især om, at de er opvokset i familier med enlige fraskilte mødre, der ofte på grund af sygdom ikke har magtet eneansvaret for børnene. Pigerne har skullet fungere i en voksenrolle og har haft et stort omsorgsansvar for yngre søskende et al. En henvendelsesårsag er deres desperation over dette ansvar. Forskningen antyder, at denne anbringelsesårsag især angår den ældste søster, og at hun selv henvender sig til børneværnet (Rasmussen, 2004; Aannestad, 2004; Bø, 2004b). Andre problematikker for disse piger er generationskonflikter med familien, især et opgør med familiens krav om at leve op til kulturelle normer, som undertrykker pigernes ønske om frigørelse og individualisering (Hannemann, 2003; Aannestad, 2004). Der er en tendens til, at sagsbehandlere handler akut i disse sager, uden at de nødvendigvis har belæg herfor (Hannemann, 2003; Bø, 2004b). Anbringelser kan samtidig få omfattende konsekvenser for pigerne, idet de er særligt udsatte for at miste kontakten til deres familier (Hannemann, 2003).

Ligesom forskning om de etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund viser den ny forskning, at anbringelsesårsagerne ofte er relateret til migration, familiesammenføring og tilpasning til det ny samfund. Forskningen viser, at der er forskellige problematikker på spil for drenge, hvis anbringelsesårsager typisk er problemer med adfærd og familie, og for piger, hvis problemer oftest handler om, at de får tildelt et for stort ansvar i familien. Der peges desuden på intergenerationelle problemer mellem forældre og børn, der især for piger handler om, at familien ønsker døtrenes loyalitet i forhold til kulturelle normer, mens døtrene selv ønsker selvstændighed.

ANBRINGELSESFREKVENS

Nye tal fra SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn viser i tråd med tidligere, at indvandrerbørn mellem 13-17 år har højere anbringelsesfrekvens end efterkommere og danskere, mens indvandrerbørn mellem 6-12 år er underrepræsenteret i forhold til danske børn. Efterkommere er underrepræsenteret i alle aldersgrupper indtil de er 18 år (Egelund et al., 2008:226). Som nævnt muliggør SFI's registeranalyse en opdeling efter etnisk baggrund. Underrepræsentationen af de mindre indvandrerbørn gælder samtlige etniske grupper med undtagelse af børn med oprindelse i Afrika, som har omtrent samme anbringelsesfrekvens som etnisk danske børn. Anbringelse af børn med blandet dansk og etnisk minoritetsoprindelse er omtrent den samme som for danske. Børn med oprindelse i Mellemøsten og det øvrige Europa har især meget lave anbringelsesfrekvenser.

SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn viser stor variation i anbringelsestidspunkt og varighed mellem de etniske grupper. I forhold til de etnisk danske børn, er børn med oprindelse i Afrika generelt anbragt i en yngre alder, mens børn med oprindelse i Mellemøsten eller Asien typisk anbringes senere og kortere tid end danske børn.

I tråd med tidligere undersøgelser viser også denne undersøgelse, at etniske minoritetsbørn i mindre grad end etnisk danske børn og børn med blandet dansk og etnisk minoritetsoprindelse anbringes i plejefamilier og i højere grad placeres i en døgninstitution. Det vurderes, at en forklaring herpå kan være, at der er færre plejefamilier med etnisk minoritetsbaggrund.

Forløbsundersøgelsen af anbragte børn viser endvidere, at der markant oftere er tale om en tvangsmæssig anbringelse blandt børn, der er indvandrere eller efterkommere end blandt etniske danske børn eller 'blandede' børn. Overhyppigheden i tvangsanbringelser gælder især børn med oprindelse i Afrika samt i Europa uden for Norden og EU.

Anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund har hyppigere end andre børn besøgskontakt med deres mor og søskende. De har dog langt mindre besøgskontakt med bedsteforældre, idet de ofte er helt eller delvist bosiddende i oprindelseslandet.

En norsk undersøgelse om spørgsmålet om overrepræsentation af anbragte etniske minoritetsbørn og -unge kommer frem til resultater, der ligner de danske (Bø, 2004a). Undersøgelsen bygger på analyser af børneværnsstatistik om anbringelser blandt etniske minoritetsbørn og -unge mellem 10-19 år. Hvad angår forekomsten af børneværnsklinter på børne- og ungeinstitutioner, er der tre gange flere indvandrerbørn end blandt efterkommere og etnisk norske børn. Blandt disse er der en overrepræsentation af flygtningebørn samt af børn fra ikke-vestlige lande, især flygtningelande som Somalia, Iran og Irak (Bø, 2004a). Bø (2004b) viser en overrepræsentation af drenge med etnisk minoritetsbaggrund; og drenge med oprindelse i Pakistan, Somalia, Iran og Vietnam er især overrepræsenteret. Undersøgelsen viser, at det generelt sjældnere er forældrene til etniske minoritetsbørn end forældrene til norske børn, der henvender sig til børneforsorgen.

Svensk forskning på området påpeger en sammenhæng mellem overrepræsentation af anbragte etniske minoritetsbørn og -unge og socioøkonomisk status (Lundström & Sallnäs, 2003; Vinnerljung et al., 2008). Undersøgelsen af Vinnerljung et al. (2008) er baseret på svenske registerdata og sammenligner børn med forskellige etniske baggrunde. Undersøgelse viser, at når der korrigeres for socioøkonomiske baggrundsfaktorer (blandt andet uddannelse og arbejde), er der ingen overrepræsentation af anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund mellem 1-12 år og kun en moderat overrepræsentation af anbragte teenageunge med etnisk minoritetsbaggrund. Overrepræsentationen forklares således først og fremmest ved lav socioøkonomisk status. Derimod forekommer en betydelig overrepræsentation blandt nogle etniske minoritetsgrupper af unge, fx teenagere med baggrund i Asien og det sydlige Afrika.

Som det fremgår, er undersøgelser om anbringelsesfrekvenser primært af kvantitativ art. Hannemann (2003), som er en undtagelse,

viser, at det kan være svært for praktikere at skaffe et overblik over, hvilke børn der har etnisk minoritetsbaggrund. Undersøgelsen viser, at de daværende amter havde problemer med at anslå såvel omfanget af anbragte etniske minoritetsbørn og -unge som årsager til deres anbringelse og visitation (Hannemann, 2003).

Forskningen i Danmark viser, at både indvandrere og efterkommere under 13 år er underrepræsenterede i anbringelsessystemet. Hvad angår anbragte indvandrerunge (men ikke unge efterkommere), viser dansk og norsk forskning en overrepræsentation blandt denne gruppe. Den nyere forskning om anbringelsesfrekvenser bidrager til den eksisterende kundskab ved at måle anbringelsesfrekvenser i forhold til forskellig etnisk baggrund. For de nordiske lande forekommer, at især børn og unge fra Afrika og Asien er repræsenteret. Svensk forskning bidrager desuden med at forklare, at denne overrepræsentation skal ses på baggrund af de etniske minoritetsfamiliers lave socioøkonomiske status.

MØDET MELLEM ETNISKE MINORITETSFAMILIER OG ANBRINGELSESSYSTEMET

I forhold til dette emne er der en del ny dansk og norsk forskning. Forskningen omhandler såvel de etniske minoritetsbørns syn på anbringelsen og mødet mellem forældre og anbringelsessystem. En tilbagevendende problemstilling i de forskellige undersøgelser er spørgsmålet om ligestilling, ligebehandling og anerkendelse af kulturel identitet. Denne problemstilling omhandler blandt andet hensynet til det anbragte barns sprog, kultur og religion, som ifølge FN's Børnekonvention skal respekteres.

ETNISKE MINORITETSBØRNS SYN PÅ ANBRINGELSEN

En dansk kvalitativ undersøgelse, som blev udført på to døgninstitutioner med en overrepræsentation af børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund (Hannemann & Hansen, 2005), belyser de anbragte børns situation gennem interview med 14 anbragte børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund mellem 10 og 20 år. Undersøgelsen drager et skel mellem de små børn, som havde behov for samvær med forældrene, og de unge, for hvem dette behov var mindre udtalt. Fælles for de anbragte børn og unge var dog det vilkår at være dobbeltmarginaliseret, idet de foruden deres sociale problemer også tumlede med integrationsproble-

mer knyttet til blandt andet sprog, kommunikation og identitet. De unge havde en oplevelse af institutionen som 'dansk' og derfor ikke som et sted, hvor det var muligt at overholde muslimske traditioner som fx ramadan. Dette var noget, de unge tilsyneladende underlagde sig. Interviewene peger på fællestræk i de unges anbringelsesoplevelser, som er centreret om betydningen af deres etniske baggrund. De unge havde især oplevelser af, at pædagogerne ikke havde sat sig ind i deres etniske baggrund og forholdene i deres oprindelseslande. De unge påpegede, at de manglede hjælp til at finde positive rollemodeller, der var funderet i deres etniske minoritetsbaggrund, og de oplevede at blive tilskyndet til at blive 'fordansket'.

En norsk undersøgelse om etniske minoritetsunge, der har været anbragt, belyser andre temaer i de unges syn på anbringelsen (Rasmussen, 2004). Om overgangen til institutionslivet udtrykte især de unge piger, der var vant til at tage ansvar i familierne, at de oplevede institutionslivet som styret af strenge regler. Af stor betydning for dem var især de voksenkontakter, de har haft på institutionen, særligt kontakter med personale på ungdomshjemmet, som de oplever næsten at have familielignende relationer til. Familien har ofte lagt afstand til de unge på grund af skam. Kontakten med familien brydes ofte i starten af de unges institutionsophold. Institutionspersonalet har hjulpet dem med at reetablere kontakten til forældrene, og på trods af forældres svigt er denne kontakt vigtig for de unge.

En britisk kvalitativ og kvantitativ undersøgelse om udslusning af unge i alderen 16-21 år med forskellige etniske baggrunde (Barn et al., 2005) konkluderer, at unge fra blandede familier og etniske minoritetsbørn i højere grad oplever stabilitet under anbringelsen end etnisk britiske børn. Fælles for disse blandede og etniske minoritetsunge er, at de er blevet anbragt senere i deres liv og har været tilfredse med deres skoleforløb og sagsbehandlere. Undersøgelse påpeger vigtigheden af rollemodeller i form af, at de unge er etnisk matchet med socialarbejderne, særligt i den fase, hvor den unge skal sluses ud i samfundet.

ETNISKE MINORITETSFAMILIERS MØDE MED ANBRINGELSESSYSTEMET

Hannemann & Hansen (2005) belyser på baggrund af fem interview forældrenes møde med anbringelsessystemet. Forældrene opfattede anbringelsen som et voldsomt indgreb. De oplevede samværet med børnene i institutionen som svært og deres besøg som ydmygende og konflikt-

fyldt i forhold til personalet. Forholdet til medarbejderne var præget af en asymmetri i magtforholdet, en oplevelse af ikke at blive set, hørt eller værdsat, og af kun tilfældigt at have kontakt med døgninstitutionerne. Samtlige forældre udtrykte ønske om, at institutionen tog hensyn til familiens kulturelle baggrund.

Møller & Skyttes (2004) kvalitative undersøgelse baseret på livshistorieinterview med 11 forældre til anbragte børn i 8-årsalderen med etnisk minoritetsbaggrund uddyber forældrenes særlige dilemmaer og positioner i forhold til anbringelsen. Undersøgelsen kategoriserer forældrene i forhold til anbringelsen og samarbejdet med sagsbehandlere og institutioner:

- *Den uforståelige anbringelse:* Disse forældre har ofte få sociale netværker. De føler sig ikke anerkendte hverken som forældre eller i kontakten med systemet, idet de ser sig som magtesløse, ekskluderede og diskriminerede. De oplever manglende støtte fra kommunen til at overvinde de komplekse problemstillinger, der er årsag til anbringelsen, og opfatter anbringelsen som en overtrædelse af deres egne og deres børns rettigheder; i det hele taget ser de anbringelsen som meningsløs. Disse forældre henviser ofte til kultur og etnicitet. Enten føler de, at de ansatte af kulturelle grunde underkender deres forældrekompetencer, eller at kulturelle træk indgår som grund til anbringelsen. Disse forældre føler, at deres samvær med deres anbragte børn er begrænset tidsmæssigt og rumligt i form af overvågning og krav om at tale dansk samt med hensyn til transport og fleksibilitet.
- *Den håndterbare anbringelse:* Forældrene har erfaring med kontakt til det sociale system på grund af, at der i forvejen er problemer i familien, og de fremstår selv som 'gode nok deltidsforældre'. Nogle har opgivet at få deres børn hjemgivet. De arbejder for at opnå anerkendelse som forældre af børnenes plejeforældre samt samarbejder med anbringelsesstederne gennem forskellige, ofte hårde, forhandlinger. Også disse forældre betoner, at der tages for lidt hensyn til deres børns etniske og kulturelle baggrund. Forældrene føler dog, at de har en god kontakt med deres anbragte børn, og ser begrænsningerne heri som en relevant beskyttelse af børnene og støtte til deres egen mulighed for at håndtere samværssituationen.
- *Den meningsfulde anbringelse:* Disse forældre forekommer afklarede omkring deres barns anbringelse. Den meningsfulde anbringelse tol-

kes som en assimileringstrategi, hvor forældrene markerer, at de er godt integreret i børneforsorgens normer og værdier. Forældrene har ingen anden familie i Danmark og udtrykker ikke, at der er konflikter omkring etnicitet og kultur. Også disse forældre føler, at de har godt samvær og kontakt med deres anbragte børn, og ser begrænsningerne heri som en relevant beskyttelse af børnene og støtte til dem selv i samværsituationen.

SYSTEMETS MØDE MED DE ETNISCHE MINORITETSFAMILIER

SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn viser, at anbringelsesstedernes vurdering af forældresamarbejdet er signifikant forskelligt afhængigt af, om barnet har dansk eller etnisk minoritetsoprindelse (Egelund et al., 2008:236). Således mener henholdsvis 58 og 57 pct. af anbringelsesstederne, at de har et godt eller virkelig godt samarbejde med forældrene til børn med dansk oprindelse eller blandet dansk og etnisk minoritetsoprindelse, mens dette kun gør sig gældende for 30 pct. af forældre med etnisk minoritetsbaggrund.

Hannemann (2003) viser, at nøglepersoner i de daværende amter udtrykte behov for udvikling af samarbejdet med de etniske minoritetsfamilier. Familiesamarbejdet kompliceredes især af sprogproblemer, tolkning, kommunikationsvanskeligheder, forældrenes ringe kendskab til det danske system og modstand over for anbringelsen. Desuden gav de professionelles egen usikkerhed omkring deres kompetencer i arbejdet med disse familier sig udslag i dårligt belyste anbringelsessager (ibid.: 47). De professionelle giver ligeledes udtryk for, at familiearbejdet er komplekst og tidkrævende. Et særligt problem i arbejdet med familierne er, at de opfattes som meget ressourcetsvage. Desuden er der ofte flere samarbejdspartnere i etniske minoritetsfamilier, fx den udvidede familie, og derfor flere aktører, som de professionelle skal forholde sig til. Et andet problem er usikkerhed i forhold til at vurdere samspillet i etniske minoritetsfamilier, blandt andet kvaliteten af samværet mellem forældre og børn. Derudover peges på faktorer som familiernes manglende forståelse for og enighed om årsagerne til og forløbet i anbringelsen, herunder familiernes lukkethed og skamfølelse omkring problemerne (ibid.: 53). Endnu en udfordring for socialarbejderne er deres egen forudindtagetthed i mødet med anderledes værdier i opdragelsen af børn og synet på kvinder, der kan have en effekt på sagsbehandlingen. I denne forbindelse

efterlyser socialarbejderne retningslinjer, metoder, supervision og erfaringsudveksling kollegaer imellem (ibid.: 58).

(Hannemann & Hansen, 2005) belyser medarbejdernes udfordringer i arbejdet med disse børn og deres forældre. Udfordringerne var fx børnenes sproglige problemer, især med at forstå komplekse danske begreber, samt deres manglende viden om det danske samfund. I forhold til forældrene var der ofte indbyrdes forståelsesproblemer. Tolkning er ofte nødvendig, dog har mange forældre modstand heroverfor. Medarbejderne påpeger desuden uoverensstemmelse med forældrene om, hvad der var vigtigt for barnet. Også denne undersøgelse påpeger, at forældres og børns anderledes syn på køn, især syn på kvinder, og på status og magthierarkier på institutionerne, udgjorde udfordringer for medarbejderne.

Et tilbagevendende forskningsspørgsmål handler om ligestilling og ligebehandling over for anerkendelse af kulturel forskellighed (Hannemann, 2003; Skytte, 2005; Ulvik, 2005). Hannemanns (2003) undersøgelse påviser et generelt dilemma mellem ligestilling og anerkendelse af kulturel forskellighed. De ansatte lægger vægt på det individuelle udgangspunkt frem for på kultur og etnicitet, hvilket betyder, at de i mindre grad anerkender etniske minoritetsbørns anderledes sproglige, etniske, kulturelle og religiøse baggrund. Anbringelsesstederne giver udtryk for, at de ikke kan lave pædagogiske særforanstaltninger over for etniske minoriteter ud over elementære hensyn til særlige madvaner, tøj- og musikstil etc.

Undersøgelsen viser endvidere, at sager om etniske minoritetsbørn er dårligere oplyst end andre sager. Der er særlige problemer med visitationen af disse børn; det er især vanskeligt at finde pladser til de meget marginaliserede unge på grund af anbringelsesstedernes modstand mod og usikkerhed over for etniske minoritetsunge.

En norsk afhandling (Ulvik, 2005) påpeger, at etniske minoritetsbørn har langt mere komplekse netværk end andre plejebørn og i højere grad befinder sig i et konfliktfyldt relationelt felt mellem oprindelsesland og modtagerland. Det kræver blandt andet, at sagsbehandlere har øje for andre logikker og relationer end de tilvante i majoritetssamfundet. Det kræver større tilrettelæggelse fra barneværnets side at få øje på og inddrage de relationer, som barnet indgår i, hvis anbringelsen skal lykkes. Afhandlingen analyserer en case om en plejefamilie til en flygtningedreng, som, skønt han har mistet begge forældre i oprindelseslandet,

stadig har relationer til den udvidede biologiske familie og andre netværker samt til sine forhenværende plejeførelde fra oprindelseslandet. Plejeførelde oplever, at børneværnet ikke tager hensyn til drengens kulturelle baggrund og behov for at holde kontakt til personer herfra. Forskeren konkluderer, at hvis børneværnet ikke er opmærksom på at formalisere de etniske minoritetsbørns netværker, kommer plejefamilien til at stå alene med konflikterne. En konsekvens er, at det er vanskeligt for plejeførelde at give udviklingsstøtte til barnet, hvis de er i tvivl om hvilken retning, hans udvikling skal tage. Det handler ikke kun om at fastholde tilhørsforholdet til oprindelands, men også om at forstå barnets komplekse relationer og symbolske tilhørsforhold, som har betydning for barnets selvopfattelse.

I forskningen om mødet mellem etniske minoritetsfamilier og anbringelsessystemet er der visse iøjnefaldende resultater. Især børnene giver udtryk for betydningen af deres etniske minoritetsbaggrund og for oplevelsen af, at de ansatte ved anbringelsesstederne ikke har sat sig ind i disse forhold. Dette forekommer desuden at medvirke til en polarisering i børnenes oplevelse af anbringelsesstedet som 'dansk' og som et sted, der ikke kan rumme anderledes kulturelle og religiøse traditioner. Dette billede modsvare de ansattes manglende anerkendelse af de etniske minoritetsbørns anderledes etniske, kulturelle og religiøse baggrund.

Forskning om forholdet mellem de ansatte og førelde viser, at de ansatte efterlyser redskaber i samarbejdet med førelde. Dette skyldes, at de forskellige parter befinder sig i et kulturmøde præget af problemer med kommunikation, forskellige måder at forstå og håndtere familieproblemer på, forskellige værdier og fordomme over for hinanden. Undersøgelsen af førelde opfattelser af anbringelsen som henholdsvis 'uforståelig', 'håndterbar' og 'meningsfuld' vidner dog om, at der er flere forskellige opfattelser på spil også internt blandt etniske minoritetsførelde.

BETYDNINGEN AF KULTUR, ETNICITET OG SPROG FOR ETNISKE MINORITETSFAMILIER

Der er færre undersøgelser om betydningen af kulturel baggrund. Hannemann & Hansen (2005) viser, at etniske minoritetsførelde ønsker, at institutionen tager hensyn til familiens etniske, kulturelle, sproglige og religiøse baggrund, om end de vægter de forskellige dele heraf på forskellig vis. Også Møller & Skytte (2004) påpeger, at kultur har betydning,

men forskellig betydning for disse forældre. Forældrene bruger kulturelle værdier, normer og praktikker til markering af distance eller nærhed i forhold til andre. Disse markeringer er betinget af relationer til både slægt, plejefamilie og kommunen. Forældre med familie i Danmark føler i højere grad end forældre uden familie i Danmark, at deres positioneringsmuligheder er begrænsede. Forældrene positionerer sig som bærere af etnisk identitet. Positioneringen handler først og fremmest om, at børnene skal opdrages med nogle værdier og normer, som de kan stå inde for. Hermed betoner forældrene vigtigheden af, at de opnår anerkendelse af de kulturelt betingede forudsætninger, de har for at være forældre.

Hannemann & Hansen (2005) berører desuden spørgsmålet om betydningen af den etniske baggrund for de anbragte børn og unge. De unge vægter deres baggrund forskelligt i deres identitetsopfattelse. Dog har de det til fælles, at etnicitet – i betydningen af at være ikke-dansk – har stor betydning for alle. Ethnicitet har ikke entydig betydning for dannelsen af venskaber på institutionerne, men der er en tendens til at danne venskaber ud fra det fælles vilkår, at de unge er 'udlændinge', som desuden opfatter danske jævnaldrende som lukkede.

Sprog er et særligt dilemma for etniske minoritetsfamilier. Skytte (2005) påpeger, at de anbringende socialarbejdere ofte ikke ved, hvilket sprog der er barnets modersmål. Barnets manglende mulighed for at videreudvikle sit modersmål kan få konsekvenser for muligheden for at bevare kontakten til forældrene, hvis forældrene ikke længere kan kommunikere med børnene på modersmålet (Skytte, 2005). Møller og Skytte (2004) opdeler etniske minoritetsforældres sprogstrategier i tre forskellige kategorier:

- *En danskesproget strategi* blandt de forældre, der har en risiko for ikke at få hjemgivet deres børn og derfor heller ikke synes, at de over for kommunen skal dokumentere deres kapacitet til at kommunikere med deres børn på modersmålet, idet dette ikke skal vurderes i forbindelse med en hjemgivelse af barnet.
- *De sprogbekymrede forældre* er bange for, at børnenes manglende muligheder for at udvikle modersmålet under anbringelsen vil vanskeliggøre deres muligheder for at kommunikere med børnene i fremtiden. Deres bekymring er relateret til, at de har stærke ønsker om at få hjemgivet deres børn.

- *De sproglularistiske indstillede forældre* har selv gode kommunikative kompetencer og oplever selv at kunne håndtere situationer i forskellige sproglige kontekster.

Forskningen om betydningen af kultur, etnicitet og sprog for anbragte etniske minoritetsbørn er endnu ny. Forskningen viser først og fremmest, at kultur og sprog på forskellige måder har betydning for såvel de etniske minoritetsbørn som deres forældre. Dette resultat indebærer, at der er grund til at arbejde bevidst med de anbragte børns kulturelle m.v. baggrund og med den etnicitet, de definerer sig selv ved. De anbragte børns tilbøjelighed til først og fremmest at opfatte sig som 'udlændinge' og 'ikke-danske' vidner om et sådant arbejdes nødvendighed, hvis ikke en polarisering skal stille sig i vejen for omsorgen for de etniske minoritetsbørn.

ULEDSAGEDE ASYLANSØGERBØRN

Uledsagede asylansøgerbørn er et nyt område inden for forskningen om anbringelser af etniske minoritetsbørn og -unge. Den tidlige forskning på området (rapporteret i Hannemann, 2003) påpeger, at børnene medbringer særlige problemstillinger, der knytter sig til den sorg, de traumer og tab, som de bærer på. Børnenes efterladte eller mistede familie har så stor betydning for dem, at de kan have svært ved at få tillid til andre voksne, ligesom de ofte er forankret i forestillinger om oprindelseslandet. Børnene er ofte udstyret med falske identitetspapirer og historier om deres flugt og er tyngede af at fortie de reelle historier. På samme måde lever de med en uvis fremtid. I deres ophold i asylcenter og i integrationsprocessen har de svært ved at forstå det omgivende samfund, og de er præget af en svag skolegang og mangel på egnede skoletilbud og udsættes desuden for diskrimination i samfundet (ibid.: 69).

SFI's undersøgelse om uledsagede asylbørn (Christensen, 2006) er baseret på statistiske data fra Udlændingetjeneste og data fra social- og sundhedsjournaler over 14 børn, der bor på Center Gribskov. De fleste børn var mellem 15-17 år, og blandt de 12 forskellige nationaliteter, der var repræsenteret, var der flest børn fra Irak og Afghanistan. Knap to tredjedele af børnene havde mistet deres far i krigen, og mange af børnene har kun få eller ingen familiemedlemmer i hjemlandet og har ved ankomsten til centeret ingen eller kun få sociale relationer. Flere af børnene har aldrig gået i skole. Det fremgår af journalerne, at børnene gene-

relt med enkelte undtagelser er fysisk og psykisk sunde. De har dog vanskeligheder som følge af tab og savn af relationer til hjemlandet, enkelte har psykiatriske diagnoser. Nogle af børnene har familie eller venner af deres familie i Danmark, som de får kontakt til. På centeret danner de børn, der taler samme sprog, relativt hurtigt relationer med hinanden. Det gælder også skabelse af relationer til andre, der taler samme sprog uden for centret. De får desuden hjælp til at kontakte etniske foreninger i Danmark.

En britisk undersøgelse har søgt at afdække uledsagede asylansøgende børns oplevelser omkring flugten med henblik på at vurdere børnenes behov for støtte ved ankomsten til England (Thomas et al., 2004). Undersøgelsen består af kvalitative dybdegående interview med 100 uledsagede asylansøgerbørn mellem 11-17 år og kvantitative data fra journaler og juridiske afgørelser. Undersøgelsen konkluderer, at uledsagede asylansøgerbørn ankommer til England med flere alvorligt traumatiske oplevelser. Omtrent halvdelen af disse børn har oplevet at blive adskilt fra en eller begge forældre og/eller andre familiemedlemmer. Lidt under halvdelen af børnene har været udsat for vold, blandt andet seksuel vold og voldtægt. For mange af disse børn har flugten til England desuden været kompliceret.

Den eksisterende forskning om uledsagede asylansøgerbørn viser, at disse børn udgør en særlig udsat gruppe, idet de er udsat for store tab, traumer og overgreb. Forskningen er endnu i en begyndende fase og mangler endnu at identificere og forstå disse børns særlige og komplekse vilkår.

SAMMENFATNING OM ANBRAGTE ETNISKE MINORITETSBØRN OG -UNGE

Forskningen om anbringelse af etniske minoritetsbørn var i den tidligere forskningsoversigt især repræsenteret af Storbritannien, mens de nordiske lande, og især Danmark, holdede bagefter. Den bedre forskningsmæssige belysning af området i Storbritannien kunne blandt andet ses som en konsekvens af, at det britiske samfund på flere måder havde mere erfaring med etniske minoriteter, herunder i socialt arbejde. Som det fremgår af denne forskningsoversigt, forekommer det, at de nordiske lande siden

2003 så småt er begyndt at udfylde en del af det hidtidige forskningstomrum.

Dog har meget af den kvalitative forskning på området – især i Danmark – form af erfarings- og vidensopsamlinger, der ikke ganske lever op til forskningsmæssige krav om fx metode, teori og formidling af resultater. Også nogle af de norske kvalitative undersøgelser på området er baseret på et spinkelt kvalitativt materiale. Man kan derfor konstatere, at der endnu mangler mere robust kvalitativ forskning på områder som fx mødet mellem etniske minoritetsfamilier og anbringelsessystemet, som også bør følges op af kvantitativ forskning, der kan vise omfanget af de tendenser, der peges på i det kvalitative materiale.

Den ny forskning giver ny indsigt i mange aspekter af anbringelse af etniske minoritetsbørn og -unge. Forskningen viser om anbringelsesfrekvenser, at:

- Kategorien 'blandede' børn på mange måder minder om etniske majoritetsbørn.
- Indvandrerbørn er overrepræsenterede blandt børn, der anbringes som teenagere.
- Efterkommere er ikke overrepræsenteret i nogen aldersgruppe.
- Etniske grupper med oprindelse i Afrika og Asien er særligt overrepræsenterede blandt anbragte etniske minoritetsbørn.
- Svensk forskning dokumenterer, at hvis man korrigerer for socioøkonomiske forhold, reduceres overrepræsentationen af etniske minoritetsbørn blandt de anbragte børn.
- Uledsagede asylansøgerbørn er forskningsmæssigt en ny og særligt udsat gruppe af etniske minoritetsbørn.

Den ny forskning om de etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund og om anbringelsesårsagerne for etniske minoritetsbørn viser, at:

- Forandringer og brud forårsaget af migration, familiesammenføring og tilpasning til det ny samfund bidrager til de etniske minoritetsbørns udsathed.
- Anbringelse af etniske minoritetsbørn beror blandt andet på konflikter mellem generationer, der giver sig forskelligt udtryk for piger og drenge.

Resultaterne fra undersøgelser af mødet mellem system og forældre tegner et billede af et typisk kulturmøde, der omfatter kommunikationsproblemer, forskellige måder at forstå og håndtere familieproblemer på samt forskellige værdier og fordomme i forhold til hinanden. Resultaterne viser, at:

- Forældresamarbejdet med etniske minoritetsfamilier vurderes af de ansatte som langt dårligere end samarbejdet med etnisk danske og 'blandede' familier.
- De ansatte efterlyser redskaber til at udvikle samarbejdet med forældrene.
- Både etniske minoritetsbørn og deres forældre efterspørger anerkendelse af kulturel forskellighed på anbringelsesstederne
- Denne efterspørgsel modsvarer de ansattes manglende anerkendelse af kultur m.v. som en vigtig faktor i anbringelsen
- Børnene opfatter anbringelsesstedet som et 'dansk' sted, der ikke kan rumme anderledes kulturelle og religiøse traditioner.

Ligesom det blev konstateret i forskningsoversigten fra 2003, kan man med disse forskningsresultater rejse det spørgsmål, om anbringelsesstederne fuldt ud lever op til FN's Børnekonventions krav om respekt for børnenes sprog, etnicitet, religion og kultur, om end dokumentationen heraf endnu vedrører få undersøgelser.

Netop betydningen af kultur, etnicitet og sprog for anbragte etniske minoritetsbørn og deres familier er også inden for forskningen et nyt område. Denne forskning viser, at:

- Etnicitet, kultur og sprog har betydning, men forskellige betydning for børnene og deres forældre.
- Forældrenes insisteren på betydningen af etnicitet mv. handler først og fremmest om at opnå anerkendelse af de kulturelt betingede forudsætninger, de har for at være forældre.
- Børnenes identitet er ikke så meget orienteret efter et oprindelsesland, men efter tilhørsforhold til gruppen af etniske minoriteter. De har skabt en identitet som 'ikke-danske' og har svært ved at komme i kontakt med danske børn.

Sådanne resultater kan vidne om, at der pågår nogle polariseringstendenser på anbringelsesstederne. Der er imidlertid begrænset forskning om emnet, som godt kunne bruge mere robust såvel kvalitativ som kvantitativ forskning.

ANBRAGTE BØRN OG UNGES KONTAKT MED FAMILIE, SLÆGT OG NETVÆRK UNDER ANBRINGELSEN

I dette kapitel gennemgås forskning om kontakten mellem anbragte børn og deres biologiske forældre, søskende, slægt og netværk.

Forældres betydning for anbragte børn har været genstand for teoretiske kontroverser.³¹ Uenigheden går på, om det altid tjener barnet bedst at opretholde kontakten til de biologiske forældre, som barnet først er knyttet til, eller om denne relation kan erstattes ved, at der etableres en relation til andre voksne. Dansk lovgivning bygger på et kontinuitetsprincip, som betyder en tilslutning til det princip, at forældreskab ikke kan overføres til andre 'psykologiske forældre', hvis barnet først har opnået en tilknytning til de primære omsorgsgivere (som oftest de biologiske forældre). Det betyder også, at der eksisterer en forpligtelse til så vidt muligt at understøtte kontakten mellem det anbragte barn og dets forældre under anbringelsen.

31. På det teoretiske plan har kontroversen været formuleret i *behovsteorien* (Goldstein et al., 1973) og *objektrelationsteorien* (Mahler et al., 1975). Begge teoretiske retninger har rødder i et psykoanalytisk tankeunivers. Se fx forskningsoversigten fra 2003 for en uddybelse af de to teorier (Egelund & Hestbæk, 2003).

I dette kapitel præsenteres udelukkende danske studier³² af anbragte børns kontakt med forældre, søskende, slægt og netværk. Vi har imidlertid måttet sande, at der findes meget lidt dansk forskning, der behandler dette emne særligt detaljeret, på trods af at relationen til forældre, søskende, familie og netværk ifølge børnene selv er vigtig (jf. kapitel 10, som omhandler børnenes eget syn på anbringelsen). Endvidere er der med undtagelse af i forløbsundersøgelsen af anbragte børn (Egelund et al., 2008) fortrinsvis fokus på forældrerelationen, mens især bedsteforældre, søskende og anden slægt næsten ikke behandles.

Vi indleder kapitlet med en kort gennemgang af resultaterne fra forskningsoversigten i 2003. Herefter beskrives de fire danske studier, som reelt undersøger de anbragte børns relationer til forældre, søskende, slægt og netværk under anbringelsen. Kapitlet afrundes med kort sammenfatning.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

ANBRAGTE BØRNS KONTAKT MED FORÆLDRENE UNDER ANBRINGELSEN

Forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) gennemgår en række, primært britiske, studier, der mener at kunne påvise positive effekter for børnene af bevarelse af kontakten med forældre under anbringelsen. Det drejer sig om effekter i form af fx færre sammenbrud i anbringelsen, bedre tilpasning til anbringelsesstedet og hurtigere og flere hjemgivelser. Det konkluderes imidlertid i forskningsoversigten, at mange tidlige undersøgelser af denne karakter er behæftet med så store metodologiske fejl, at de ikke kan lægges til grund for sikre konklusioner om effekterne af kontakt. På ét punkt findes et entydigt og holdbart resultat, nemlig at kontakt med forældre reducerer risikoen for sammenbrud af anbringelsen, når der er tale om større anbragte børn. I forhold til de andre undersøgte udfaldsmål konkluderede vi i 2003, at der er et forskningsstomrum, dvs. at der ikke findes klare resultater.

32. Af andre nordiske og britiske studier, som behandler anbragte børns kontakt med forældre, søskende slægt og netværk under anbringelsen, har vi i forbindelse med vores litteratursøgning blandt andet identificeret følgende: Nordkvist, 2004; Neil et al., 2003; Hindle, 2007; Slade, 2008; Ivaniec (red.), 2006; Schofield & Beek, 2004; Farmer et al. (red.), 2004.

BØRNEENES SYN PÅ KONTAKT

Det var veldokumenteret i en del undersøgelser, at kontakten til forældre for anbragte børn var et ømtåleligt område. Mange anbragte børn var bekymrede for og usikre på deres tilhørsforhold til forældre og søskende, og de bruger mange kræfter på at tænke på, hvordan det går dem. Desuden oplevede mange anbragte børn, at de var fanget i loyalitetskonflikter mellem forældre og anbringelsessted.

Børnene følte sig knyttede til deres forældre, om end ind imellem ambivalent. Trods forældrenes eventuelle vanrøgt eller andre overgreb oplevede de anbragte børn, at 'blodets bånd' var vigtigt for dem, og de udtrykte et stærkt ønske om accept af forældrene fra anbringelsesstedets side. Omvendt udtrykte specielt større børn i nogle studier, at de selv ville have indflydelse på, hvorvidt de aktuelt ville have kontakt til forældrene.

Børnenes ønske om kontakt var bredere end forældrene. Kontaktbehovet rettede sig også mod søskende og slægtsmedlemmer, fx bedsteforældre. I forhold til begge grupper var der en tendens til, at det var svært for de anbragte børn at holde kontakten ved lige. De da eksisterende resultater talte således for, at der var grund til at tænke familiebegrebet bredere end kun refererende til forældre.

FORÆLDRES SYN PÅ KONTAKTEN

Forskningen om forældres syn på kontakten var med få undtagelser overvejende kvalitativ.

Kvantitative undersøgelser peger på, at majoriteten af de anbragte forældre synes, de har for lidt kontakt med deres anbragte barn.

Forældre udtrykte i kvalitative studier vanskelighed ved at afklare deres forhold til barnet, blandt andet fordi de var usikre på anbringelsens perspektiv.

Desuden var følelser af degradering og fallit fremherskende hos mange forældre, specielt i anbringelsens begyndelsesfase. Flere følte også, at den første krises forvirring og afmægtighed af de professionelle blev betragtet som forældrenes sædvanlige problemløsningskapacitet.

Endelig ville de fleste forældre helst have kontakt med deres barn i eget hjem, fordi besøg på anbringelsesstedet af både børn og forældre kunne opleves som problematiske og smertefulde.

I den britiske tradition var inklusive eller eksklusive attituder over for de biologiske forældre i fokus i 2003, og der var en forskningsmæssig konsensus om, at en inklusiv attitude, hvor plejeforældre så positivt på kontakten med forældre og over for barnet gav udtryk for accept af forældrene, var en betydelig positiv faktor for barnet i anbringelsesforløbet.

Der var dog både danske og norske eksempler på forskning, der påviste, at ca. halvdelen af plejeforældre var negative over for de biologiske forældres kontakt med barnet. Svensk forskning fra samme periode pegede på en generelt positiv attitude til børnenes og forældrenes kontakt og samvær, men en samtidigt erkendelse af, at kontakten af og til kunne volde problemer.

DANSK FORSKNING OM ANBRAGTE BØRNS KONTAKT MED FORÆLDRE, SØSKENDE, SLÆGT OG NETVÆRK EFTER 2003

I den danske forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008) undersøges omfanget af børnenes samvær med forældre, familie og netværk.

Størstedelen af (89 pct.) af de anbragte børn får ifølge anbringelsesstederne besøg af moren og/eller faren i et eller andet omfang. 8 pct. af børnene får imidlertid hverken besøg af moren eller faren.³³ Rapporten peger endvidere på, at de 11-årige anbragte børn har jævnligere kontakt med moren end faren, og at der er en stor gruppe af børn (28 pct.), der slet ikke har kontakt med deres far. En stor del af børnene (43 pct.) vil gerne se mere til deres far. Næsten lige så mange (37 pct.) af børnene siger, at de gerne vil være mere sammen med deres mor. Over halvdelen af børnene er hverken med til at bestemme, hvornår de skal se deres far (55 pct.) eller mor (57 pct.).

30 pct. af børnene savner ifølge anbringelsesstederne deres forældre mellem samvær med dem, mens 50 pct. af børnene efter anbringelsesstedernes vurdering ikke savner deres forældre.

Udover tilknytningen til og kontakten med forældrene er tilknytningen til søskende og bedsteforældre størst, idet det er disse to

33. De børn, hvor begge forældre er døde indgår ikke i dette procenttal (fire børn). Dvs. at mindst én af forældrene er i live.

grupper, som anbringelsesstederne hyppigst angiver som besøgende ud over forældrene. 35 pct. af de børn, der har en eller flere søskende, er også anbragt sammen med den/de pågældende søskende. Af de børn, som ikke er anbragt sammen med deres søskende, er det relativt få, der ofte ser deres søskende. I forlængelse heraf giver 32 pct. af børnene udtryk for, at de gerne vil se deres søskende oftere. Samlet tyder det således på, at mange anbragte børn oplever et søskendetab.

I forhold til kontakten til bedsteforældrene ser lidt over halvdelen (58 pct.) af børnene mest til én enkelt af deres bedsteforældre. Der er endvidere tendens til, at børnene i højere grad har kontakt til bedsteforældrene på morens side end bedsteforældrene på farens side.

Den overordnede konklusion på rapporten er, at en stor andel af børnene oplever et betydeligt tab af slægt ved at være anbragt, idet de enten ikke har kontakt med søskende, bedsteforældre, fætre/kusiner eller tanter/onkler.

I en dansk undersøgelse om slægtsanbragte børn (Knudsen et al., under udgivelse), der sammenligner disse børn med børn anbragt i ordinær familiepleje, undersøges de slægtsanbragte og de familieplejeanbragte børns kontakt med deres mødre kvantitativt. Undersøgelsen peger på, at hyppigheden af kontakt afhænger af anbringelsesformen. Børn i slægtspleje får oftere besøg af deres mødre end børn anbragt i almindelig familiepleje. Imidlertid får halvdelen af børnene uanset anbringelsestype sjældent eller aldrig besøg af deres mødre. To tredjedele af børnene i slægtspleje får sjældent eller aldrig besøg af deres mor, mens dette gælder for fire femtedele af børnene i almindelig pleje.

Børns kontakt med og forhold til forældre bliver også behandlet af Thormann & Guldborg (2003). Bogen beskæftiger sig på baggrund af en dansk kvalitativ undersøgelse med den gruppe af små børn, der tidligt i livet er blevet adskilt fra deres forældre. Bogens konklusioner er baseret på en efterundersøgelse af de 40 børn, der blev udskrevet fra Skodsborg Observations- og behandlingshjem i 1986-87. I bogen beskrives det, hvordan børnene reagerer, når kontakten med forældrene udebliver. Børnene bliver utrygge og angstfulde, når de ikke ved, hvad der foregår med deres forældre. Undersøgelsen indikerer, at flere af børnene oplever diskontinuitet i deres kontakt med forældrene. Nogle forældre svigter og udebliver fra flere besøg efter hinanden, fordi de har mistet kontrollen med deres eget liv.

I TABUKA-rapporten, hvor 39 danske, tidligere anbragte børn dels diskuterer erfaringer med at være anbragt, og dels kommer med forslag til forbedringer af anbringelsessystemet, fortæller flere af børnene, at de har oplevet adskillelsen fra forældre og søskende som svær. Mange har haft blandede følelser over for forældrene, men relationen til forældrene har ikke desto mindre været vigtig for mange (Nielsen et al., 2005). Bruddet med forældrene bliver oplevet som alvorligt af mange af børnene; de har oplevet bruddet som et svigt, og de har været chokerede over, at forældrene anbragte dem og i nogle tilfælde nærmest forsvandt. De langsigtede konsekvenser af bruddet med forældre og søskende og den øvrige familie omtales af mange. Båndene til familien er blevet alvorligt svækket og nogle nævner, at de er blevet 'hjemløse' eller 'rodløse'. Et tilbagevendende tema er det svage netværk, man ofte har som voksen. Om den faktiske kontakt med forældrene fortæller mange af de nu voksne, men tidligere anbragte børn, at kontakten er sparsom eller meget sparsom, både som følge af forældrenes manglende evne til at opretholde kontakten, plejeforældrenes ønsker om at undgå kontakt eller i nogle tilfælde barnets/den unges egne ønsker. Det generelle billede i TABUKA-rapporten er, at de unge ønsker mere indflydelse på kontakten med forældrene, så børnene i højere grad kan se deres forældre, når de har behov for det.

I TABUKA-rapporten fremhæves forholdet til søskende som yderst betydningsfuldt og ofte også meget tæt. Det gælder ikke mindst for søskende, der har taget sig af hinanden, fordi forældrene ikke har magtet det. Søskende kan være en vigtig ressource både i barndommen, men også på længere sigt. Søskende kan repræsentere den eneste livslange relation, et anbragt barn har. Mange fortæller, at deres kontakt til søskende har været sparsom, når de har været anbragt hver for sig, og det kan derfor være svært at opretholde en tæt relation, hvis ikke kontakten med søskende får særlig støtte.

SAMMENFATNING OM ANBRAGTE BØRNS KONTAKT MED FORÆLDRE, SØSKENDE, SLÆGT OG NETVÆRK UNDER ANBRINGELSEN

Vi må konstatere at forskning om anbragte børns kontakt med forældre, søskende, slægt og netværk under anbringelsen er sparsom i dansk sam-

menhæng. SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008) er det studie, som mest detaljeret behandler børnenes relationer til både forældre, søskende, slægt og netværk. Kontakten mellem anbragte børn og deres familie er således et aspekt af anbragte børn og unges liv, som – i dansk sammenhæng – forskningsmæssigt er underbelyst. Vi har fortsat ikke viden om effekterne af anbragte børns kontakt til forældre, søskende, slægt og netværk, hverken på kort eller lang sigt, men kan konstatere, at mange anbragte børn og unge oplever et betydeligt tab af forældre-, søskende- og slægtskontakt, når de bliver anbragt. Sammenfattende kan vi på baggrund af de få danske studier slutte følgende:

- At der er en relativ stor gruppe af børn, der sjældent eller aldrig ser deres forældre.
- At det hovedsageligt er faren, som børnene mister kontakten til.
- At kontakthypigheden er afhængig af anbringelsesstedet, idet fx børn i slægtspleje oftere har kontakt med deres mor sammenlignet med børn i almindelig familiepleje.
- At udover tilknytningen og kontakten med forældrene er tilknytningen til søskende og bedsteforældre størst.
- At børn, som ikke er anbragt sammen med deres søskende, ønsker mere samvær med dem. For mange børn er søskenderelationen vigtig og måske den eneste livslange relation, som det anbragte barn får.
- Mange børn har kun kontakt med bedsteforældrene på morens side (mormoren).

ANBRAGTE BØRN OG UNGES SYN PÅ ANBRINGELSEN

Gennem de senere år har der været en stigende opmærksomhed i forskningen omkring børns egne opfattelser af og erfaringer med at være anbragt uden for hjemmet. Den fornyede opmærksomhed er del af en bredere udvikling i samfundsforskningen, hvor børn i højere grad end tidligere betragtes som kompetente sociale aktører, som ikke blot er passive objekter for voksnes handlinger, men aktivt og selvstændigt er med til at skabe den verden, de indgår i (se fx James et al., 1998; Bäck-Wiklund & Lundström, 2003; Schwartz et al., 2009). Dette forskningsperspektiv, som involverer en konsekvent inddragelse af børn og unge som aktive deltagere i vidensproduktionen, har åbnet nye døre i anbringelsesforskningen, fordi vi med en række nyere studier får en bedre forståelse af, hvordan forskellige anbringelsestiltag opfattes af de direkte involverede børn og unge.

I dette kapitel gennemgås således de nyere studier, som omhandler anbragte børn og unges syn på anbringelsen. Forskningsoversigten indeholder dog kun en opdatering af den *danske* forskning i perioden 2003-2008. Begrundelsen for dette er pragmatisk og skyldes den korte tidsfrist for arbejdet. Det skal dog bemærkes, at øvrig nordisk og engelsksproget litteratur inden for temaet er medtaget i kapitel 5, i det omfang studierne specifikt omhandler døgninstitutioners hverdag og vilkår.

I nærværende kapitel vælger vi til gengæld at redegøre forholdsvis grundigt for de nye danske undersøgelser, da de bidrager med væsentlig indsigt i et af de perspektiver på anbringelsen af børn og unge, som hidtil har været mest underbelyst. Først gives en kort præsentation af resultaterne fra den forrige forskningsoversigt.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

De undersøgelser, der i forskningsoversigten fra 2003 anlagde et 'brugerperspektiv' på anbringelser, var tematisk yderst varierede. Der var ofte tale om mindre kvalitative studier, der belyste refleksioner om komplekse forhold og relationer, men som ikke repræsentativt kunne sige noget om, hvordan gruppen af børn som helhed vurderede anbringelsen. Nogle hovedpunkter fra disse studier skal fremhæves her.

En del undersøgelser lagde vægt på, at anbragte børn på en række områder blev bragt i eksistentielle konflikter i forbindelse med anbringelsen. De skulle overkomme en separation fra forældrene som primære omsorgsydere; de blev ofte udsat for tab af familie; de skulle forholde sig til nye mennesker, skikke og kulturer på anbringelsesstedet; de var utrygge over for fremtidsperspektiverne i anbringelsen, og de var ofte alene og ensomme, når de skulle forholde med disse ting. De undersøgelser, som dengang fandtes, om børns syn på deres anbringelse løftede en flig af den mængde af konflikter, børnene blev sat i. Dybden af konflikterne og deres betydning for børnenes udvikling var imidlertid sjældent undersøgt. Det var med andre ord et område, hvor der kunne trænges til mere forskning, og hvor børnenes egen stemme ville blive afgørende.

Et ofte studeret område i de eksisterende undersøgelser viste sig at være børns og forældres syn på deres deltagelse i og magt over anbringelsesprocessen. Resultaterne var ikke fuldstændigt entydige. Der var undersøgelser, hvor større børn fandt, at de var blevet lyttet til og havde haft indflydelse fx på valg af anbringelsessted. Det overvejende antal af undersøgelser sagde imidlertid det modsatte, både hvad børn og forældre angik. Det var megen afmagt, følelse af tilsidesættelse, manglende information og manglende deltagelse i processen og i beslutninger, der blev udtrykt i 'brugerundersøgelserne'. Det overvejende perspektiv set med børns og forældres øjne var således, at anbringelsesforløbet indebar, at

der blev truffet beslutninger med væsentlig indflydelse på deres liv, som de ikke selv i nogen større udstrækning blev inddraget i.

DANSK FORSKNING OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES SYN PÅ ANBRINGELSEN EFTER 2003

Den nyere danske forskning, som involverer anbragte børns eget syn på anbringelsen, har ikke været mindre tematisk varieret end den, som der blev redegjort for i den forrige forskningsoversigt. Studierne vedrører forskellige anbringelsesformer (familiepleje og institutionsanbringelse), forskellige aldersgrupper (fra førskolebørn til unge), og de anlægger forskellige tidsperspektiver og inddrager dermed forskellige grupper af informanter (såvel nuværende som tidligere anbragte). Et fællestræk er, at der gennemgående er tale om kvalitative studier med deltagelse af et relativt begrænset antal anbragte, og at undersøgelserne derfor ikke kan sige noget præcist om udbredelsen af de resultater, man er nået frem til.

Det er imidlertid værd at bemærke, at trods variationer i datagrundlag og analyseperspektiv, er konklusionerne i disse studier overraskende konsistente. Det skal forstås på den måde, at der på tværs af tid (inddragelse af henholdsvis tidligere og nuværende anbragte) og rum (fokus på forskellige anbringelsesformer) synes at være en betydelig overensstemmelse mellem de elementer ved anbringelsen, som børn og unge finder vigtige for anbringelsesforløbets kvalitet. Tilsvarende er der relativt stor enighed om, hvilke faktorer der kan være med til at gøre anbringelsen til en mangelfuld, utilstrækkelig eller – i sjældnere tilfælde – helt uacceptabel oplevelse. Disse 'opmærksomhedspunkter', som børn og unge fremhæver, når de selv skal give deres syn på anbringelsen, diskuteres i det følgende under to overskrifter, henholdsvis 'Relationer under anbringelsen' og 'Et sammenhængende børne- og ungdomsliv'.

RELATIONER UNDER ANBRINGELSEN

Forskningsoversigten fra 2003 viste, at en anbringelse uden for hjemmet stiller børn og unge over for at skulle tackle en række eksistentielle tab og konflikter. Spørgsmålet om, hvordan anbragte børn og unge håndterer denne vanskelige situation, var der imidlertid kun begrænset viden om. Et mindre antal danske studier har gennem de senere år været med til at afdække netop dette forhold. I disse undersøgelser optræder karakteren

af anbragte børn og unges *relationer* under anbringelsen på forskellig vis som et vigtigt omdrejningspunkt.

Warming (2005) har undersøgt plejebørns syn på anbringelsen med afsæt i individuelle interview og fokusgrupper med 15 børn i alderen 10-13 år. I datamaterialet indgår desuden indlæg fra et debatforum på internettet, som blev etableret på grundlag af interviewundersøgelsen. Hovedparten af de udvalgte børn blev i udgangspunktet vurderet til 'at trives' af deres familieplejekonsulent. En hovedkonklusion i undersøgelsen er da også, at anbringelse i familiepleje ofte gør en positiv forskel, og at mange børn er glade for denne anbringelsesform. Samtidig oplever en stor del af deltagerne, at livet som plejebarn på mange måder er vanskeligt. Relationen til plejeforældrene er helt afgørende for børnenes velbefindende. Børnene tilkendegiver et stærkt behov for, at plejeforældrene vedvarende demonstrerer, at de betyder noget særligt for dem – og plejebørnene er yderst sårbare over for tegn på, at det ikke forholder sig sådan.

Betydningen af kvaliteten og 'ægheden' af denne relation betyder ikke, at forholdet til de biologiske forældre er mindre vigtigt. Tværtimod understreges det i undersøgelsen, at forældre på godt og ondt spiller en stor rolle i de fleste plejebørns liv. Studiet viser, at de biologiske forældre ofte udgør både en bekymring og en belastning. Men forældrene beskrives samtidig som vigtige 'livsvidner', der på trods af de vanskelige relationer og det fysiske fravær vedbliver med at udgøre en central emotionel faktor i børnenes liv.

Endelig konkluderes det i undersøgelsen – som via netværksdannelse og erfaringsudveksling på internettet bragte plejebørn sammen på forskellig vis – at denne gruppe af anbragte børn har stort udbytte af kontakt med ligesindede. Selv under de bedste betingelser oplever (eller frygter) barnet i et vist omfang at være en 'fremmed fugl' i plejefamilien, og kontakten til andre plejebørn ser ud til i nogen grad at kunne styrke børnenes selvtillid og bryde den følelse af ensomhed, som mange oplever.³⁴

34. Der drages en tilsvarende konklusion om anbragte og tidligere anbragtes store behov for kontakt med ligesindede i en evaluering af netværks- og aktivitetstilbuddet 'De 4 Årstider' (De 4 Årstider, 2007). En del af evalueringen består af en interviewundersøgelse med brugerne, og det er her et gennemgående tema, at fællesskabet og relationerne inden for netværket modvirker den oplevelse af at være anderledes og unormal, som mange af de (tidligere) anbragte har.

Stokholm (2006) følger en nogenlunde tilsvarende aldersgruppe af børn, som er anbragt på døgninstitution. Materialet består af observationer fra et 8,5 måneders langt feltarbejde på to behandlende døgninstitutioner (eller behandlingshjem), hvorunder der er gennemført i alt 35 kvalitative interview, primært med børn, men også med institutionspersonale. Studiet er banebrydende i en dansk sammenhæng i kraft af dets eksplicite børneperspektiv på døgninstitutionens hverdagsliv. Som det gjaldt blandt plejebørnene opfattes relationer også for børnene på behandlingshjem som det betydningsbærende omdrejningspunkt i hverdagen. Det er imidlertid en anden type relationer, som er vigtige for de institutionsanbragte børn. Stokholm viser, at børnegruppen og dens betydningsfællesskab er det centrale orienteringspunkt på døgninstitutionen. Drivkraften i dette fællesskab er et udpræget ønske om at skabe venskabsrelationer og høre til i kammeratskabsgruppen. De stærke kræfter i det betydningsfællesskab, som børnene skaber, medfører på den ene side en stærk intern samhørighed – og på den anden side en markant social positionering og hierarkisering. Børnegruppen er på godt og ondt institutionstilværelsens omdrejningspunkt. Det er gruppen, der primært optager børnenes energi og opmærksomhed.

Stokholms analyse rummer – sammenholdt med de fleste udenlandske studier af døgninstitutioner – vigtige nuanceringer af en række institutionelle socialiseringsprocesser. Børnegruppens sociale dynamik fremstår ikke som entydigt 'dårlig' i form af mobning, smittevirkninger af afvigende adfærd, osv. Den rummer nemlig også en mængde elementer af social læring. Dette fokus på børneperspektivet sætter samtidig relationen til de professionelle voksne i et nyt lys. Der kan godt opstå nære relationer mellem børn og voksne i døgninstitutionens regi, men det er ikke hovedreglen ifølge denne undersøgelse. Samtidig er det en pointe, at børnefællesskabet udgør *konteksten*, også for disse sociale relationer. Forholdet til de voksne har ikke altid selvstændig betydning, men indgår som 'valuta' i børnegruppens kampe om status og indflydelse. Børnene vælger fx at påkalde sig negativ opmærksomhed fra de voksne (ved at lave ballade, mv.), hvis det styrker deres position i børnefællesskabet. Men de søger også indimellem de voksnes positive opmærksomhed, hvis de derved kan skabe lidt mere indflydelse på deres eget liv i institutionen.

En vigtig konklusion af undersøgelsen er, at personlig udvikling blandt institutionsanbragte børn ikke i første instans har afsæt i intentionelle pædagogiske strategier. Ud fra børnenes perspektiv er det foran-

kringen i børnegruppens betydningsfællesskab, der har forrang, og først når barnet har opnået en nogenlunde stabil og anerkendt position i gruppen, begynder det at give mening for den enkelte at forholde sig til anbringelsens pædagogiske formål. Teoretisk udtrykker studiet således også et blik på anbragte børn, hvor udvikling og etablering af identitet først og fremmest er et resultat af børnenes egne, aktive betydningsdannelse.

Egelund, Jakobsen & Hammen (under udgivelse) har interviewet 10 unge, som blev anbragt i 2005, og som ved anbringelsen var mellem 13 og 17 år. På undersøgelsestidspunktet var de enten fortsat anbragt eller havde for nylig afsluttet anbringelsesforløbet. Udover de unge selv er også andre med indflydelse på anbringelsesforløbet blevet interviewet, fx sagsbehandlere, forældre, personale på anbringelsesstedet og kontaktpersoner. Studiet har sammenbrud i anbringelser som primært undersøgelsesfelt, men det giver samtidig et indgående billede af de unges syn på deres anbringelsesforløb. Relationer – eller manglen på samme – er ligeledes et nøglebegreb i de unges beretninger. Tilværelsen bærer for hovedpartens vedkommende præg af en påfaldende 'netværksfattigdom', dvs. et fravær af personer, som den unge har grundlæggende tillid til og kan hente hjælp hos i vanskelige eller uoverskuelige situationer. Kun få af de unge har oplevet, at dette har ændret sig betydeligt under anbringelsesforløbet, og der er sjældent skabt bæredygtige relationer til professionelle voksne. Når det mere undtagelsesvist sker, beskrives relationen til den voksne til gengæld i positive vendinger, og etableringen af et tillidsbånd fremstår i disse cases som en udvikling, der har skabt store forandringer hos den unge, fx i forhold til selvopfattelse og mod på tilværelsen. Forholdet til de biologiske forældre fremtræder ligeledes meget vigtigt for denne gruppe anbragte. Selvom relationen i de fleste tilfælde er dybt kompliceret – og ofte i sig selv har givet anledning til anbringelsen – så fylder forældrene stadig meget i de unges beretninger om forløbet. Desuden udgør hjemmet, hvor typisk kun den ene forælder bor, fortsat en base for de fleste af de unge, når anbringelsen bryder sammen – om ikke andet så indtil næste anbringelse iværksættes.

Nielsen (2005) har med en omfattende erfaringsopsamling sat fokus på tidligere anbragte børn og unges bud på kvalitet i anbringelsen (TABUKA-projektet). Undersøgelsen bygger på fokusgruppemateriale fra to konferencer med deltagelse af i alt 39 tidligere anbragte (hvoraf hovedparten deltog i begge konferencer). Deltagerne var mellem 18 og

60 år, mere end halvdelen var dog i aldersgruppen 18-29 år. Erfaringerne fra de tidligere anbragte vedrører således vidt forskellige tidsperioder. Et tankevækkende resultat fra undersøgelsen er imidlertid, at synet på, hvad det vil sige at være anbragt – og hvilke faktorer, der har betydning for anbringelsesforløbets kvalitet – ikke knytter sig særskilt til det tidspunkt i de rundt regnet 50 år, hvorunder de pågældende anbringelser har fundet sted.

De tidligere anbragte fremhæver på lige fod med de nuværende anbragte børn og unge betydningen af relationer – og problemet med relationernes kvalitet under anbringelsen. Et markant udsagn fra gruppen er ønsket om, at man som anbragt bliver betragtet som et aktivt og reflekterende menneske, ikke som et passivt objekt, der blot kan flyttes rundt på. Heri ligger også en opfordring til anbringelsesområdets professionelle om at sætte ord på problemerne og skabe dialog. Således beskriver en stor del af de tidligere anbragte, hvordan de har følt sig oversete og alene med problemerne – og dermed også, hvordan de har været overladt til deres egne forestillinger om problemets karakter. Dette har involveret mange følelser af skyld, sorg, savn og angst. Deltagerne påpeger i samme forbindelse, at en bedre inddragelse af barnet i dets egen sag ikke strider mod, at man også får lov til at 'bare' at være barn.

I forhold til indsatsen under anbringelsen efterspørger deltagerne en mere 'menneskelig' indsats, hvor systemerne i højere grad indrettes på børnenes præmisser. Deltagerne peger på, at også anbragte børn har behov for kærlighed, og at dette på ingen måde står i modsætning til omsorgspersonernes professionalisme. Arbejdet med anbragte børn og unge kræver netop høj faglighed, påpeges det, i kombination med en udpræget lydhørhed over for barnet. Særskilt i forhold til anbringelse på døgninstitution ytres der ønske om 'mindre institution' og mere åbenhed, ærlighed, hjertevarme og indflydelse på hverdagslivet (i forhold til mad, aktiviteter, indretning, osv.). For familieplejens vedkommende påpeges vigtigheden af, at plejebarnet accepteres fuldt ud i familien, samtidig med at tilstedeværelsen af barnets biologiske familie respekteres. Anbringelse i familiepleje beskrives som en relationelt meget kompleks konstruktion, der dog også har mange potentialer. Det er i forhold til relationer,, man ifølge TABUKA-undersøgelsen finder de absolut bedste – og de absolut mest problematiske – anbringelseshistorier.

Som en af de få undersøgelser beskæftiger TABUKA-rapporten sig også med overgreb på anbragte børn og unge, og selvom det under-

streges, at der ikke på dette grundlag kan siges noget om omfanget af problemet, og at der er behov for egentlig forskning på området, dokumenteres det, at overgreb finder sted, og at der kan gøres mere for at forebygge deres forekomst. Rapporten peger på, at en anbringelse gør børn mere sårbare over for andre børn og voksne, og at de dermed kan blive mere udsat for overgreb og nemmere kan presses til handlinger, de ikke ønsker.

ET SAMMENHÆNGENDE BØRNE- OG UNGDOMSLIV

Spørgsmålet om stabilitet eller kontinuitet i anbringelsessystemet som sådan – og de vanskeligheder, som er forbundet hermed – belyses andetsteds i denne forskningsoversigt (jf. kapitel 11). Alligevel er det relevant også kort at behandle emnet her. Det skyldes først og fremmest, at et sammenhængende anbringelsesforløb, der giver mening og 'retning' i det anbragte barns liv, fremtræder som et stort og ofte uopfyldt behov, når børn og unge bidrager med deres syn på anbringelsen. Desuden er emnet relevant i denne sammenhæng, fordi et overordnet perspektiv på stabilitet eller kontinuitet i *anbringelsessystemet* ikke nødvendigvis svarer til, hvad der ifølge de anbragtes eget perspektiv udgør et 'sammenhængende børneliv'.

I Warmings (2005) undersøgelse af børn i familiepleje fremhæves det på den ene side, at sammenhæng i anbringelsen har at gøre med, i hvilken udstrækning plejebarnet bliver inddraget i de beslutninger, som vedrører dets liv. Børnene oplever det som et decideret svigt, når de ikke får lov til at øve denne indflydelse, både forud for og under anbringelsen. Skabelsen af denne form for sammenhæng er ikke altid nem, blandt andet fordi der kan være tale om beslutninger, som er meget svære for børnene selv at tage. Men også dette forhold har børnene en veludviklet fornemmelse for og et reflekteret forhold til. På den anden side handler et sammenhængende børneliv for denne gruppe anbragte om, at de sociale arenaer, som de færdes på, og de relationer, de indgår i, knyttes meningsfuldt sammen af ansvarlige og professionelle voksne. Det gælder i særlig grad forholdet mellem plejeførelde og biologiske forældre, hvor vigtigheden af, at sidstnævnte ikke 'lukkes ude', men kontinuerligt inddrages i børnenes liv, bliver understreget.

Egelund, Jakobsen & Hammen (under udgivelse) peger på, at det også for de anbragte unge er afgørende, at der skabes sammenhæng mellem de meget forskellige sociale arenaer, som de kontinuerligt skal

agere indenfor. I de fleste tilfælde glimrer denne form for sammenhæng i den unges liv ved sit fravær – også selvom anbringelsesforløbet formelt set fremtræder stabilt og ubrudt. Når det omvendt lykkes at skabe en situation, der beskrives som meningsfuld af de unge, og som kan danne grundlag for et mere sammenhængende børne- eller ungdomsliv, skyldes det gerne en kombination af to ting. Dels en ihærdig indsats fra en sagsbehandler, der kender den unge og dennes familie indgående. Dels tilstedeværelsen af en støtte-/kontaktperson, som med ekstraordinære bestræbelser formår at blive et 'bindeled' mellem den unges mest vitale – og i udgangspunktet ofte helt adskilte – livssfærer: hjemmet, anbringelsesstedet, forvaltningen, uddannelsessystemet, arbejdsmarkedet, osv.

Disse resultater bekræftes retrospektivt i Nielsen (2005), hvor børne- og ungdomsliv med en graverende *mangel* på sammenhæng i udpræget grad tegner de tidligere anbragtes erfaringer. En stor del af disse beretninger handler om, at der ikke er blevet taget hensyn til, at det anbragte barn skal agere inden for stærkt divergerende sociale arenaer, og at denne form for tilværelse kræver en aktiv indsats fra professionelle med henblik på at bygge bro og skabe kontinuitet mellem disse livsverdener. De tidligere anbragte efterspørger således en større respekt for – og en aktiv styrkelse af – barnets eget netværk, særligt inden for familien; en højere grad af stabilitet i den enkelte anbringelse, herunder færre udskiftninger af de professionelle; samt et bedre samarbejde mellem anbringelsessted, skole og forvaltning. Især fremhæves vigtigheden af at fastholde og udbygge bånd til familien, fordi disse relationer i mange tilfælde har vist sig at være afgørende senere i livet, og fastholdelsen af kontakten mellem søskende nævnes her som særligt afgørende. Konkret foreslås det, at der indføres en 'barnets støtteperson' i anbringelsessager, netop med henblik på at sikre, at langvarig stabilitet og nærvær ikke bliver en undtagelse, men en faglig norm på området.

Olsen & Dahl (2008) har specifikt fokus på anbragte børns fritidsliv, men også i denne undersøgelse, som bygger på interview med 27 børn og unge, går ønsket om (og det hyppige fravær af) et sammenhængende børneliv som en rød tråd gennem materialet. Deltagerne er mellem 9 og 16 år, og de modtager enten en forebyggende foranstaltning (mens de bor hjemme) eller er anbragt (i familiepleje, på opholdssted eller døgninstitution). Undersøgelsen viser, at de anbragte børns deltagelse i et aktivt fritidsliv – og deres syn på disse aktiviteter – hænger tæt sammen både med anbringelsesformen og de voksne omsorgspersoners

evne til at skabe bindeled mellem de forskellige arenaer, som børnenes hverdagsliv udspilles indenfor. De bedste eksempler på sammenhæng findes blandt børn anbragt i plejefamilie, som finder deltagelsen i fritidsaktiviteter naturlig og uproblematisk – og hvor plejeforældrene typisk bakker op om børnenes ønsker og interesser. De institutionsanbragte børn har i mange tilfælde et tilsvarende aktivt fritidsliv (ofte væsentlig mere aktivt end de børn, der modtager forebyggende foranstaltninger i hjemmet), men det beskrives af børnene i andre vendinger. De individuelle aktiviteter skal kunne indgå i institutionens kollektive regler og rutiner, og det betyder på den ene side, at fritidslivet må tilrettelægges langt mere, end andre børn oplever. På den anden side ses en tendens til, at disse børn oplever fritidsaktiviteterne som en del af det pædagogiske program, som de kun har begrænset indflydelse på. Derved risikerer aktiviteterne at få præg af en voksenstyret pligt, som børnene ikke betragter som en meningsfuld del af et sammenhængende børneliv med deltagelse i selvvalgte udfoldelser på forskellige sociale arenaer.

SAMMENFATNING OM BØRN OG UNGES SYN PÅ ANBRINGELSEN

I forskningsoversigten fra 2003 blev det konkluderet, at vi i væsentlig grad mangler dansk forskning, som kan bidrage med indblik i anbragte børn og unges syn på anbringelsen, herunder hvilke eksistentielle konflikter anbringelsen kan skabe, hvordan sådanne konflikter præger børn og unges udvikling og identitet, og hvordan professionelle omsorgspersoner bedst hjælper barnet med at håndtere disse ting. Siden 2003 er der gennemført et mindre antal studier, som naturligvis ikke i sig selv kan dække behovet på nogen fyldestgørende måde, men som hver især bidrager med væsentlig viden om, hvordan børn og unge erfarer at blive anbragt uden for hjemmet. I dag findes der således 'brugerperspektiver' fra både børn og unge, fra nuværende og tidligere anbragte, og fra forskellige anbringelsesforanstaltninger. Det skal understreges, at der udelukkende er tale om kvalitative studier, som på den ene side bidrager med nuancerede billeder af komplekse sammenhænge, men som på den anden side siger mindre end kvantitative studier om udbredelsen af de beskrevne erfaringer. Dog antyder de tematiske sammenfald og de relativt

enslydende konklusioner, at undersøgelserne alligevel har betydelig udsigelseskraft.

De nyere studier peger samlet på, at *relationer* udgør et særdeles vigtigt fokuspunkt, hvis man vil opnå større indsigt i børn og unges syn på og oplevelse af at være anbragt uden for hjemmet. Det gælder relationer til andre anbragte børn, som særligt på døgninstitutioner spiller en afgørende rolle i barnets hverdagsliv – og for barnets udviklingsmuligheder. Det gælder også relationer til voksne professionelle, hvor anbragte børn og unge samstemmende efterspørger omsorg, interesse, nærvær og kærlighed; men hvor relationer af denne krævende kaliber også udpeges som en mangelvare, både af nuværende og tidligere anbragte. Særligt udpeger anbragte børn og unge dog relationen til forældre og anden nær familie som afgørende for, at der kan blive tale om vellykkede anbringelsesforløb. I forhold til forældrene er dette ønske dobbeltbundet, da relationerne ofte i udgangspunktet er kendetegnet ved frustrationer, bekymringer og vanskeligheder. Det ændrer imidlertid ikke ved, at forældrene fylder meget i de anbragte børns bevidsthed, hvilket er tilfældet uanset aldersgruppe og anbringelsesform.

De anbragte børn og unges fremhævelse af, at gode anbringelsesforløb forudsætter *sammenhængende børneliv*, er derfor også et logisk resultat, der går som en rød tråd gennem undersøgelserne. 'Sammenhæng' kan imidlertid betyde meget og meget for de anbragte børn og unge. Formelt set handler det om at blive betragtet og behandlet som et menneske med en selvstændig mening, der har betydning og bliver inddraget i ens egen sag. I bredere forstand henviser det sammenhængende børneliv til behovet for, at professionelle voksne påtager sig ansvaret for at skabe meningsfulde bindeled mellem de ofte stærkt opdelt livsverdener, som det anbragte barn må pendulere mellem. Det handler for barnet og den unge om, at der på trods af det eksistentielle brud, som anbringelsen i udgangspunktet repræsenterer, fastholdes forbindelser mellem barnet og den biologiske familie; etableres fornuftige relationer mellem plejefamilie/anbringelsessted og forældrene; og at der udvikles nye netværk for barnet/den unge i forhold til venskabskreds, uddannelsessystem, arbejdsmarked.

STABILITET OG USTABILITET I ANBRINGELSEN

En del forskning har i årene 2003-2008 beskæftiget sig med anbringelsesernes stabilitet eller mangel på stabilitet, men publikationerne har tematisk en stor spændvidde med det resultat, at hvert tema under overskriften 'stabilitet/ustabilitet' har et begrænset antal referencer.

'Stabilitet' under et anbringelsesforløb er ikke noget entydigt begreb. Et barn har brug for stabilitet eller kontinuitet på en række områder for at have gode udviklingschancer. Det gælder fx kontinuitet i forholdet til de primære omsorgsgivere (forældrene) og andre nære personer gennem stadig kontakt med dem. Men det gælder også stabile indlæringsforløb, og at man undgår for mange brud i skolegangen. I almindelighed fokuserer man imidlertid kun på stabilitet i selve placeringskarrieren, når man taler om 'stabilitet' for anbragte børn, dvs. at man har fokus på, hvor mange omsorgsmiljøer barnet oplever, efter dets anbringelseskarriere er startet. Det er også denne begrænsede forståelse af 'stabilitet', der er i fokus her.

Stabilitet forstået i denne forenkede forstand må ikke forveksles med, at barnet faktisk lever et stabilt og trygt liv. Andersson (2008) henviser fx til en gruppe af børn, der blev hjemgivet efter en kortvarig anbringelse som små, og stabilt – målt på deres anbringelseskarriere derefter – blev hjemme gennem barndommen, uden at man af den grund kan karakterisere deres hjemmeliv som stabilt eller trygt. Den samme konklusion kunne man måske i visse tilfælde nå til, når børn har været anbragt

længe på samme anbringelsessted. 'Stabilitet' i en anbringelseskarriere må således ikke forstås som et entydigt og enkelt kvalitetsmål. Det er snarere en slags 'service outcome', hvilket refererer til krav til anbringelsen, som den anbringende myndighed stiller til sig selv om, at det udsatte barn får den bedst mulige chance for at falde til på ét sted med de samme omsorgspersoner gennem lang tid.

At stabilitet i anbringelsen i form af antal anbringelsessteder, omsorgsmiljøer, sammenbrud mv. kun vedrører ét aspekt af et helhedssyn på anbringelsesstabilitet, skal ikke forstås sådan, at denne type stabilitet er uvigtig. Det er et væsentligt mål for et anbringelsesforløb, at barnet sikres den kontinuitet i anbringelsen, som gør det muligt, at anbringelsen overhovedet har mulighed for at påvirke børnenes udvikling i en mere gunstig retning. Målet er også vigtigt, fordi ustabilitet i sig selv kan forværre de skader, som gav anledning til anbringelse af barnet (Newton et al., 2000).

'Stabilitet' er også mangetydigt i den forstand, at der under denne overskrift er mange temaer, man helt relevant kan beskæftige sig med. Sammenbrud i anbringelser, hjemgivelser/genanbringelser og antallet af anbringelsessteder er alle relevante emner under overskriften 'stabilitet'. Ydermere er der ikke én sandhed om hvert af disse temaer, der er mange sandheder afhængig af, fx hvilke aldersgrupper og anbringelsesformer, der er tale om, som nedenstående gennemgang af forskningen vil vise.

I kapitlet lægger vi vægten på at inddrage resultater fra undersøgelser, der har et longitudinelt element. Ved 'longitudinelt element' forstår vi, at der er tale om forskningsdesign, der giver mulighed for at følge børnene over tid, enten via en enkelt eller gentagne opfølgninger på barnets situation, eller ved registerdata omfattende samme børns anbringelsesstatus over tid. Normalt vil vi definere longitudinelt således, at barnet følges op mindst tre gange. Vi bruger dog her longitudinelt i en mere liberal forstand, hvor også studier med kun to opfølgninger inddrages. Begrundelsen for at prioritere undersøgelser med et longitudinelt element er, at det er det sikreste design, når karrierer skal identificeres.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

SAMMENBRUD I ANBRINGELSER

Det var en konklusion i forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003), at det var velbelyst forskningsmæssigt, at overraskende mange anbringelser simpelthen uplanlagt bryder sammen og ikke kan gennemføres. Dette gjaldt specielt for børn, der anbringes i teenagealderen. Flere undersøgelser pegede på, at op til 40-50 pct. af anbringelserne brød sammen for ungdomsgruppen. Det skyldtes enten, at barnet ikke ville være på anbringelsesstedet, eller at anbringelsesstedet ikke ville have barnet eller syntes, at det var fejlanbragt.

Dette havde dels som konsekvens, at børn blev udskrevet eller 'udskrev sig selv' af forsorg som meget unge og uden tilstrækkelig planlægning af, hvad der skulle ske efter anbringelsen. Dels betød det et turbulent anbringelsesforløb for de børn og unge, der blev anbragt igen som følge af en tidligere sammenbrudt anbringelse.

Anbringelsesformen havde ifølge nogle undersøgelser væsentlig indflydelse på sammenbrudsfrekvensen. I svensk forskning var det påvist, at slægtsanbringelser og – af gode grunde – anbringelse på lukket institution, hvor de unge har sværere ved at slippe væk, havde lave sammenbrudsfrekvenser, mens andre anbringelsesformer havde endog meget høje sammenbrudsfrekvenser for ungdomsgruppen.

For yngre børns vedkommende var sammenbrudsfrekvensen også høj, 20 – 40 pct. (bortset fra de helt kortvarige anbringelser), dog med store variationer fra undersøgelse til undersøgelse.

GENANBRINGELSE

Der var få undersøgelser i 2003 om genanbringelseshyppighed. Genanbringelsesfrekvensen ser ud til at være afhængig af børnenes alder ved anbringelsen. I svensk forskning varierede genanbringelsesfrekvensen fra 25 pct. for de mindre børns vedkommende til 40 pct. for teenagebørnene. Internationale resultater var på linje med disse tal.

KONKLUSION

I 2003-forskningsoversigten blev det konkluderet, at der ikke kan herske tvivl om, at mange børn bliver anbragt en række forskellige steder under

deres opvækst og på denne måde bliver udsat for gentagne brud. Det vil sige, at anbringelserne i mange tilfælde ikke er identiske med et stabilt forløb, hvor børnenes egen familie bliver erstattet med et anbringelsesmiljø, der kontinuerligt kan støtte barnet i den tid, anbringelsen varer.

FORSKNING OM STABILITET OG USTABILITET I ANBRINGELSEN EFTER 2003

I dette afsnit behandles forskellige aspekter af henholdsvis stabilitet og ustabilitet i anbringelser. Først præsenteres forskning om graden af stabilitet i anbringelserne. Dernæst gennemgås, hvilke faktorer der har indflydelse på stabilitet og ustabilitet. Yderligere præsenterer vi forskning om sammenbrud i anbringelserne, herunder om faktorer, der øger sandsynligheden for sammenbrud. Sidst refereres forskning om hjemgivelse og genanbringelse.

STABILITETSFREKVENSER

DANSKE STUDIER

Egelund et al.(2008) dokumenterer i SFP's longitudinelle forløbsundersøgelse af anbragte børn,³⁵ at for børn, der blev anbragt, da de var mellem 0 og 11 år gamle (N=1.070), var anbringelserne overvejende stabile. 88 pct. af de anbragte børn havde siden deres første anbringelse højst været placeret på to anbringelsessteder. Dette defineres i undersøgelsen som et stabilt anbringelsesforløb under hensyn til, at specielt små børn ofte anbringes først på institution med henblik på observation og forberedelse af den bedste mere permanente placering. 61 pct. af børnene var kun placeret på ét anbringelsessted.

Omvendt havde 12 pct. (N=132) af børnene oplevet ustabilitet i form af tre eller flere anbringelsessteder. 8 pct. havde været anbragt højst tre steder, 3 pct. højst fire steder og 1 pct. fem eller flere steder. Hvert barn, der oplever et ustabil anbringelsesforløb er selvfølgelig et for me-

35. Egelund et al. (2008) er en totalundersøgelse af samtlige børn i Danmark, født i 1995, der er eller har været anbragt uden for hjemmet.

get, men det er en mindre gruppe inden for denne aldersgruppe, der oplever stor omskiftelighed i deres placeringer.

Hvis omsorgsmiljøer – og ikke anbringelsessteder – lægges til grund for beregningen, dvs. at hjemgivelsesperioder tæller med, har 71 pct. af børnene oplevet stabilitet i form af højst to omsorgsmiljøer efter deres første anbringelse.

NORDISKE STUDIER

Andersson (2008) har i sit *svenske* longitudinelle studie fulgt 26 børn, der blev anbragt på børnehjem som ganske små. Sidste dataindsamling fandt sted, da de tidligere anbragte var unge voksne på ca. 25 år. Hun giver et yderst nuanceret billede af stabilitet og ustabilitet i anbringelsesforløbet set med børnenes og de senere unges og voksnes øjne.

Andersson (ibid.) kan udskille fire kategorier blandt børnene:

1. En gruppe, der blev hjemgivet efter 3-14 måneder på børnehjemmet og ikke har været anbragt siden.
2. En gruppe, der efter 2-22 måneder blev placeret hos en plejefamilie og forblev der under resten af barndommen.
3. En gruppe, der blev hjemgivet efter 1-15 måneder på børnehjem, men før eller siden er blevet anbragt igen.
4. En gruppe, der efter 2-14 måneder på børnehjemmet blev anbragt i plejefamilie, men senere blev hjemgivet til begge eller en enkelt forældre.

Stabiliteten har formet sig forskelligt for grupperne. I gruppe 1 er stabiliteten efter en snæver stabilitetsdefinition høj, men det er ikke nødvendigvis ensbetydende med en tryk og rolig barndom. Gruppe 2's børn har alle været anbragt i samme plejefamilie i mindst 13 år og har således oplevet et yderst stabilt anbringelsesforløb. Gruppe 3-børnene har alle oplevet mange skift, op til otte skift. Flere af disse børn har i realiteten også oplevet perioder, hvor de ikke havde et omsorgsmiljø og fx boede på gaden. Også i gruppe 4 er ustabiliteten høj. Kun to børn forblev hjemme, mens resten blev genanbragt. Det grelleste eksempel i denne gruppe er et barn, der oplevede 16 flytninger, før det fyldte 18 år.

Clausen (2003) finder i sit *norske* registerstudie baseret på børneværnsstatistikken, at norske anbringelser som regel er af kort varighed. Det gælder alle typer af anbringelser uden for hjemmet. De længste an-

bringelser foregår i familiepleje. To tredjedele af børnene i familiepleje har været anbragt i 3 år eller derover. Det er blandt de mindste børn, hvis forældre fx har et alvorligt misbrug, at de langtidsanbragte børn findes. Blandt store børn, der ofte anbringes på grund af deres egne adfærdsproblemer, er der også overvejende tale om korttidsanbringelser.

I endnu et registerstudie fra 2008 finder Clausen og Kristofersen, at 36 pct. af børneværns klienterne er langtidsklienter (bemærk, at der her er tale om både anbringelser og andre foranstaltninger), dvs. børn som har været i børneværnets søgelys i tre år eller mere.

Kristofersens (2003) *norske* studie har en lidt anden karakter, idet det beskæftiger sig med sandsynligheden for at forblive i anbringelsessystemet, men det supplerer den ovenstående norske undersøgelse (Clausen, 2003), idet Kristofersen bruger de samme registerdata over alle norske børn, der har fået børneværnsydelse i årene 1991-1996/1997. Kristofersens kundskabsinteresse er at analysere, hvilke forhold der øger sandsynligheden for langtidsanbringelse uden for hjemmet. Han peger på følgende forhold:

- Antal år man har modtaget børneværnsydelse. Jo flere år, jo større sandsynlighed for at forblive i systemet i det følgende år.
- De små børn og børn i skolealderen har højere sandsynlighed end de unge for at blive langtidsklienter.
- Enlige forældre øger sandsynligheden for langtidsklientskab, mens omvendt samlevende forældre øger sandsynligheden for børneværnsexit.
- Forældre, der overvejende lever af socialhjælp, øger sandsynligheden for at forblive i børneværnsystemet.
- Det samme gælder mødre med lav uddannelse.
- Børn, der har været udsat for mishandling og vanrøgt eller har misbrugende eller sindslidende forældre, har højere sandsynlighed for at forblive i systemet.
- Barnets adfærd, specielt kriminalitet, bidrager også til, at barnet ikke har forladt børneværnet det følgende år.

Falck (2006) har specielt beskæftiget sig med de *norske* unge, der har så svære adfærdsproblemer, at de er blevet tvangsanbragt med deres

egen adfærd som begrundelse.³⁶ Han har undersøgt 142 tvangsanbragte unges anbringelsesforløb via deres journaler, dvs. ved en kvalitativ forskningsstrategi.

For disse stærkt belastede unge gælder, at de er vandret fra foranstaltning til foranstaltning og fra institution til institution, uden at dette har ændret deres adfærd til det bedre. Det er ikke usædvanligt, at disse unge inden for de seneste år har skiftet anbringelsessted 10-15 gange. Ofte bliver de anbragt igen i institutioner, i hvilke de tidligere har været anbragt uden held. Kriteriet for de mange flytninger er først og fremmest, at de unge bliver anset for at være for vanskelige og derefter sendes videre til næste institution.

Hodnekvam (2004) sætter i sin *norske* undersøgelse spot på den særlige form for diskontinuitet, som består i, at midlertidige anbringelser ender med at blive ikke så midlertidige endda. Det sker ved at følge 80 børn i alderen 0-13 år, som i 1993 anbringes uden for hjemmet i et norsk amt (fylke). Børnene følges frem til 2001. Flere børn end dem, der blev anbragt direkte i den familiepleje, der var tænkt som slutopholdsstedet, startede i midlertidige anbringelser. Kun en femtedel af disse anbringelser varede mindre end et halvt år. For de resterende fire femtedele varede midlertidigheden i seks måneder eller mere, for enkelte børn også ud over et år.

ENGELSKE STUDIER

Sinclair et al. (2007) følger longitudinelt gennem CIS-registret³⁷ 7.399 anbragte *engelske* børn fra 13 counties over en etårs anbringelsesperiode. Mønstre i anbringelsesforløbene er, at hjemgivelse, hvis den finder sted, som regel finder sted hurtigt (61 pct. af de hjemgivne børn kommer hjem efter mindre end 6 måneder). Børn, der ikke hjemgives, udsættes som hovedregel i starten af anbringelsesforløbet for en del turbulens, i hvilken de bliver anbragt kortvarigt forskellige steder. Først derefter opnås et mere stabilt anbringelsessted. Der er således i dette store engelske studie betydelig forskel på stabiliteten først i anbringelsesforløbet og senere.

36. I Norge (og i øvrigt også i Sverige) skelner lovgivningen klart mellem, om tvangsanbringelse sker på grund af barnet/den unges miljø eller på grund af barnet/den unges egne problemer.

37. Engelsk dokumentationssystem over børneforsorgens børn (Client System Information).

Sinclair, Wilson & Gibbs (2005) finder i en opfølgningsundersøgelse af ca. 600 *engelske* børn og unge med henblik på kortlægning af stabiliteten i deres anbringelser inden for en 14 måneders periode, at der en udpræget grad af ustabilitet i anbringelserne. Mere end halvdelen af de undersøgte børn var ikke længere på samme anbringelsessted efter de 14 måneder. De peger yderligere på, at 40 pct. af børnene og de unge efter 14 måneder stadig var i anbringelser, der var tænkt som midlertidige.

Monteith & Cousins (2003) undersøger 395 *nordiske* børns anbringelse med henblik på stabiliteten i anbringelsesforløbet. Børnene udgør samtlige børn under 5 år, som var anbragt uden for hjemmet på en bestemt dato i 2000. Der følges i undersøgelsen op på disse børn i 2002. 80 pct. af disse små børn havde to år efter anbringelsen haft en stabil anbringelse defineret som højst to anbringelsessteder. En lille gruppe på 9 pct. havde oplevet en turbulent anbringelse i form af tre eller flere anbringelsessteder over de to år. Forfatterne peger også på et andet aspekt ved stabilitet/ustabilitet, nemlig sagsbehandlerskift. En femtedel af børnene havde på de to år, der er undersøgt, haft tre eller flere sagsbehandlere knyttet til deres anbringelsesforløb.

Schofield et al. (2009) arbejder med en registerbaseret stikprøve på ca. 12.000 *engelske* børn, placeret i 24 kommuner. De 12.000 børn er ca. en sjettedel af samtlige børn anbragt uden for hjemmet i England og Wales. Blandt disse børn identificeres 1.002 børn, som er i langtidspleje, hvilket defineres som anbragt uden for hjemmet i fire år og der over. Det er disse børns forløb, der er artiklens kundskabsinteresse. Her skal kun refereres til børn anbragt i familiepleje, dels fordi de udgør langt den største andel af børnene, dels fordi flere af de andre anbringelseskategorier, der arbejdes med i undersøgelsen, er mindre relevante for danske forhold. Der er i England en ret vid definition af stabilitet i familiepleje for langtidsanbragte børn, nemlig, at de mindst 2 år ud af de 4 år, som konstituerer langtidspleje, skal have været i samme plejefamilie. Til trods for denne liberale definition af stabilitet, er det kun 43 pct. af de langtidsanbragte børn i familiepleje, der når dette stabilitetsmål. En pointe hos forfatterne er, at selv de, der efter definitionen placeres 'stabilt', ikke nødvendigvis subjektivt oplever stabilitet (der er også kvalitative data knyttet til undersøgelsen). Dvs. at der igen gøres opmærksom på, at stabilitet i en teknisk forstand ikke nødvendigvis modsvarer den nuancering og problematisering af stabilitet, som mange kvalitative udsagn efter-spørger.

McAuley (2006) følger i et opfølgingsstudie 19 børn, der blev anbragt i 1988 og 1989 i *Nordirland*. Børnene blev oprindeligt anbragt på grund af mishandling og vanrøgt. På opfølgningstidspunktet, hvor 16 unge deltager, er de unge fra 17 til 24 år. Forskningsinteressen er, hvorvidt de unge havde opnået et varigt omsorgsmiljø gennem deres anbringelse.³⁸

De fleste (N=12) havde oplevet et tiår af stabil anbringelse og betydelig integration i deres plejefamilier og nærmiljø. Fire unge, der også var de mest problembelastede, havde ikke fundet stabile omsorgsmiljøer, og havde også haft betydelige problemer med ustabilitet i deres skolegang.

Beek & Schofield (2004) følger i en *engelsk* opfølgingsundersøgelse over tre år 52 børn, der blev anbragt med langtidspleje som hensigt. De var alle under 12 år ved anbringelsestidspunktet, og efter de tre år var 73 pct. af anbringelserne fortsat intakte.

FAKTORER DER KAN FORKLARE STABILITET ELLER USTABILITET

BØRNS ALDER

Et *engelsk* opfølgingsstudie (Sinclair, Baker, Wilson & Gibbs, 2005) følger 596 børn igennem tre års anbringelse med henblik på at finde ud af, hvilke faktorer der hænger sammen med, om barnet opnår en varig anbringelse. Alder var den væsentligste faktor i opnåelsen af en varig løsning for børnenes omsorg. 82 pct. af de børn, der var blevet anbragt, før de blev 2 år havde opnået, hvad der på det tidspunkt så ud som en varig anbringelse. Stabiliteten falder imidlertid med stigende alder. Under halvdelen af de børn, der var anbragt i alderen 10 til 14 år opnåede et varigt omsorgsmiljø.

I endnu et engelsk opfølgingsstudie af Sinclair, Wilson & Gibbs (2005) af ca. 600 *engelske* børn fandt forskerne, at alder spiller en stor rolle i forhold til anbringelsens stabilitet. Børn, der var yngre end 11 år ved første dataindsamling, og for hvem det var intentionen, at de skulle

38. I England (og USA) er der betydeligt fokus på 'permanency planning'. Det betyder, at der tidligt i anbringelsesforløbet skal lægges en plan for, hvordan barnet opnår det bedste varige omsorgsmiljø, fx gennem adoption, langtidspleje eller hjemgivelse med støtte. Derfor har flere undersøgelser også den varige omsorgsløsning som et positivt udfaldsmål.

forblive i anbringelsen længere end et år, var næsten alle stadig anbragt på det oprindelige anbringelsessted ved opfølgningen 14 måneder efter. For de unges vedkommende var det kun tilfældet i ca. halvdelen af tilfældene, selvom intentionen også her havde været en anbringelse ud over et år.

SYSTEMÅRSAGER

Den stærkeste prädiktor for ustabilitet i den *danske* forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008) er *anbringelsens varighed*. Jo længere varigheden er, jo større sandsynlighed er der for ustabilitet i anbringelsen. Børn blandt de 11-årige anbragte, der er anbragt i førskolealderen, har fem gange så høj sandsynlighed for ustabilitet i deres anbringelsesforløb, som børn, der først er anbragt efter skolegangens påbegyndelse. Det vil sige, at selve det forhold, at der er en udstrækning i tid, medfører højere ustabilitet. Dette resultat indikerer også, at alle langtidsanbragte børn har en relativt høj sandsynlighed for ustabilitet i anbringelsen. Det vil sikkert forekomme mange indlysende, at børn – ved længere anbringelser – burde opleve større stabilitet. Det er imidlertid et faktum, der er værd at have in mente ved anbringelser, at selve anbringelsen introducerer ustabilitet, hvis den varer længe nok. Det er også et faktum, der hidtil kun har været fokus på i et begrænset antal undersøgelser.

Det samme resultat kommer Havik (2003) til i et *norsk* studie, der overvejende handler om hjemgivelser, i hvilket hun analyserer 139 hjemgivelsessager fra Fylkesnævnene.³⁹ Et mindre afsnit handler om børnenes tidligere anbringelseskariere og dokumenterer, at sandsynligheden for at opleve *skift i anbringelsesforløbet øges med stigende antal år under børneværnet*, dvs. at lang anbringelsestid i sig selv forøger anbringelsens ustabilitet.

I Sinclair et al.'s (2007) longitudinelle registerstudie over 7.399 anbragte *engelske* børn analyserer forskerne grundene til den høje ustabilitet i begyndelsen af anbringelsesforløbene og finder frem til, at ustabiliteten først og fremmest skyldes *systemårsager*. De kortvarige, skiftende anbringelser i starten af forløbet skyldes fx akutte anbringelsesbehov, observationsperioder på grund af usikkerhed om barnets placering, mismatch mellem barn og anbringelsessted. Mange af de børn, der har været

39. Amtslige nævn, der træffer beslutninger om anbringelse (omsorgsovertagelse).

placeret tre eller flere steder, har skiftet anbringelsessteder med disse systembegrundelser.

FORÆLDRES SOCIALE SITUATION

I den *danske* forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008) estimeres sandsynligheden for at opleve ustabilitet i anbringelsen. Blandt faktorer, der øger sandsynligheden for ustabilitet, er:

- at moren har en psykiatrisk diagnose
- at moren har et registreret misbrug, dvs. et misbrug kendt af behandlingssystemet
- at moren selv har været anbragt uden for hjemmet.

Undersøgelsen kan ikke forklare, hvorfor morens psykosociale forhold slår så stærkt ud i en øget risiko for ustabilitet i anbringelsen. Nogle bud kunne være, at morens belastning sætter sig igennem i et relativt turbulent liv eller en ambivalens over for anbringelsen, der også afspejles i barnets anbringelsesforløb. Man kunne også tænke sig, at børn af mødre med svære psykosociale belastninger har skader med sig ind i anbringelsen, der vanskeliggør realiseringen af et blivende omsorgsmiljø for barnet.

ANBRINGELSESTED

Af ovennævnte *danske* forløbsundersøgelse af anbragte børn (ibid.) kan man se, at sandsynligheden for ustabilitet øges, når første anbringelsessted er en døgninstitution. Dette kan formentlig forklares ved, at mange små børns indledende døgninstitutionsplaceringer med observationsformål pr. definition forøger antallet af anbringelsessteder med ét sted med risiko for, at det samlede antal anbringelsessteder kommer til at overstige de højst to anbringelsessteder, undersøgelsen har defineret som et stabilt forløb. Det kan dog også skyldes, at børn, der først kommer på døgninstitution, har et andet og alvorligere problembillede end andre anbragte børn.

Sinclair, Baker, Wilson & Gibbs (2005) finder i et *engelsk* opfølgingsstudie af 596 børn, der havde været anbragt i 3 år, at det stabileste

anbringelsessted var hos adoptivforældre,⁴⁰ mens børn på døgninstitution oplevede stærkest ustabilitet.

I Beek & Scofield's (2004) opfølgingsundersøgelse af 52 *engelske* børn, anbragt i langtidspleje i en alder af under 12 år ved anbringelsestidspunktet, konstateres det, at professionelle familieplejer var bedst til at fastholde en stabil anbringelse. Mens 73 pct. af børnene som helhed havde oplevet en stabil anbringelse over de tre år, undersøgelsen varede, havde 87 pct. af børnene i professionel familiepleje oplevet stabilitet.

SAMMENFATNING OM STABILITET/USTABILITET OG FAKTORER KNYTTET TIL GRADEN AF STABILITET

Det er vanskeligt at drage klare og entydige konklusioner ud fra så forskelligartede studier som de ovenfor gennemgåede. Her skal dog nævnes nogle få resultater, der i særlig grad refererer til danske og nordiske forhold:

- En stor majoritet af børn, der anbringes som små, oplever stabilitet i deres anbringelse.
- Små børn, der anbringes, oplever større stabilitet i anbringelsen end store børn.
- De små anbragte børn har også højere sandsynlighed for at blive langtidsklienter.
- Systemfaktorer, herunder lang varighed af anbringelsen, forøger risikoen for ustabilitet. Dette gælder også for børn, der er anbragt i en yngre alder.
- Tung psykosocial belastning hos mødre forøger sandsynligheden for ustabilitet i anbringelsen.
- Der er en tendens til, at nogle børn forbliver relativt længe i anbringelser, der var tænkt som midlertidige.

40. De angelsaksiske lande integrerer adoption som en mulighed i deres 'permanency planning'.

SAMMENBRUD I ANBRINGELSER

SAMMENBRUDSFREKVENSER

Et longitudinelt *danske* studie af 227 teenagere, der i løbet af 2004 blev anbragt uden for hjemmet og fulgt af forskerne i fire år, viser, at efter godt et år havde 26 pct. af de unge oplevet mindst ét sammenbrud i deres anbringelse (Egelund & Vitus, 2007, 2009). Hertil kom, at 15 pct. af de unge havde oplevet skift i anbringelsessted, der ikke havde karakter af sammenbrud. Omvendt havde 59 pct. af de unge oplevet et stabilt anbringelsesforløb uden sammenbrud eller skift.

Efter de fire års forløb havde billedet ændret sig. 43 pct. af de unge havde på dette tidspunkt været gennem mindst ét sammenbrud i deres anbringelse. I alt havde de 227 været igennem 367 placeringer, hvoraf de 33 pct. endte med et sammenbrud (Olsson et al., under udgivelse; Egelund & Jakobsen, 2009).

Sallnäs et al. (2004) har undersøgt et *svenske* nationalt repræsentativt udvalg af teenagere (N=776), der blev anbragt i 1991, repræsenterende 992 anbringelser. De unges anbringelsesforløb blev fulgt via journaler over en femårs periode. 30-37 pct. af de unges anbringelser brød sammen (afhængigt af om der blev brugt en snæver eller en bred definition af sammenbrud). Undersøgelsen fastslår, at de fleste sammenbrud blev initieret af de unge selv (44 pct.) stærkt efterfulgt af anbringelsesstederne, som tog initiativ til 36 pct. af sammenbruddene.

FAKTORER KNYTTET TIL SAMMENBRUD

STØRRE BØRN/TEENAGERE

I den *danske* longitudinelle undersøgelse af sammenbrud i teenageanbringelser (Olsson et al., under udgivelse) fandt man efter fire års opfølgning på de unges anbringelser kun én faktor, der signifikant øgede risikoen for sammenbrud, nemlig at der var andre unge anbragt på det samme anbringelsessted som den undersøgte unge. Det vil sige, at unge, der var anbragt uden andre unge på samme anbringelsessted, havde en reduceret sammenbrudsrisiko.

I en kvalitativ del af det samme danske studie af sammenbrud i teenageanbringelser (Egelund & Jakobsen, 2009) bliver det klart, at sammenbrud er en yderst kompleks proces, som påvirkes af mange forhold på forskellige niveauer. Sammenbrud knytter sig ikke blot til den

unges adfærd eller problemer. Sammenbrud hænger i høj grad også sammen med kvaliteten af de relationer, der opnås til anbringelsesstedets voksne, med organisatoriske rutiner både i forvaltningerne og på anbringelsesstederne og med 'strukturelle' faktorer knyttet til anbringelsen som sådan, fx tilstedeværelsen af mange unge sammen.

I Sallnäs et al.'s (2004) undersøgelse af et *svenske* repræsentativt udvalg af teenagere (N=776), der blev anbragt i 1991, blev de unges anbringelsesforløb fulgt via journaler over en femårs periode. I denne undersøgelse er en vigtig prædikator for sammenbrud *typen af anbringelsessted*. Færrest sammenbrud fremkom i henholdsvis den billigste og den dyreste form for anbringelse, nemlig slægtspleje og lukkede institutioner for unge. Her var sammenbrudsfrekvensen på henholdsvis 17 og 18 pct. I andre former for familiepleje og døgninstitutionsanbringelse var frekvenserne højere end gennemsnittet, fx for anbringelse i ordinære plejefamilier 41 pct.

Forskerne fandt desuden, at *den unges adfærdsmæssige og emotionelle problemer* var prædiktorer for sammenbrud. Det var ikke de samme problemer hos de unge, der prædicerede sammenbrud i alle typer af anbringelsessteder, men de unges antisociale adfærd var en vigtig prædikator i de fleste typer af anbringelse.

Sinclair, Wilson & Gibbs (2005) undersøgte i en opfølgningsundersøgelse ca. 600 *engelske* børn med henblik på kortlægning af stabiliteten i deres familieplejeanbringelser. Der blev foretaget to dataindsamlinger med 14 måneders mellemrum. Om sandsynligheden for sammenbrud finder de følgende:

- At jo flere tidligere anbringelser, barnet har haft, jo højere er risikoen for sammenbrud.
- Jo længere et barn har været i kun én og den samme anbringelse, jo lavere er sandsynligheden for sammenbrud.

Sinclair & Gibbs (2009) undersøger faktorer, der knytter sig til sammenbrud for 472 repræsentative *engelske* børn, hvis forløb i familieplejen blev undersøgt to gange med 14 måneders mellemrum. Ud fra kvalitative udsagn fra både børn (over 5 år) og plejeforældre, konstruerede de en model, som siden blev testet statistisk. De fandt, at følgende faktorer havde signifikant sammenhæng med sammenbrud:

- At børnene ønskede at være hos pågældende plejefamilie. Barnets positive motivation mindskede risikoen for sammenbrud.
- At børnene var 'vanskelige', aggressive, svære at styre etc. Hvis det var tilfældet blev sandsynligheden for sammenbrud øget.
- At børnene var prosoziale, 'søde' osv., havde omvendt virkning.
- At plejeforældrene udviste varme, accept og en ikke-afvisende holdning reducerede sandsynligheden for sammenbrud.

Forskerne konkluderer, at ønskværdig eller 'besværlig' adfærd hos børnene påvirker plejeforældrene i retning af at engagere sig mere eller mindre i børnene. Men man kan ikke blot se plejeforældres engagement eller manglende engagement som et spejl af barnets handlinger. Positivt engagerede plejeforældre formår at skabe gode udfald – i det mindste på kort sigt – også hos børn, som er 'vanskelige'. Det forekommer intuitivt indlysende, at 'søde' børn har mindre sandsynlighed for sammenbrud end 'besværlige' børn, men alligevel har det jo praktiske konsekvenser, når man skal overveje anbringelsen af et barn. Sinclair & Gibbs (ibid.) indskriver sig med disse resultater, der alene knytter sig til forhold hos børnene eller plejeforældrene, i en individualiserende tradition, som også kendetegner en del af de andre nævnte undersøgelser, og som indskrænker undersøgelsesinteressen til faktorer hos de direkte aktører og dermed også indskrænker kompleksiteten i sammenbrudsprocesserne ved at udelade organisatoriske og systemiske forhold, der indvirker på processen.

Farmer et al. (2004) undersøger anbringelsesforløbet longitudinelt – indtil ni måneder efter anbringelsen – for 68 *engelske* børn, der blev anbragt i en alder mellem 11 og 17 år. Forskerne fandt, at følgende faktorer øgede sandsynligheden for sammenbrud i de unges anbringelser:

- At plejeforældrene havde været tilbageholdne over for den unge forud for anbringelsen eller hellere havde set et plejebarn af modsat køn.
- At plejeforældrene ikke havde fået fuld eller ærlig information om den unges vanskeligheder forud for anbringelsen.
- At plejeforældrene ikke fik ekstraordinær hjælp til unge med antisociale problemer.
- At plejebarnet havde en negativ indvirkning på plejefamiliens andre børn.

- At plejeforældrene ikke kunne håndtere, at en ung fungerede under sit aldersniveau.
- At plejeforældrene ikke overvågede den unges aktiviteter uden for plejefamilien.
- At plejeforældrene havde et højt stressniveau.
- At plejeforældrene ikke havde støtte fra deres familie og netværk til plejeopgaven.

BØRN I ALLE ALDRE

Ingley & Early (2008) gennemgår journaler på 42 *engelske* børn mellem 3 og 16 år, der havde oplevet i alt 43 skift i deres anbringelser. Af disse kunne de 31 skift karakteriseres som sammenbrud. Den hyppigst nævnte begrundelse for disse sammenbrud var, at nyplaceringen af et barn i en familiepleje, hvor der i forvejen var andre 'veletablerede' plejebørn, skabte konflikt med de allerede anbragte børn. Denne konflikt førte til, at det var de børn, der var faldet til ro i plejefamilien – og ikke det nyanbragte barn – hvis anbringelse blev kompliceret og brød sammen.

SAMMENFATNING OM SAMMENBRUD I ANBRINGELSER

De undersøgelser, der er kommet til siden sidste forskningsoversigt blev skrevet, bekræfter, at sammenbrudsfrekvensen blandt anbragte unge er høj. Først og fremmest findes nu danske tal, der angiver, at 43 pct. af unge 13-17-årige anbragte oplever et eller flere sammenbrud inden for en periode af tre år. Tager man anbringelserne (der langt overstiger antallet af unge) som enhed, er det en tredjedel af alle teenageanbringelser, der bryder sammen. Disse tal er på linje med andre nordiske undersøgelser. Vi adskiller os således i Danmark ikke nævneværdigt hverken positivt eller negativt fra vore nabolande, hvad sammenbrud for de større børn angår.

Hvad angår faktorer, der har indflydelse på sammenbrud, er der en vifte af forskellige resultater, blandt andet fordi undersøgelserne har haft forskellig kundskabsinteresse. I den store svenske undersøgelse (Sallnäs et al., 2004) er den stærkeste prædikator for sammenbrud de unges antisociale adfærd. De forskelligartede resultater om faktorer af betydning for sammenbrud afspejler imidlertid nok den realitet, at sammenbrudsprocesser er komplekse processer, hvori mange drivkræfter på mange niveauer er på spil, som også kvalitative undersøgelser, der kan opfange større kompleksitet, vidner om (Egelund & Jakobsen, 2009).

HJEMGIVELSER/GENANBRINGELSER

DANSKE STUDIER

I den *danske* forløbsundersøgelse af anbragte børn (Egelund et al., 2008) estimeres sandsynligheden for, at børn hjemgives fra deres anbringelse. En vifte af forskellige faktorer har signifikant sammenhæng med sandsynligheden for hjemgivelse:

- At barnet er indvandrer. Indvandrerbørn har ca. fem gange så høj sandsynlighed for at blive hjemgivet som andre anbragte børn.
- At barnet er efterkommer. Her er odds ratio ca. to gange så høj som for andre anbragte børn.
- At barnets mor var teenager, da hun fødte barnet.
- At moren er i beskæftigelse.
- At faren har et registreret misbrug.

De fleste af disse faktorer er svært forklarlige. Det eneste, der intuitivt forekommer oplagt, er, at børn har større sandsynlighed for at komme hjem, når deres mor er i beskæftigelse og i den forstand lever et 'normalt' liv. Måske er det også en sandsynlig forklaring på teenagemoderskabet, at de meget unge mødre både har en højere sandsynlighed for, at deres børn bliver anbragt, men også en højere sandsynlighed for deres hjemgivelse, når mødrene er blevet lidt ældre, mere modne og mere etablerede. Der er derimod ikke nærliggende forklaringer på, at etniske minoritetsbørn, i særlig grad indvandrerbørn, har højere sandsynlighed for hjemgivelse end andre anbragte børn. At faren er registreret som misbruger af behandlingssystemet virker kontraintuitivt i forhold til hjemgivelse af barnet, med mindre den misbrugende far ikke mere er en del af familien.

Omvendt formindskes sandsynligheden for at blive hjemgivet, hvis barnet har været anbragt længe, hvis det selv har en psykiatrisk diagnose, og hvis moren selv har været anbragte uden for hjemmet som barn.

Forløbsundersøgelsen dokumenterer også, at turbulens i anbringelsessteder også har et sidestykke i turbulens i hjemgivelser. 58 pct. af de børn, der kun har været anbragt ét sted, har aldrig været hjemgivet. Blandt børn, der har oplevet fem eller flere anbringelsessteder, er der ingen, der ikke også har været hjemgivet undervejs. Børn, der har været placeret seks eller flere anbringelsessteder, har også op til seks hjemgivel-

ser i bagagen. Den enkle konklusion ud fra disse tal er, at mange hjemgivelser også producerer mange genanbringelser.

NORDISKE STUDIER

Vinnerljung et al. (2004) har ud fra et stort *svenske* registermateriale over godt 22.000 svenske anbringelsesperioder over årene 1989-1998 undersøgt faktorer, der har indflydelse på genanbringelse. Genanbringelse definerer forskerne som anbringelse uden for hjemmet af et barn mindre end to år efter, at en anden anbringelsesperiode for det samme barn er afsluttet. De finder to faktorer, som har betydning for genanbringelse uden for hjemmet:

- Barnets alder; jo ældre barnet er ved hjemgivelsen til forældrene, jo højere sandsynlighed er der for, at barnet genanbringes.
- Jo kortere anbringelsen har varet inden hjemgivelsen, jo højere sandsynlighed er der for genanbringelse.

Forskerne påpeger også, at der ikke er sket væsentlige ændringer i genanbringelsesmønstrer i den undersøgte tiårs periode.

Vinnerljung (2004) følger den første artikel op med en mere indgående analyse af de faktorer, som påvirker genanbringelse. Hans materiale er registerdata over godt 12.000 afsluttede svenske anbringelsesforløb for børn mellem 0 og 15 år, alle fra kohorterne af anbragte børn 1990-1996. Han peger for de mindre børns (0-9 år) vedkommende på:

- At anbringelsestiden forud for hjemgivelsen er væsentlig, idet kort anbringelsestid (< 6 måneder) skaber dobbelt så stor risiko for genanbringelse som lang anbringelsestid (> 24 måneder).
- At risikoen for genanbringelse reduceres, hvis barnets mor er født uden for Sverige, dvs. at etniske minoritetsbørn sjældnere genanbringes efter hjemgivelse.
- At mødre, der modtager et relativt stort årligt socialbidrag, har højere risiko for genanbringelse af deres børn.

For de ældre børns vedkommende gælder kun to kriterier:

- Alder, idet teenagere genanbringes oftere end de mindre børn.
- Kortere anbringelsestid forud for hjemgivelsen.

Andersson (2008) har i sit *svenske* longitudinelle studie fulgt 26 børn, der blev anbragt på børnehjem som ganske små. Sidste dataindsamling fandt sted, da de tidligere anbragte var unge voksne på ca. 25 år. Af de 26 børn oplevede knap halvdelen genanbringelser, flere oplevede flere genanbringelser. Andersson opfatter de mislykkede hjemgivelser som et resultat af for tidlig og hurtig hjemgivelse, der ikke er tilstrækkeligt velfunderet, og hun foreslår på denne baggrund 'mellempositioner', dvs. en langsommere og velgennemprøvet overgang mellem anbringelse og hjem.

ENGELSKE STUDIER

Farmer (2009) har studeret 321 tilfældigt udvalgte *engelske* højrisikobørn og -unge, som blev hjemgivet efter en tvangsfjernelse. Børnene og de unge er fulgt gennem to år via deres journaler med henblik på at identificere faktorer, der bidrager eller ikke bidrager til en succesfuld hjemgivelse, og at analysere, hvordan det gik børnene under hjemgivelsen.

Farmer (ibid.) fandt, at der var tale om to distinkte grupper af børn:

- De unge, der var anbragt på grund af kriminalitet, skulking eller – for pigernes vedkommende – 'moralsk fare' ('disaffected adolescents').
- Børn, der var anbragt på grund af mishandling eller vanrøgt ('protected children').

For *de unge* kunne Farmer (ibid.) identificere relativt få faktorer, der hang sammen med, om hjemgivelsen blev succesfuld:

- At den unge under anbringelsen havde holdt kontakten med forældre ved besøg i hjemmet.
- At der var tale om en førstegangshjemgivelse. Chancen for succes var betydeligt ringere, hvis den unge tidligere havde været hjemgivet uden held.
- At den unge fik relevant støtte til skolegang, som for de fleste var et problem.

Kun for 34 pct. af de unge var hjemgivelsen planlagt, og en fjerdedel af de unge flyttede sig selv videre til venner eller anden familie efter hjemgivelsen. Udviklingsudfaldet var overvejende ikke godt for de hjemgivne

unge. To tredjedele af de unge recidiverede i kriminalitet, to tredjedele fulgte ikke skolen regelmæssigt, og næsten halvdelen af pigerne blev gravide i den toårige opfølgingsperiode.

De mishandlede og vanrøgtede børn kom oftere hjem planlagt (50 pct.). Faktorer, der påvirkede succesen af deres hjemgivelse var:

- Succes var mere sandsynlig, hvis barnet kun havde været anbragt ét sted.
- Succes var også mere sandsynlig, hvis barnet kun havde været anbragt en kort periode.
- Succes var desuden mere sandsynlig, hvis barnet blev hjemgivet første gang og ikke havde oplevet tidligere fallerede hjemgivelser.
- En ændret familiesammensætning påvirkede hjemgivelsen i negativ retning. Kun en tredjedel af børnene vendte tilbage til den samme familie, som de havde forladt. I resten af tilfældene var voksne og/eller børn forsvundet eller skiftet ud med andre.
- Sandsynligheden for succes var endelig højere, hvis barnet blev hjemgivet sammen med søskende, som også havde været anbragt.

En fjerdedel af alle hjemgivne børn blev mishandlet eller vanrøgtet igen under hjemgivelsen, men kun for ganske få førte det til, at de blev genanbragt. Sagsbehandlerne 'tålte' nye overgreb mod børnene i det omfang, de fandt forældrene samarbejdsvillige. For disse børn, mener Farmer (ibid.), at hjemgivelsen var 'ødelæggende'.

Sinclair et al. (2007) finder i deres longitudinelle registerstudie over 7.399 anbragte *engelske* børn, at visse faktorer hos barnet selv forhindrer anbringelsesexit. Det er de specielt sårbare børn, der fastholdes i systemet, fx små, handicappede, mishandlede eller asylbørn. En sandsynlig forklaring er, at der for dem ofte ikke er noget acceptabelt miljø at hjemgive til. Faktorer som forældres misbrug eller vold i familien hindrer derimod ikke anbringelsesexit i form af hjemgivelse, men disse børn har til gengæld en høj sandsynlighed for genanbringelse, fordi hjemgivelsen mislykkes.

SAMMENFATNING

Man kan konstatere, at mellemkommende hjemgivelser er et integreret led i anbringelsesforløbet for mange anbragte børn. For en mindre gruppe af børn veksler deres forløb mellem anbringelser, hjemgivelser, gen-

anbringelser osv., således at disse børn totalt set får mange skiftende omsorgsmiljøer at forholde sig til. Farmers (2009) iagttagelse fra *England* af, at kun et mindretal af hjemgivelser foregår til den samme familie, som barnet forlod ved anbringelsen, kan være af betydning her, fordi hjemgivelser ikke nødvendigvis er til en velkendt familiesammensætning for barnet, idet familiemedlemmerne har ændret sig under anbringelsen (vi ved ikke, om dette resultat også holder for danske forhold).

Det er sværere at være entydig omkring de faktorer, der påvirker hjemgivelser og genanbringelser. Igen er resultaterne mange og indbyrdes modstridende. Ud fra danske og nordiske undersøgelser ser det ud som om, at i hvert fald følgende forhold spiller en rolle:

- Anbringelsernes varighed. Det kan se ud, som om kort varighed påvirker både sandsynligheden for at blive hjemgivet og sandsynligheden for at blive genanbragt.⁴¹
- Etnisk baggrund. Det kan også se ud, som om etnisk minoritetsbaggrund både forøger sandsynligheden for at blive hjemgivet og at forblive hjemme (hvad forklaringen er, vides ikke).
- Mødrenes sociale forhold. Det ser ud til, at mødrenes sociale forhold spiller en rolle i den forstand, at social marginalisering både formindsker sandsynligheden for hjemgivelse og forøger risikoen for genanbringelse, hvis barnet er blevet hjemgivet.

Der er ikke danske eller nordiske resultater om, hvordan det går børnene efter en hjemgivelse. Her kan Farmers (2009) *engelske* resultater være et memento, idet en majoritet af de hjemgivne antisociale unge i hendes undersøgelse udvikler sig ugunstigt under hjemgivelsen, mens en ikke ubetydelig del af de mindre, tidligere mishandlede og vanrøgtede, børn udsættes for overgreb igen under hjemgivelsen.

41. Farmer (2009) kommer i sin engelske undersøgelse til det modsatte resultat, idet kort anbringelsesvarighed her er positivt forbundet med succes i hjemgivelsen.

SAMMENFATNING OM STABILITET OG USTABILITET I ANBRINGELSEN

Siden 2003 er der produceret en del dansk viden om stabilitet, sammenbrud, hjemgivelser og genanbringelser, som ikke eksisterede i 2003. Lægger vi dansk og nordisk forskning sammen, ved vi en del mere i dag om disse temaer på videnskabelig grund. Der er dog områder, som ikke er dækket af hverken dansk eller nordisk forskning:

- Viden om sammenbrud for børn, der anbringes tidligt (under teenagealderen).
- Viden om konsekvenserne for børnene af alle former for stabilitet/ustabilitet.

Specielt det sidstnævnte punkt udgør et væsentligt forskningsmæssigt tomrum.

Om *stabilitet/ustabilitet* skal følgende resultater nævnes:

- En stor majoritet af børn, der anbringes som små, oplever stabilitet i deres anbringelse.
- Små børn, der anbringes, oplever større stabilitet i anbringelsen end store børn.
- De små anbragte børn har også højere sandsynlighed for at blive langtidsklienter.
- Systemfaktorer, herunder lang varighed af anbringelsen, forøger risikoen for ustabilitet. Dette gælder også for børn, der er anbragt i en yngre alder.
- Tung psykosocial belastning hos mødre øger sandsynligheden for ustabilitet i anbringelsen.
- Det kan tyde på, at nogle børn forbliver relativt længe i anbringelser, der var tænkt som midlertidige.

Undersøgelser om *sammenbrud i anbringelser* sender følgende budskaber om dem, der anbringes som teenagere:

- Sammenbrudsfrekvensen blandt anbragte unge er høj. 43 pct. af danske unge 13-17-årige anbragte oplever et eller flere sammenbrud inden for en periode af fire år. Det er en tredjedel af alle teenagean-

bringelser (der overstiger antallet af unge, idet flere anbringes flere gange), der bryder sammen.

- Faktorer af betydning for sammenbrud er forskellige i forskellige undersøgelser blandt andet under hensyn til, at forskellige forhold er undersøgt.
- I svensk forskning er den stærkeste prædikator for sammenbrud de unges antisociale adfærd.
- Også anbringelsesstedets art har betydning i Sverige, idet slægtspleje og lukkede institutioner for unge har den laveste sammenbrudsfrekvens.
- I Danmark kan det tyde på, at det forhold, at en ung anbringes sammen med andre unge øger risikoen for sammenbrud.

Om hjemgivelser og genanbringelser kan sammenfattes følgende:

- Mellemliggende hjemgivelser er et integreret led i anbringelsesforløbet for mange anbragte børn.
- For en mindre gruppe af børn veksler deres forløb mellem anbringelser, hjemgivelser, genanbringelser osv., således at disse børn totalt set får mange skiftende omsorgsmiljøer at forholde sig til.

Faktorer af betydning for hjemgivelse og genanbringelse er forskellige i forskellige undersøgelser blandt andet under hensyn til, at forskellige faktorer er undersøgt. Dog ser nedenstående forhold ud til at have en betydning:

- Anbringelsernes varighed. Det kan se ud, som om kort varighed påvirker både sandsynligheden for at blive hjemgivet og sandsynligheden for at blive genanbragt.
- Etnisk baggrund. Det kan også se ud, som om etnisk minoritetsbaggrund både forøger sandsynligheden for at blive hjemgivet og at forblive hjemme.
- Mødrenes sociale forhold. Mødrenes sociale forhold ser ud til at spille en rolle i den forstand, at social marginalisering både formindsker sandsynligheden for hjemgivelse og forøger risikoen for genanbringelse, hvis barnet er blevet hjemgivet.

UDSLUSNING OG EFTERVÆRN

Dette kapitel omhandler de behov, de unge har, når de udskrives af anbringelse som unge voksne, samt karakteren af den efterværnsindsats, de bliver til del.

RESULTATER FRA FORSKNINGSOVERSIGTEN FRA 2003

DE UNGES BEHOV I EFTERVÆRNSPERIODEN

I forskningsoversigten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003) konkluderede vi, at det er forskningsmæssigt veldokumenteret, at anbragte unge på udslusningstidspunktet stod med en række sociale behov, som de ikke kunne formodes at løse alene. Det drejede sig om behov for yderligere skolegang, uddannelse, bolig, penge, sundhedsydelser m.m., men også om netværksskabelse og praktiske færdigheder i at organisere og mestre et hverdagsliv.⁴² Udslusningen er et tidspunkt i anbringelsesprocessen, som udenlandske undersøgelser systematisk karakteriserer som en sårbar

42. Den begrænsede viden, jf. kapitel 6, der da eksisterede om anbragte børns helbredsproblemer, stammede primært fra den britiske 'after care' forskningstradition.

fase, hvor unge har brug for bredspektret støtte til overgangen mellem anbringelse og selvstændigt voksenliv.

EFTERVÆRNSSTØTTE TIL DE UNGE

Det var også i udenlandske undersøgelser systematisk dokumenteret, at den efterværnsstøtte, som blev forudsat i lovgivningen, ofte ikke blev realiseret eller var sparsom, kortvarig og ikke formåede at udgøre en buffer for sårbarheden. Der var belæg i udenlandsk forskning for at anse efterværnet for en integreret og strategisk vigtig del af en anbringelsesproces, som ofte ikke blev ydet den opmærksomhed af de anbringende myndigheder, som den burde.

FORSKNING OM UDSLUSNING OG EFTERVÆRN EFTER 2003

Der er begrænset ny forskning efter 2003 om udslusning og efterværn, herunder yderst begrænset dansk forskning. Desuden er der ofte tale om små kvantitative undersøgelser, nogle af dem omfattende ganske få case studies. Det er imidlertid forskning, hvor respondenterne ofte – men ikke altid – er de unge selv.

Resultaterne fra forskningen falder i to temaer:

- De *unges behov*, når de bliver udsluset og i tiden derefter.
- Efterværnsindsatsens karakter.

DE UNGES BEHOV

Der er som nævnt yderst begrænsede *danske* resultater.⁴³ TABUKA, som er en organisering af tidligere anbragte *danske* unge, har i en rapport gennemgået anbringelsens forløb, herunder efterværnsforløbet, for at identificere børnenes og de unges behov gennem anbringelsens faser samt at pege på nyskabelser i organiseringen af arbejdet og i ydelse-ernes art, som ville kunne modsvare de identificerede behov (Nielsen, 2005). De unge fortæller om tiden efter anbringelsen, at den ofte var kaotisk med om-

43. UFC (2005) har udgivet et instruktivt temahæfte om hjemgivelse og efterværn. Det er imidlertid ikke primær forskning og medtages derfor ikke her.

tumlede og forvirrede forløb og voksne, både i det civile samfund og det offentlige netværk, som langt fra altid var til støtte. Det kaotiske forløb blev for mange forstærket af manglende eller mangelfuld bolig og dårlig økonomi til at kunne etablere sig. De unge peger selv på, at disse vanskelige forhold sandsynligvis er endnu vanskeligere for tidligere anbragte børn på grund af deres forhøjede sårbarhed.

De unge giver også udtryk for, at de i høj grad har brug for støtte til at skabe netværk. Forud for anbringelsens ophør er mange gange gået konfliktfyldte år – ikke mindst i relation til plejeforældre – og de har brug for hjælp til genetablering af kontakt til fx søskende, eventuelt til forældre og til etablering af andre og nye relationer.⁴⁴

Franzon (2009) analyserer i en ny *norsk* afhandling om unge på ungdomshjem de følelser, med hvilke de unge møder udslusningen. Der er en blanding af fremtidshåb (om frihed og 'normalitet') og dyb ambivalens og uro over for, hvordan de vil klare livet efter anbringelsen. Det er for flere af de unge en yderst dramatisk forandring at skulle være alene efter måske i mange år at have levet mange sammen, som man uundgåeligt gør på en døgninstitution for unge. Fransson (ibid.) finder, at ambivalensen og uroen til dels skyldes en langvarig følelse af at være udenfor og anderledes, som bunder i både de hjemmeforhold, der gav anledning til anbringelsen, og selve anbringelsen, som afviger fra de fleste unges opvækstforhold.

Vinnerljung, Franzén & Danielsson (2005) peger i et stort *svensk* registerstudie på, at et problem for tidligere børneforsorgsklienter er tidligt forældreskab i teenageårene. Registerne omfattede alle kohorter født 1972-1983 (N= knap 1,2 mio., hvoraf ca. 50.000 havde været børneforsorgsklienter). Resultatet var, at 16-19 pct. af de piger og 5-6 pct. af de drenge, der havde modtaget foranstaltninger i ungdommen, blev teenageforældre (sammenlignet med henholdsvis 3 pct. og 0,7 pct. blandt deres jævnaldrende).

Vinnerljung & Sallnäs (2008) beskæftiger sig i en *svensk* registerundersøgelse af 718 nu 25-årige med behovene hos en særlig gruppe af de tidligere anbragte unge, nemlig dem, der oprindeligt blev anbragt i

44. Vi har fundet endnu en dansk evaluering af et efterværnsprogram ved den lukkede institution Koglen, som også omhandler de unges problemer ved udskrivningen (Christensen, 2003). Evalueringen medtages ikke her, idet der er tale om en mindre selvevaluering.

teenagealderen på grund af adfærdsproblemer. Disse unge har efter anbringelsen store og komplekse behov.

Pigerne er for mere end en fjerdedels vedkommende blevet teenagemødre, hvilket gjaldt for hver syvende af de anbragte piger som helhed. Hver femte af pigerne var involveret i kriminalitet, hvilket er ekstremt sjældent forekommende hos ikke anbragte jævnaldrende piger (under 1 pct.). De anbragte antisociale piger havde desuden 30 gange så høj sandsynlighed som deres ikke anbragte jævnaldrende for at have været indlagt for psykiatriske problemer.

For drengenes vedkommende var tidlig død markant (5 pct.) sammenlignet med jævnaldrende drenge (hvoraf 1 ud af 270 var død). Mere end hver anden (54 pct.) havde været i fængsel sammenlignet med 3 pct. af jævnaldrende drenge. Næsten hver tredje dreng (30 pct.) havde også været indlagt for psykiatrisk lidelse. Endelig havde også drengene en stærk overforekomst af teenageforældreskaber. For både drenge og piger gjaldt det, at de haltede efter i skolesystemet både sammenlignet med andre anbragte og især ikke-anbragte jævnaldrende.

Rasmussen (2006) siger i en lille *svensk* interviewundersøgelse af fem unge, at de har følt, at de løbende på anbringelsesstedet blev trænet i at varetage de opgaver, man skal stå for i et selvstændigt voksenliv, men at de alligevel oplever en ambivalens over for at skulle flytte ud. De har også mange overvejelser om, hvorvidt de skal forblive i plejefamilies område og nærmiljø, eller om de skal flytte nærmere på den biologiske familie, som de oplever, har afgørende betydning for deres fremtidige liv.

Broad (2005) har i en *engelsk* survey-undersøgelse spurgt 300 myndigheder, herunder 52 'leaving care teams', der samarbejdede med knap 7.000 unge, der stod i færd med at overgå til eget voksent liv efter en anbringelse, om de unges situation. Af de unge var 29 pct. arbejdsløse eller ikke i gang med nogen uddannelse. De har desuden dårlig økonomi; det er fx kun få unge, der har råd til at dyrke organiseret sport. De tidligere anbragte har en betydelig oversygelighed, specielt astma, eksem, migræne og depressioner. De anbragte har et overforbrug i forhold til andre unge af tobak og alkohol; og 60 pct. af de unge tager stoffer, 47 pct. af dem dagligt. Størstedelen af de unge oplever stress i forbindelse med økonomi og forhold til partner og andre relationer. Vold er ligeledes et stærkt tema i de unges dagligdag både tidligere og nu. To tredjedele har tidligere både ofte fået tæv og er blevet mobbet, og 87 pct. har oplevet fysisk vold.

Wade (2006) finder i en anden *engelsk* undersøgelse af 101 16-18-årige, som der følges op på henholdsvis 2-3 måneder og 9-10 måneder efter deres udslusning, at den biologiske familie er yderst vigtig for den tidligere anbragte unge, specielt søskende udgør et væsentligt netværk. De unge har imidlertid også behov for at bevare kontakten til de plejeforældre, hos hvem de har boet. Alt i alt er støttende netværk afgørende for de unge ved udslusningen.

De unge tidligere anbragte danner hurtigt par; en fjerdedel af de 16-18-årige boede under opfølgningen sammen med en kæreste. De unge understreger, at det reducerer ensomhed og medfører praktisk hjælp, specielt hvis kæresten også har familie, der er villig til støtte. Pardonelsen medfører desuden tidligt forældreskab. Over en fjerdedel af de 16-18-årige tidligere anbragte bliver gravide eller har født børn under opfølgningen. Det er de tidligere anbragte unge, der har det svageste psykosociale fundament, der typisk bliver forældre i denne unge alder.

Knight et al. (2006) finder gennem en kvalitativ undersøgelse af 63 tidligere anbragte *engelske* unge, der er blevet teenageforældre, at der er et betydeligt behov for, at plejeforældre får kurser i og støtte til at under-vise deres unge plejebørn om relationer, sex og undgåelse af tidlige gra-viditeter.

SAMMENFATNING OM DE UNGES BEHOV I EFTERVÆRNSPERIODEN

Det står klart, at unge, der udsluses fra anbringelse, står over for en række svære problemer. Trods dette må man sige, at forskningen efter 2003 ikke har et særligt systematisk præg i kortlægningen af de problemer, der kendetegner overgangsfasen.

De unge udsluses ofte i en tidlig alder og udslusningsfasen er kendetegnet af ambivalens og for nogle også kaos.

Hertil kommer, at de unge har en række objektivt vanskelige forhold at slås med. Det gælder sygdom, dårlig uddannelse, ringe økonomi, kriminalitet, psykiatrisk lidelse, tidligt forældreskab og endog forhøjet dødsrisiko. Mange unge, der udsluses har flere af disse forhold at håndtere.

Hertil kommer for nogle af dem mangel på hverdagsfærdigheder såsom varetagelse af indkøb, madlavning, forvaltning af økonomi, udfyldelse af skemaer og blanketter mv. Der er mange færdigheder, der skal læres som en konsekvens af anbringelsens ophør.

Endelig er relationer et væsentligt tema for de unge. Ved udslusningen brydes nogle relationer, mens andre skal (gen)etableres - fx en relation til den biologiske familie, de ikke har boet sammen med, men som forbliver vigtig for mange af dem. Og de skal finde nye relationer til andre unge kammerater og kærester i en 'almindelig' verden, hvor de måske oven i købet hidtil har følt sig som outsiders.

EFTERVÆRNSINDSATSEN

Espersen (2004) har udarbejdet et *dansk* pilotstudie på baggrund af interview med sagsbehandlerne til 16 unge, der udskrives af børneforsorgen, i 10 kommuner. Pilotstudiet har et systemperspektiv og inddrager ikke de unges synspunkter.

De 10 kommuner har alle en fast udskrivningsprocedure, når en anbringelse for en ung skal ophøre. Men organiseringen af efterværnsarbejdet veksler fra kommune til kommune. I de 10 kommuner kan der således udskilles tre forskellige organisationsmåder: 1) den unge forbliver i børneforvaltningen under efterværnsperioden, 2) den unge overgår til et særligt efterværnsteam, og 3) den unge overføres til voksenafdelingen, således at båndene til den hidtidige sagsbehandler kappes.

I alle kommuner understreges det, at samarbejde på tværs af instanser er et vigtigt arbejdsredskab i efterværnsarbejdet. Undersøgelsen tyder dog ikke på, at der faktisk er et vidtstrakt tværfagligt og tværsektorielt samarbejde i disse sager.

Det ydelsesrepertoire, kommunerne trækker på i efterværnssager, er relativt begrænset. De fleste kommuner anvender fast kontaktperson og i nogle tilfælde forlængelse af anbringelsen. Det mest anvendte økonomiske virkemiddel er revalidering.

TABUKA dokumenterer via de tidligere anbragte unges erfaringer, at udslusninger fra anbringelse sjældent forløber godt (Nielsen, 2005). Flere unge ønskede ikke en udskrivning fra forsorgen på pågældende tidspunkt, men følte sig presset af forvaltningen eller anbringelsesstedet. De ønskede også en eventuel udslusning støttet af andre foranstaltninger eller af et sikkerhedsnet i form af ret til at vende tilbage til anbringelsesstedet, hvis udslusningen ikke gik godt. Disse supplerende muligheder til udskrivningen var sjældent til rådighed.

Efter anbringelsen er det en typisk erfaring for flere af de anbragte, som udtrykkes her af en af dem: "Systemet slipper i det øjeblik, man flytter" (ibid.: 344).

Det er også en erfaring, at man ikke er godt nok rustet ved anbringelsens afslutning til almindelige gøremål som madlavning, varetagelse af et budget, kontakt med myndigheder, indretning af bolig mv. Støtten fra systemet har været stærkt svingende for de unge. Men støtte er yderst efterspurgt af de unge. Flere af dem udtrykker det på den måde, at systemet er blevet deres 'familie', som må hjælpe dem, når de ikke som andre unge, der flytter hjemmefra, har forældre, der kan hjælpe til med både det praktiske, det mentalhygiejniske og eventuelt det økonomiske.

Hansen (2005c) finder i et lille *dansk* interviewstudie af tre unges udslusning, at rummeligheden i det normalsystem, de unge anbragte skal ud i, er utilstrækkelig. En konklusion er også, at det er vigtigt at forberede udslusningen, ellers er risikoen for genanbringelse høj. Endelig nævnes det, at en velforberedt udslusning indebærer aktivering af alle de sfærer, i hvilke den unge skal færdes efter anbringelsen.

I Rasmussens (2006) lille svenske interviewundersøgelse af fem unge, mener hovedparten, at opfølgningstiden via efterværn har været for kort. Kontakten til forvaltningen blev afsluttet på et tidspunkt, hvor de unge gerne havde set kontakten fortsat.

Af Franssons (2009) afhandling fremgår en hierarkisering af efterværnsindsatsen over for de unge, som bliver udskrevet af et *norsk* ungdomshjem. Meget tyder på, at unge, der udvikler sig stabilt og er positive over for hjælp, modtager mere efterværnsstøtte end unge, der har færre ressourcer, eventuelt har et misbrug osv. Disse unge kæmper i højere grad deres kamp alene for at holde skindet på næsen og fremtræde som 'almindelige' unge og for ikke at havne i kategorien 'uværdigt trængende' i myndighedernes øjne.

I Bakketeig & Backe-Hansens (2008) NOVA-rapport kortlægges efterværnsarbejdet med henblik på at opnå en bedre forskningsbaseret viden om efterværnsarbejdet i dag. På baggrund af den norske børneforsorgsstatistik koblet med en række registre, interview og spørgeskemadata formidles erfaringer fra de unge selv, plejeforældre, institutioner og børneforsorgen om den norske efterværnspraksis.

De kvantitative analyser i rapporten viser, at der er et stigende antal klienter, der modtager efterværnsforanstaltninger. Antallet af efterværns klienter er steget fra 550 i 1995 til næsten 2100 i 2005. Imidlertid, halveres antallet for hvert år efter det fyldte 18. år. Kun halvt så mange af de 19-årige får efterværnsforanstaltninger sammenlignet med de 18-årige. Endvidere er der lidt flere drenge blandt efterværns klienterne end blandt

de ordinære klienter, og der er flest efterværnsklienter i de store byer. Unge med asiatisk og afrikansk baggrund er stærkt overrepræsenteret i det norske efterværn, hvilket skyldes, at de fleste af dem først kommer ind i børneforsorgen, når de er 15 år eller ældre.

De hyppigste former for efterværn i Norge er økonomisk støtte, plejefamilie, hjælp til bolig og støtteperson. De kvantitative analyser viser, at de unge, som får efterværn, har en større chance for at klare sig bedre i voksentilværelsen end de unge, som ikke har fået en efterværnsforanstaltning. Der er imidlertid behov for forskning, som kan belyse, i hvor høj grad dette er effekten af efterværnsforanstaltningerne eller en følge af en selektion af motiverede unge.

Interviewene med de unge selv peger på, at processen for at få efterværn kan være udfordrende. De unge beskriver en forhandlingsituation, hvor de skal være kompetente og pågående. Fremstår de som for ressourcesterke, risikerer de at blive vurderet til ikke at have behov for videre opfølgning. Datamaterialet peger endvidere på, at børneforsorgen i nogle tilfælde venter med at lægge planer, fordi de unge ikke ved, hvad de vil. Dette medfører, at børneforsorgen kommer til at fremstå som reaktiv frem for proaktiv i planlægningsarbejdet. Interviewene viser også, at de unges egen medvirkning i planlægningsarbejdet er varierende. Mange af de unge fremhæver medvirken som vigtig, men det er ikke alle, som ønsker at bestemme selv. I forlængelse heraf indikerer datamaterialet også, at rammerne for de unges medvirken ikke nødvendigvis er tilpasset den unges behov.

Rapporten viser en stor variation i børneværnets efterværnsarbejde, og at der er behov for at kvalitetssikre arbejdet. Én af udfordringerne er at sikre gode efterværnstilbud i et land med kommuner af forskellig størrelse. De landsrepræsentative spørgeskemadata viser i den forbindelse, at der er stor variation i efterværnsarbejdet set i forhold til børneforsorgens størrelse og organisering. Der er mange små børneforsorgenheder, hvor det kun er ganske få unge, der får efterværn. Dette medfører en stor udfordring i forhold til at sikre tilstrækkelig kompetence på feltet. Data viser også, at de hyppigste begrundelser for, at de unge får efterværn, er, at de selv ønsker det og har behov for det. Modsat er den unges manglende ønske den hyppigste begrundelse, som børneforsorgen giver for, at den unge ikke modtager en efterværnsindsats. Dette betyder, at arbejdet med at motivere de unge for videre opfølgning er helt centralt.

Det er først og fremmest de store og private institutioner, som har unge i efterværnsalderen. Meget tyder på, at mange af institutionerne foretager et målrettet efterværnsarbejde. To tredjedele af institutionerne har indsatser rettet mod ungdom i denne fase. Indsatserne er i de fleste tilfælde forskellige former for selvstændighedstræning og egne boligtiltag.

Rapporten fremhæver skræddersyede tiltag som gode eksempler på efterværn. En vigtig pointe er, at overgangen til voksenlivet er en proces, som tager tid, og der argumenteres derfor for at bruge tid som metode i arbejdet. De unge har forskellige behov, hvilket systemet bør tage højde for. Desuden anføres det, at plejeforældrene bør få en tydeligere defineret rolle i efterværnsfasen. Oplysningerne fra plejeforældrene peger på, at der nemt bliver en uklar ansvarsfordeling mellem plejeforældre og børneforsorgen i forhold til, hvem der har ansvaret for at initiere planlægningen af efterværnsfasen.

Af det store longitudinelle studie om børneværns klienter i *Norge* (Clausen, 2003) fremgår, at den hyppigste efterværnshjælp er økonomisk tilskud, som halvdelen af efterværns klienterne modtog i 2005. Andre foranstaltninger var hjælp til bolig og støttekontakt. Også plejefamilie blev brugt i 30 pct. af efterværnssagerne.

Bratterud & Storhaug (2008) har i en *norsk* undersøgelse sendt spørgeskemaer til 104 unge og interviewet 40 af dem, begge dele foretaget på flere tidspunkter af udslusningsforløbet. De peger på, at de unge 17-årige i mange tilfælde ikke ved, hvad der skal ske efter anbringelsen, og – vigtigst for de unge – hvilken kontakt de vil få med de personer, som er væsentlige for dem. De unge giver også udtryk for at stærkt behov for at deltage i planlægningen og være med til at bestemme, hvad der skal ske i deres efterværnsperiode. Endelig viser denne undersøgelse, at organiseringen af efterværnsarbejdet spiller en rolle for de unges oplevelse af kvalitet. De, der forbliver i en børn- og ungeafdeling har en oplevelse af fleksibilitet i forhold til deres behov, mens de, der flyttes til en voksenafdeling, finder, at deres problemer i højere grad skæres til efter de foranstaltninger, der er til rådighed for de voksne.

Bratterud (2006) undersøger via spørgeskemaer til 60 *norske* unge og deres sagsbehandlere samt interview med en mindre gruppe af de unge (N=16) tre gange i perioden 2005-2007, hvordan overgangen til voksenlivet forløber for de tidligere anbragte børn. Af resultaterne fremgår, at succes i udslusningsperioden i nogen grad hænger sammen med det anbringelsesforløb, den unge har haft forud for anbringelsens ophør.

Jo bedre en relation den unge har til plejeforældrene, og jo mere tillid hun eller han har til dem, jo større sandsynlighed er der for, at udslusningen forløber godt. De unge, der har oplevet skift i anbringelsesforløbet gennem de seneste år, har et mindre godt forhold til plejeforældre og har nogen mistillid til børneværnssystemet, oplever, at deres udslusning har mindre sandsynlighed for at forløbe godt. Groft sagt ser det af disse resultater ud, som om de unge, der har haft den bedste anbringelse, også har større chance for at opleve en frugtbar udslusnings- og efterværnsperiode.

Derudover betoner alle de unge nogle kvaliteter, som efter deres opfattelse skal være til stede i efterværnsarbejde: at planerne følger deres egne ønsker og interesser, at de tages med på råd og deltager i beslutninger, at de bliver taget alvorligt i deres ønsker, og at de oplever engagement og tæt opfølgning fra én kontinuerlig socialarbejder under efterværnet.

Af en lille *norsk* interviewundersøgelse (Reime, 2008) med 13 unge og tre ansatte ved ungdomsinstitutioner fremgår, at efterværnsindsatsen drejer om krumtappen misbrug. De unge, ikke-misbrugende vil gerne have hjælp efter institutionsopholdet, og de kan lettere hjælpes og får oftere hjælp. Omvendt føler systemet sig magtesløst over for unge med et misbrug, der ofte afviser efterværn og heller ikke får det. Dette bekræfter i en vis forstand pointen hos Bratterud (2006) ovenfor om, at det måske er de mest ressourcestærke unge, der får det bedste efterværn. Desuden peger undersøgelsen på behovet for tidligt at planlægge udslusningen, så den kan gennemføres i det tempo, som er det bedste for de unge.

Tjellflaat (2003) undersøgte via registre 71 unge, der tidligere havde været anbragt på en bestemt døgninstitution for unge, og via interview med 27 af de unge, hvordan det var gået de unge efter udskrivningen. Forskeren fandt, at det ikke gik de unge godt efter udskrivningen, og at en del af dem ikke havde fået tilbud om opfølgning efter udskrivningen eller selv havde afslået et tilbud. Tjellflaat undrer sig over de mange ressourcer, der bliver brugt til anbringelsen, og de få, der bruges til at følge den op.

Sinclair, Baker, Wilson & Gibbs (2005) følger 596 *engelske* børn og unge over en treårig anbringelsesperiode frem til 2001. De konkluderer, at det er en sjældenhed, at engelske unge får lov at forblive i deres anbringelse, til de fylder 18 år. Kun få af de unge forlader anbringelsen

som led i en planlagt proces, mens afslutningen og udslusningen for hovedpartens vedkommende forløber mere tilfældigt. Ofte er en grund til afslutning, at den unge føler sig presset ud af anbringelsen som led i en uoverensstemmelse, hvilket forstærker deres fornemmelse af afvisning, mangel på egenkontrol, outsiderstatus og tab af relationer. Særlig børnenes plejeførelde er kritiske over for udslusningen, som, de i mange tilfælde synes, er for tidlig og til for tvivlsomme forhold.

Dixon & Stein (2005) står for et større *skotsk* studie, der falder i to dele. Den første del er en survey-undersøgelse af alle skotske lokale myndigheder og af private serviceudbydere af efterværnsydelse. Den anden del udgøres af et survey til 107 unge og en opfølgning over et halvt år af 61 af disse unge.

Det bliver klart af undersøgelsen, at de unge ikke er ret gamle, når de forlader anbringelsen; 93 pct. af dem forlod anbringelsen, før de fyldte 18 år. Mange af de unge udtrykker, at de ikke var parat til udslusningen, men følte sig presset af personale eller forældre. Kun få unge fik lov at blive i deres plejefamilie, til de blev 18 år, og disse unge oplevede en bedre og mere velforberedt udslusning. Forskerne fandt en signifikant sammenhæng mellem forberedelsen af udslusningen og dens succes. Endelig peges der på, at en forudsætning for succes er en tilgængelig, kontinuerlig, pålidelig og fleksibel støtte under udslusningen. Støtten kan gives både af det offentlige netværk og det civile samfund i form af familie og venner.

Også Taylor (2006) bekræfter i sit kvalitative studie af 39 unge, at specielt de, der havde været anbragt på institution, blev udskrevet af forsyng som meget unge, de var sjældent mere end 16 år. Familieplejeanbragte fik oftere mulighed for at opretholde anbringelsen, til de fyldte 18 år.

SAMMENFATNING OMKRING EFTERVÆRNSINDSATSEN

Den her refererede forskning om efterværnsindsatsen er tematisk uens og spredt. Undersøgelserne har desuden både yderst forskellig størrelse og metodisk strategi. Den mest omfattende analyse af efterværnsindsatsen og dens kapacitet til at støtte de unge med udslusningsperiodens mange konflikter findes i Bakketeig & Backe-Hansens rapport fra 2008, hvor den norske efterværnsindsats bliver belyst både kvantitativt og kvalitativt. Der er imidlertid et stort behov for på dansk grund at udvikle mere forskningsbaseret viden om, hvordan efterværnsindsatsen overho-

vedet ser ud både kvantitativt og kvalitativt, og i hvor høj grad den støtter de unge i den udvikling, som også anbringelsen skulle støtte.

Alligevel kan uddrages nogle budskaber af den eksisterende forskning:

- Unge, som modtager efterværnsforanstaltninger klarer sig bedre end unge uden tiltag.
- De unge mener, at efterværnsindsatsen står og falder med, at den er i tråd med deres egne behov og ønsker, at de deltager på lige fod i planlægningen af, hvad der skal ske, og at de lyttes til og tages alvorligt i denne proces.
- Der er tegn på, at udslusning ikke altid forberedes grundigt, selvom det er afgørende for forløbet efter anbringelsen, men at mange ophør sker tilfældigt og som følge af en konflikt. Selv hvis udslusningen forberedes, er der tegn på, at de unge ikke altid er informeret om, hvad der skal ske.
- Der er også tegn på, at unge føler sig presset til at afslutte en anbringelse på tidspunkter, hvor de ikke er parate og modne til det.
- Efterværnsindsatsen er ifølge de unges udsagn ikke eksisterende eller slipper de unge for tidligt. Anbragte unge har i modsætning til andre unge, der flytter hjemmefra, ikke altid andre end det offentlige til at hjælpe sig. I den forstand er det offentlige blevet 'familie'.
- Konsekvensen er, at udslusningen ofte opleves som en omtumlede eller direkte kaotisk proces, hvor de unge selv tumler med en række svære problemer.
- Der er flere nordiske resultater, der kan tyde på, at efterværnet differencieres, således at de bedst stillede unge får mere og bedre efterværn end de dårligst stillede unge. Herunder ser det ud til, at der ikke er fundet efterværnsmodeller over for de unge, der er helt eller delvist afvisende over for offentlige indgreb, og som måske også er dem, der har mest behov for støtte.

SAMMENFATNING OM UDSLUSNING OG EFTERVÆRN

Forskningen efter 2003 har ikke et særligt systematisk præg i kortlægningen af de *problemer, der kendetegner overgangsfasen*. Den bekræfter snarere, at de problemer, som specielt engelsk 'after care' forskning påpegede også

før 2003, stadig eksisterer i rigt mål for unge, som udskrives af anbringelse. Med undtagelse af Bakketeig & Backe-Hansen (2008) er den refererede forskning om *efterværnsindsatsen* også – og endnu mere – tematisk uens og spredt. Undersøgelserne om indsatsen har desuden både yderst forskellig størrelse og metodisk strategi. Der er derfor et stort behov for på dansk grund at udvikle mere forskningsbaseret viden om, hvordan efterværnsindsatsen overhovedet ser ud både kvantitativt og kvalitativt, og i hvor høj grad den støtter de unge i den udvikling, som også anbringelsen skulle støtte.

Det står klart, at unge, der udsluses fra anbringelse, *står over for en række svære problemer*. De unge udsluses ofte i en tidlig alder og udslusningsfasen er kendetegnet af ambivalens og for nogle også kaos.

Hertil kommer, at de unge har en række objektivt vanskelige forhold at slås med. Det gælder sygdom, dårlig uddannelse, ringe økonomi, kriminalitet, psykiatrisk lidelse, tidligt forældreskab og endog forhøjet dødsrisiko. Mange unge, der udsluses har flere af disse forhold at håndtere.

Yderligere mangler nogle af dem almindelige hverdagsfærdigheder i indkøb, madlavning, forvaltning af økonomi, udfyldelse af skemaer og blanketter mv. Der er mange færdigheder, der skal læres som en konsekvens af anbringelsens ophør.

Endelig er relationer et væsentligt tema for de unge. Ved udslusningen brydes relationer, samtidig med at de skal (gen)etablere en relation til den biologiske familie, de ikke har boet sammen med, men som forbliver vigtig for mange af dem. Og de skal finde nye relationer til andre unge kammerater og kærester i en 'almindelig' verden, hvor de måske oven i købet hidtil har følt sig som outsiders.

Trods forskningens begrænsning og uensartethed kan der udledes nogle budskaber af den eksisterende forskning om *efterværnsindsatsen og dens kvalitet*:

- Unge i efterværn klarer sig bedre i voksentilværelsen end unge uden efterværnstiltag.
- De unge mener, at efterværnsindsatsen står og falder med, at den er i tråd med deres egne behov og ønsker, at de deltager på lige fod i planlægningen af, hvad der skal ske, og at de lyttes til og tages alvorligt i denne proces.

- Der er tegn på, at udslusning ikke altid forberedes grundigt, selvom det er afgørende for forløbet efter anbringelsen. I stedet sker mange ophør tilfældigt og som følge af en konflikt. Selv hvis udslusningen forberedes, er der tegn på, at de unge ikke altid er informeret om, hvad der skal ske.
- Der er også tegn på, at unge føler sig presset til at afslutte en anbringelse på tidspunkter, hvor de ikke er parate og modne til det.
- Efterværnsindsatsen er ifølge de unges udsagn ikke eksisterende eller slipper de unge for tidligt. Anbragte unge har i modsætning til andre unge, der flytter hjemmefra, ikke altid andre end det offentlige til at hjælpe sig. I den forstand er det offentlige blevet 'familie'.
- Konsekvensen er, at udslusningen ofte opleves som en omtumlede eller direkte kaotisk proces, hvor de unge selv tumler med en række svære problemer.
- Der er flere nordiske resultater, der kan tyde på, at efterværnet differentieres, således at de bedst stillede unge får mere og bedre efterværn end de dårligst stillede unge. Herunder ser det ud til, at der ikke er fundet efterværnsmodeller over for de unge, der er helt eller delvist afvisende over for offentlige indgreb, og som måske også er dem, der har støtte mest behov.
- Generelt tyder forskningen om efterværn på en risiko for at tabe gode anbringelsesresultater på gulvet gennem et mangelfuldt efterværn, og at efterværnet i højere grad bør stå på praksis' såvel på om forskningens dagorden.

RESUMÉ

I dette afsluttende kapitel sammenfatter vi hovedresultaterne om de forskellige aspekter af børns og unges anbringelse uden for eget hjem, som fremgår af de forudgående kapitler i forskningsoversigten.

SAMMENFATNING OM DE ANBRAGTE BØRNS SOCIALE BAGGRUND

Kapitlet om sociale forhold refererer kun til ny dansk forskning om dette tema. Som konsekvens heraf gennemgås kun resultaterne fra én stor dansk undersøgelse, hvilket giver kapitlet en lidt anden karakter end de senere kapitler. Dette skal ses i lyset af, at anbragte børns sociale forhold allerede er et veldokumenteret tema i såvel dansk som udenlandsk forskning.

Der er ikke tvivl om, at de anbragte børn og deres forældre som udgangspunkt har særdeles dårlige levekår og livsvilkår i øvrigt, uanset hvilke variable man studerer. Det vil sige, at næsten samtlige risikable opvækstfaktorer forekommer i børnenes hjemmemiljø.

- Anbragte børns familier er demografisk kendetegnet ved faktorer, som gør forældreopgaven vanskeligere og børnenes situation mere udsat end sædvanligt, herunder unge forældreskaber, ene-

forældreskaber, omskiftelig familiesammensætning, mv. Hertil kommer forældres dødsfald.

- Socioøkonomisk har familierne en markant overforekomst af marginalisering og fattigdom. Forældrene er tabt i uddannelsessystemet så langt bagud, at der desuden skal ganske store anstrengelser til at ændre på den sociale eksklusion.
- En stor andel af de anbragte børns forældre har psykiatriske diagnoser, der må antages at forringe deres overskud til at være forældre. En overforekomst af misbrug inden for forældregruppen reducerer også mulighederne for at passe på børnene og organisere et acceptabelt hverdagsliv for dem.
- Der er en betydelig overforekomst af forældre, som er/har været i fængsel for straffelovsovertrædelser, hvilket både betyder fravær af forældre og en mulig påvirkning af børnene med antisociale normer.
- Der er en stor gruppe af anbragte børns forældre, der selv som børn har været anbragt uden for hjemmet og som konsekvens heraf formodentlig har færre forbilleder for deres forældreskab, når de selv bliver forældre.
- Familiernes sociale forhold udvikler sig ikke positivt, til trods for relativt lange anbringelsesperioder for en del af børnene. Det betyder, at der ikke ser ud til at ske en indsats over for forældrene, der er tilstrækkeligt bredspektret og vedholdende til, at deres forhold ændres til det bedre, sådan at de eventuelt kan blive i stand til at få børnene hjemgivet eller få bedre overskud til at være deltidsforældre for et anbragt barn.

SAMMENFATNING OM EFFEKTER AF ANBRINGELSE

Overordnet set er der relativt få studier om effekter af anbringelse siden udgivelsen af den forrige forskningsoversigt i 2003.

Forskningsgennemgangen har vist, at der fortsat ikke eksisterer randomiserede kontrollerede studier eller kvasi-eksperimenter, som vedrører effekterne af anbringelse af børn uden for hjemmet. Der er derimod fundet nogle longitudinelle studier, én efterundersøgelse samt et par evalueringer af specifikke relativt velbeskrevne metoder i anbringelsesarbejdet. I forhold til karakteren af studierne samt de emner, som behandles, kan følgende konkluderes:

- Størstedelen af studierne anvender sammenligningsgrupper, men på trods af dette er der i ingen af studierne tale om 'effekter' i nogen streng betydning. Undersøgelserne kan snarere sige noget om, at de anbragte børn/unge har en vanskelig livssituation sammenlignet med andre børn/unge. Om denne livssituation skyldes anbringelsen som sådan, skader, som børnene bærer med sig i anbringelsen eller begge dele, kan studierne ikke forklare. I bedste fald tilvejebringer de resultater, hvorefter vi kan udlede kausale hypoteser.
- På trods af det øgede fokus på effektmåling de senere år, ser vi således ikke nogen særlig udvikling i forhold til anvendelsen af optimale effektmålingsmetoder, herunder ej heller studier, der anvender avanceret statistiske metoder. Det er måske ikke så mærkeligt, at optimale metoder ikke anvendes, fordi anbringelse uden for hjemmet er en så indgribende intervention, at man ikke etisk kan forsvare at trække lod om, hvem der skal og ikke skal anbringes uden for hjemmet. Det medfører imidlertid, at man må være yderst forsigtig med at udtale sig om, hvorvidt anbringelserne i snæver mening har positive, negative eller ingen virkninger.
- Undersøgelserne i dette kapitel bekræfter sig med en lang række af forskellige udfaldsmål. De omhandler udfaldsmål som: beskæftigelse, indtægt, uddannelse, socialhjælp, kriminalitet, teenageforældreskab, tidlig død, psykiske forstyrrelser og risiko for selvmordsforsøg. Der mangler således ikke viden om, at det går tidligere anbragte børn dårligt sammenlignet med jævnaldrende på en lang række punkter af afgørende betydning for deres kommende leveår og livskvalitet. Vi har imidlertid ikke præcise forklaringer på denne udvikling.
- Det generelle billede, som disse studier fra 2003-2009 tegner, er meget lig billedet fra den foregående forskningsoversigt. De anbragte børn klarer sig ringere i forhold til stort set alle de ovenfor nævnte udfaldsmål, både når de sammenlignes med befolkningen som helhed, men også når de sammenlignes med ikke-anbragte børn, som er vokset op under lignende utilfredsstillende livsbetingelser.
- Studierne peger således samlet på, at virkningerne af de tilbud, der tilbydes anbragte børn i Norden såvel som i Storbritannien, ikke i tilstrækkelig grad formår at kompensere de anbragte børn for de problemer, der gav anledning til anbringelsen.

SAMMENFATNING OM SLÆGTSANBRINGELSE

Forskningen i slægtsanbringelser er endnu ny, og der mangler mere systematisk overblik over denne anbringelsesforms særlige karakteristika.

De resultater, der foreligger, omhandler især frekvenser af anbringelse i slægtspleje, karakteristika ved børnene, plejeforældrenes sociale baggrund og vilkår for at varetage anbringelsen, stabilitet og kvalitet i slægtsanbringelser samt de særlige familierelationer, der knytter sig til denne anbringelsesform.

Om anbringelsesfrekvenser er det gennemgående resultat, at slægtsanbragte børn oplever færre skift i anbringelsen, herunder finder færre sammenbrud sted i deres anbringelse.

Om de slægtsanbragte børn og om plejeforældrenes sociale baggrund og vilkår for at varetage plejeopgaven er hovedresultaterne følgende:

- Børn anbragt i slægtspleje adskiller sig fra andre anbragte børn især ved, at de hyppigt er enebørn og ikke har fysiske eller psykiske helbredsproblemer.
- Slægtsanbringelser forekommer hyppigst hos bedsteforældre på moderens side, ofte hos en enlig mormor.
- Slægtsplejeforældre er generelt socialt ringere stillede end andre plejeforældre. De har fx lavere uddannelse og ringere økonomi.
- Slægtsplejeforældre har desuden et dårligere helbred end andre plejeforældre.
- Slægtsplejeforældre modtager mindre støtte til plejeopgaven end andre plejeforældre. De får mindre kommunalt tilsyn og supervision og dårligere økonomisk kompensation for deres indsats.

Undersøgelser om stabilitet og kvalitet i slægtsanbringelser viser følgende resultater:

- Børn anbragt i slægtspleje har færre problemer end børn i andre anbringelsesformer.
- De klarer sig også bedre end børn i andre anbringelsesformer. Dette kan hænge sammen med, at de som udgangspunkt er bedre stillet end andre anbragte børn.

- Slægtsplejeforældre tenderer til at være mere positive over for anbringelsen end andre plejeforældre.
- Slægtsanbringelse er en relativt stabil anbringelsesform.
- Der er sjældnere tale om sammenbrud i slægtsanbringelse end i andre former for anbringelser.

Resultater fra undersøgelser om de særlige familierelationer, som kendetegner slægtsplejen, viser, at:

- Slægtsanbragte børn hyppigere har kontakt med deres biologiske familie end børn i andre former for anbringelse.
- Tilstedeværelsen af forskellige typer af kontakt til forskellige biologiske familiemedlemmer kan være med til at skabe komplekse familierelationer og dertil knyttede dilemmaer.
- Dilemmaerne ved slægtsanbringelser kan være, at det anbragte barn oplever spændinger omkring loyalitet over for og splittelse mellem de forskellige dele af familien, dvs. de biologiske forældre og slægtsplejeforældrene.

SAMMENFATNING OM DØGNINSTITUTIONERS HVERDAG OG VILKÅR

Ved litteraturgennemgangen i 2003 blev det vurderet, at forskningen om døgninstitutioners hverdag og vilkår var for begrænset og forskelligartet til, at det kunne berettige en særskilt behandling af emnet. Siden er forskningsindsatsen i nogen grad forøget, ikke mindst i dansk sammenhæng. Fælles for studierne er en interesse for døgninstitutioners praksis, det vil sige, hvordan hverdagslivet formes for anbragte børn, unge og voksne i forskellige institutionsmiljøer. Studierne deler derfor i sagens natur også en forankring i de kvalitative metoder, da undersøgelser af praksis på døgninstitutioner fortrinsvis må bero på feltstudier, observationer, interview, fokusgrupper mv.

Døgninstitutionsforskningen følger forskellige interessemæssige spor, og en væsentlig skillelinje er, om opmærksomheden retter sig mod institutionens indre liv (sociale identiteter og relationer, forhandlinger, dynamikker, hierarkier, osv.) eller mod institutionens forankring i brede-

re – og ofte modsætningsfyldte – vilkår og strukturer (affødt af områdets professionalisering, institutionalisering, politisering, osv.).

Gennemgangen af forskningslitteraturen om *døgninstitutionens indre liv* viser, at der er al mulig grund til at være opmærksom på en række af de relationer og dynamikker, som opstår på det sociale mikroplan inden for institutionens ramme:

- Børnegruppen fremtræder – på godt og ondt – som det helt afgørende tilhørsforhold for anbragte børn og unge. Det er børn og unge, som bebor døgninstitutionerne, mens de voksne som udgangspunkt er – eller opleves som – forbipasserende og på gennemrejse.
- Børnefællesskabet kan være en vigtig integrerende kraft for børn i en eksistentielt vanskelig situation og dermed også en væsentlig faktor for anbragte børns deltagelsesmuligheder og sociale læreprocesser.
- De stærke sociale kræfter i gruppens fortløbende forhandling, hierarkisering og rivalisering betyder imidlertid også, at gruppen bliver arnested for social marginalisering, mobning og voldshandlinger i forskellige afskygninger.
- Døgninstitutionens børnekultur kan derved også komme til at stå i modsætning til personalets behandlings- eller udviklingsmæssige hensigter.
- Studierne viser samlet set, at man næppe kan være *for* opmærksom på gruppen som socialt fænomen, når det drejer sig om at forstå – og eventuelt forandre – døgninstitutionernes hverdagspraksis.

Litteraturgennemgangen om *døgninstitutionens modsætningsfyldte vilkår* viser, at praksis på institutionerne betinges af en række strukturelle forhold, som arbejder sammen – eller modvirker hinanden – på komplekse og svært gennemskuelige måder.

- En række (navnlig danske) studier beskæftiger sig med, hvordan professionelle begreber og metoder indvirker på døgninstitutionens praksis. Et gennemgående træk i disse studier er, at arbejdet udspringer af en 'familiemodell' og forestillinger om 'hjemlighed', men at praksis altid får en anden og institutionaliseret form af disse begreber. Samtidig ser det ud til, at henholdsvis voksne professionelle og anbragte børn og unge oplever disse modeller så forskelligt, at man næsten kan tale om, at parterne lever i forskellige verdener.

- En del studier viser, hvordan omfattende regelværker og en høj grad af rutinisering er et integreret element af hverdagslivet på en døgninstitution, hvilket ses særlig tydeligt på de sikrede, lukkede eller 'låsbara' institutioner. En hverdag i faste rammer kan godt være en del af behandlingsplanen, men lige så ofte er der snarere tale om en utilsigtet konsekvens af selve institutionaliseringen. Studierne demonstrerer, hvordan de indbyggede regler og rutiner gør det vanskeligt at efterleve officielle servicemål for indsatsen, fx medinddragelse af den unge i behandlingsarbejdet eller omsorg med blik for individuelle behov og præferencer.
- Det voksende antal undersøgelser om døgninstitutioners hverdag og vilkår viser samtidig, at 'institutionsanbringelse' i dag er et vidt begreb, som kan dække over en række forskellige interventionsformer. Mens der således i de fleste lande findes ganske repressive institutioner (særligt henvendt til unge med varierende former for 'adfærdsproblemer'), optræder der på samme tid forskellige 'hybrider' mellem den traditionelle døgninstitution og familieplejen. Sidstnævnte institutionstyper synes at åbne nye døre i et hverdagslivsperspektiv, hvor anbragte børn og unge gives mulighed for at føre en tilværelse, der i højere grad ligner deres jævnaldrendes, uden dog helt at kunne slippe nogle af døgninstitutionens indbyggede modsætninger og dilemmaer.

SAMMENFATNING OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES HELBRED

Forskningsresultaterne vedrørende anbragte børn og unges fysiske og psykiske helbredsforhold er præget af en vis tvetydighed: På den ene side fastslår flere undersøgelser, at anbragte børn langt oftere end ikke-anbragte jævnaldrende lider af både fysiske og psykiske helbredsproblemer. På den anden side er der forskning, der peger i retning af, at forskellene kan forklares ved forskelle i forældrenes socioøkonomiske forhold, og at sundheds- og helbredsforskelle således ikke har at gøre med anbringelsen, men i højere grad med ulighed i sundhed. Der *er* imidlertid forskel på henholdsvis anbragte og ikke-anbragte børns sundhed og helbred, og uanset hvad der har foranlediget forskellene, bør de bemærkes og tages hånd om.

Hvad angår *fysiske helbred og forekomsten af diagnoser* hos anbragte børn og unge kan vi på baggrund af forskningsgennemgangen konkludere følgende:

- Anbragte børn har ofte allerede fra fødslen af en dårligere fysisk sundhed end andre, idet børnene hyppigere fødes med perinatale sygdomme, misdannelser eller kromosomanomalier.
- Anbragte børn lider hyppigere end ikke-anbragte jævnaldrende af en række diagnosticerede fysiske sygdomme i blandt andet ører og øjne, fordøjelses- og åndedrætsorganer samt nervesystemet.
- Trods dette *opleves* anbragte børn ikke nødvendigvis af deres anbringelsessteder som mere syge end andre børn, hvad angår mere almindelige sygdomsforløb (infektioner o.l.).
- Psykiatriske diagnoser som DAMP/ADHD, psykisk udviklingshæmning og børnepsykiatriske sygdomme vejer ifølge surveydata tungest i børnenes diagnose- og sygdomsprofil. Langt flere anbragte børn end ikke-anbragte børn har fået stillet mindst én psykiatrisk diagnose.
- Antallet af diagnoser ændrer sig ikke bemærkelsesværdigt i løbet af anbringelsen, dvs. at der ikke ses en væsentlig bedring af helbredet i forbindelse med anbringelsen.
- Det skal bemærkes, at forskellene på anbragte og ikke-anbragte børns sundhed i vid udstrækning udlignes, når der kontrolleres for socioøkonomiske baggrundsforhold. Det betyder, at ulighed i sundhed er en del af forklaringen på forskellen mellem anbragte og andre børn.

Hvad angår psykisk symptomer på mistrivsel, som ikke nødvendigvis har sat sig spor i egentlige psykiatriske diagnoser kan det opsamlende konkluderes, at:

- Anbragte børn klarer sig markant dårligere på SDQ-skalaen (et internationalt screeningsredskab vedrørende børns psykiske trivsel) end deres ikke-anbragte jævnaldrende. Ved kontrol for socioøkonomiske baggrundsforhold reduceres nogle af forskellene, men anbragte børn har blandt andet stadig flere adfærdsproblemer og problemer med hyperaktivitet.

- Der findes ikke forskningsmæssige belæg for, at børnenes SDQ-mål forbedres i løbet af deres anbringelse, dvs. at anbringelsen ikke ser ud til at kompensere de anbragte børn for deres psykiske skader.
- Flere studier viser, at alle anbragte børn og unge ikke er lige udsatte, hvad angår deres psykiske helbred og trivsel. Drengene er mere udsatte end piger, og børn, der er anbragt på grund af 'egne problemer' som fx adfærds- eller sygdomsproblemer, er mere udsatte end børn, der er anbragt på grund af problemer hos forældrene. Desuden er der indikationer af, at børn, der oplever stabilitet i anbringelsen, er mindre udsat for psykiske problemer end børn i ustabile anbringelsesforløb
- Risikobetonet adfærd præger mange af de anbragte unges hverdag og skader deres fysiske og psykiske helbred. Blandt andet er risikoen for at blive indlagt med selvmordsforsøg 4-5 gange højere for anbragte og tidligere anbragte unge end for andre unge.
- Også dødsfald som følge af vold eller misbrug er fem gange så hyppigt forekommende blandt anbragte børn og unge end blandt andre børn og unge.

Kapitlet har samlet set vist, at børn typisk har sundhedsproblemer med sig ind i anbringelsen, og at der derudover opstår lidelser undervejs i børnenes anbringelsesforløb. Det kan være lidelser, der hele tiden har eksisteret, men ikke er blevet opdaget førend i forbindelse med barnets anbringelse eller skolestart, eller det kan være nye lidelser, barnet har pådraget sig. Generelt vedbliver sundhedsproblemerne at være markante under anbringelsen, hvilket kan tyde på, at anbringelsen ikke formår at kompensere for børnenes sundhedsproblemer.

Kapitlet har ligeledes vist, at ikke kun anbragte, men også udsatte børn, der ikke er anbragt, har alvorlige sundhedsmæssige problemer, der bør tages hånd om. Dette vidner om en generel ulighed i sundhed i samfundet, som sætter børn af ressourcetsvage familier i en særligt vanskelig og udsat position.

SAMMENFATNING OM BØRN OG UNGES SKOLEGANG

Børn og unges skolegang handler ikke alene om faglige præstationer og standpunktsbedømmelser, men også om trivsel og opbygningen af socia-

le færdigheder. Både proces og udfald bør inddrages, når et barns skolegang evalueres. I gennemgangen i dette kapitel har vi fokuseret på både faglige og sociale forhold ved anbragte børns skolegang.

Samlet set kan følgende konkluderes vedrørende børnenes *undervisningsforhold*:

- Langt færre anbragte børn end ikke-anbragte jævnaldrende modtager almindelig undervisning på en almindelig folkeskole.
- Samtidig går anbragte børn oftere på et lavere klassetrin end det, deres alder tilsiger.
- Ser vi særskilt på døgninstitutionsanbragte børn går mange af disse i en intern skole på anbringelsesstedet.
- Interne skoler anvender sammenlignet med eksterne skoler hyppigere individuel undervisning og lægger større vægt på udviklingen af personlige og sociale kompetencer hos børnene, og i lidt mindre omfang vægt på indlæring af faglige kompetencer.

Vedrørende anbragte børns *faglige præstationer* kan følgende konkluderes:

- Samlet set er anbragte børns faglige niveau langt dårligere end deres ikke-anbragte jævnaldrendes. Især døgninstitutionsanbragte børn, børn med helbredsproblemer og børn med SDQ-mål uden for normalområdet sakker fagligt set bagud i skolen
- Anbragte børn har endvidere langt større risiko end andre børn for at ende som lavtuddannede eller ufaglærte som voksne, også selvom der kontrolleres for forældres uddannelsesniveau, køn og etnicitet.
- 'Bedst' går det uddannelsesmæssigt for dem, der har været anbragt i en kort periode, mens de var 0-12 år, og som blev genforenet med forældrene førend de blev teenagere.
- 'Værst' går det de unge, der anbringes efter deres 13. år, og som kun er anbragt samme sted i en kortere tidsperiode. Stabilitet i anbringelsen er tilsyneladende med til at give bedre skoleforudsætninger.
- Der er ingen tegn inden for nordisk forskning på, at det ringere uddannelsesniveau blandt tidligere anbragte børn og unge, er udlignet over tid, hvorimod engelsk forskning viser en væsentlig stigning i antallet af anbragte børn, der opnår en afgangseksamen. Der er dog fortsat lang vej til at opnå samme skolepræstationer og uddannelsesniveau som majoritetsbefolkningen.

Hvad angår børnenes *sociale og trivselsmæssige* forhold i skolen kan følgende konkluderes:

- Anbragte børn har flere vanskeligheder end andre med at begå sig i skolen. Det drejer sig om koncentrationsproblemer, konflikter med kammerater, psykiske problemer, konflikter med lærere, tale- og sprogproblemer samt mobning.
- Forskellen på omfanget af problemer hos henholdsvis anbragte og ikke-anbragte børn udjævnes en del, men ikke helt, når der kontrolleres for socioøkonomiske baggrundsforhold.
- Mest udsatte, hvad angår psykiske problemer i skolen, er drenge og børn med SDQ-mål uden for normalområdet.
- Flere anbragte børn oplever, at lærerne ikke interesserer sig for dem, ligesom mange oplever problemer med at indgå i sociale relationer med andre elever.
- Børns trivsel i skolen har ingen direkte sammenhæng med deres faglige præstationer.

Endelig har forskningsgennemgangen fokuseret på *støtte i forhold til anbragte børns skolegang*:

- En overforekomst af anbragte børn modtager en eller flere former for støtte til afhjælpning af problemer i skolen. De hyppigste former for støtte er skolepsykolog, skolens støttecenter, særlige undervisningsmaterialer, tekniske hjælpemidler samt lektiehjælp.
- Jo bedre samarbejdet er mellem plejeforældre, lærere og eventuelt skolepsykolog, desto bedre er barnets skolesituation i alle henseender.

Samlet set må det konkluderes, at anbragte børn er særdeles udsatte i deres trivsel i skolen, og ikke mindst i forhold til at klare sig fagligt. Børnenes chancer for at opnå uddannelse og tilfredsstillende selvforsørgelse er derfor væsentligt svækkede i forhold til den øvrige børnebefolkning.

SAMMENFATNING OM BØRN OG UNGES SYN PÅ ANBRINGELSEN

I forskningsoversigten fra 2003 blev det konkluderet, at vi i væsentlig grad mangler dansk forskning, som kan bidrage med indblik i anbragte børn og unges syn på anbringelsen, herunder hvilke eksistentielle konflikter anbringelsen kan skabe, hvordan sådanne konflikter præger børn og unges udvikling og identitet, og hvordan professionelle omsorgspersoner bedst hjælper barnet med at håndtere disse ting.

Siden 2003 er der gennemført et mindre antal studier, som naturligvis ikke i sig selv kan dække behovet på nogen fyldestgørende måde, men som hver især bidrager med væsentlig viden om, hvordan børn og unge erfarer at blive anbragt uden for hjemmet. I dag findes der således 'brugerperspektiver' fra både børn og unge, fra nuværende og tidligere anbragte og fra forskellige anbringelsesforanstaltninger. Der er udelukkende tale om kvalitative studier, som bidrager med nuancerede billeder af komplekse sammenhænge, men som siger mindre om udbredelsen af de beskrevne erfaringer. Dog antyder de tematiske sammenfald og de relativt enslydende konklusioner, at undersøgelserne alligevel har betydelig udsigelseskraft.

De nyere studier peger samlet på, at *relationer* udgør et særdeles vigtigt fokuspunkt, hvis man vil opnå større indsigt i børn og unges syn på og oplevelse af at være anbragt uden for hjemmet. Det gælder relationer til andre anbragte børn, som særligt på døgninstitutioner spiller en afgørende rolle i barnets hverdagsliv – og for barnets udviklingsmuligheder. Det gælder også relationer til voksne professionelle, hvor anbragte børn og unge samstemmende efterspørger omsorg, interesse, nærvær og kærlighed; men hvor relationer af denne krævende kaliber også udpeges som en mangelvare, både af nuværende og tidligere anbragte. Særligt udpeger anbragte børn og unge dog relationen til forældre og anden nær familie som afgørende for, at der kan blive tale om vellykkede anbringelsesforløb. I forhold til forældrene er dette ønske dobbeltbundet, da relationerne ofte i udgangspunktet er kendetegnet ved frustrationer, bekymringer og vanskeligheder. Det ændrer imidlertid ikke ved, at forældrene fylder meget i de anbragte børns bevidsthed, hvilket er tilfældet uanset aldersgruppe og anbringelsesform.

De anbragte børn og unges fremhævelse af, at gode anbringelsesforløb forudsætter *sammenhængende børneliv* er derfor også et logisk

resultat, der går som en rød tråd gennem undersøgelserne. 'Sammenhæng' kan imidlertid betyde meget og meget for de anbragte børn og unge. Formelt set handler det om at blive betragtet og behandlet som et menneske med en selvstændig mening, der har betydning og bliver inddraget i ens egen sag. I bredere forstand henviser det sammenhængende børneliv til behovet for, at professionelle voksne påtager sig ansvaret for at skabe meningsfulde bindeled mellem de ofte stærkt opdelt livsverdener, som det anbragte barn må pendulere mellem. Det handler for barnet og den unge om, at der på trods af det eksistentielle brud, som anbringelsen i udgangspunktet repræsenterer, fastholdes forbindelser mellem barnet og den biologiske familie; etableres fornuftige relationer mellem plejefamilie/anbringelsessted og forældrene; og at der udvikles nye netværk for barnet/den unge i forhold til venskabskreds, uddannelsessystem og arbejdsmarked.

SAMMENFATNING OM ETNISKE MINORITETSBØRN

Forskningen i anbringelse af etniske minoritetsbørn var i den tidligere forskningsoversigt især repræsenteret af Storbritannien, mens de nordiske lande, og især Danmark, holdede bagefter. Den bedre forskningsmæssige belysning af området i Storbritannien kunne blandt andet ses som en konsekvens af, at det britiske samfund på flere måder havde mere erfaring med etniske minoriteter, også i socialt arbejde.

Som det fremgår af denne oversigt over forskning siden 2003, er de nordiske lande så småt begyndt at udfylde noget af det gab, der har været i forskningen.

Dog har meget af den kvalitative forskning på området i især Danmark form af erfarings- og vidensopsamlinger, som måske ikke lever helt op til forskningsmæssige krav om fx metode, teori og formidling af resultater. Også nogle af de norske kvalitative undersøgelser på området er baseret på et spinkelt kvalitativt materiale. Man kan derfor konstatere, at der endnu mangler kvalitativ forskning på områder som fx mødet mellem etniske minoritetsfamilier og anbringelsessystemet, som også bør følges op af kvantitativ forskning, der kan vise omfanget af de tendenser, det kvalitative materiale peger på.

Den ny forskning giver indsigt i mange aspekter af anbringelse af etniske minoritetsbørn og -unge. Den forholder sig til børnenes etniske baggrund og viser, at:

- Kategorien 'blandede' børn på mange måder minder om etniske majoritetsbørn.
- Etniske grupper med oprindelse i Afrika og Asien forekommer at være særligt repræsenterede blandt de anbragte børn.
- Uledsagede asylansøgerbørn er en ny og særligt udsat gruppe af etniske minoritetsbørn.

Den ny forskning om de etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund og om anbringelsesårsager viser, at:

- Forandringer og brud forårsaget af migration, familiesammenføring og tilpasning til det ny samfund bidrager til de etniske minoriteters udsathed.
- Udsatheden giver sig fx udtryk i konflikter mellem generationer, som ytrer sig forskelligt for piger og drenge.

Resultaterne fra undersøgelser af mødet mellem system og forældre tegner et billede af en typisk kulturmødesituation, der omfatter kommunikationsproblemer, forskellige måder at håndtere og forstå problemer i familien på, forskellige værdier samt fordomme om hinanden. Resultaterne viser, at:

- Forældresamarbejdet med etniske minoritetsfamilier vurderes af de professionelle som langt dårligere end samarbejdet med etnisk danske og 'blandede' familier.
- De ansatte efterlyser redskaber til at udvikle samarbejdet med forældrene.
- Både etniske minoritetsbørn og deres forældre giver udtryk for, at de efterspørger anerkendelse af kulturel forskellighed på anbringelsesstederne.
- Denne efterspørgsel ser ud til ikke at blive imødekommet af de ansatte.
- Børnene opfatter anbringelsesstedet som et 'dansk' sted, der ikke kan rumme anderledes kulturelle og religiøse traditioner.

Ligesom det blev konstateret i forskningsoversigten fra 2003, kan man med disse forskningsresultater rejse det spørgsmål, om anbringelsesstederne fuldt ud lever op til FN's Børnekonventions krav om respekt for børnenes sprog, etnicitet, religion og kultur, om end dokumentationen heraf endnu vedrører få undersøgelser.

Netop betydningen af kultur, etnicitet og sprog for anbragte etniske minoritetsbørn og deres familier er også inden for forskningen et nyt område. Denne forskning viser, at:

- Etnicitet, kultur og sprog har betydning for anbragte børn og deres familier, men en forskellig betydning for børnene og deres forældre.
- Forældrenes insisteren på betydningen af etnicitet mv. handler først og fremmest om at opnå anerkendelse af de kulturelt betingede forudsætninger, de har for at være forældre.
- Børnenes identitet er ikke så meget orienteret mod et oprindelsesland, men mod at tilhøre gruppen af etniske minoriteter. Det er en identitet, de har skabt, idet de opfatter sig som 'udanske' og har svært ved at komme i kontakt med danske børn.

Sådanne resultater kan vidne om, at der kan pågå nogle polariseringstendenser på anbringelsesstederne. Det er imidlertid ikke et område, der er veloplyst forskningsmæssigt; området trænger således til såvel mere robust kvalitativ som kvantitativ forskning.

SAMMENFATNING OM ANBRAGTE BØRNS KONTAKT MED FORÆLDRE, SØSKENDE, SLÆGT OG NETVÆRK UNDER ANBRINGELSEN

Vi må konstatere, at forskning om anbragte børns kontakt med forældre, søskende, slægt og netværk under anbringelsen er sparsom i en dansk sammenhæng. Forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995 (Egelund et al., 2008) er det studie, som mest detaljeret behandler børnenes relationer til både forældre, søskende, slægt og netværk. Der er ikke danske undersøgelser om effekterne hverken på kort eller lang sigt af anbragte børns kontakt med forældre, søskende, slægt og netværk. Ud fra forløbsundersøgelsen af anbragte børn (ibid.) kan man blot konstatere at mange anbragte børn og unge oplever et betydeligt tab af forældre-, sø-

skende- og slægtskontakt, når de bliver anbragt. Sammenfattende kan vi på baggrund af de få danske studier slutte følgende:

- At der er en relativ stor gruppe af anbragte børn, der sjældent eller aldrig ser deres forældre.
- At det hovedsageligt er faren, som børnene mister kontakten til.
- At kontakthypigheden er afhængig af anbringelsesstedet, idet fx børn i slægtspleje oftere har kontakt med deres mor end børn i almindelig familiepleje.
- At udover tilknytningen til og kontakten med forældrene er tilknytningen til søskende og bedsteforældre størst.
- At børn, som ikke er anbragt sammen med deres søskende, ønsker mere samvær med dem. For mange børn er søskenderelationen vigtig, da denne tenderer til at blive en livslang relation for mange tidligere anbragte børn.
- Mange børn har kun kontakt med bedsteforældrene på morens side (mormoren).

SAMMENFATNING OM STABILITET/USTABILITET I ANBRINGELSEN

Siden 2003 er der produceret en del dansk viden om stabilitet, sammenbrud, hjemgivelser og genanbringelser, som ikke eksisterede i 2003. Lægger vi dansk og nordisk forskning sammen, ved vi en del mere i dag om disse temaer på videnskabelig grund. Der er dog områder som ikke er dækket af hverken dansk eller nordisk forskning:

- Viden om sammenbrud for børn, der anbringes som yngre (under teenagealderen).
- Viden om konsekvenserne for børnene af alle former for stabilitet/ustabilitet.

Specielt det sidstnævnte punkt udgør et væsentligt forskningsmæssigt tomrum.

Om *stabilitet/ustabilitet* skal følgende resultater nævnes:

- En stor majoritet af børn, der anbringes som små, oplever stabilitet i deres anbringelse.
- Små børn, der anbringes, oplever større stabilitet i anbringelsen end store børn.
- De små anbragte børn har også højere sandsynlighed for at blive langtidsklienter.
- Systemfaktorer, herunder lang varighed af anbringelsen, forøger risikoen for ustabilitet. Dette gælder også for børn, der er anbragt i en yngre alder.
- Tung psykosocial belastning hos mødre øger sandsynligheden for ustabilitet i anbringelsen.
- Det kan tyde på, at nogle børn forbliver relativt længe i anbringelser, der var tænkt som midlertidige.

Undersøgelser om *sammenbrud i anbringelser* giver følgende beskrivelser af dem, der anbringes som teenagere:

- Sammenbrudsfrekvensen blandt anbragte unge er høj. 43 pct. af danske unge 13-17-årige anbragte oplever et eller flere sammenbrud inden for en periode af fire år. Det er en tredjedel af alle teenageanbringelser (der overstiger antallet af unge, idet flere anbringes flere gange), der bryder sammen.
- Faktorer af betydning for sammenbrud er forskellige i forskellige undersøgelser blandt andet under hensyn til, at kundskabsinteressen er forskellig i forskellige undersøgelser.
- I svensk forskning er den stærkeste prædiktor for sammenbrud de unges antisociale adfærd.
- Også anbringelsesstedets art har betydning i Sverige, idet slægtspleje og lukkede institutioner for unge har den laveste sammenbrudsfrekvens.
- I Danmark kan det tyde på, at det forhold, at en ung anbringes sammen med andre unge øger risikoen for sammenbrud.

Om hjemgivelser og genanbringelser kan sammenfattes følgende:

- Mellemkommende hjemgivelser er et integreret led i anbringelsesforløbet for mange anbragte børn.

- For en mindre gruppe af børn veksler deres forløb mellem anbringelser, hjemgivelser, genanbringelser osv., således at disse børn totalt set får mange skiftende omsorgsmiljøer at forholde sig til.

Faktorer af betydning for hjemgivelse og genanbringelse er forskellige i forskellige undersøgelser blandt andet under hensyn til varierende kundskabsinteresser. Dog ser nedenstående forhold ud til at have en betydning:

- Anbringelsernes varighed. Det kan se ud, som om kort varighed påvirker både sandsynligheden for at blive hjemgivet og sandsynligheden for at blive genanbragt.
- Etnisk baggrund. Det kan også se ud, som om etnisk minoritetsbaggrund både forøger sandsynligheden for at blive hjemgivet og at forblive hjemme.
- Mødrenes sociale forhold. Mødrenes sociale forhold spiller en rolle i den forstand, at social marginalisering både formindsker sandsynligheden for hjemgivelse og forøger risikoen for genanbringelse, hvis barnet er blevet hjemgivet.

SAMMENFATNING OM UDSLUSNING OG EFTERVÆRN

Forskningen efter 2003 har ikke et særligt systematisk præg i kortlægningen af de *problemer, der kendetegner overgangsfasen mellem anbringelse og selvstændigt voksenliv*. Den bekræfter snarere, at de problemer, som specielt engelsk 'after care' forskning påpegede også før 2003, stadig eksisterer i rigt mål for unge, som udskrives af anbringelse. Den refererede forskning om *efterværnsindsatsen* er også – og endnu mere – tematisk uens og spredt. Undersøgelserne om indsatsen har desuden yderst forskellig både størrelse og metodisk strategi. En sammenfattende analyse af efterværnsindsatsen og dens kapacitet til at støtte de unge med udslusningsperiodens mange konflikter foreligger ikke. Det er derfor et stort behov på dansk grund at udvikle mere forskningsbaseret viden om, hvordan efterværnsindsatsen overhovedet ser ud både kvantitativt og kvalitativt, og i hvor høj grad den støtter de unge i den udvikling, som også anbringelsen skulde støtte.

Det står klart, at unge, der udsluses fra anbringelse, *står over for en række svære problemer.*

- De unge udsluses ofte i en tidlig alder, og udslusningsfasen er kendetegnet af ambivalens og for nogle også kaos.
- Hertil kommer, at de unge har en række objektivt vanskelige forhold at slås med. Det gælder sygdom, dårlig uddannelse, ringe økonomi, kriminalitet, psykiatrisk lidelse, tidligt forældreskab og endog forhøjet dødsrisiko. Mange unge, der udsluses, har flere af disse forhold at håndtere.
- Yderligere mangler nogle af dem almindelige hverdagsfærdigheder i indkøb, madlavning, forvaltning af økonomi, udfyldelse af skemaer og blanketter mv. Der er mange færdigheder, der skal læres som en konsekvens af anbringelsens ophør.
- Endelig er relationer et væsentligt tema for de unge. Ved udslusningen brydes relationer. De unge skal desuden ofte (gen)etablere en relation til den biologiske familie, de ikke har boet sammen med, men som forbliver vigtig for mange af dem. Og de skal finde nye relationer til andre unge kammerater og kæresten i en 'almindelig' verden, hvor de måske oven i købet hidtil har følt sig som outsiders.

Trods forskningens begrænsning og uensartethed kan der uddrages nogle konklusioner af den eksisterende forskning om *efterværnsindsatsen og dens kvalitet.*

- De unge mener, at efterværnsindsatsen står og falder med, at den er i tråd med deres egne behov og ønsker, at de deltager på lige fod i planlægningen af, hvad der skal ske, og at de lyttes til og tages alvorligt i denne proces.
- Der er tegn på, at udslusning ikke altid forberedes grundigt, selvom det er afgørende for forløbet efter anbringelsen. Mange ophør sker tilfældigt og som følge af en konflikt. Selv hvis udslusningen forberedes, er der tegn på, at de unge ikke altid er informeret om, hvad der skal ske.
- Der er også tegn på, at unge føler sig presset til at afslutte en anbringelse på tidspunkter, hvor de ikke er parate og modne til det.
- Efterværnsindsatsen er ifølge de unges udsagn ikke eksisterende eller slipper de unge for tidligt. Anbragte unge har i modsætning til andre

unge, der flytter hjemmefra, ikke altid andre end det offentlige til at hjælpe sig. I den forstand er det offentlige blevet 'familie'.

- Konsekvensen er, at udslusningen ofte opleves som en omtumlede eller direkte kaotisk proces, hvor de unge selv tumler med en række svære problemer.
- Der er flere nordiske resultater, der kan tyde på, at efterværnet differentieres, således at de bedst stillede unge får mere og bedre efterværn end de dårligst stillede unge. Herunder ser det ud til, at der ikke er fundet efterværnsmodeller over for de unge, der er helt eller delvist afvisende over for offentlige indgreb, og som måske også er dem, der har støtte mest behov.
- Generelt tyder forskningen om efterværn på en risiko for at tabe gode anbringelsesresultater på gulvet gennem et mangelfuldt efterværn og på et behov for i højere grad at sætte efterværnet på praksis' såvel som på forskningens dagorden.

LITTERATUR

- Aannestad, N. (2004): Aktør eller offer? En intervjuundersøkelse med sju unge innvandrerjenter i kontakt med det norske barnevernet. I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.): *Barn og ungdom med innvandreregrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikkelsamling*. Oslo: HiO-rapport 19.
- Aldgate, J. & McIntosh, M. (2006): *Looking after the family: a study of children looked after in kinship care in Scotland*. Edinburgh: Social Work Inspection Agency.
- Andenæs, A. (2004): Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som bliver plassert utenfor hjemmet. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 24, 19-23.
- Andersen, T. (2004): *Kontekst og personlighet. En undersøkelse af muligheden for mønsterbrud på mikroplan med fokus på selvregulerende forhold*. Serie: Anbragt på døgninstitution (7). Viborg: Forlaget PUC.
- Andersson, G. (2003): Utsatta barns hälsa. *Socialmedicinske tidskrift*, 5.
- Andersson, G. (2003): Omhändertagna barn får sämre utbildning. *Socialpolitik*, september 2003, årgang 9.
- Andersson G. (2008): *Utsatt barndom - olika vuxenliv - et longitudinellt forskningsprojekt om barn i samhällsvård*. STIFTELSEN Allmänna Barnhuset. 2008:2.

- Andersson, G. (2008): *Barnomens placeringar och ungas tillbakablick*. Social Vetenskaplig Tidskrift, årgang 15, 2.
- Andersson, J. & Kronvall, B. (2007): *Barn i familjehemsvård*. Södra Innerstaden.
- Bakketeig, E. & Backe-Hansen, E. red. (2008): *Forskningskunnskap om ettervern*. NOVA-rapport 17/08.
- Barn, R., Andrew, L. & Mantovani, N. (2005): *Life after Care: A Study of Young People from Different Ethnic Groups*. Joseph Rowntree Foundation, York.
- Barnombudsmannen (2004): *Vi har så mycket att säga! Barnombudsmannen och Länsstyrelsen i Skåne läns rapport från projektet 'Barn på institution'*.
- Barter, C., Renold, E., Berridge, D. & Cawson, P. (2004): *Peer violence in children's residential care*. Houndmills & New York: Palgrave MacMillan.
- Beck, A. (2006): Addressing the mental health needs of looked after children who move placements frequently. *Adoption and Fostering*, Fall.
- Beek, M. & Schofield, G. (2004): *Providing a secure base in long-term foster care*. London: BAAF, Adoption & Fostering.
- Bengtson, T. & Jakobsen, T. (under udgivelse): *Institutionsanbringelse af unge i Norden. En komparativ undersøgelse af lovgivning, institutionsformer og tendenser*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Bergmark, A. & Lundström, T. (2006): Mot en evidensbaserad praktik? – Om färdriktningen i socialt arbete. *Socialvetenskapligt tidskrift*, 2.
- Berridge, D. (1997): *Foster Care. A Research Review*. London: HMSO.
- Blower, A., Addo, A., Hodgson, J., Lamington, L., & Towson, K. (2004): Mental health of 'looked after' children: A needs assessment. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 9(1), s. 117-129.
- Borup, I. & Holstein, B.E. (2006): Does poor school satisfaction inhibit positive outcome of health promotion at school? A cross-sectional study of schoolchildren's response to health dialogues with school health nurses. *Journal of Adolescent Health*, 38, s. 758-760.
- Bratterud, Å (2006): *Ungdom med barnevernstiltak: på vei mot voksenlivet*. Delrapport 1. Arbeidsrapport 18/2006 fra Barnevernets utviklingscenter Barnevernets utviklingscenter i Trondheim.

- Bratterud, Å. & Storhaug, A.S. (2008): *Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim: sluttrapport fra OBVTT-prosjektet*. NTNU-samfunnsforskning, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.
- Broad, B. (2004): Kinship care for children in the UK: messages from research, lessons for policy and practice. *European Journal of Social Work*. 7, 2, July, s. 211-227.
- Broad, B. (2005): *Improving the health and well-being of young people leaving care*. Lyme Regis: Russell House.
- Bryderup, I.M. & Andsager, G. (2006): *Skolegang for anbragte børn og unge*. Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitet 1. udgave.
- Bäck-Wiklund, M. & Lundström, T. (2003) *Børns hverdag i det senmoderne*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bø, B.P. (2004a): Overrepræsentation av innvandrerungdom i barnevernet – realitet eller fiksjon?. I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.), *Barn og ungdom med innvandrevakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikkelssamling*. Oslo: HiO-rapport 19.
- Bø, B.P. (2004b): Hva slags problemer fører til søknad om plass på en barnevernsinstitusjon?. I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.), *Barn og ungdom med innvandrevakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikkelssamling*. Oslo: HiO-rapport 19.
- Cederblad, M. (2005): *Källan till en chans: nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården. Kunskapsöversikt: bilaga till betänkande av Sociala barn- och ungdomskommittén*. Stockholm: Fritze
- Christensen, E. (2006): *Uledsagede asylansøgerbørn*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christensen, S.B. (2003): *Hvor tog de hen – og hvordan gik det? Projekt Efterværn. Den sikrede døgninstitution Koglen*. Ringkøbing: Ringkøbing Amt.
- Clausen, S-E. (2003): Plasseringer utenfor hjemmet på 1990-tallet. I: Backe-Hansen, E. (red.), *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Clausen, S-E. & Kristofersen, L.B. (2008): *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005: en longitudinell studie*. 3/2008 edn. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Danmarks Statistik (2008): *Danmark i tal*. Danmarks Statistik.
- Davey, D. & Pithouse, A. (2008): Schooling and looked after children. *Adoption & Fostering*, 32, 3.

- De 4 Årstider (2007): *De 4 Årstider – Et særligt sted. En undersøgelse af De 4 Årstiders indsats og betydning for anbragte børn og unge*. København: De 4 Årstider.
- Dixon, J. & Stein, M. (2005): *Leaving Care. Throughcare and Aftercare in Scotland*. Jessica Kingsley Publishers.
- Due, P., Rasmussen, M. & Holstein, B.E. (2000): *Skolebørnsundersøgelsen 1998. Sundhed, sundhedsvaner og sociale forhold*. København: Komiteen for Sundhedsoplysning.
- Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A-D., Lausten, M., Knudsen, L., Olsen, R.F. & Gerstof, F. (2008): *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 08:23.
- Egelund, T. & Hestbæk, A-D. (2003): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. Socialforskningsinstituttet 03:04
- Egelund, T., Hestbæk, A-D. & Andersen, D. (2004): *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet 04:17.
- Egelund, T. & Jakobsen, T.B. (red.)(2009a): *Omsorg for anbragte børn og unge. Døgninstitutionens hverdag og vilkår*. København: Akademisk Forlag.
- Egelund, T. & Jakobsen, T.B. (2009b): Standardized individual therapy: a contradiction in terms? Professional principles and social practices in Danish residential care. *Childhood*, 16(2), s. 265-282.
- Egelund, T. & Jakobsen, T.B. (2009, under udgivelse): *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. København: SFI – Det Nationale Center for Velfærd.
- Egelund, T., Jakobsen, T.B. & Hammen, I. (2009): *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Egelund, T. & Lausten, M. (2009, under udgivelse): Prevalence of mental-health problems among children placed in out-of-home care in Denmark. *Child and Family Social Work*, 14, s. 156-165.
- Egelund, T. & Vitus, K. (2007): *Sammenbrud i anbringelser af unge. Risikofaktorer hos de unge, forældre, anbringelsessteder og i sagsbehandlingen*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 07:24.

- Egelund, T. & Vitus K. (2009): Breakdown of care: the case of Danish teenage placements. *International Journal of Social Welfare*, 18, 1, s. 45-56.
- Emond, R. (2004): Rethinking our understanding of the resident group in group care. *Child & Youth Care Forum*, 33(3), s. 193-207.
- Espersen, L.D. (2004): *Fra anbringelse til eftervern. En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere*. København: Socialforskningsinstituttet 04:25.
- Falck, S. (2006): *Mellom straff og behandling: tvangsplassering av ungdom med alvorlige atferdsvansker*. Oslo: Kommuneforl.
- Farmer, E. (2009): Family Reunification With High Risk Children: Lessons From Research. I: Corutney, M. & Thoburn, J. (red.), *Children in State Care*. Burlington: Ashgate Publishing Company, s. 327-348.
- Farmer, E. & Moyes, S. (2008): *Kinship care. Fostering Effective Family and Friends Placements*. London: Jessica Kingsley.
- Farmer, E., Moyers, S. & Lipscombe, J. (2004): *Fostering Adolescents*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Fastman, Nico (2004): *Fungerar familjehemsvård för ungdomar?* Stockholm. Stift. Credo.
- Fleming, P., Bamford, D.R. & McCaughley, N. (2005): An exploration of the health and social wellbeing needs of looked after young people - a multi-method approach. *J Interprof.Care*, 19, 1.
- Ford, T., Vostanis, P., Meltzer, H. & Goodman, R. (2007): Psychiatric disorder among British children looked after by local authorities: comparison with children living in private households. *British Journal of Psychiatry*, 190.
- Franzén, E. & Vinnerljung, B. (2006): Foster children as young adults: many motherless, fatherless or orphaned: a Swedish national cohort study. *Child and Family Social Work*, 11, s. 254-263.
- Franzon, E. (2009): *Fortidens tyngde - om selvarbeid under opphold og utflytning fra ungdomshjem*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo.
- Goldstein, J., Freud, A. & Solnit, A. J. (1973): *Beyond the best interest of the child*. New York: Free Press.
- Goodman, R. (1997): The Strength and Difficulties Questionnaire: a research note. *Child Psychol. Psychiatry*, 38, s. 581-586.

- Goodman, R. (1999): The extended version of the strengths and difficulties questionnaire as a guide to child psychiatric carelessness and consequent burden, *Child Psychol. Psychiatry*, 40, s. 791-799.
- Goodman, R. & Scott, S. (1999): Comparing the Strengths and Difficulties Questionnaire and the child behaviour checklist: is small beautiful? *Journal of Abnormal Child Psychology*, feb.
- Hannemann, N. (2003): *Fokus på anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end danske*. Hillerød: Udviklings- og Formidlingscenter for Socialt Arbejde med Unge.
- Hannemann, N. & Hansen, S.P. (2005): *Fra udfordring til udvikling. Fokus på kvalitets- og metodeudvikling i døgninstitutioners arbejde med børn og unge med anden etnisk baggrund end danske*. Aabenraa: UFC Børn og Unge.
- Hansen, J. (2005a): *Skolegang: skolens betydning for anbragte børns fremtid*. Åbenrå: UFC Børn og Unge
- Hansen, J. (2005b): *Pædagogisk arbejde: betydningen for anbragte børns udvikling*. Åbenrå: UFC Børn og Unge
- Hansen, J. (2005c): *Normalsystemets rummelighed og anbringelser*. UFC Børn og Unge.
- Harker, R.M., Dobel-Ober, D., Akhurst, S., Berridge, D. & Sinclair, R. (2004): Who Takes Care of Education 18 months on? A follow-up study of looked after children's perceptions of support for educational progress. *Child & Family Social Work*, 9, 3.
- Havik, T. (1996): *Slik fosterforældre ser det. Resultat fra en kartleggingsstudie i 1995*. Bergen: UNIFOB, Child Protection Research Unit.
- Havik, T. (2003): *Hjem igjen?: en analyse av fylkesnemndas vedtak etter barnevernslovens paragraf 4-21*. Bergen: BVU.
- Havik, T. (2005): Banreversbarna i skolen - hvordan har de det egentlig. Barnas oppfatninger. *Norsk Fosterhjemsforening*, 24, 4.
- Havik, T. (2007): *Slik fosterforældre ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 1995*. Bergen: UNIFOB, Child Protection Research Unit. Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet, Skriftserien 1.
- Hayden, C. (2005): More than a piece of paper? Personal education plans and looked after children in England. *Child & Family Social Work*, 10, 4.
- Helgeland, I.M. (2007): *Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne: hvordan kommer de inn i et positivt spor? en oppfølgingsstudie over 15 år*. Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.

- Hermodsson, A. & Hansson, C. (2005): *Demokrati i det lilla? Ungdomars delaktighet i sin behandling*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- Heron, G. & Chakrabarti, M. (2003): Exploring the perceptions of staff towards children and young people living in community-based children's homes. *Journal of Social Work*, 3(1), s. 81-98.
- Hill, C.M. & Watkins, J. (2003): Statutory health assessments for looked-after children: what do they achieve? *Child Care Health and Development*, 29, 1.
- Hindle, D (2007): Clinical research: a psychotherapeutic assessment model for siblings in care. *Journal of Child Psychotherapy*, 33, 1, s. 70 – 93.
- Hjern, A., Vinnerljung, B. & Lindblad, F. (2009): Avoidable mortality among child welfare recipients and intercountry adoptees: a national cohort study. *J Epidemiol Community Health*, 2004:58.
- Hodnekvam, A. (2004): Varer fosterheimplssettingar den tida barnet treng det? *Norges Barnevern*, 3.
- Holtan, A. (2004): *Slektsfosterhjem. Artikkelsamling*. Temahefte 17, Norsk Fosterhjemsforening.
- Holtan, A. (2008): Family types and social integration in kinship foster care. *Children and Youth Services Review*, 30, s. 1022-1036.
- Holtan, A., Rønning, J.A., Handegård, B.H. & Sourander, A. (2004): A comparison of mental health problems in kinship and nonkinship foster care. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 2005, 14:200-2007.
- Hunt, J., Waterhouse, S. & Lutman, E. (2008): *Keeping them in the Family. Outcomes for children placed in kinship care through care proceedings*. London: British Association for Adoption and Fostering (BAAF).
- Højlund, S. (2006) Hjemlighed som pædagogisk strategi. Et antropologisk perspektiv på miniinstitutionerne. I: Kristensen, O.S. (red.): *Mellem omsorg og metode. Tværfaglige studier i institutionsliv*. Viborg: Forlaget PUC, s. 95-134.
- Ingleby, G. & Early, L. (2008): One in, one out? The dilemma of having multiple children in foster placements. *Adoption & Fostering*, 32, 3, 73-85.
- Iwaniec, D. (2006): *The Child's Journey through Care: Placement Stability, Care Planning, and Achieving Permanency*. John Wiley & Sons, Ltd.

- Jakobsen, T.B. (2006): Stedfortrædende forældre. Bo-kollektivets diskrete behandlerblik. I: Egelund, T. & Jakobsen, T.B. (red.): *Behandling i socialt arbejde. Begreb og praksis*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 49-65.
- James, A.; Jenks, C. & Prout, A. (1998): *Theorizing Childhood*. Teachers College press.
- Johansen, K.S., Ludvigsen, K.L.B. & Nielsen, H.S. (red.) (2009): *Hverdagspraksis i socialt arbejde*. København: Akademisk Forlag.
- Kalland, M., Sinkkonen, J., Gissler, M., Meriläinen, J. & Siimes, M.A. (2006): Maternal smoking behavior, background and neonatal health in Finnish children subsequently placed in foster care, *Child Abuse & Neglect*, 30, 9.
- Kalve, T. (1999): *Innvandrerbarn i barnevernet*. Oslo: Statistisk Sentral Byrå. Rapporter 99/11.
- Kjelsberg, E. & Nygren, P. (2004): The prevalence of emotional and behavioural problems in institutionalized childcare clients. *Nordic Journal of Psychiatry*, 58, 4.
- Knight, A., Chase E. & Aggleton, P. (2006): Teenage pregnancy among young people in and leaving care. *Adoption & Fostering*, 30, 1, s. 58-69.
- Knudsen, L., Egelund, T. & Hestbæk, A-D. (2009, under udgivelse): Foster Care in Denmark: A Comparison between Kinship Care and Family Care. I: Fernandez, E. (red.), *Does Foster Care Work? International Evidence on Outcomes*. Jessica Kingsley Publishers.
- Kristensen, O.S. (2003): *Anbringelse uden for eget hjem. Et indlæg i debatten om effekter af døgninstitutioner for børn og unge*. Forlaget PUC, Viborg-Seminarieret.
- Kristofersen, L.B. (2003): Barn og unge i fosterhjem og institutioner i 1990-årene: hvorfor afsluttes tiltakene? I: Backe-Hansen, E. (red): *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kristofersen, L.B. (2005): *Barnevernbarnas helse: uføret og dødelighet i perioden 1990-2002*. 2005:12 edn. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Kristofersen, L.B. & Clausen, S-E. (2008): *Barnevern og sosialhjelp*. Oslo: NOVA, Notat 3/08.
- Kroll, B. (2004): Living with an elephant: Growing up with parental substance misuse. *Child and Family Social Work*, 9, s. 129-140.

- Kyhle-Westermarck, P., Hansson, K. & Vinnerljung, B. (2008): Does Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) reduce placement breakdown in foster care?. *International Journal of Child & Family Welfare*, 11, 1.
- Laanemets, L. & Kristiansen, A. (2008): *Kön och behandling inom tvångsvård. En studie af hur vården organiseras med avseende på genus*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- Lernihan, U. & Kelly, Greg (2006): Kinship care as a route to permanent placement. I: Iwaniec, D. (red.): *The child's journey through care: placement stability, care planning, and achieving permanency*. John Wiley & Sons, Ltd
- Lindemann, A. & Hestbæk, A-D. (2004): *Slægtsanbringelser i Danmark. En pilotundersøgelse*. Socialforskningsinstituttet 04:21.
- Linderot, Sofia (2006): *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan*. Socialhögskolan. Lund: Lunds Universitet.
- Lundström, Tommy & Sallnäs, Maria (2003): Klass, kön och etnicitet i den sociale barnvården. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 2-3.
- Mahler, M., Pine, F. & Bergman, A. (1975): *The psychological birth of the human infant*. New York: Basic Books.
- McAuley, C. (2006): Outcomes of long-term foster care: young peoples' views. I: Iwaniec, D. (2006): *The child's journey through care: placement stability, care planning, and achieving permanency*. Hoboken, NJ: J. Wiley, s. 81-98
- McPheat, G., Milligan, I. & Hunter, L. (2007) What's the use of residential childcare? Findings of two studies detailing current trends in the use of residential childcare in Scotland. *Journal of Children's services*, 2(2), s. 15-25.
- Millward, R., Kennedy, E., Towlson, K. & Minnis, H. (2006): Reactive attachment disorder in looked-after children. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 11, 4.
- Monteith, M. & Cousins, W. (2003): The Importance of Stability in the Lives of Looked After Children: A Study of Under Fives in Northern Ireland. *Child Care in Practice*, 9, 1, s. 62-72.
- Morgan, R. (2005): Being Fostered. A national Survey of the Views of Foster Children, Foster carers, and Birth Parents about Foster care. *The Children's Rights Team*, June.
- Møller, S.N. & Skytte, M. (2004): *Mit barn er anbragt. Etniske minoritetsforældres fortællinger*. København: Socialforskningsinstituttet.

- Neil, E., Beek, M. & Schofield, G. (2003): Thinking about and Managing Contact in Permanent Placements: The Differences and Similarities between Adoptive Parents and Foster Carers. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 8, 3, s. 401-418
- Newton, R.R., Litrownik, A.J. & Landsverk, J.A. (2000): Children and youth in foster care: Disentangling the relationship between problems behaviours and number of placements. *Child Abuse & Neglect*, 24, 20, s. 1363-1374.
- Nielsen, C., Dinesen, P.T., Benjaminsen, L. & Bonke, J. (2007): *Effektmåling*. Socialforskningsinstituttet 07:08.
- Nielsen, H.E., Andersen, D., Ankerbo, A., Ericson, N., Gunnarsen, S.J., Jensen, C., Madsen, L.F., Nielsen, B. & Rosberg, P.R. (2005): *TABUKA – tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København: Forlaget Børn og Unge.
- Nissen, P. & Hansen, K.G. (2006): Virker psykodynamisk miljøterapi?. *Psykolog Nyt*, 18.
- Nordkvist, C. (2004): *Så kände vi: en utvärdering om familjebemmens upplevelse av FLA, projektet Fosterbarn i Anknnytning*. FoU Västernorrland, 13, s. 1653-2414.
- Obel, C., Dalsgaard, S., Stax, H-P. & Bilenberg, N. (2003): Spørgeskema om barnets styrker og vanskeligheder (SDQ-DAN). *Ugeskrift for læger*, 165/5, s. 462-465.
- Olsen, B.M. & Dahl, K.M. (2008): *Fritidsliv i børnehøjde. Beretninger fra ud-satte børn*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Olsson, M., Egelund, T. & Høst, A. (under udgivelse): *Breakdown of teenage placements in Danish out-of-home care*.
- Olsson, T. (2008): *Crossing the quality chasm? The short-term effectiveness and efficiency of MST in Sweden: an example of evidence-based practice applied to social work*. Lunds Univeristet.
- Olweus, D. (2002): Mobning blandt skolebørn – grundlæggende faktorer og et vellykket handlingsprogram. I: Helgeland, I. (red.), *Forebyggende arbejde i skolen. Om børn med med sociale og emotionnel vanskeligheder*.
- O'Sullivan, A. & Westerman, R. (2007): Closing the gap. *Adoption & Fostering*, 31, 1.

- Ottosen, M.H. & Christensen, P.S. (2008): *Anbragte børns skole og sundhed – udviklingen efter anbringelsesreformen*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Perthou, A.S., Mortensøn, M.D. & Andersen, D. (2008): *Skolegang under anbringelse*. København: SFI Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Rao, V. & Simkiss, D. (2007): Bullying in schools: A survey of the experience of looked after children. *Adoption & Fostering*, 31/3, s. 49-57.
- Rasmussen, M. (2004): Innvandrerungdommens oplevelse av oppholdet på norsk barnevernsinstitusjon – kontakt med familie, skoleprestasjoner og fremtidsplaner. I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.): *Barn og ungdom med innvandrervakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikkelsamling*. Oslo: HiO-rapport 19.
- Rasmussen, B. (2006): *Barnperspektiv i den sociala barnavården*. Socialhögskolan 2006:2
- Rasmussen, M. & Due, P. (red.) (2007): *Skolebørnsundersøgelsen 1998 – Sundhed, sundhedsvaner og sociale forhold*. Komiteen for Sundhedsoplysning.
- Reime, M.A. (2008): *Den sårbare overgangen: om å flytte fra barneverninstitusjon til egen bolig*. Kirkens sosialtjeneste.
- Rodrigues, V.C. (2004): Health of children looked after by the local authorities. *Public Health*, 118, 5.
- Sallnäs, M. (2006): Omsorg utenfor hjemmet – mellom fosterhjem og institusjonsomsorg. *Norges Barnevern*, 1, s. 11-22.
- Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Kyhle-Westermarck, P. (2004): Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work*, 9, s. 141-152.
- Sandholt, P.D. (2004): *Fokus på plejebørn i folkeskolen: hvordan trives de?*. Vanløse: Familieplejen for Børn og Unge.
- Schofield, G. & Beek, M. (2004): *Providing a secure base in long-term foster care*. British Agencies for Adoption and Fostering, 272.
- Schofield, G. & Beek, M. (2005): Risk and Resilience in Long-term Foster-Care. *British Journal of Social Work*, 35, s. 1-19.
- Schofield, G., Thoburn, J., Howell, D. & Dickens J. (2009): The Search For Stability and Permanence: Modelling the Pathways of Long-stay Looked After Children. In: Courtney, M. & Thoburn, J.

- (eds), *Children in State Care*, Burlington: Ashgate Publishing Company, s. 473-496.
- Schwartz, I. (2006): Børns udvikling af social deltagelse på døgninstitution. I: Egelund, T. & Jakobsen, T.B. (red.), *Behandling i socialt arbejde. Begreb og praksis*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 67-84.
- Schwartz, I. (2007) *Børneliv på døgninstitution. Socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge*. Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet (ph.d. afhandling).
- Schwartz, I., Gleerup, J., Soelmark, E., Andersen, E. & Kruse, B. (red.) (2008): *Børneperspektiver på døgninstitutioner – inddragelse af og samarbejde med børn og forældre*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Shadish, Cook & Campbell (2002): *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*. Houghton Mifflin.
- Sinclair, I., Baker, C., Lee, J. & Gibbs, I. (2007): *The pursuit of Permanence. A Study of the English Child Care System*. London: Jessica Kingsley.
- Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K. & Gibbs, I. (2005): *Foster Children: Where They Go and How They Get On*. Jessica Kingsley, 2005.
- Sinclair, I. & Wilson, K. (2009): Matches and Mismatches: The Contribution of Carers and Children to the Success of Foster Placements. I: Courtney, M. & Thoburn, J. (red.), *Children in State Care*, Burlington: Ashgate Publishing Company, s. 147-160.
- Sinclair, I., Wilson, K. & Gibbs, I. (2005): *Foster Placements. Why They Succeed and Why They Fail*. Jessica Kingsley Publishers.
- Smith, M. (2004): Parental mental health: disruptions to parenting and outcomes for children. *Child and Family Social Work*, 9, s. 3-11.
- Skytte, M. (2005): Anbringelse af etniske minoritetsbørn. I: Munch, A. (red.), *Forskning og socialt arbejde med udsatte børn og unge: en antologi*. Aabenraa: UFC Børn og Unge og KABU.
- Slade, J. (2008): *Contact*. London: The Fostering Network.
- Stanley, N. (2007): Young people's and carers' perspectives on the mental health needs of looked-after adolescents. *Child & Family Social Work*, 12, 3.
- Stanley, N., Riordan, D. & Alaszewski, H. (2005): The mental health of looked after children: matching response to need. *Health & Social Care in the Community*, 13, 3.
- Stevens, I. (2006): Consulting youth about residential care environments in Scotland. *Children, Youth and Environments*, 16(2), s. 52-74.

- Stokholm, A. (2006a): *Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution.* Aarhus: Institut for antropologi, arkæologi og lingvistik, Humanistisk Fakultet, Aarhus Universitet (ph.d. afhandling).
- Stokholm, A. (2006b): Vi er altid en stor flok: fællesskab i børnegruppen på døgninstitution. I: Kristensen, O.S. (red.), *Mellem omsorg og metode. Tværfaglige studier i institutionsliv.* Viborg: Forlaget PUC, s. 217-239.
- Stokholm, A. (2006c): At finde sin plads: hierarki i børnegruppen på døgninstitution. I: Kristensen, O.S. (red.), *Mellem omsorg og metode. Tværfaglige studier i institutionsliv.* Viborg: Forlaget PUC, s. 240-273.
- Strijker, J., Zandberg, T. & van der Meulen, B.F. (2003): Kindship foster care and foster care in the Netherlands. *Children and Youth Services Review*, Vol. 25, No. 11, pp. 843-862, 2003.
- Sundell, K., Hansson, K., Löfholm, C.A., Olsson, T., Gustle, L-H. & Kadesjö, C. (2006): *Multisystemisk terapi för ungdomar med allvarliga beteendeproblem: resultat efter sex månader.* IMS. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete. Socialstyrelsen.
- Sundell, K., Löfholm, C.A. & Kaunitz, C. (2007): *Social barnavård. Sammanfattning av aktuell kunskap.* Stockholm: Forsknings- och Utvecklingsenheten FoU.
- Taylor, C. (2006): *Young people in care and criminal behaviour.* London: Kingsley.
- Teggart, T. & Menary, J. (2005): An investigation of the mental health needs of children looked after by craigavon and banbridge health and social services trust. *Child Care in Practice*, 11, 1.
- The Residential Care Health Project Team (2004): *Forgotten children – Addressing the health needs of looked after children and young people.* Astron Edinburgh.
- Thomas, S., Thomas, S., Nafees, B. & Bhugra, D. (2004): I Was Running away from Death – the pre-Flight Experiences of unaccompanied Asylum seeking Children in the UK. *Child: Care, Health & Development*, 30 (2), s. 113-122.
- Thormann, I. & Guldberg, C. (2003): *Med hjerte og forstand: de tidlige anbringelser.* Hans Reitzel.
- Tjelflaa, T. (2003) *Barneverninstitusjonen – nødvendig men ikke god nok: en etterundersøkelse af institusjonsungdom fra Sør-Trøndelag.* Trondheim: Barnevernets utviklingscenter i Midt. Norge.

- Tjelflaat, T. & Ulset, G. (2008) Kan rutiner og regler hindre barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon?. *Norges Barnevern*, 1.
- Ulvik, O.S. (2005): *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement*. Oslo: Universitetet i Oslo, s. 238-242.
- Velfærdsministeriet (2008): *Bekendtgørelse af lov om social service (Serviceloven)*. København:Velfærdsministeriet.
- Vinnerljung, B. (2004): Återplacering av barn i dygnsvård (II): vad ökar eller minskar risken?. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 1, s. 54-75
- Vinnerljung, B. (2006): Fosterbarn som unga vuxna. *Socialmedicinsk tidskrift*, 1.
- Vinnerljung, B., Hjern, A. & Lindblad, F. (2006): Suicide attempts and severe psychiatric morbidity among former child welfare clients – a national cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47:7, s. 723-733.
- Vinnerljung, B., Franzén, E. & Danielsson, M. (2005): Teenage parenthood among child welfare clients: A Swedish national cohort study of prevalence and odds. *Journal of Adolescence*, 30, s. 97-116.
- Vinnerljung, B., Franzén, E. & Danielson, M. (2007): Teenage parenthood among child welfare clients: A Swedish national cohort study of prevalence and odds. *Journal of Adolescence*, 30, s. 97-116.
- Vinnerljung, B., Franzén, E., Gustafsson, B., Johansson, I-M. (2008): Out-of-Home Care among Immigrant Children in Sweden: a national Cohort Study. *International Social Wellfare IV*, s. 301-311.
- Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2004): Återplacering av barn i dygnsvård (I): - hur vanligt är det? *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 2, s. 150-170.
- Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2005): Educational attainments of former child welfare clients - a Swedish national cohort study. *International Journal of Social Welfare*, 14, 4.
- Vinnerljung, B. & Sallnäs (2008): Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. *Child and Family Social Work*, 13, s. 144-155.
- Wade, J. (2006): *The Ties that Bind: Support from Birth Families and Substitute Families for Young People Leaving Care*. *British Journal of Social Work*, 38, (1), s. 39-54.
- Warming, H. (2005) *Har andre plejebørn det som mig?*. København: Frydenlund.

- Whyte, S. & Campbell, A. (2008): The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Useful Screening Tool to Identify Mental Health Strengths and Needs in Looked After Children and Inform Care Plans at Looked After Children Reviews? *Child Care in Practice*, 14, 2.
- Ziminski, J. (2007): Dilemmas in kinship care: negotiating entitlements in therapy. *Journal of family therapy*, 29, s. 438-453.

SFI-RAPPORTER SIDEN 2008

SFI-rapporter kan købes eller downloades gratis fra www.sfi.dk. Enkelte rapporter er kun udkommet som netpublikationer, hvilket vil fremgå af listen nedenfor.

- 08:01 Amilon, Anna: *Danskernes forventninger til pension*. 151 s. ISBN: 978-87-7487-885-8. Kr. 150,00.
- 08:02 Jæger, Mads M.: *Mere attraktive almene boliger? Effektevaluering af Omprioriteringsloven 2000*. 97 s. ISBN: 978-87-7487-886-5. Kr. 100,00.
- 08:03 Rosenstock, M., Jensen, S., Boll, J., Holt, H. & Wiese, N.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2007*. 202 s. ISBN: 978-87-7487-887-2. Kr. 198,00.
- 08:04 Thorgaard, C.H. & Hougaard, I.B.: *Fokus på demens. Evaluering af en efteruddannelse i forebyggende hjemmebesøg*. 62 s. ISBN: 978-87-7487-888-9. Netpublikation.
- 08:05 Thorgaard, C.H. & Hougaard, I.B.: *Metoder til kvalitet i ældreplejen. Evaluering af et metodeudviklingsprojekt*. 76 s. ISBN: 978-87-7487-889-6. Kr. 80,00.
- 08:06 Olsen, B.M. & Dahl, K.M.: *Fritidsliv i børnehøjde. Beretninger fra udsatte børn*. 124 s. ISBN: 978-87-7487-890-2. Kr. 125,00.

- 08:07 Høgelund, J., Boll, J., Skou, M. & Jensen, S.: *Effekter af ændringer i sygedagpengeloven*. 178 s. ISBN: 978-87-7487-891-9. Kr. 175,00.
- 08:08 Bach, H.B.: *Livet efter en ulykke. Arbejdsliv og forsørgelse efter en ulykke, som blev vurderet i arbejdsskadestyrelsen*. 114 s. ISBN: 978-87-7487-892-6. Kr. 100,00.
- 08:09 Christensen, G.: *Hvorfor lejere bliver sat ud af deres boliger. Og konsekvenserne af en udsættelse*. 268 s. ISBN 978-87-7487-894-0. Kr. 238,00.
- 08:10 Larsen, B., Schademan, H.K. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse i 2006. Vilkår og betingelser for handicappede på arbejdsmarkedet*. 180 s. ISBN: 978-87-7487-893-3. Kr. 180,00.
- 08:11 Jørgensen, M.: *Danskernes indbetalinger til pension. Hvordan påvirker tilknytningen til arbejdsmarkedet de fremtidige pensioner?* 222 s. ISBN: 978-87-7487-895-7. Kr. 220,00.
- 08:12 Filges, T.: *Virksomheders rekruttering*. ISBN: 978-87-7487-901-5. 146 s. Kr. 150,00.
- 08:13 Bonfils, I.S., Bengtsson, S. & Olsen, L. (red.): *Handicap og ligebehandling i praksis*. 175 s. ISBN 978-87-7487-897-1. Kr. 180,00.
- 08:14 Andersen, D.: *Anbragte børn i tal. Kvantitative analyser af data om børn, der er anbragt uden for hjemmet med fokus på skolegang. Delrapport 1*. 76 s. ISBN 978-87-7487-899-5. Netpublikation.
- 08:15 Mortenson, M.D. & Neerbek, M.N.: *Fokus på skolegang ved visitation til anbringelse uden for hjemmet. Delrapport 2*. 126 s. ISBN 978-87-7487-900-8. Kr. 125,00.
- 08:16 Mattsson, C., Hestbæk, A-D. & Andersen, A.R.: *11-årige børns hverdagsliv og trivsel. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. 181 s. ISBN: 978-87-7487-902-2. Kr. 180,00.
- 08:17 Bach, H.B. & Larsen, B.: *300-timers-reglen. Betydningen af 300-timersreglen for gifte kontanthjælpsmodtagere*. 138 s. ISBN 87-7487-903-9. Kr. 140,00.
- 08:18 Bengtsson, S.: *Handicap og samfundsdeltagelse 2006*. 259 s. ISBN 978-87-7487-904-6. Kr. 260,00.
- 08:19 Beer, F., Winter, S.C., Skou, M.H., Stigaard, M.V., Henriksen, A.C. & Friisberg, N.: *Statslig og kommunal beskæftigelsesindsats. Implementering af "Flere i arbejde" for strukturreformen*. 289 s. ISBN 978-87-7487-905-3. Kr. 278,00

- 08:20 Skou, M.H., Winter, S.C. & Beer, F.: *Udllicitering af sagsbehandling. Andre aktører i beskæftigelsesindsatsen*. 208 s. ISBN: 978-87-7487-906-0. Kr. 210,00
- 08:21 Ottosen, M.H. & Christensen, P.S.: *Anbragte børns sundhed og skolegang. Udviklingen efter anbringelsesreformen*. 129 s. ISBN 978-87-7487-907-7. Kr. 130,00.
- 08:22 Klitgaard, C. & Damgaard, B.: *Integrations- og oplæringsstillinger i kommunerne*. 97 s. ISBN: 978-87-7487-908-4. Kr. 100,00.
- 08:23 Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A.-D., Lausten, M., Knudsen, L., Fuglsang Olsen, R. & Gerstoft, F.: *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's Forløbsundersøgelser af årgang 1995*. 327 s. ISBN 978-87-7487-910-7. Kr. 298,00.
- 08:24 Emerek, R., & Holt, H.: *Lige muligheder – Frie valg? Om det kønspolitiske arbejdsmarked gennem et årti*. 369 s. ISBN: 978-87-7487-911-4. Kr. 360,00.
- 08:25 Perthou, A.S., Mortensen, M.D. & Andersen, D.: *Skolegang under anbringelse. Delrapport 3*. 121 s. ISBN: 978-87-7487-913-8. Kr. 120,00.
- 08:26 Andersen, D., Mortensen, M.D., Perthou, A.S. & Neerbek, M.N.: *Anbragte børns undervisning. Sammenfatning af tre delrapporter*. 77 s. ISBN: 978-87-7487-914-5. Kr. 70,00.
- 08:27 Nielsen, C. & Heidemann, J.: *Pengespil blandt unge. En rapport om 12-17-åriges spilvaner*. 117 s. ISBN: 978-87-7487-915-2. Kr. 120.
- 08:28 Deding, M. & Larsen, M.: *Lønforskelle mellem mænd og kvinder 1997-2006*. 197 s. ISBN: 978-87-7487-916-9. Kr. 190,00.
- 08:29 Amilon, A., Bingley, P. & Nielsen T.H.: *Opsat folkepension. Oger den arbejdsudbuddet?* 166 s. ISBN: 978-87-7487-917-6. Kr. 170,00.
- 08:30 Bengtsson, T.T., Knudsen, L., Nielsen, V.L.: *Kortlægning af kommunernes foranstaltninger til udsatte unge*. 199 s. ISBN: 978-87-7487-918-3.
- 08:31 Wüst, M., Thorsager, L. & Bengtsson S.: *Indsatsen over for børn med handicap og træningsbehov*. 117 s. ISBN: 978-87-7487-919-0. Kr. 120.
- 08:32 Kløft Schademan, H., Jensen, S., Thuesen, F. & Holt, H.: *Virksomheders sociale engagement*. Årbog 2008. 202 s. ISBN: 978-87-7487-920-6. Kr. 200.

- 08:33 Mattsson, C. & Munk, M.D.: *Social uddannelsesmobilitet på kandidat- og forskeruddannelser*. 77 s. ISBN: 978-87-7487-921-3. Netpublikation.
- 08:34 Baviskar, S. & Dahl, K.M.: *11-årige børns fritid og trivsel*. 159 s. ISBN: 978-87-7487-922-0. Kr. 160.
- 09:01 Christensen, E., Kristensen, L.G. & Baviskar, S.: *Børn i Grønland. En kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel*. 145 s. ISBN 978-87-7487-923-7. Kr. 150,00.
- 09:02 Christensen, E., Kristensen, L.G. & Baviskar, S.: *Kalaallit nunaanni meeqqat. Meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit ilaqutariillu atugarissaarnerannik misissuineq*. 172 s. ISBN: 978-87-7487-924-4. Kr. 150,00.
- 09:03 Deding, M. & Filges, T.: *Danske lønmodtageres arbejdstid. En registeranalyse baseret på lønstatistikken*. 160 s. 978-87-7487-925-1. Kr. 160,00.
- 09:04 Thuesen, F., Schademan, H.K., Jensen, S., Holt, H. & Høst, A.: *A-kasserne og den aktive beskæftigelsespolitik*. 216 s. ISBN: 978-87-7487-928-2. Kr. 220,00.
- 09:05 Larsen, B. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2008*. 98 s. ISBN: 978-87-7487-927-5. Kr. 100,00
- 09:06 Ellerbæk, L.S. & Graversen, B.K.: *Evaluering af jobcentrenes ligestilingsindsats*. 80 s. ISBN: 978-87-7487-929-9. Kr. 80,00.
- 09:07 Bengtsson, S. & Røgeskov, M.: *At skabe netværk. En evaluering af 22 socialpsykiatriske projekter i 15M-puljen*. 132 s. ISBN: 978-87-7487-930-5. Kr. 130,00.
- 09:08 Andersen, D. & Järvinen, M.: *Skadesreduktion i praksis. Behandlingstilbud til opiatmisbrugere i København*. 214 s. ISBN: 978-87-7487-931-2. Kr. 210,00.
- 09:09 Bengtsson, S. & Cayuelas Mateu, N.: *Beskyttet beskæftigelse. En kortlægning*. 118 s. ISBN: 978-87-7487-932-9. Kr. 110,00.
- 09:10 Deding, M. & Gerstoft, F.: *Børnefattigdom i Danmark 2002-2006*. 58 s. ISBN: 978-87-7487-933-6. Kr. 60,00.
- 09:11 Holt, H., Hvid, H., Grosen, S.L. & Lund, H.L.: *It, køn og psykisk arbejdsmiljø i administrativt arbejde*. 180 s. ISBN: 978-87-7487-935-0. Kr. 180,00.
- 09:12 Bengtsson, T.T. & Jakobsen, T.B.: *Institutionsanbringelse af unge i Norden, En komparativ undersøgelse af lovgrundlag, institutionsformer og udviklingstendenser*. 318 s. ISBN: 978-87-7487-936-7. Kr. 300,00.

- 09:19 Benjaminsen, L., Andersen, D. & Sørensen, M.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling i Danmark. Hovedrapport.* 397 s. 978-87-7487-946-6. Kr. 400,00.
- 09:20 Bach, H.B.: *Lediges motivation og forsørgelse. Lediges forsørgelse 2 år efter interview om jobmotivation.* 55 s. ISBN: 978-87-7487-947-3. Kr. 55,00.
- 09:21 Larsen, B., Jonassen, A.B. & Høgelund, J.: *Personer med handicap. Helbred, beskæftigelse og førtidspension 1995-2008.* 111 s. 978-87-7487-948-0. Kr. 110,00.
- 09:22 Jørgensen, M.: *En effektmåling af efterlønsreformen af 1999. Reformens betydning for arbejdsudbuddet.* 194 s. ISBN: 978-87-7487-949-7. Kr. 200,00.
- 09:23 Deding, M. & Olsson, M.: *Hverdagsliv for 11-årige børn med anden etnisk baggrund end dansk. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995.* 105 s. ISBN: 978-87-7487-950-3. Kr. 100,00.
- 09:24 Egelund, T., Christensen, P.S., Jakobsen, T.B., Jensen, T.G., Olsen, R.F.: *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt.* 255 s. ISBN: 978-87-7487-951-0. Kr. 250,00.
- 09:25 Benjaminsen, L.: *Hjemløshed i Danmark 2009. National kortlægning.* 139 s. ISBN: 978-87-7487-952-7. Kr. 140,00.

ANBRAGTE BØRN OG UNGE

EN FORSKNINGSOVERSIGT

Dette er en opdateret version af forskningsoversigten *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet* fra 2003. Rapporten sammenfatter nyere dansk, nordisk og engelsk forskning på anbringelsesområdet og giver et ajourført billede af anbragte børns og unges liv.

Konklusionen er ligesom i den forrige oversigt klar: Anbragte børn klarer sig dårligere end ikke-anbragte børn på stort set alle målte parametre (skolepræstation, helbred og trivsel). Anbragte børn har endvidere langt større risiko for at ende som lavtuddannede eller ufaglærte som voksne. Især de børn, der blevet anbragt sent, og hvor anbringelsen ikke har været stabil, er udsatte.

Slægtsanbringelser er generelt mere stabile, på trods af at plejeforældrene i denne gruppe generelt er svagere stillet, da de fx har lavere uddannelse, ringere økonomi eller dårligere helbred.

Forskningsoversigten kan læses i sin helhed, men er også velegnet som opslagsbog, da den kommer rundt om mange aspekter, bl.a. de anbragte børns baggrund, skolegang, sundhed og netværk, samt slægtsanbringelser, institutionsanbringelser, stabiliteten af anbringelser, udslusning og efterværn. Oversigten er bestilt og finansieret af Velfærdsministeriet.